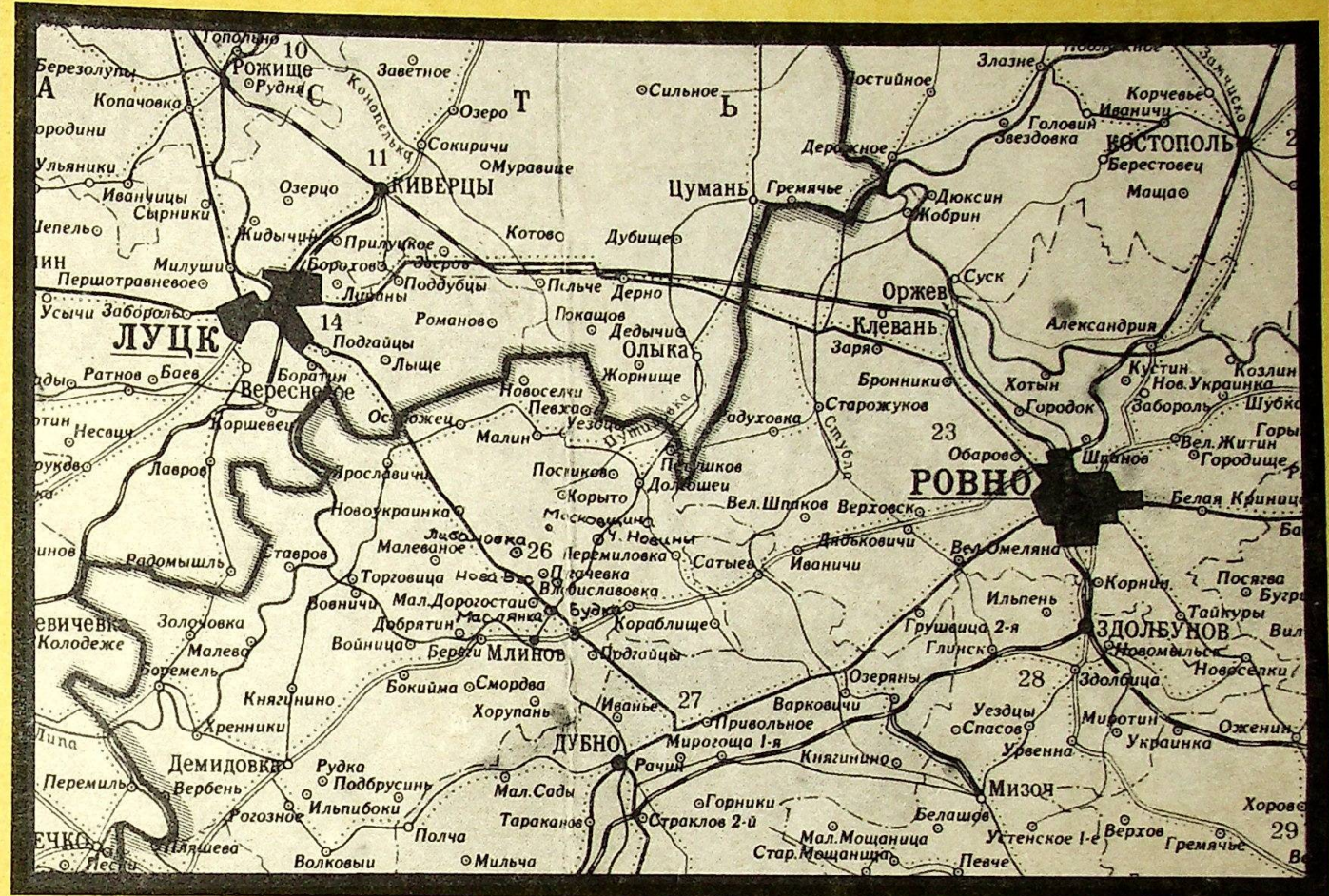

Ing. Václav Širc

Minulost
zavátá
časem

Minulost zavátá časem

Kronika Českých Dorohostají
a přilehlých osad Libánovky a Máslenky

Věnováno památce těch, kteří se nebáli hledat v cizině lepší život pro sebe a své potomky

Ing. Václav Širc

Volyň!

země vlnících se lánů zlatého obilí a tajemně šumících lesů,

země volně plynoucích řek a bujných, kvetoucích lučin,

země březových hájů a višňových sadů,

země teskných dumek, písní a ohnivých tanců,

země sličných „divčat“ a bujarých „chlopců“,

země mohyl a kurgánů,

*země prosycená krví kozáků, Lechů, Rusů, Litevců, Turků, Tatarů, Francouzů, Němců, Rakušanů
a Maďarů,*

země bohatá slávou a bořká utrpením,

země, již mnozí lásku slibovali, ale již málokdo miloval,

*země, která jsi byla líbeznou matkou, ale také drsnou macechou brstce českých odvážlivců, kteří
opustili svůj domov pod malebnými Krkonošemi a odešli do neznámé ciziny hledat sobě a svým
dětem nový bohatší domov.*

Nalezli jej na Tvých žirných polích, země Volyňská!

Tobě s vděčností připisují hrstičku vzpomínek, prostých pomněnek, které v Tvých lučinách

vzkličily, rostly, kvetly a uvadaly a jež bych pro paměť vděčných potomků zachovati chtěl...

Josef Foitík

Zeměpisná poloha

Osada Dorohostaje České byla založena v roce 1870. České osídlení navázalo na starou ukrajinskou vesnici Dorohostoje Velké. Vesnice sama nikdy netvořila kompaktní celek. Sestávala z řady jednotlivých osad, které se svými konci vzájemně stýkaly. Centrum vesnice tvořila Bojarka, na jejímž jižním konci se na vyvýšeném místě nacházel pravoslavný dřevěný kostel (*cerkev*) sv. Mikuláše, postavený v roce 1869. V I. světové válce byl zničen. V roce 1926 byl postaven znovu. Za tím účelem bylo rozprodáno 48 ha církevní půdy. Zbylo jen 12 ha.

Na jih od cerkve, jen přes úzké údolí bezejmenného potoka, leží osada Puhačovka, rozházená po četných samotách – futorech, vzniklých po komasaci. Na severu Malá Bojarka, zvaná také Rakovka. Na východ od Rakovky, přes hlubší údolí potoka Dojnica, leží osada Turecká Hora, poblíž ní potok pramení. Na téže straně proti cerkvi, oddělená od Turecké Hory rozsáhlou úžlabinou, leží Krásná, neboli také Červená Hora.

České osídlení navázalo na jižní konec Bojarky, severně od cerkve, celkem asi třináct rodin. Dále navázalo na oba dva konce Krásné Hory, na dolním konci od cerkve asi deset rodin, na horním konci dvě rodiny. Dolní konec měl nerovný, značně členitý terén, na horním konci byla rovina. Kromě toho, asi jeden kilometr jižněji, souběžně s Krásnou Horou vznikla nová, samostatná česká ulice Nová Ves, Ukrajinci zvaná Kolino, kterýžto název nese oficiálně i dnes, po odchodu Čechů. Tento název nemá nic společného s českým Kolínem, jak se někteří mylně domnívali. Vznikl od výběžku luk zabíhajících obloukem (*kolenem*) hluboko do úžlabiny pozdější osady. Asi tři kilometry východně vznikla malá osada Frankov, od okolních borových lesů zvaná také Podboře, o třech českých usedlostech, k nimž v roce 1935 přibyla ještě čtvrtá, Mikuláše Tichého.

Jelikož Češi po svém příchodu na Volyň zprvu měli vlastní samosprávu, vytvořili si pro všechny uvedené osídlenecké celky včetně od Bojarky asi tři kilometry vzdálené Moskovštiny, českou obec Dorohostaje České. Původně k nim patřila také osada Vystrkov, založená v lesnaté části katastru, v těsném sousedství s větší českou osadou Noviny České. V roce 1894 se Vystrkov od Dorohostajů oddělil a připojil se k Novinám Českým, s kterými srostl v jeden organický celek.

Později, v roce 1893, k obci přibyla další česká

osada Libánovka, asi tři kilometry západně od Puhačovky a stejně daleko na jih od Moskovštiny. V roce 1898 nová česká osada, asi dva kilometry jižněji od Nové Vsi, Naděžda, později přejmenovaná na Máslenku, podle poměščíka Maslěnnikova, od kterého byly pozemky koupeny. Pro návětrnou polohu v rovině se jí žertem říkalo také Foukalka.

České Dorohostaje se tak staly přirozeným zeměpisným centrem nejen zde uvedených, ale i řady několika dalších českých osad v Mlynovském okrese (*tebdy volosti*). Asi sedm kilometrů východněji to byly Podhajce u Dubna, západně od Libánovky pak Malovaná a Ledochovka (původně Šalava, dnes Novoukrajinka).

České Dorohostaje byly vzdáleny asi pět kilometrů od Mlynova, dva kilometry od silnice Dubno – Luck, asi pět kilometrů od Ůžinecké silniční budky, křižovatky to silnic Dubno – Luck a Rovno – Berestečko. Od větších měst Dubna asi dvacet, od Lucka kolem třiceti kilometrů.

Polohově to je mezi nížinou řeky Ikvy a lesnatou plošinou ve výši kolem 180 metrů nad mořem. Přes nevelkou nadmořskou výšku je území značně členité. Žluté sprašové hlíny, na rovinách s nepřilíš hlubokou černozemí, jsou velmi citlivé na vodní erozi. Vodní ron při každoročním tání sněhu na jaře a při častých letních přívalových deštích vytvaroval reliéf území do četných kopců a úžlabin. Místy obnažil svahy až na podkladovou křidu (*kopec Garb mezi Tureckou Horou a Českými Novinami*). V údolích tak vznikly těžké naplavené půdy. Kopce a jejich svahy byly erodovány do žluta až do bronzova.

Potok Dojnica pramenil pod bezejmennými vrchy za Tureckou Horou. Asi po deseti až dvanácti kilometrech vtékal u městečka Muravica do řeky Ikva. Podél potoka se táhl úzký pruh slatinných luk. Místy se tam, hlavně na podzim, objevovaly vývěry hořícího bahenního plynu – metanu, „bludičky“. Mezi Novou Vsí a Bojarkou se od luk zvedal strmý svah, který na východě přecházel do roviny, na níž je ukrajinský hřbitov. Češi pak založili svůj hřbitov hned vedle něho. Dnes je tento, dříve obdělávaný svah, zalesněn borovicemi, které už pěkně urostly.

Český hřbitov byl založen až za několik let po příchodu Čechů, snad až po jejich přechodu na pravoslaví. Katolíci i potom, většinou pohřbívali své zesnulé na polský katolický hřbitov v Mlynově.

Z minulosti Velkých Dorohostajů

Vzhledem k výhodné poloze kolem potoka a úrodné půdě, lidé zde sídlili od nepaměti. Svědčí o tom nálezy pazourkového nářadí na Turecké i Krásné Hoře. První historická zmínka o Velkých Dorohostajích pochází z roku 1545. Nachází se v archivu luckého zámku Velkého knížete litevského, v seznamu jeho majetků. Později byly zřejmě darovány drobné ukrajinské šlechtě. Kolem roku 1870 zde bylo celkem asi šest poměšických dvorců.

Velké i sousední Malé Dorohostaje byly sídly drobné rodové šlechtě. Mezi nimi vynikl rod pánů Dorohostajských, kteří zřejmě byli ukrajinského původu. V době polské vlády v letech 1569 až 1792 se zřejmě popoštěli, patrně skrze sňatky s polskou šlechtou (*Henryk Sienkiewicz: „Pan Wolodyjowski“*).

Nejvýznamnějším představitelem rodu pánů Dorohostajských byl Krzysztof Dorohostajski (1562 až 1611), vojevůdce a spisovatel. Jako maršálek litevského vojska se zúčastnil válek s Ruskem za panování krále Štěpána Bathoryho a za krále Zygmunta III. Waasy. V roce 1611 při polském tažení na Moskvu zahynul pod Smolenskem. Napsal odbornou knihu: „Hippica, to jest o koních kniha“ (*podle polského lexikonu*).

Mimoděk vzniká úvaha, kdy a jak skončil rod pánů Dorohostajských. Vymřeli snad v mužské linii po meči?

Dorohostajští poddaní se v roce 1651 pod vedením V. Mazura a V. Lisovce vzbouřili. Spolu s kozáky legendárního kozáckého vojevůdce plukovníka Maxima Krivonosy obléhali a dobyli město Dubno. Dubenský vodní hrad, vybudovaný francouzským vojenským inženýrem Vaubanem, však odolal.

Nestali se tehdy páni Dorohostajští obětmi těchto kozácko-selkých bouří? O tom „Istorija mist i sil Ukrajiny“, stejně jako polský „Przewodnik turystyczny po Wolyniu“ z roku 1938, sverně mlčí.

Za 250 let se jejich památka nedochovala ani v ukrajinském lidovém podání.

Byli snad poměšci, kteří v době příchodu Čechů vlastnili v Dorohostajích dvory; Nagrodskij, Skarčevskij, Paleckij, Kulčickij, Zablockij, Garlišnkij a Pacholjuk (*poslední tři v Malých Dorohostajích*), jejich potomky po přeslici?

Dorohostaje nikdy nepatřily velkým pozemkovým magnátům. V době příchodu Čechů dvůr v Bojarce patřil šlechtičně Nagrodské. Dvůr v Krásné Hoře dvornímu radovi Pavlovi Ivanoviči Paleckému. Frankov zchudlé šlechtičně Frankowské. Turecká Hora poměščíkům Skarčevskému a Kulčickému.

Jednotlivé osady byly původně postaveny vzhledem k potoku Dojnica tak, aby potok poskytoval

pitnou i užitkovou vodu. Jen Krásná Hora se opírala k potoku čelem své jediné ulice.

Někdo se snad pozastaví nad místními jmény osad: Bojarka, Moskovština, Turecká Hora a Puhačovka. Skrývá se za nimi kus pohnutých dějin tohoto úrodného, ale nešťastného kraje. Nešťastná strategická poloha, jako jediné schůdné brány mezi Prypjatskými močály a Karpatami. Kraj byl od nepamětných dob vystaven nespočtým nájezdům kočovných kmenů. Později po staletí nájezdům Turků a Tatarů, především krymských. Kozáckým bouřím. V roce 1651 kozácko-selským bouřím.

Příznačná jména osad, kromě Puhačovky pocházejí teprve po roce 1712. Slabou vládou saské dynastie rozvrácené Polsko oslabené švédským vpádem krále Karla XII., nebylo schopno účinně čelit vpádu Turků a Tatarů. Přispěchal mu na pomoc car Petr Veliký, který si v té době v Polsku počínal jako doma. V okolí Velkých Dorohostajů došlo ke krvavé bitvě. V lesích, kde později vznikla česká osada Moskovština, před bitvou tábořila elitní carská vojska, na Bojarce jednotky „narodnoj rati“ (*mobilizovaná bojarská vojska*). Turci tábořili přes potok Dojnica v místech dnešní Turecké Hory. Bitva proběhla v délce fronty 8 až 10 kilometrů. Turci a Tataři byli krvavě potřeni. K nejurputnější řeži došlo na Červené (Krásné) Hoře, která údajně dostala své jméno od krve. Potok Dojnica byl podle ukrajinského lidového podání rudý od krve. Padlo na 11 000 Turků a Tatarů.

Severně od Rakovky, na vysokém kopci stojí tři nízké, hrubé kamenné kříže, údajně památníky na tuto bitvu. Jak vodní eroze odplavovala s vrcholu kopce hlínu, kříže „vyrůstaly“ ze země. Staří Ukrajinci s nimi spojovali nějaké pověry a předpovědi o konci světa...

Na Krásné Hoře v zahradě Arnošta Tomáška se podle ukrajinského lidového podání měly nacházet turecké hroby...

Místopisný název Puhačovka nesouvisí s jménem legendárního kozáckého rebela Jemeljana Puhačova. Je mnohem staršího data, snad ještě před rokem 1545. Puhačov se narodil později, teprve v roce 1726.

Krajané, kteří v roce 1870 uvedené dvory koupili, neměli bohužel ponětí o strategické poloze kraje. Poznali to na své kůži jejich potomci v letech 1915 až 1916 až 1920 a znovu v letech 1939 až 1945.

Dokladem pohnutých dějin kraje byl kostel v sousedních Malých Dorohostajích. V XVI. století tam postavili svůj chrám (*sbor*) sociáni – polští bratři, zvaní také ariáni, kteří v té době představovali pokrokovou špičku v tehdejší polské feudální společnosti.

V roce 1669, když před tím polský sejm, pod

falešným obviněním kolaborace sociniánů se Švédy v době „Potopy“, vykázal ariány z Polska. Polský velmož, kníže Sapieha na témže místě postavil uniátský (*řecko-katolický*) kostel karmelitánů v barokním slohu. Po potlačení polského listopadového povstání z roku 1831 byl kostel v roce 1832 uniátům odňat a přestavěn na pravoslavnou cerkev (*Przewodnik turystyczny po Wolyniu,*

asi 1938). V roce 1915 až 1916, kdy zde fronta uvízla na Ikvě a Dojnici, si rakousko-uherská armáda zřídila v jeho věži pozorovatelnu. Ruské dělostřelectvo kostel zničilo. Zbyly z něho jen holé zdi, porostlé křovím a buřením. Víc obnoven nebyl. Do dnešní doby zmizely i zbytky zdí, patrně byly rozebrány na stavební materiál. Po I. světové válce byl vedle postaven skromný dřevěný kostelík.

Založení Českých Dorohostajů

Pozemky k založení osady byly v roce 1870 koupeny od dvorního rady Pavla Ivanoviče Paleckého, sídlícího na Krásné Hoře. Sestávaly z orné půdy, luk a lesů, v celkové výměře 438 desjatín (478,5 ha). Zároveň s pozemky koupili také polovinu vodního mlýna na Krásné Hoře. Koupili také lesnaté pozemky a zchátralý dvorec od zchudlé šlechtičny, staré panny Zofji Frankowské. Dvorec prodala, jelikož na něm zůstala sama. Její tři bratři se zúčastnili polského lednového povstání v letech 1863 až 1864. Po jeho potlačení byli odsouzeni k patnáctiletému vyhnanství na Sibiři. Po odpykání trestu se vrátili a emigrovali do jižní Ameriky. Jejich potomci dosud žijí v Buenos Aires, nebo snad v Rio de Janeiro (*nabodile zachycené polské vysílání BBC*).

Podle polského lexikonu (*encyklopedie*) se povstání zúčastnili bratři Jan, Leon a Stanislav Frankowští. Byli v povstání velmi agilní. Stanislav byl členem ilegální tzv. „zářijové“ národní vlády. Leon vykonával funkci revolučního komisaře Lublinského vojvodství. V roce 1863 byl v boji raněn a zajat. Skončil na šibenici. Jan a Stanislav unikli šibenicím, odnesli to „jen“ patnáctiletým vyhnanstvím na Sibiři.

Podle funkcí zastávaných v povstání, bratrům Frankowským patřily mnohem větší pozemkové majetky, než jen zchudlý, zchátralý dvorec na Frankově. Tyto majetky byly zřejmě carskou vládou zabaveny bez náhrady a předány ruské šlechtě. Kde se nacházely, to se mi už nepodařilo zjistit.

Frankov koupili František Tichý, Václav Stehlík a Václav Tomášek. Paní Frankovská se uchýlila k hraběti Chodkiewiczovi v Mlynově. Na místě dvorce vznikla malá osada Frankov. Místo, kde stával dvorec, bylo zřejmě už jen podle odlišné barvy půdy nad zasypanou studní...

Dvůr na Bojarce a lesy v Moskovtšině koupili od paní Nagrodské Karel Macek a Václav Pižl. Další krajané koupili od poměščíka Paleckého z Krásné Hory lesy, v kterých byl založen Vystrkov. Památka na pána Paleckého zůstala zachována v jménu značně prudkého kopce nad Českými Novinami. Vedla přes něj cesta z Dorohostajů do Českých Novin. Bylo koupeno celkem 1.014 desjatín (1.107 ha) za hotové. Průměrná cena za 1 ha (*přepočet*) orné půdy činila cca 58 rublů, za 1 ha lesa cca 42 ruble. Přesnou cenu se už nepodařilo zjistit. Podle obdobných kupních smluv z jiných osad lze předpokládat, že to bylo v průměru 50 až 55 rublů/ha. Zřejmě bylo přihlíženo k tomu, že byl koupen značný podíl půdy orné, koupené i s úrodou. 1 rubl měl tehdy hodnotu 2,52 rakouských zlatých.

Uvedení zakladatelé pak rozprodali část pozemků dalším přistěhovalcům. Část Frankova odkoupili František Holátko a Josef Širc. Václav Tomášek pak dal svůj podíl svým dcerám Emílii Stehlíkové a Pavlíně Hajné.

Přistěhovalci pocházeli z různých koutů Čech; z Tábořska, Chrudimska, Časlavska, Hradecka, Jičínska, Litoměřicka, Písecka, Kutnohorska, Nepomucka, Chlumecka, Plzeňska i od Prahy.

Seznam původních osídlenců

(podle Antonína Holátka, nar. roku 1871 v Dorohostaji České a podle kupní smlouvy z roku 1878)

NOVÁ VES

BOUZEK František
CENDELÍN Josef
ČERVENKA Václav

DĚDEK Václav, v roce 1909 se odstěhoval na Malovanou
DOLEŽAL Václav
FIDRANSKÝ Josef
GLUZ Václav
HAJNÝ František z Vrčeně u Blatné
HLAVÁČEK František
HLAVÁČEK Karel
HLAVÁČEK Václav
HOLŠTAJN Václav odstěhoval se na Moldavu
JEROUSEK z Hradecka
MAŠEK František od Nepomuka
MAŠEK Tomáš od Nepomuka
MIKEŠ Jan z Malé Trotinky u Miletína
MISTR František z Hradecka
MISTR Václav z Hradecka
MOJŽIŠ Antonín
MOUČEK Václav
PLESKOTOVÁ Anna z Chrudimska
PONIKELSKÝ František z Hradecka
PROPILEK Jan od Nepomuka
STEHLÍK Jan z Chrudimska
STEHLÍK Václav z Chrudimska
STEHLÍK VINCENC z Chrudimska
ŠAFR Josef původně SCHAEFFER
ŠÁNA Josef
TAMCHYNA Václav
TICHÝ František
TOMÁŠEK Václav z Velkého Vřeštova
VANÍK Václav odstěhoval se na Máslenku
VAŠATA Jan odstěhoval se do Českého Malína

Krásná Hora:

DOBEŠ Václav
DOLEŽAL František
FERZIK Josef
KOŠAN František
NOVÁK František odstěhoval se do Újezdů
NĚMEČEK Jan
RUDOLF odstěhoval se na Malovanou
SÍBR Jan z Chotětovic u Dvora Králové, nemanželský syn římsko-katolického faráře
TAMCHYNA Josef
TOMÁŠEK Jan
TOMÁŠEK Vilém
TOMÁŠEK František z Huntírova, přistěhoval se až v roce 1891
VAŠATA Václav
VEČERÍK Vavřinec tesař, odstěhoval se do Ivaně u Dubna
ZAJÍČEK Josef kovář

Frankov:

HOLÁTKO František z Táborska
STEHLÍK Jan z Chrudimska
ŠIRC Josef z Přehvozdí u Českého Brodu, usadil se na Frankově v roce 1878

Vystrkov:

HLAVIČKA Václav
KAUFMAN Adolf

MAREČEK Antonín
NAJMON Josef
NOVÁK Antonín
PATERA Antonín
SOCHORA František
STEHLÍK František
ŠIMEK Josef
ŠTECH Josef
ŠVIK
ŽROUT Jan

Později přišli:

BURDA Petr studnař
FIDRANSKÝ Eduard
HAJNÝ František z Vrčeně u Blatné
HORNÍK Josef ze Sedlčanska
KRÁMSKÝ Josef z Tuří u Kopidlna
NOVÁK Josef
STIBUREK
TOMÁŠEK Josef syn Jana.

V roce 1889 se na kupní smlouvě o prodeji pozemku mezi Josefem Ponikelským a Františkem Pleskotem objevuje řada svědeckých podpisů. Mezi nimi: Josef Ponikelský, František Pleskot, Vincenc Fidranský, Václav Hlaváček, Miroslav Pazderník, František Tamchyna, Josef Cendelín a dvakrát Josef Ferzik. Zřejmě se nejednalo o další, nové osídlence, ale patrně o druhou generaci, syny původních osídlenců.

Podle razítka na uvedené kupní smlouvě se obec oficiálně jmcnovala: „Český starosta osady Velké Dorohostaje“ (*úplný ruský text razítka*).

Moskovština:

Jak zde již bylo řečeno, dvůr paní Nagrodské na Bojarce a lesy v místě tehdejší osady Moskovštiny koupil Karel Macek. Ponechal si asi 80 ha polí a 45 ha lesa. Zbytek rozprodal dalším zájemcům příšlým z Čech. Podle Antonína Špatenky to byli:

ČERMÁK Jan hudebník z Bezděkova u Náchoda
EZECHEL Bohumil dělník z Hraběšina
HLADÍK Jan
JANÁK Václav rolník z Petrovic
LINHA Josef tkadlec z Lhoty pod Hoříčkami
LOUDA Václav kolář z Chotušic
MAREŠ Jan hostinský z Říkova
MATOUŠEK dělník z Bousova
NOVÁK Jan zedník z Hraběšina
PITR Josef truhlář z Meziříčí
REJZEK František rolník ze Zliče
SALÁK Josef kolář
ŠMEJKAL
ŠPATENKA Josef rolník z Malé Skalice u Náchoda
TŮMA Petr švec z Vestce
VOLENEC Jan učitel z Bousova u Sobotky
DRBOHLAV Josef kovář, přistěhoval se o rok později

O dva roky později se přistěhovali:

NĚMEC
POZNER
SYROVÁTKA
ŠPAČEK
VÍTEK

Kolem roku 1890 byl Mackův statek rozprodán v dražbě. Pozemky rozkoupili další Češi:

HERODES
KUNÁSEK
RICHTER
ŘÍHA
SRBECKÝ

ŠKOP Antonín kovář, Polák ženatý s Češkou
VALENTA Antonín st.
VOSTRÝ Celestýn

Samosprávný vývoj

Český starosta Velkých Dorohostajů zprvu podléhal české volosti (*okresu*) v Dubně, se sídlem v Buderáži. Po zrušení české samosprávy byla česká osada Velké Dorohostaje začleněna do volosti Mlynov, Dubenského újezdu (*územní jednotka vyšší než okres*).

V roce 1893, asi tři kilometry západně od Puháčovky, byla založena česká osada Libánovka, podle příjmení většiny osídlenců zřejmě dceřinná osada Velkých Dorohostajů.

V roce 1894 se Vystrkov oddělil od Dorohostajů a připojil se k sousední obci Noviny České, s kterou srostl v jeden organický celek (*Vladimír Libovický: „Kronika Českých Novin“*).

V roce 1898 k Dorohostajům přibyla další dceřinná osada, založená na pozemcích koupených od pomněščíka Maslennikova, Máslenka. Původně se nazývala farma Naděžda.

Máslenka nevznikala jako osada najednou. Z Dorohostajů to nebylo tak daleko, aby odtud nebylo možno účinně obhospodařovat pozemky na Máslence. Někteří tam postavili usedlosti hned po koupi pozemku, někteří až po I. světové válce. Jejich začátky byly ve srovnání se začátky v Dorohostajích nesrovnatelně lehčí. Měli za sebou zázemí rodičů, peníze, stroje a nářadí, zásoby osiv a potravin, střechu nad hlavou.

Spolu s Čechy (nebo snad už dříve?) se usadilo na pronajatých pozemcích asi deset rodin německých. Jeden z nich měl dílnu na opravu zemědělských strojů a malou slévárnu na výrobu náhradních dílů. Při přiblížení fronty v roce 1915 carská vláda evakuovala Němce, jako nespolehlivý živel, na Sibiř. Vrátili se odtud až po řížském míru někdy v letech 1921 až 1922. Jejich usedlosti byly válkou zničeny.

Dochovalo se pouze jediné příjmení – Leinweber. Byl ženat s Češkou, dcerou Vojtěcha Hajného. Měli dva chlapce. Před válkou patrně neměli ruskou státní příslušnost, jako ostatní obyvatelstvo Volyně. Proto nemohli automaticky získat státní příslušnost polskou. Po návratu ze Sibiře byli z Polska vyhoštěni. Patrně odjeli do Německa. Jejich další osudy nejsou známy (podle Václava Hajného z Máslenky).

Podobný osud patrně postihl i ostatní německé rodiny na Máslence. Po jejich zničených usedlostech zůstaly v intravilánu osady mezi českými usedlostmi prázdné proluky.

Češi koupili na Máslence asi 250 ha půdy. Cenu se už nepodařilo zjistit. V Dorohostajích se v té době půda platila průměrně 120 rublů/ha. Při hromadné koupi od pomněščíka to patrně bylo mnohem levnější a snad ještě na splátky. Patrně asi kolem 100 rublů/ha.

V roce 1912 na Krásné Hoře žilo 11 českých rodin, ve Vystrkovu 20, na Frankově 3, v Nové Vsi 23, na Bojarce 10, na Moskovštině 26, na Libánovce 20, na Máslence 10. Celkem 123 rodin (Jaroslav Hajný v „Čechoslovanu“ 1912).

Dlouhá léta starostoval Celestýn Vostřý z Bojarky. Jeho zástupcem na Máslence byl Josef Hnídek st.

Moskovština se osamostatnila jako samostatná obec patrně ještě před I. světovou válkou. Rok není v kronice Antonína Špatenky uveden.

Po připojení západní Volyně k Polsku v roce 1921 se původní česká obec Velké Dorohostaje po stránce samosprávné rozpadla. Libánovka a Máslenka se staly samostatnými obcemi s vlastními českými starosty. Byla k nim přičleněna řada přilehlých „futorů (*samot*) s obyvatelstvem ukrajinským a polským. Na Máslence to bylo asi šest rodin polských a sedm ukrajinských. Nově vzniklé obce si však zachovaly českou etnickou většinu. Po celou dobu polské vlády měly české starosty. V Máslence se v této funkci vystřídali (bez záruky přesnosti letopočtů):

ŠTĚPÁNEK Václav asi 1920 až 1926

SVÍTEK Josef asi 1926 až 1931

POKORNÝ Josef ?

ŠTĚPÁNEK Vladimír 1931 až 1935

PONIKELSKÝ Václav 1935 až 1939

LEŠÁK František 1939 až 1947 (?)

Na Libánovce:

HORA

KOUT Václav

KRÁL Václav

HAJNÝ Vladimír
KOMÁREK
HAJNÝ Josef

V Nové Vsi:

UHLÍŘ Josef
ŠANA Josef
TICHÝ Antonín
HAJNÝ Antonín
ŠAFR Karel
VANÍK Josef

Bojarka se od Dorohostají odtrhla a připojila se k Moskovštině jako obci (*jen česká část*). Z původní české obce Velké Dorohostaje pak vznikla obec s oficiálním názvem Dorohostaje České (*původní Nová Ves*), k níž patřili Češi žijící na Krásné Hoře a na Frankově.

Uvedená decentralizace se neprojevila na českém hospodářském a kulturním životě nikterak škodlivě. Nové obce Libánovka a Moskovština žily samostatným, intenzivním hospodářským a kulturním krajským životem. K Libánovce krajsky a kulturně inklinovali krajané žijící v blízké národnostně smíšené osadě Bryšče (*nebo také Bresty*), ležící podél silnice Dubno – Luck.

Bojarcí krajané, i když teď patřili k Moskovštině, stále blíž inklinovali k Českým Dorohostajím, kam také jejich děti chodily do české školy, vzdálené 1,5 až 2 kilometry, zatímco polskou státní školu měly doma, přímo přes ulici. Jejich krajský a kulturní život zůstaly těsně spjaty s Českými Dorohostajemi.

Těžké začátky

Začátky prvních osídlenců nebyly nikterak lehké. Naopak více než těžké. Museli překonat počáteční potíže, o jakých se dalším generacím už ani nesnilo. Nejlehčí to zřejmě měl Karel Macek. Lákán vidinou snadného zbohatnutí v Rusku, prodal v Čechách pěkný statek. Za hotové koupil od paní Nagrodské velkostatek na Bojarce s veškerým živým i mrtvým inventářem, s polí a rozsáhlými lesy. Většinu lesa prodal dalším osídlencům, kteří pak prakticky v zeleném lese vybudovali osadu Moskovštinu, jak si ji přála pojmenovat paní Nagrodská. Sám si ponechal asi 80 ha polí a 45 ha lesa.

S prací a vedením statku si příliš hlavu nelámal. Statek mu řídil správce, krajan Pajer. On sám se věnoval velkopanskému způsobu života a hazardním karetním hrám s ruskými důstojníky, jejichž vojáci byli ubytováni přímo ve vesnicích. S výstavbou kasáren bylo započato teprve později.

Avšak přepočítal se. Nikdy dosud nehnojená, dostatečně neprooraná půda neposkytovala před-

Stejně tak i Máslenští. Pro malou početnost se jejich krajský kulturní a společenský život neosamostatnil od Českých Dorohostají. Máslenké děti chodily do české školy v Nové Vsi. Mládež spolu s mládeží novoveskou, krásnohorskou, bojareckou a frankovskou vždy tvořila jeden celek. Společně se dále slavily pouť a posvícení. Pouť na pravoslavný svátek sv. Petra a Pavla, posvícení havelské. Společně se konaly taneční zábavy v sále Jaroslava Hajného, pak Josefa Šány a nakonec Antonína Tichého v Nové Vsi. Dvakrát do roka se v Nové Vsi hrálo amatérské divadlo a také dětská divadla. V masopustě se konal společný maškarní průvod a ples. Společná byla organizace dobrovolných hasičů. Máslenští dále hráli v dorohostajské dechové kapele. Snad se na této soudržnosti podílely blízké příbuzenské svazky mezi obyvateli uvedených osad. I hřbitov zůstal společný.

Z uvedených příčin je začátek kroniky pro všechny zde uvedené české osady Velkých Dorohostají včetně Vystrkova, v podstatě společný a stejný. Počínaje rokem 1921 se původní pojem zúžil na Dorohostaje České, k nimž patřila česká část Krásné Hory a Frankov. Od té doby se kronika omezuje na Dorohostaje České, Máslenku a Bojarku, neboť tyto osady přes administrativní rozdělení nikdy nepřestaly tvořit jeden krajský organický celek. Navíc je tu zahrnuta kronika Libánovky. Kroniku Moskovštiny zpracoval Antonín Špatenka pod názvem „Průkopnická vesnice“. Kroniku Českých Novin a s nimi tedy i Vystrkova zpracoval Vladimír Libovický. Proto jsou zde tyto osady vědomě vynechány.

pokládané výnosy. Tržní hospodářství v Rusku bylo v té době teprve v začátcích, velmi slabě rozvinuté. Nebylo komu prodat. Zamědělské výrobky byly až do vypuknutí balkánské války v roce 1878 velmi levné. Korec žita (120 litrů) stál 1,50 až 1,60 rublu, pšenice 2,20 rublu. Teprve v letech 1878 až 1880, v důsledku balkánské války ceny stouply, u žita na 6,50 rublu, u pšenice až na 8,00 rublů. Po dvou letech ceny opět klesly (*podle záznamů Antonína Holátka*).

Za těchto okolností došlo k zadlužení Mackova statku. Za necelých dvacet let byl prodán v dražbě. Jeho pozemky rozkoupili Češi, usazující se v Bojarce, většinou patrně z druhé generace přistěhovalců. Jeho syn si za zbytek peněz koupil několik hektarů v sousední Libánovce, kde si postavil skromnou chalupu. Ani tam se mu příliš nedařilo. Vnuk chalupu nakonec prodal. Stržené peníze mu nestačily na cestu za moře, do jižní Ameriky. Nakonec mu na ni přispěli sousedé...

Ostatní osídlenci, kteří většinou přišli s holýma rukama, zprvu bydleli společně v budovách

velkostatků, které byly velmi zchátralé. Vždy po několika rodinách v jedné místnosti, nebo v provizorně vybudovaných zemljankách. Nová Ves byla založena na zeleném trávníku, Moskovština, Vystrkov a Frankov prakticky v zeleném lese.

V Nové Vsi byla část pozemků koupěna i s úrodou. Usnadnilo to osídlení počáteční start. První koupěnou úrodu sklízeli společně. Rozdělili se o ni úměrně, podle výměry zakoupené půdy. Další osev už prováděl každý sám, na svém.

Zvláště těžká byla první léta po osídlení. Orné půdy bylo málo. A i ta, nikdy dosud nehojená a řádně neprooraná dávala velmi nízké výnosy. Sklízě se sotva stačily pokrýt vlastní přírodní spotřebu rodiny a osiv. „Korčování“, mýcení lesů pomocí nejprimitivnějšího nářadí, rýčů, lopat, těžkých motyk „korčovaček“ (*podobných krumpáčů, ale bez špičky*) a ručních pil probíhalo pomalu. Dávalo však pancenskou, velmi úrodnou půdu.

Přirůstek dobré, velmi úrodné půdy po vymýcených lesích a opatření živého i mrtvého inventáře, především tažných koní, umožnily řádné prooraní a vyhnojení půdy, jejíž úrodnost pak rychle stoupala.

Pořízení inventáře nebylo snadné. Mrtvý inventář, jednoduché zemědělské stroje a nářadí, především železné pluhy a brány a také potažní vozy, vyráběli čeští řemeslníci sami. Horší to bylo s inventářem živým. Koně, krávy a prasata bylo nutno do začátku koupit. Vypůjčit si na ně peníze od Židů, kteří toho dovedli náležitě využít, či lépe řečeno, zneužít. Požadovali 20 až 50 procent úroků ročně. V Boratině u Lucka až 2 procenta denně z ruble!

Situace se radikálně změnila k lepšímu, když osídlenci začali pěstovat chmel. Od roku 1890 se v Dubně každoročně konala chmelařská výstava. Pěstování chmele přineslo Čechům hotové peníze. Investovali je do nákupu zemědělských strojů, výstavby budov, někteří také do nákupu dalších pozemků (*viz založení dceřiných osad Libánovky a Máslenky pro další generaci a další migraci*). Nikdo už nemusel hledat lichvářský úvěr u Židů. Při půjčování peněz mezi sebou se platilo 8 až 10 procent úroku ročně, což bylo na tehdejší poměry přijatelné a únosné. V Dorohostajích vznikla obecní spořitelna. Zanikla v I. světové válce.

Také zdravotní poměry nebyly v prvních letech nikterak utěšené. Změna klimatických podmínek souvisejících s přestěhováním, nedostatek nezávadné pitné vody, nedostatečné hygienické podmínky, těžká úmorná dřina při mýcení lesů a výstavbě budov při nedostatečné jednostranné výživě vytvářely v oslabených lidských organismech živnou půdu pro vznik různých infekčních nemocí. Podle Antonína Holátka, v prvních letech v Dorohostajích, zemřely tři osoby na cholery. Jména se už nepodařilo zjistit. Jisto je jen, že v roce 1872, snad jako první z přistěhovalců zemřeli staří už manželé Vojtěch a Josefa Hajných, rodáci z Vrčené u Blatné. Byli pohřbeni na místním ukrajinském hřbitově.

Kromě cholery v prvních letech řádila také střídavá zimnice – volyňská horečka (*Febris intermittens*), především v osadách ležících v údolích kolem vodních toků. Trpěli jí převážně lidé mladí a chudokrevní.

V roce 1894 vypukla epidemie cholery znovu. V ukrajinských vesnicích zemřelo mnoho lidí. Místy vymřely celé rodiny. Vzhledem k dosažené hospodářské, kulturní a hygienické úrovni, se Čechům podařilo cholery vyvarovat. Zůstali jí ušetřeni. Také zimnice se víc už neobjevila. Češi si záhy uvědomili její příčinu. Ihned po příchodu se pustili do kopání studní, aby nemuseli používat vodu z potoka, jak to dosud činili Ukrajinci. Studniční voda se nacházela podle konfigurace terénu v různých hloubkách, obvykle v křídě. Byla chutná a nezávadná. Studny se zprvu zpevňovaly dřevěným roubením. Později se vyzdívaly cihlami. Voda se z nich tahala pomocí rumpálů.

Ještě začátkem XX. století zle řádil záškrt. U Šafrů, přes veškerou lékařskou péči zemřely tři děti z pěti, u Pleskotů dvě. V pozdějších letech se ojediněle vyskytovaly případy skvrnitého tyfu. V první světové válce a po ní, nejvíce v letech 1917 až 1920, propukaly epidemie tyfu, pravych neštovic, krvavé úplavice a španělské chřipky „ispany“. Kromě chřipky a krvavé úplavice, které byly jen zřídka smrtelné, ostatních epidemií se krajané zpravidla dokázali vyvarovat. Koncem I. světové války v Bojarce zemřel na tyfus mladý nadějný učitel Josef Vostrý. Antonína a Žofii Tamchynovi a Josefa Holátka z tyfu vyléčil bývalý carský generál zdravotní služby, Polák dr. Wislocki z Mlynova. Na Máslence zemřel na tyfus Josef Hnídek st.

Jinak o zdraví obyvatel mezi Čechy pečovala babka kořenářka a zároveň porodní bába Kateřina Hajná. Pomohla přivést na svět přes osm set dětí. Zdrárně spolupracovala s dr. Wislockim.

Obávanou chorobou až do II. světové války byla tuberkulóza plic. Jak se zdá, nebyla ani tak chorobou sociální. Nejčastěji pocházela ze silného nachlazení, které pro ni připravilo půdu celkovým oslabením organismu. Zemřeli na ni učitel Václav Hajný, Vladislav Hajný, Antonín a Václav Stehlíkové z Frankova, Alexandr (*Alois*) Tomášek z Máslenky, jeho manželka a dvě dcery Evženie a Žofie. U Hnídků dvě dcery Anna a Marie, u Ponikelských na Máslence dcera Antonie, u Mistrů syn Karel. Tuberkulóza se nevyhnula rodině Srbeckých na Bojarce. Nevybírala si mezi bohatými a chudými...

V roce 1935 zemřel na zánět mozkových blan (*meningitis*) šestnáctiletý student střední průmyslové školy ve Višňovci Václav Ferzik z Krásné Hory.

Ani v dalších letech nešlo vše hladce. Balkánská válka 1877 až 1878 proběhla daleko od Volyň, Češi se jí ještě nezúčastnili. Znamenala však detašování mobilizovaných vojáků po vesnicích, zřejmě pro případ rakousko-uherské a německé intervence ve prospěch Turecka. Zemědělci mu-

seli péct pro vojáky chléb a suchary. Jak si zapsal Antonín Holátko, byli u nich na Frankově ubytování tři vojáci. Denně docházeli na výcvik do vsi. Na druhé straně, jak už bylo vzpomenu- to, válka přinesla prudký vzestup cen obilí a ze- mědělských výrobků.

Snad jako jediná památka na balkánskou vál- ku zůstal v Dubně na Zabramě turecký hřbitov o rozloze asi 0,25 ha, kde byli pohřbíváni turečtí zajatci, zemřelí v táboře na tyfus.

V dalších letech byla krajina zle postižena vr- tochy počasí. V roce 1885 vytrvalé čtrnáctidenní přívalové deště v době žní, poničily bohatou úro- du. Obilí porostlo v mandelích, neposečené na stojato. Byly potíže se získáním osiv.

Hospodářská a kulturní situace kraje v době příchodu Čechů

Hospodářská a kulturní situace místního ukra- jinského a polského obyvatelstva byla krajně ne- utěšená. „Panščina“ – robota byla sice carem Alexandrem II. zrušena už v roce 1861, měla však tuhý život. Místy přežívaly její zbytky ještě v době po příchodu Čechů. Každá ukrajinská ro- dína obdržela „nadil“ – přiděl půdy. V Mlynov- ské volosti to bylo 18 desjatin (19,66 hektaru)) vrchnostenské půdy. Půda však byla zatížena vý- kupem – státním dluhem u Vilenské zemědělské banky. Poslední splátky byly spláceny ještě někdy v roce 1937. Dluh sice nebyl z českého hlediska vysoký (k roku 1895 činil 28 rublů/ha – podle kupní smlouvy mezi Josefem Šircem z Frankova a Ukrajinci ze sousední Karolinky). Češi kupo- vali půdu mnohem draž. Při tehdejší úrovni ze- mědělského hospodaření a nedostatečně rozvinu- tém tržním hospodářství, znamenal však pro ukra- jinské zemědělce povážlivé zatížení.

Ukrajínští rolníci byli do té doby zvyklí na- turálnímu hospodaření. Nedovedli dosud hospo- dářsky podnikat a vyrábět zemědělské výrobky pro trh. Snad jediným nářadím kromě vozů byl dřevěný pluh – „socha“, jen výjimečně s železnou špičkou a dřevěné brány. Socha neměla odhrno- vačku, půdu spíše jen povrchově rozrývala, asi jako hák, ale neobracela. Podle uvedeného nářa- dí také vypadala úroveň agrotechniky a výnosy. Podle „Istoriji mist i sil Ukrajiny“, u obilí to v té době bylo 3 až 4,5 q/ha.

Na ukrajinském voze z té doby snad nebylo ani za rubl železa. Nápravy byly ze dřeva, kola dřevěná asi jako v Čechách v době husitské. Čes- ký vůz bylo už z daleka poznat podle odlišného hluku.

Ukrajínští dosud neznali hnojení chlévskou mr- vou. Neznali je ani šlechtici a správci jejich vel-

V zimě 1889 až 1890 napadlo mnoho sněhu. Na kopcích jeden metr, v údolích až dva metry. Sníh napadl na neumrzlou zemi, takže ozimy vesměs vyzímovaly. Při tání sněhu voda rychle unikla do země. Jaro a jarní osev pak byly znač- ně opožděny. Pak nezapršelo až do žní. Ječmeny byly tak nízké, že se stěžily daly pokosit kosou, ještě hůř pak vyhrabat hráběmi ze země. Napr- šelo až k sv. Petru a Pavlu, tj. podle gregorián- ského kalendáře k 12. červenci. Ovsy ještě sta- čily regenerovat. První seč červeného jetele u- rostla sotva 10 až 15 cm a už zakvétal. Druhá seč narůstala normálně. Nedostatek píče krajané doháněli strniskovými luskoobilnými směskami, které stačily bohatě narůst. Urodily také bram- bory (podle Antonína Holátka).

kostraků. Jediným způsobem k zvýšení úrodnosti půdy bylo úhoření.

Obávanou metlou ukrajinských vesnic byly po- žáry. Živnou půdu pro ně tvořila hustá zástavba dřevěných, většinou slaměnými došky krytých bu- dov. Často lehly popelem celé vesnice. Pověra zakazovala hasit požár „božím zásahem“, bles- kem. Hasičské sbory do příchodu Čechů neexis- tovaly.

Situace byla ještě zhoršena tím, že v ukrajín- ských „chatách“ – domech v té době byly komíny stavěny z dřevěných kůlů, kolem dokola vype- lených klestím a z obou stran omazané žlutou sprašovou hlinou. Po letech pak mazanice zpra- vidla místy popraskala a opadala. Dávno vysu- šené klestivé pletivo pak snadno vzplanulo a stá- valo se zdrojem vzniku požárů. Ukrajínští však byli chápavými žáky. Záhy od Čechů převzali výstavbu řádných komínů vyzděných z cihel. Ko- míny spletené z klestí se místy u nejhudších vr- stev řídkce udržely ještě do 2. světové války a mís- ty také v chudé severní části Volyně, v Polesí, kde Češi nebyli.

V českém, ani ukrajinském lidovém podání se nedochovaly vzpomínky na „dýmne“ nebo „kur- né chátě“ či „kurly“ s otevřeným ohništěm, které se dochovaly místy v centrální části evropského Ruska, v Polsku, v Haliči a na Balkáně. Na Vo- lyni v době příchodu Čechů zřejmě už patřily minulosti.

Hospodářské budovy byly většinou stavěny ve tvaru humna. Stěny byly obvykle spleteny z lískového proutí, po obou stranách omazaného žlutou sprašovou hlinou. Střechy byly kryty sla- měnými došky nebo také rákosím. Ve stájích zpravidla bývala hluboká podestýlka, která se většinou nikdy nevyvážela. Jak pod zvířaty při-

bývalo podestýlky, hospodář zvedal dřevěné krmné žlaby. Když už se skot pomalu dotýkal hřbetu stropu, stáj jednoduše rozebrali a přestavěli na nové místo. Hnějí ponechávali svému osudu. Někteří jej vyváželi do příkopů podél vesnické ulice. Jak pak asi vypadala otázka hygieny?

V českém lidovém podání se snad v každé osadě dochovaly humoristické, či spíše kuriózní příběhy. Tak krajan Libovický z Českých Novin, když viděl jak se Ukrajinec Kořuk na Turecké Hoře chystá k přestavbě hnojem přeplněné stáje, se nabídl, že mu hnějí vyveze. K velkému údivu Ukrajinců jej vyvezl na svá blízká pole. Považovali jej za blázna. Vždyť pak budou brambory i mouka smrdět...!

Když pak Libovický přišel hnějí zaplatit, tu jej teprve považovali za blázna: „Tolik ses s hovenem nadřel a ještě chceš za něj zaplatit? Řekni mi raději, kolik jsem ti dlužen za to, že jsi mi ušetřil přestavbu stáje?“ odpověděl mu Kořuk. Nakonec to spravily dvě láhve vodky, jedna od Libovického, druhá od Kořuka...

Podobně pořídil Leopold Hlaváček z Nové Vsi, když vyvezl hnějí ze stáje Christuka na Krásné Hoře...

A ještě třetí příběh. Krajan František Košan si postavil usedlost na dolním konci Krásné Hory. V údolí pod osadou vykopal na okraji své zahrady, vedle cestovního příkopu velkou jámu, kam mu dešťové přivaly splachovaly a přinášely hnějí z příkopů kolem vesnické cesty. Když dlouho nepršelo, pak jej vyvážel přímo z příkopu a dokonce zametal ulici. Ukrajínští sousedé na něho zprvu pohlíželi jako na blázna...

Ve všech případech pak byli překvapeni bohatou úrodou na prohnojených, řádně prooraných českých polích. Zprvu v tom viděli česká kouzla, – „čáry“. Trvalo jim ještě dlouhou řadu let, pomalu snad ještě celou generaci i déle, než se dovedli duševně osvobodit ze zajetí staletého tmářství, pověr, a „zabobonů“ – předsudků, než se dokázali zbavit odvěké zaostalosti, vyplývající historicky z nestálosti osídlení tohoto válkami a nájezdy pronásledovaného kraje.

Jaký pak také div, když ještě v roce 1844 bylo v 718 státních vesnicích na Volyni pouze 10 škol s 269 žáky, vesměs chlapci ze zámožnějších rodin, kteří byli vybráni a vychováni, aby jednou mohli vykonávat funkci „gramotného“ vesnického starosty nebo volostního staršího (*Roman Okseňuk: „Narys istoriji Volyni“*). Dlouholetí staršínové mlynovské volosti, drobný poměščík Zablockij z Malých Dorohostajů a rolník Štěpan Hordějuk z Karolinky, byli negramotnými analfabety. Stejně i další staršína Denis Kovalčuk z Krásné Hory, který „staršinoval“ až do I. světové války. Veškerou písemnou agendu za ně vedl volostní písař Bessmertnyj. Staršínové se podpisovali razítkem...

K všobecnému hromadnému zřizování státních a církevních přichodských (*farních*) škol došlo teprve v letech 1880 až 1890, tedy o deset

až patnáct let později, než byly zřízeny soukromé školy v českých osadách.

Obdobně pak vypadala také ostatní hospodářská odvětví. Remeslníkům bylo mezi Ukrajinci velmi málo, výjimečně ševci a krejčí. V městech byl značný počet řemeslníků Židů, kovářů, ševců, zedníků, tesařů, krejčích, kolářů. Z živností byly ve Velkých Dorohostajích a okolí zastoupeny především drobné vodní mlýny na potoce Dojnica. Původně patřily poměščíkům, na Krásné Hoře Pavlu Ivanoviči Paleckému, na dolním konci Nové Vsi (přesněji řečeno mezi Novou Vsí a Puhačovkou – *pani Nagrodské*). Další dva byly níže po proudu v Malých Dorohostajích. Jeden patřil paní von Schwederové. Další byl v Mantyně. Byly to jednoduché klepače, jen s kameny (*žernovy*) na šrotování obilí, bez jakéhokoliv čištění. Z chleba z jejich mouky vyčnívaly osiny a celé klásky. Mlýny v Krásné Hoře a v Nové Vsi byly odkoupeny spolu s majetky. V Krásné Hoře polovina příjmu ze mlýna patřila i nadále bývalé vrchnosti, polovina české obci. Mlýn v Krásné Hoře byl pronajat Židovi, příslušníkovi náboženské sekty Karaimů. Místo placení nájmu měl dle smlouvy postavit mlýn nový. Do roku 1914 postavil holé stěny, bez strojů. Tak to stálo několik let, až to bylo ve válce všechno zničeno.

Situace v kvalitě mletí se podstatně zlepšila teprve když mlýny v Malých Dorohostajích a v Mantyně pronajal krajan Šašek z Podhajců u Dubna a mlýn v Nové Vsi odkoupil od moskovštinských krajan Kazda. Původní usedlost si Kazda postavil na Puhačovce. Po I. světové válce, když mlýn i usedlost vyhořely a hráze byly zničeny, postavil si novou usedlost v Nové Vsi.

Kromě šrotování se na druhé složení „pytlovalo“. Před Kazdou měl mlýn v nájmu Žid Vinokur a naposled krajan Hort. Mlýny trpěly nedostatkem vody a malým spádem. Kola byla na spodní vodu.

Kromě mlýnů byla v Malých Dorohostajích vodou poháněna „stoupa“ – valcha na výrobu domácího sukna. Sukno bylo vysoce kvalitní, vyrovnalo se kvalitě vojenského pláště.

V minulosti tu zkrachovala manufaktura drobného šlechtice Zablockého. Zablockij zkrachoval tak totálně, že se do povědomí jak Ukrajinců, tak i Poláků a později i Čechů vžilo úsloví „vydělal jako Zablocký na mýdle“...

Nechyběla však na Krásné Hoře panská hospoda, kterou Češi rovněž koupili. Jako obecní hospodu jí pak pronajímali. Jako nájemci se vystřídali Vojtěch Hajný a Vincent Novák, který si později postavil hospodu vlastní. Posledním nájemcem byli krejčí Josef Horník. Druhá hospoda byla na Bojarce. Zprvu jí měla pronajatou stará Židovka, známá pod jménem „babička“. Po ní se vystřídala řada nájemců František Novák, Vitoch, Šrajtr (*později se přestěhoval do Miroboště*), Vojtěch Hajný a Jan Propilek.

V Rakovce nutno vzpomenout „zemskou bol-

nici“ – nemocnici vydržovanou újezdem v Dubně. Bývala tam jedna lékařka a jeden „fclčar“ – (zdravotní technik). Byla postavena někdy kolem

roku 1900. Její kapacita činila asi dvacet lůžek. V I. světové válce byla zničena a nebyla víc ob-
уаоаоу

Výstavba a hospodářský rozvoj 1870 - 1914

Jelikož vystěhovalci vyšli z vlasti z velmi stísněných poměrů a zde zakládali osady na zeleném trávníku, nebo v lese zeleném, nešetřili místem. Při výstavbě si počínali velkoryse. Vesměs si zřídili rozsáhlé, pohodlné dvorky, někteří o výměře 0,50 až 1,00 ha. Dvorky byly často zatravněny, nebo také osázeny ovocnými stromy.

První obydlí byla víc než skromná, namnoze jen provizorní zemljanky o jedné až dvou malých místnostech. Střechy kryty slaměnými došky nebo také rákosím. V dalších letech byly stavěny budovy dřevěné většinou srubové nebo dražené. Některé z nich, pokud nebyly v I. světové válce zničeny, přetrvaly až do roku 1947, do odchodu Čechů z Volyně. Byly to chalupy Bohuslava Lhotského, Václava Gluze, Václava Bouzka a Josefa Kouta v Nové Vsi a Vincence Síbra na Krásné Hoře, který si po I. válce postavil chalupu novou. Starou pronajímal.

Ploty byly zprvu podle ukrajinského vzoru spleteny z lískového proutí, nebo také jen z navrstvených hromad „vykorčovaných“ pařezů, které pak dlouhá léta sloužily jako rezerva paliva. Lískové pletené ploty mezi usedlostmi tvořily dobrou ochranu proti vodní erozi při jarním tání sněhu i při dosti častých letních přívalových deštích. Později byly nahrazeny oblíbenými živými ploty z habru a žluté košíkařské vrby.

Usedlosti na nižší straně ulice Nové Vsi byly postaveny ve vzdálenosti 50 – 80 metrů od ulice, až za průtokovou čarou občasných přívalových vod. Úroveň naplavené zeminy se v zahradách každoročně zvyšovala. Mezi ulicí a usedlostmi byly vysázeny ovocné stromy. Pod nimi bylo většinou zatravněno. Každá usedlost měla z ulice svou vlastní příjezdovou cestu. Osídlenci z východního Slovenska, kteří přišli do Nové Vsi v roce 1947, nedovedli udržet zahrady a živé ploty. Otevřeli tak cestu vodní erozi. V místě občasně vodoteče, kde se půda dříve akumulovala, vznikla strouha výmolové eroze (*osobní poznatek z roku 1979*).

V místech neohrožovaných vodní erozí byly usedlosti odděleny ploty plaňkovými, nebo také z drátěného pletiva.

Co se hospodářských budov týče, zprvu byly stáje a chlévy dost často pod jednou střechou s obydlím, jak tomu bylo a je u budov z kolonizačních nedílů z pozemkové reformy v ČSR z roku 1926, které se dosud zachovaly na Žatecku. Stodoly, kůlny a sýpky byly stavěny postupně, tak jak přibývalo orné půdy a jak se zvyšovaly

její výnosy. Stavělo se vesměs ze dřeva, kterého bylo k dispozici víc než dost. Sruby byly stavěny z kmenů přitesaných ze dvou stran. Prkna se řezala ručně v „dráčské“ jámě. Jeden řezáč stál při práci dole v jámě, druhý nahoře na řezaném kmenu. Byla to úměrná dřina. Kámen do základů, vápencový tuf, který byl samá mušlička, dovaželi z Korablišti, vzdálených kolem dvaceti kilometrů, kde byl těžen z hloubky pod zemí. Proto se začalo používat do základů cihel. Dobré sprášové cihlářské hlíny bylo všude dost. Cihly si zprvu vyráběl každý sám a vypaloval je v primitivní zemní peci. Později vzniklo několik menších cihelen Holátkova na Frankově, Antonína Mojžíše, Karla Hlaváčka, Václava Mistra a Antonína Tichého v Nové Vsi, Holátkova, Mojžíšova a Hlaváčkova zanikly ještě před I. světovou válkou. V roce 1939 byla v provozu už jen cihelna Antonína Tichého o jedné peci, s jednorázovou kapacitou cca 50 000 ks cihel. Pece byly vytápěny dřevem.

Řemeslníků všeho druhu bylo mezi krajany dost, takže si zprvu stavěli sami, nebo svépomocí. Po dvaceti až pětadvaceti letech v důsledku chmelelařské konjunktury bylo dosaženo poměrně vysokého stupně blahobytu. Začala výstavba rozsáhlých, pohodlných, většinou zděných budov. Obytné budovy a stáje byly kryty nehořlavými krytinami: zprvu černým, později pozinkovaným plechem, cementovými drážkovými taškami „falcovkami“, které vyráběl Josef Ferzik na Krásné Hoře, či spíše jeho mistr Josef Skoba, Polák ženatý s Českou Amálií Vackovou. Krajané počestili jeho jméno na Škop. Škop proslul také stavbou chmelnic drátěnek. Objevily se také tašky eternitové. Kupodivu, nikde nebyly používány tašky z pálené hlíny, ani bobrovky, ani drážkové. Prejzy bylo ojedinele vidět jen na starých domech v městech a i ty snad byly z cementu. Kromě Ferzika vyráběli tašky také Antonín Mojžíš v Nové Vsi, Josef Srbecký a Josef Kunášek na Bojarce a Pazderník na Máslence. Staré obytné původní budovy pak byly v mnoha případech předělány na stáje. Pokud byly pod jednou střechou se stájemi, pak to bylo velmi jednoduché. Jen stodoly zůstaly dřevěné, šalované prkny a kryté slaměnými došky.

Při stavbách se mezi krajany vžila forma sousedské výpomoci při dopravě stavebního materiálu, především kamene, někdy i dřeva, tzv. „toloka“, několik sousedů vypomohlo stavebníkovi potahy. „Toloka“ byla bezplatná, jen za

pohoštění. Samozřejmě zavazovala stavebníka, že to sousedům, až to budou potřebovat, jednou oplatí.

Jako první začal pěstovat chmel už někdy kolem roku 1875 Antonín Mojžiš. Jako první také postavil primitivní tepelnou chmelovou sušárnu vlastní konstrukce. Tepelných sušáren bylo málo. Kromě Mojžiše ji měli Vladimír Valenta, Josef Kunášek a Josef Srbecký, všichni na Bojarce. Chmel se většinou sušil na lískách přirozenou cestou. Tepelné sušárny se objevily teprve po roce 1905. Byl to typ Linhart Rakovník, s pecí přizpůsobenou na vytápění dřevem. Později je vyráběla firma Svárovský v Kvasilově.

Před I. světovou válkou bylo v celé české osadě Velkých Dorohostajích přes 3 000 kop chmele. Při spónu 2 × 2 aršiny (142 × 142 cm) (*to znamenalo 82 kopy*) ha, celkem tedy asi 37 ha, nebo snad ještě více, neboť stále byly vysazovány nové a nové chmelnice.

Zprvu byly stavěny chmelnice tyčkové. Místo vodícího drátku se používalo motouzu, nebo také suchých chmelových rév, které byly na jaře před natahováním namáčeny ve vodě. Později byly stavěny drátěnky „skobovky“. Dubové sloupy byly zakopány hluboko do země roháky až dva metry, vnější jeden a půl metru, vnitřní až jeden metr. Z hlediska utahování konstrukce modernější „okovky“ na Volyni známy nebyly. Patrně se v Čechách objevily později, až po odchodu Čechů na Volyň. Motouz a révu Češi později nahradili silným vodícím drátkem. Zprvu se z rév každoročně vyplétal a navíjel na speciální bubny. Sloužil po několik let. Po něm přišel ještě trvanlivější drátek pozinkovaný. Slabší vodící drátek, jakého se v ČSSR používá dnes, se objevil až v posledních letech před II. světovou válkou. Na jeden drátek se zaváděly tři révy z jedné babky. Po zavedení chmele se provádělo ještě tzv. „pasymkování“, babka se obnažila kraclí a všechny nadbytečné výhony se odstranily u samé babky.

Někdy kolem roku 1900 krajan Řeháček postavil na Puhačovce, naproti Kazdovu vodnímu mlýnu, mlýn parní. Mlýn měl dva páry válců a dvě soupravy mlýnských kamenů, žernovů. Mlel velmi kvalitně. Umožnil pečení kvalitních, Ukrajinci tolik oblíbených českých buchet, koláčů a knedlíků, ale i kvalitního celozitného bílého chleba. Většina Ukrajinců však i nadále dávala přednost černému „rázovému“ chlebu žitnému, podobnému našemu dnešnímu chlebu „moskevskému“.

Velmi se mezi Čechy rozšířilo sadařství, které rovněž přinášelo slušný příjem. Před příchodem Čechů byly na Ukrajině pouze šlechtické sady. Místní ukrajinské a polské obyvatelstvo pěstovalo jen plané višně a třešně ptáčnice. Šlechtěné, roubované druhy a odrůdy, neznalo. Zavedli je teprve Češi. Většinou roubovali na podnože z pláňat, často už v lese. Kromě běžných druhů ovo-

ce pěstovali také vlašské ořešáky a lísky, z drobného ovoce jahody, maliny, angrešt a rybíz.

V Dorohostajích snad nebylo jediné české usedlosti bez rozsáhlého ovocného sadu. Školka byla pýchou každého hospodáře a každého vesnického kluka. Jako ovocnáři zvláště vynikli: Jaroslav Hajný, František Košan, Antonín Hlaváček (1,5 ha ovocného sadu), a v poslední době Vladimír Doležal.

Krajané přes svůj, někdy až přebujelý prakticismus, pamatovali na okrasné zahrádky na dvorcích a před okny domů. Z okrasných rostlin se těšily oblíbě jeřabiny, smrky, břízy, šeriky, kaštany, růže, klokoči, pivoňky a řada dalších. Později se do živých plotů vysazoval habr a žlutá košíkářská vrba. Na hranicích ovocných sadů byly na ochranu proti větrům vysazovány smrky a topoly, které zde během 25 let dorůstaly takové velikosti, že se daly použít na krovy stodol.

Současně s rostlinnou výrobou krajané rozvíjeli také dobytkářství, především chov skotu a koní, kteří byli jedinou tažnou silou. Krávy, ani volí zapřahání nebyly. Nezapomínalo se ani na chov prasat a drůbeže všeho druhu.

Kromě čtyř hlavních obilovin pěstovali Češi v menší míře, především jen pro vlastní potřebu, proso na výrobu jahel a pohanku na výrobu pohankových krup, které se staly součástí českého jídelníčku. Pro vlastní potřebu i pro trh pěstovali řepku (*většinou jarní, ozimá často pod hlubokým sněhem vyzimovala*) a lničku setou na výrobu rostlinného stolního oleje. Přinesli sebou na Volyň pěstování máku. Podstatně zlepšili technologii pěstování brambor, přizpůsobenou pěstování ve velkém.

Z pícnin byly pěstovány luskoobilné směsky na zeleno i na zrno, v případě vyzimování červeného jetele, také na seno. Směskám se dobře dařilo, ať už s vikví setou, nebo s hrachem, dále dvousečný červený jetel na krmení i na semeno, které se dobře platilo. Jetel bílý plazivý – (*plazivák*) a jednosečný červený jetel (*rychlík*) nebo také zelenáč, byly pěstovány především na semeno. Jetel bílý se používal také do pastvin, kde vytlačil tradiční ukrajinský úhor – paraninu. Skot byl pasen od jara až do zimy. Přes léto byl ještě ve stájích příkrmován zelenou vojtěškou nebo zeleným červeným jetelem. Vojtěška setá byla pěstována v menším měřítku, většinou jen na zelené krmení, zřídka na seno. Červený jetel byl vzhledem k jistým pravidelným výnosům semene a jeho cenám, rentabilnější.

Pěstování jetelů, pohanky, řepky, sadů a okrasných dřevin poskytovalo bohatou snůšku pro včely. Nebylo téměř usedlosti, kde by hospodář nechoval několik rojů včel, zprvu v klátech, později v rámkových úlech s nastavovanými medníky, typu „Dadan“. Rozšířilo se používání medometů a umělých mezistěn. Největšími včelaři byli: Josef Ferzik, Vladimír Doležal, Josef Pozner st., Josef Holátko, Jaromír Hnídek na Másence a svého času učitel Emil Brabenec.

Průmyslových hnojiv se pro jejich vysokou cenu a pětadvacetikilometrovou vzdálenost od nádraží v Dubně, používalo poměrně málo. Zprvu se nejvíce rozšířilo hnojení červeného jetele sádrrou. Síra sádrdy dobře působila na zakvétání a nasazení semen. Před I. světovou válkou se v Dorohostajích používalo přes 200 q sádrdy (1 200 pudů ročně) podle Jaroslava Hajného v Českoslovanu 1912).

Později se rozšířila především draselná hnojiva k okopaninám a superfosfát k pšenici po jetelích.

Přes dosažený blahobyt Češi nezůstali lhotejní k lidské bídě a strádání. Tak „Čechoslovan“ z roku 1912 potvrzuje, že Velké Dorohostaje přispěly částkou 28 rublů ve prospěch hladovějících v Ufimské gubernii. Podle 20/1912 čísla téhož listu, volnější krajané přispěli celkovým obnosem 1 365 rublů.

Potok Dojnica se zadrženu vodou mlýnských stavů – rybníků, poskytoval dobré možnosti pro chov ryb, především kaprů. V I. světové válce byly hráze zničeny, rybníky vypuštěny. Později byly rybníky znovu zřízeny, ale v daleko menším měřítku, Posnerův mezi Bojarkou a Krásnou Horou, zvaný „sažavka“ a Vincence Ponikelského u Nové Vsi.

S rozvojem zemědělské výroby a tržního hospodářství stoupaly ceny půdy. Tak v roce 1878 Josef Širc koupil od Jana Stehlika na Frankově 1,05 ha lesa a 1,5 ha pole za 119 rublů, tj. průměrně 47 rublů/ha. V roce 1898 Pleskot zaplatil Ponikelskému už 118 rublů/ha. V roce 1872 moskovští platili celkem 58 rublů/ha, za les 42 ruble/ha. V roce 1909 bylo placeno až 325 rublů/ha. V roce 1912 334 rublů/ha. V roce 1913 340 rublů/ha (podle dochovaných kupních smluv z Velkých Dorohostajů). Rusticální půda koupená Josefem Šircem v roce 1895 od Ukrajinců v katastru sousední obce Karolinka byla placena 55 rublů/ha v hotovosti a navíc 28 rublů/ha výkupného u státní zemědělské banky ve Vilnu, splatného v sedmdesáti letech.

Při koupi velkostatku Rožděstvěno u Kalugy od hraběte Durnovo bylo placeno 118 rublů/ha v hotovosti, 82 ruble/ha úvěr banky na 55 let při 4,5 proc. úroku ročně, k tomu ještě hypotéka 25 rublů/ha, splatná po dobu 66 let (*smlouvy uvedeny v desjatinách, pro bližší upřesnění převedeno na hektary. Viz graf růstu cen půdy!*)

Krajané prozíravě nevymýtili všechny lesy. Každý si ponechal kus lesa jako zdroj paliva i stavebního dříví pro vlastní potřebu. Rozumně s ním hospodařili. Vlastnili větší lesní enklávu na Frankově (po roce 1947 vymýcena). Dále vlastnili větší lesní celek u hranic s Vystrkovem, kde jejich lesy navazovaly na lesní masív hraběte Chodkiewiczze z Mlýnova „Grafčina“ a s ukrajinským obecním lesem „Darovizna“. Lesy byly většinou smíšené. Na Frankově převládaly borovice, u Vystrkova dub a habr. Dále v lesích

roztroušeně rostly lípy, třešně ptáčnice, osiky a břízy. Obmýtná doba lesů se počítala 36 let!). Vzhledem k příznivým klimatickým podmínkám (podle agronoma Bočka 585 mm průměrných ročních srážek a 7,8 °C průměrné roční teploty, Langův dešťový faktor 75), dřevo rychle přirůstalo. V lesích rostlo množství hub, jahod a „kamínků“ (plody podobné ostružinám, ale červené, na kyslé, se semennou pecičkou uvnitř (v ČSSR ani v přírodovědních atlasech jsem se s nimi dosud nesešel, brusinky to ale nebyly).

Černým slezským uhlím se začalo topit až po I. světové válce. Přitápělo se jím jen v zimě, v době velkých mrazů. Jinak se celoročně topilo dřevem.

K roku 1912 byla hospodářská situace Čechů v Dorohostajích taková, že přes 2/3 rolníků už vlastnilo vlastní žací stroje hrškovky, většinou značek Warterwood, Mc Cormick, Deering a Viking. První „žnivárky“ se objevily v letech 1902 až 1905. Všichni rolníci, kterým bylo zemědělství hlavním povoláním, vlastnili mlátičí soupravy na koňský pohon. Zprvu to byly jednoduché mlátičky hřbovky bez výtřasadel, na pohon ozubeným soukolím, tzv. „trýbovky“, později s výtřasadly, na pohon řemenicí. Objevily se bubnové vložky, tzv. „struhadla“ na výmlat jetelových semen, později první jednocelové vylušťovače jetelových semen, tzv. „bukovníky“. Potažní řádkové secí stroje mělo jen několik větších rolníků. K setí se většinou používalo ručních secích strojů k setí na široko. Stroje rozmetylo osivo na principu odstředivosti. Stroje byly většinou kupovány u krajana Martinka v Dubně, který je „vypisoval“ – objednával z Čech.

V obci v té době byly dva obchody se smíšeným zbožím u Františka Tomáška na Krásné Hoře a u Herodesů na Bojarce. Dále tři hospody, pět kováren, čtyři obuvníci, tři truhláři a jeden sedlář (snad tím Jaroslav Hajný myslél jen Velké Dorohostaje bez přilehlých osad, které k nim patřily).

Vysvětlivky :

- 1) Obmýtná doba lesů = doba (léta) růstu lesa od vytěžení a obnovy do nové technologické těžní zralosti stromů. V ČSSR 80 až 100 let.
- 2) Langův dešťový faktor = součinitel vzniklý průměrem ročních srážek dělených průměrnou roční teplotou, například

$$\frac{585 \text{ mm prům. roční srážek}}{7,8 \text{ °C prům. ročních teplot}} = \text{Langův faktor} = 75.$$

Slouží meliorátorům pro posouzení celkových vláhových poměrů krajiny pro posouzení potřeby závlah nebo odvodnění. L. f. 75 označuje relativní dostatek vláhy, nikoliv však přebytek. Vodní bilance krajiny je tedy v podstatě v rovnováze. Pro zajímavost L. f. Zatecka činí 52.

Libánovka

Osada Libánovka byla založena v roce 1893 v podmínkách daleko příznivějších, než jaké měla první generace vystěhovalců z Dorohostajích, na Moskovštině či v Novinách Českých. Nepodařilo se už přesně zjistit výměru koupené půdy. Zřejmě to bylo asi 200 až 250 ha. Půda byla patrně koupena od poměščíků z Malých Dorohostaj, podle místního katastrálního názvosloví zřejmě od Zablockého. Také cena půdy není zjištěna. Podle obdobných kupních smluv z jiných osad to mohlo být 90 až 100 rublů/ha.

První osídlenci

BOHATÝ Vincenc
BOHATÝ Mikuláš
HAJNÝ Václav z Nové Vsi
HORA Václav
KOUT František z Nové Vsi
KRÁL
KUNÁŠEK Emanuel z Bojarky
MACEK z Bojarky
MÁLEK Václav
MARÍK Václav z Českých Novin
PAJER Antonín z Bojarky
PAJER František z Bojarky
PAJER z Bojarky
POSLEDNÍK Václav z Českých Novin
SVÍTEK Alexandr
SVOBODA Konstantin kolář
VÍTEK

Dále se na samotách u silnice Dubno – Luck usadili:

JONA Vladimír původně snad John
JONA
MARÍK Antonín z Českých Novin
SVÍTEK Václav

V sousední národnostně smíšené osadě Bryšče bydlelo několik českých rodin, které sice do Libánovky nepatřily, ale kulturně a krajansky k ní inklinovaly:

HORNÍK Josef
JONA Václav
KASAL
KUNC
SVÍTEK
ŠIMEK
ŠTANTEJSKÁ
VĚTROVEC

Do první světové války Libánovka už byla výstavou osadou s chmelnicemi a rozsáhlými ovocnými sady, které od škůdců účinně chránilo zpěvné ptactvo z poblížících okolních lesů.

V roce 1911 Vladimír (*původně František*) Hajný vyoral na poli poblíž osamělých dubů hliněnou nádobu s úzkým hrdlem zalepeným smůlou. Našel v ní poklad. Podle jedné z mincí, kterou jsem měl ještě po létech možnost vidět, s nápisem IOANES CASIMIRUS REX POLONIAE a letopočtu 1648, poklad byl patrně zakopán v roce 1651, při tažení vzburzených kozáků Bohdana Chmelnického k Berestečku, kde jim Poláci způsobili drtivou porážku.

Poklad zřejmě svěřil zemi nějaký chudší šlechtic, nebo židovský lichvář dřívě, než jej dostihla kozácká šavle, tatarský šíp, nebo zkosila morová epidemie. Poklad byl chudší než se dalo očekávat. Zlatáků bylo málo, jen stříbrňáky, měďáky a také nějaké šperky. Měl spíše hodnotu numizmatickou, muzeální.

Než nálezce stačil s pokladem něco podniknout, vypukla I. světová válka. Hajný svěřil poklad manželce a sám se dobrovolně přihlásil do České Družiny. Sloužil v Čekově rotě, na což pak rád vždycky vzpomínal. V roce 1915 Libánovku obsadila rakousko-uherská armáda. Obyvatelstvo bylo násilím evakuováno k Berestečku. Než se Hajný z války vrátil, jeho manželka zemřela. Tajemství nového úkrytu pokladu vzala s sebou do hrobu. Marně jej pak hledal . . .

Válkou byla Libánovka z větší poloviny zničena. Do roku 1929, než vypukla hospodářská krize, už byla znovu vybudovaná, výstavnější a krásnější než předtím. Byla postavena hasičská zbrojnice a v poschodí nad ní velký taneční sál.

Před I. světovou válkou byla na Libánovce ruská státní škola. Učil ruský učitel Vladimír Novikov. Za Polska byla v prvních letech soukromá česká mateřská škola. Zprvu učil dále Novikov, po něm pak Vladimír Masopust ze Straklova u Dubna. V roce 1928 byla škola zestátněna. I když se češtině učilo jen jako předmětu 3 až 4 hodiny týdně, díky tomu, že učitel byl Čech, se to na školním a kulturním životě obce nikterak negativně neprojevovalo. Masopust řídil kulturní život v obci, dětské i amatérské divadlo, pěvecký kroužek, ve kterém mu vydatně pomáhal nadaný hudebník a obětavý nadšenec Bohuslav Hajný.

Brzy po válce byl založen sbor dobrovolných hasičů, kterému velel Mikuláš Bohatý, který také zorganizoval a vedl dobrou dechovou kapelu, složenou vesměs z mladých chlapců. Jeho činnost byla solí v očích některých okolních Poláků. Snad v tom hrála určitou roli osobní zaujatost šesti bratrů Drewlových z Bryščí. Snad nějaké osobní účty. V roce 1935 Bohatý hrál s kapelou na taneční zábavě v Bryščích. Bratři Drewlové vyvolali rvačku a noží jej ubodali k smrti. Zřejmě se k tomu předem plánovitě připravovali, neboť ze začátku zaútočili na kapelu láhvemi naplněnými pískem. Zaskočení hudebníci, přes statečnou obra-

nu, nestačili svého kapelníka ubránit. Zůstali po něm čtyři nezletilí synové.

Drewlové to odnesli několikaletým vězením. Hasičům pak velel Václav Jona.

Zprvu byl na Libánovce židovský obchod smíšeným zbožím. Občané se však nechtěli nechat bezostyšně odírat. Založili „kooperativu“ – konzumní družstvo. Zprvu v něm prodával Jaroslav Kunášek, později Žofie Kunášková.

Po příchodu Poláků v roce 1921 se Libánovka osamostatnila jako samostatná obec. Byla k ní přidělena řada okolních „futorů“ – samot ukrajinských i polských. Nová obec si však zachovala českou etnickou většinu. Díky jí a také díky rozhodujícímu ekonomickému významu Čechů v obci vždycky byl „soltyssem“ – starostou Čech. V této funkci se vystřídali:

HORA

KOUT Václav
KRÁL Václav
HAJNÝ Vladimír
KOMÁREK
HAJNÝ Josef.

Za Sovětů 1939 až 1941 byla Libánovka přidělena do selsovětu Moskovština. Předsedou byl Václav Špatenka z Moskovštiny, zástupcem Věra Bohatá z Libánovky. K založení kolchozu v roce 1941 nedošlo.

Za německé okupace zprvu starostoval Jaroslav Knop, později Václav Kout, kterého na podzim roku 1943 zavraždili banderovci.

V letech 1944 až 1947 byla starostou Věra Bohatá.

Kromě zemědělců byly před II. světovou válkou v osadě tyto živnosti:

HAJNÝ Josef kovář a rolník
KUNÁŠKOVÉ Josef a Vladimír, kovářství a strojní zámečnictví
MAŘÍK Václav krejčí a rolník
PAJER Antonín obuvník a rolník
PETR Josef studnař a rolník
SVOBODA Vladimír kolář.

Máslenka

Vznik a založení Máslenky zde už byly popsány v kapitole „Samosprávný vývoj“. Zakladateli a prvními občany Máslenky byli:

ČERVJAK Ukrajinec
FIDRANSKÝ z Nové Vsi
HAJNÝ Václav kovář z Libánovky
HAJNÝ Vojtěch truhlář a hostinský z Krásné Hory
HNÍDEK Josef st. z Moldavy u Dubna
HORNÍK Josef z Dorohostají krejčí a rolník
HOŠČARUK Jan Polák
LEINWEBER Němec, ženatý s dcerou Vojtěcha Hajného
LIŠČENKO Ukrajinec
MISTR Alexandr z Nové Vsi
MOUČEK Vladimír z Nové Vsi
PAZDERNÍK Antonín z Nové Vsi
PAZDERNÍK Václav z Nové Vsi
PAZDERNÍK Vojtěch z Nové Vsi
PLESKOTOVÁ Marie z Nové Vsi
POŁOSZCZAŃSKI Bronislaw Polák z Karolinky
PONIKELSKÝ František z Nové Vsi
PONIKELSKÝ Václav z Nové Vsi
PUCHA Jan, Polák ženatý s Češkou Lešákovou z Novin Českých
ŠTĚPÁNEK Václav z Koryt
TAMCHYNA Vincenc z Dorohostají
TOMÁŠEK Alois z Vystrkova
VANÍK Václav z Nové Vsi
VODŇANSKÝ obuvník

Kromě toho se zde usadila Polka, známá pod jménem „knězova sestra“ a na pachtu asi deset německých rodin, o kterých už byla zmínka.

Další dceřinnou osadou Velkých Dorohostají by bylo možno nazvat také Malovanou, jak to dokazují vyskytující se tam příjmení:

z Dorohostají: Dědek, Kunášek, Pazderník, Stehlik, Šána, Širc a Tamchynové;

z Vystrkova: Kaufman a Patera;

z Moskovštiny: Linha, Rejzek a Řepik.

Jelikož Malovaná od svého vzniku tvořila samostatnou obec, více se o ní v kronice nezmiňují. Uvádím ji jen jako ukázkou hospodářské expanze Čechů na Volyni a jejich výjimečného společenského postavení.

Podle profesora Jiřího Rebla, Malovaná byla v druhé polovině XIX. století založena Němci. Někdy v letech 1901 až 1912 mezi nimi, patrně inspirováno z Německa, vzniklo stěhování do Pobaltí a k tehdejšímu Petrohradu, zřejmě dlouhodobé politicko-strategické cíle Hitlerových předchůdců. Usedlosti od nich vykoupili za drahé peníze Češi. Platili přes 300 rublů/ha. V Malované zůstalo jen několik málo německých rodin, které emigrovaly do Německa v roce 1939 až 1940.

Soužití s Němci bylo až do roku 1938 dobré. Společenské a kulturní styky zůstaly pro jazykovou a mentální rozdílnost dosti omezené. Za celá desetiletí společného života Němců a Čechů došlo k jedinému národnostně smíšenému manželství, které brzy skončilo rozvodem.

Vliv Čechů na hospodářský a kulturní vzestup Ukrajinců

Dříve zde už uvedené prolínání krajanského osídlení mezi Ukrajinci s sebou zákonitě přinášelo denní sousedský, hospodářský a kulturní styk, méně už styk společenský. Vzájemné styky byly většinou korektní, přesto že Češi zprvu pohlíželi na Ukrajince a jejich kulturní a hospodářskou úroveň s jakýmsi přirozeným pocitem nadřazenosti. Češi sami zprvu žili víc než skromně podle dnešních měřítek přímo nutně. Většinou chodili obuti v dřevácích, tak jak tomu byli zvyklí z Čech. Oblékali se do látek vlastní domácí výroby, bylo mezi nimi mnoho tkalců. Oblékali se skromně, ale vždycky prakticky, čistě a vkusně. I k tanečním zábavám dívky zprvu chodily v pracích šatech. Také „chromová“ obuv byla zprvu přepychem, vhodným jen pro slavnostní společenské příležitosti. S časem dřeváky nahradila kožená obuv, v létě nad kotníky, v zimě s vysokými holinami, ve všední den juchtová, ve svátek „chromová“. Objevily se vlněné oděvy pánské i dámské, později i hedvábí. Plesy, poutě a posvícení se pomalu stávaly módními přehlídkami, především dámských toalet.

Většina Ukrajinců i Poláků v době příchodu Čechů nosila „sermagu“ (*obdoba košile starých Slovanů, na obrázku v knize „Svět starých Slovanů“*), v létě z domácího plátna, v zimě z domácího sukna. V době velkých mrazů nosili navrch ovčí kožichy. Většinou se obouvali do laptí – „postolů“ z lípového lýka. Říkalo se, že Ukrajinec vyleze na lípu bos a dolů už sleze obutý. Lýtka omotávali plátěnými ovínovačkami, na způsob ovínovaček vojenských. Koženou obuv nosili jen zámožnější, a to ještě jen o nedělích a svátcích.

Ještě do I. světové války laptě prakticky vymizely. Ojediněle je z konservatismu nosili někteří

staří Ukrajinci, kteří toho z materiálních důvodů neměli ani zapotřebí. Prý se v nich velmi pohodlně chodilo. V chudé severní části Volyně, na Polesí, kde se Češi neusadili, se laptě všeobecně udržely až do druhé světové války. Češi vždy pohlíželi na laptě s patra, viděli v nich symbol zaostalosti.

Ukrajinci se přes počáteční nedůvěru k Čechům ukázali být chápavými žáky. Vždyť český způsob hospodaření a jeho očividné výsledky přímo vybízely k následování. Stávaly se přitažlivým vzorem. Češi se tak přirozenou cestou stali na Ukrajině prvními nositeli hospodářského a kulturního pokroku, kteří tam přišli beze zbraně a nagajky v rukou...

Ukrajinci nejdřív převzali český železný pluh a brány, které se staly prvními výchozími krůčky k zvýšení výnosů zemědělských plodin a k růstu blahobytu. Dalším krokem bylo zavedení hnojení chlévskou mrvou, kterou pak už Čechům neprodali ani za peníze. Postupně přebírali český způsob hospodaření, odívání a bytové kultury. Místo podlahy z hliněné mazanice přebírali od Čechů dřevěné podlahy. Pomalu, ale jistě se pod vlivem Čechů zbavovali staletých pověr a předsudků – „zabobonů“, víry v čary a nadpřirozené bytosti. Za pětadvacet let společného života, do první světové války, prodělali daleko větší vzestup a pokrok než dříve za celá staletí, kdy tomu bránily neustálé turecké a tatarské nájezdy a kozácké bouře. Jen jednomu se od Čechů naučili a nepřevzali, až na nepatrné výjimky pěstování chmele. Jediným ukrajinským pěstitelem chmele v Dorohostajích byl Savor Hukovskij, který spolu s usedlostí koupil od Nováka i chmelnicí.

Češi Ukrajincům jasně dokázali, že žádné nadpřirozené bytosti neexistují, když objasnili záhad-

né strašení v chalupě Ukrajince Šapaka na Krásné Hoře. Po smrti starého hospodáře podědil chalupu podle obyčejce, nejstarší syn. Hned po převzetí chalupy v ní začalo po nocích strašit, záhadné bouchání, kvilení, na půdě pomíchané obilí a podobně. Vystrašený dědic pozval pravoslavného faráře, aby chalupu vykropil svícenou vodou. Vykropení nepomohlo, strašidlo strašilo dál. Dědic si pozval několik sousedů, aby mu pomohli hlídat, případně „zlého ducha“ polapit, nebo alespoň zahnat. Znovu byli rušeni záhadným létáním nádobí v neosvětlené kuchyni, kde hlídali. Než stačili vykřesat oheň a rozsvítit, vše bylo zase v klidu. Za světla se strašidlo neukázalo. Nešťastný dědic se rozhodl chalupu prodat. Nikdo ji však nechtěl koupit. Jen švagr, manžel jeho sestry projevil poněkud zájem... Chtěl však chalupu dostat skoro zadarmo...

Dědic si nakonec pozval na hlídání Čechy Antonína Valentu st., Josefa Poznera st., oba z Bojarky a Josefa Ferzika st. z Krásné Hory. Valenta se vyzbrojil býkovcem, Ferzik sukovicí, všeměl

Posner vlastnoručně zhotovenou elektrickou svítlnou, článkem (*baterky tehda ještě známy nebyly*), o kterém Ukrajinci neměli ani tušení. Spolu s nimi šlo hlídat několik dobrovolníků Ukrajinců, mezi nimi i majitelův švagr. O půlnoci se v kuchyni rozlehl třesk rozbitého hliněného hrnce. V tom Pozner rozsvítil elektrickou svítlnu. V jejím světle spatřili dosud zvednutou ruku majitelova švagra. Po hození hrnce ji dosud nestačil stáhnout dolů k tělu. Valentův býkovec a Ferzikova sukovice způsobily, že „zlý duch“, „nečistá síla“, se víc neobjevil...

V hospodářské a kulturní úrovni vynikli především Ukrajinci na Krásné Hoře a Bojarce, kde byli v každodenním styku s Čechy. Ostatní ukrajinské vesnice, které s Čechy přímo nesousedily, přebíraly hospodářský a kulturní pokrok později a také pomaleji, jaksí nepřímou, zprostředkovaně. Však také poměr krásnohorských a bojareckých Ukrajinců k Čechům byl mnohem upřímnější a srdečnější než například Ukrajinců puhačovských a ostatních...

České školství 1874 - 1921

Přistěhovalci si byli od samého začátku plně vědomi významu vzdělání pro své potomky. Ve Velkých Dorohostajích, ani v okolních ukrajinských vesnicích v té době žádné školy dosud nebyly. Češi si postavili a zřídili soukromou českou školu už ve školním roce 1874 až 1875. Učitele si vydržovali sami. Zprvu se vyučovalo v budovách koupeného Paleckého velkostatku na Krásné Hoře, které později koupil Josef Ferzik st. Prvním učitelem byl Jan Propilek, po něm Jan Černý a Jan Hajný, všichni z Dorohostaj. Jan Hajný předčasně zemřel v roce 1888 údajně na tuberkulózu plic. Po něm učili učitelé František Linka a Václav Vaněček.

Jelikož budovy dvora byly zchátralé, občané ze svých zdrojů postavili novou zděnou školní budovu v malebném místě, v nejvyšším bodě Krásné Hory. Školní dvůr se svažoval k jihu, takže na jaře a po deštích vždy rychle vyschl. Škola byla obklopena mohutnými vzrostlými lipami a kaštanami.

Někdy v roce 1899 ruské úřady českou školu zrušily. Na jejím místě zřídily ruskou státní školu. Z učitelů se pak do I. světové války vystřídali Nikolajev, Kaveckij, Čech Vladimír Kačer, Něnatkěvič a Kulčickij ze statkářské rodiny z Turcké Hory. Ve válce začal učit Josef Vostrý z Bojarky. Záhy však zemřel při epidemii skvrnitého tyfu. Ve škole se vyučovalo jen rusky.

Podle Jaroslava Hajného to byla ministerská jednotřídní škola o třech odděleních. Měla přes čtyřicet žáků, vsměs Čechů. Ukrajinské děti navštěvovaly farní „cerkovno-prichodskou“ školu

na Bojarce. S učitelem Kulčickým krajané spokojeni nebyli. Víc si hleděl vodky a hospodaření na své usedlosti než školy. Ani on neměl Čechy v lásce. Zřejmě jim záviděl rychlý hospodářský vzestup. Říkával: „Češskije skotiny! Přiřechali na sobakach a sečas rozjezžajut v fajtonach (*kočárech*)... (*dle pamětníka Antonína Hlaváčka*).

Analfabetů mezi Čechy prakticky nebylo. Starší většinou uměli číst a psát jen česky. Mladší generace uměla číst a psát rusky i česky, na čemž měli zásluhu především rodiče a soukromé vyučování češtině mimo školu, na kterém se vydatně podíleli příslušníci rodu Hajných.

Budova české školy byla v letech 1915 až 1916 rakouským dělostřelectvem do základů zničena. Školní vyučování bylo obnoveno na podzim 1918 v soukromém domě u Františka Holátky v Nové Vsi. Učil rakousko-uherský zajatec, učitel František Kotršál, který se přihlásil až z Caricynu. Práci mu ztěžovaly obstrukce Kulčického, který se snažil zabránit obnovení české školy. Na podzim 1919 se učitel Kotršál vrátil do vlasti, kde pak působil v Poříčí nad Sázavou. V roce 1945 znovu navázal styky se svými bývalými žáky, kteří přišli do vlasti jako příslušníci 1. československého armádního sboru v SSSR. Po něm učil Jan Novák z Českých Novin. V roce 1922 emigroval do Argentiny.

Také moskovští si záhy zřídili českou školu a vydržovali si učitele. Prvním učitelem byl Josef Volenec, který přišel rázem s prvními přistěhovalci do zeleného lesa. Po jeho onemocnění pak učil učitel Mareš. Po roce 1888, po přechodu

Čechů na pravoslaví, byla v Moskovštině zřízena ruská státní škola. Jeden rok učil učitel Sakovskij, po něm pak Čech Josef Vigner z Českého Malína. Učil sice rusky, ale s dětmi se jinak dorozumíval česky. Mimo školu vyučoval soukromě češtině. Byl velmi oblíben.

Po roce 1905 přišel Čech Václav Řepik. U zemského školního inspektora v Žitoměru si vymohl povolení vyučovat češtině jako předmětu. Brzy však zanechal učitelství. Koupil od Němců zemědělskou usedlost v Malované a věnoval se sedlačení. Po něm se vystřídali učitelé Rusové Tichonovič a Choňakov. Po nich až do roku 1912 učila Češka Marie Truksová, potom, až do příchodu rakousko-uherské armády v roce 1915 učil

Matějka (*Antonín Špatenka: „Průkopnická vesnice“*).

České děti z Vystrkova zprvu chodily do školy na Krásné Hoře. Vystrkovští krajané se v roce 1894 připojili k obci Noviny České i k tamní české škole (*Vladimír Libovický: „Kronika Českých Novin“*).

O škole na Libánovce už byla zmínka.

Máslenka, pro malou početnost nikdy neměla českou, ani žádnou jinou školu. České děti odtud chodily do školy na Krásné Hoře, přes tři kilometry daleko. Po první světové válce pak do české školy v Nové Vsi. První škola byla na Máslence zřízena v domě u Lešáků až po připojení Volyně k SSSR na podzim 1939.

Kulturní, společenský a náboženský vývoj Čechů

Kulturní život krajanů ve Velkých Dorohostajích začal zároveň s jejich příchodem a založením osady. Byl tam doslova přenesen z vlasti. Usadil se tam početný rod Hajných, kteří přišli s hotovou dechovou kapelou, založenou v Čechách ve Vrčeni u Blatné v roce 1857. Zakladatelem a kapelníkem byl František Václav Hajný. Většina hudebníků 10- až 12členně kapely sestávala ze samých Hajných a jejich potomků po přeslici. Františkovi Hajnému v kapele vydatně pomáhal jeho syn, učitel Jan Hajný. Složil řadu dobrých tanečních skladeb. V roce 1888 předčasně zemřel, údajně na tuberkulózu. František Hajný zemřel v roce 1904 ve věku třiaosmdesáti let. Po něm vedl kapelu jeho synovec František Hajný, později další synovec, Jaroslav Hajný. U Jaroslava Hajného také byl zřízen první taneční sál v Nové Vsi. Později postavil větší sál Josef Šána, po I. světové válce pak Antonín Tichý.

V prvních letech po příchodu, kromě zábav, kapela hrávala při různých svátečních příležitostech v katolickém kostele v Mlynově. Získala si velkou oblibu u polského obyvatelstva i u faráře Staňkowského. Farář se snažil získat Čechy k posílení katolického vlivu a tím i slábnoucího polského povědomí mezi svými polskými ovečkami, z nichž mnohé už doma mluvily ukrajinsky. U vědomí, že jsou Poláky, je udržovalo právě jen katolické náboženství...

Jako první česká kapela na Volyni, Hajní prosluli široko daleko. Hudba se jim stala nejen koníčkem, ale i druhým povoláním, přínášejícím slušné příjmy na přilepšení v těžkých začátcích.

Ze začátku se Češi těšili četným výsadám a svobodě samosprávné i náboženské. Prvních pět let byli osvobození od daní a také od vojenské služby. Měli své vlastní české „volosti“ – okresy, v Hlinsku, dubenskou se sídlem v Buderáži,

v Lucku a později i v Kupičově. Velké Dorohostaje patřily do volnosti dubenské, kde byl staršinou krajan Šálený.

Kromě uvedených výsad byli Češi osvobozeni také od všech přeživajících pozůstatků panštiny. Cerským úkazem (*dekretem*) z roku 1870 za ministra vnitra Makova, jim byla jako „husitům“ povolena svoboda náboženská. Ve třech českých farnostech o jejich duchovní potřeby pečovali čeští kněží Jan Saska, František Kašpar a Václav Hrdlička.

Po smrti příznivců Čechů, cara Alexandra II., církevní reakce prosadila zrušení českých farností. V roce 1891 byly zrušeny české školy a česká samospráva. Poslední ránu počátečním svobodám zasadil v roce 1892 zákon zakazující nabývání půdy občany nepravoslavného náboženství. Zákon namířený původně proti Polákům, byl záhy rozšířen i na Čechy. Pro mnohé to byla citelná rána. Vykonali tu kus velké práce, zapustili slibné existenční kořeny. Zákaz nabývání další půdy se pro ně stal brzdou, jakousi svěrací kazajkou další hospodářské expanze a rozvoje.

Ohlédneme-li se dnes bez zaujetí na přestup našich předků na pravoslaví, musíme jej hodnotit jako čin z historického hlediska správný, na svoji dobu pokrokový. V prvé řadě přinesl odstranění zbytků dosavadní nedůvěry a zupřimnění vztahů s lidem ukrajinským a ruským. V Dorohostajích se na tom vydatně podílela následná účast Čechů v tamním církevním chóru. Růst vzájemné důvěry a poznání urychlil hospodářský a kulturní vzestup ukrajinského obyvatelstva.

Antonín Holátko, narozený v roce 1871 v Dorohostajích (*patrně jako tamní první české novorozeně*), se ve svých písemných pamětech nezmiňuje, že by se někdo z Dorohostajů z důvodů náboženských vrátil zpět do vlasti nebo se vystě-

hoval jinam do ciziny. Většina se rozhodla přejít na pravoslavi. První přešli už v roce 1888. Postupně pak přecházeli další. Nakonec, podle Jaroslava Hajného, zbylo v celé obci jen dvanáct katolických rodin – Josef a Viktorie Hajných a jejich synové Josef a Antonín, Josef Mojžiš, František Holátko, Antonín Holátko, Propilkovi, Koutovi, Škopovi (*otec Polák ženatý s Češkou*), Leopold Hlaváček a František Hajný. Ve dvou případech zůstali katolíky jen rodiče, děti přešly na pravoslavi.

Pokud se z kronik volyňských osad podařilo zjistit, do Bosny se z náboženských důvodů vystěhovaly rodina Kašpárkových a Savrových z Dembrovky a rodina Peterkových (*neznámo odkud*). První dvě rodiny původně pocházely z Moravy, z Vitějovsi u Poličky. Odtud patrně pramenila jejich pevnost v katolické víře.

Několik rodin z Českých Novin přešlo na pravoslavi už dřív. Obřad přijetí pravoslavi se konal v kostele (*v cerkvi*) v Malých Dorohostajích. Novinští, patrně z důvodů zjištěných, se přihlásili do farnosti v Malých Dorohostajích, kam to měli dobrých sedm kilometrů, zatímco do cerkve v Bojarce jen něco přes tři kilometry. V Malých Dorohostajích totiž byla výstavná zděná cerkev z roku 1679, v roce 1832 přestavěná z uniátské (*řecko-katolické*) na pravoslavnou. Na Bojarce v té době byla chatrná dřevěná cerkev. Bylo zřejmé, že tu brzy bude muset být postavena nová. Novinští, aby se vyhnuli očekávanému finančnímu, případně i pracovnímu příspěvku na stavbu nové cerkve, zvolili příslušnost k farnosti v Malých Dorohostajích. Dopláceli pak na to jejich potomci. Stejně pak většinou navštěvovali cerkev na Bojarce. Jen svatby a křtiny museli konat v cerkvi v Malých Dorohostajích. Také odtud dovážet faráže k pohřbům . . .

Na první přechod k pravoslaví vzpomíná Antonín Holátko, kterému tehdy bylo šestnáct let „ . . . konaly se slavnostní bohoslužby, jako o větším svátku. Člověk byl pokřtěn, vyzpovídán se a přijal svátost svatého přijímání, podle pravoslavného způsobu podobojí. Pop mu pověsil na krk křížek. Tím se člověk stal pravoslavným a tím také plnoprávným občanem Ruska, s právem nabývání půdy . . . Mnozí, především ženy, přitom plakaly. Po roce 1905 se někteří vrátili zpět ke katolictví, tentokrát už bez slzí . . .“

Tolik Antonín Holátko. Jeho názory však nutno brát s rezervou, jako názory poctivého člověka, ale skalního katolíka.

Nelze také vyloučit, že právě příslušnost k pravoslaví, které v II. světové válce vyznávala většina volyňských Čechů (*přes 70 %*), měla v letech 1943 až 1944 blahodárný účinek na urovnání vztahů, jakémusi modus vivendi mezi banderovci a krajaney, což krajaney ušetřilo nesmírných utrpení a strádání a snad i mnoho životů, kteréžto pohromy postihly desetitisíce Poláků.

Dorohostajští přešli hromadně na pravoslavi v den svátku sv. Petra a Pavla, podle gregorián-

ského kalendáře 12. července. V tento den pak slavili obecní pouť.

Při pravoslavném křtu si občan zpravidla mohl ponechat své dosavadní křestní jméno jen v případě, že se nacházelo v seznamu pravoslavných svatých. Jelikož se v něm František nenacházel, zpravidla býval překřtěn na Alexandra, patrně na počest vládnoucího panovníka. Pro sousedy, rodinu a příbuzné však do smrti zůstal Františkem, Alexandrem byl jen úředně . . . Ze Stanislava se obvykle stal Konstantin, z Aloise Alexandr, z Karla Cyril . . .

Přechod na pravoslavi sice způsobil mezi dosud svornými sousedy určitou roztržku a roztrpčení, ty však zůstaly v návalu každodenní práce, brzy zapomenuty. Noví pravoslavní se nikdy nestali, na rozdíl od jiných novokřtěnců, bigotními pravoslavnými věřícími. Ženy dále nosily do cerkve katolické modlitební knihy dovezené z Čech. Chovaly je jako vzácné rodinné relikvie . . .

S časem se mezi pravoslavnými a katolíky vyvinula vzájemná tolerance. Velké církevní svátky, jako vánoce, velikonoce a svatodušní se v praxi světily dvakrát. Poprvé podle gregoriánského kalendáře katolické, podruhé o čtrnáct dnů později podle juliánského kalendáře, pravoslavné. O takových svátcích nikoho ani nenapadlo vykonávat práce, které by mohly pohoršit náboženské citění souseda druhého vyznání. Mezi takové práce patřilo vyvážení hnoje, mlácení, řezání řezanky a dřeva.

Do cerkve krajané chodili nepravidelně, dosti zřídka, obvykle jen o větších svátcích. Pravidelně jednou v roce však chodili ke zpovědi a svatému přijímání, jak říkali, „pro pořádek“. Tento zaběhnutý „pořádek“ dodržovali i vylození ateisté, kterých v té době mnoho nebylo. Katolíci byli nábožensky mnohem horlivější.

Neděle a svátky krajané obvykle přísně světili, alespoň pokud se práce týče. Kromě nezbytného ošetření hospodářských zvířat, pečeni a vaření nevykonávali žádné polní ani domácí práce. Jen o žních někdy výjimečně svázeli obilí do stodol či stohů. Nikdy však v neděli obilí nesekali ani nemlátili.

Díky vyšší hospodářské a kulturní úrovni si Češi jaksi spontánně, automaticky vytvořili vlastní uzavřenou českou společnost. Kromě účinkujících hudebníků se zpravidla nezúčastňovali ukrajinských ani polských tanečních zábav. Ukrajinská a polská mládež se českých zábav zúčastňovala zřídka, obvykle jen chlapci. Česká mládež se podílela na církevním zpěvu, kde měla vlastní pěvecký kroužek, řízený diakonem Arnoštem Tomáškem. Jinak o nedělích a svátcích chodila do cerkve spíše kvůli opačnému pohlaví než ze zbožnosti.

Přes dobré sousedské styky s Ukrajinci ze celou dobu trvání Českých Dorohostajů došlo jen k několika málo národnostně smíšeným sňatkům. Zprvu došlo k několika sňatkům s Poláky, s kte-

rými krajaný sblížovalo společně katolické náboženství. Rodiny dvou bratrů Poláků ženatých s Češkami, kováře Antonína Skoby a betonáře a drátěnkáře Josefa Skoby, se prakticky počestily. Marie Škopová se později provdala za Poláka Bednarského, hostinského v Bojarce, Antonie Škopová za Ukrajince Feďuru z Bakovců u Lucka, který později padl v československé armádě u Dukly. Ona s dětmi reemigrovala do ČSR. Počestila se ruská rodina strojívedce vláků Marušina ve Zdobunovu, ženatého s Češkou Stehlikovou z Frankova. Marie Stehliková se v roce 1928 provdala za Ukrajince Nauma Varijčuka ze sousední Karolinky. Mikuláš Tichý se v roce 1930 oženil s Ukrajinkou Jarinou Balasovou z Bojarky. Rodina Tichých se úplně počestila, žije dnes v Blově u Kadaně. Rodina Varijčukova zůstala na Volyni, ukrajinská . . .

Manželství Emilie Propilkové s Polákem Janem Parafińským skončilo v roce 1946, když se vrátil z polské armády, jeho úmrtím na tuberkulózu plic. Vdova se pak znovu provdala za Ukrajince Dudka, přesídlivšího na Volyn z Polska. Zůstala s matkou, starší sestrou Annou a bratry Josefem a Václavem v Nové Vsi. Josef po návratu z nucených prací v Německu, kde byl nasazen na šachtě v Čepirohách u Mostu, zemřel na tuberkulózu. Václav se oženil s Ukrajinkou Buďkovou z Malých Dorohostajů. Žije dnes na Máslence, kde před odchodem do důchodu pracoval jako ředitel bývalého Samolukova; později družstevního mlýna.

Marie Hlaváčková se krátce před II. světovou válkou provdala za Poláka Osijewského z nedalekých Stomorgů. Po válce se s ním odstěhovala do Polska.

Jaroslav Hlaváček se oženil s Němkou Editou Stilkeovou z Mlynova. Rodina zůstala česká. Emilie Doležalová z Krásné Hory se provdala za československého státního občana, Němce Schmieda z Libánovky. V roce 1940 emigrovali do Německa. Schmied se s ní v Německu rozvedl a oženil se s Němkou. Padl ve válce. Jeho první manželka se s dvěma dcerkami vrátila po válce do Čech, kam zatím přesídlili její rodiče.

Manželství Běty Mojžišové s Polákem Josefem Matysem skončilo jeho odsouzením za vraždu tchána Josefa Mojžiše k dlouholetému žaláři. Její syn Josef uměl dobře česky. Cítil se však spíše Polákem než Čechem. Zemřel na tuberkulózu v roce 1944.

Na Libánovce se sňatkem s Češkou počestila rodina Poláka Musiala (*dnes Musil*) a Poláka Muszyńského. Počestila se rovněž ruská rodina Urikova, ženatého s Češkou Horovou, která se odstěhovala z Libánovky do Mlynova.

Také na Máslence došlo k několika smíšeným sňatkům. Manželství Němce Leinwebera s Češkou Hajnou by se patrně počestilo, nebýt deportace Němců na Sibiř v roce 1915 a později po válce, jejich vypovězením do Německa. Rodina Josefa Olšáka, ženatého s Polkou, byla v roce 1943

vyvražděna banderovci, u jejich rodičů v Labendziance. On sám později padl u Dukly. Rodina Ukrajince Ivola Volod'ka, ženatého s Marií Milerovou, se počestila. Počestila se také rodina Poláka, kováře Antonína Puchy, ženatého s Češkou Lešákovou z Českých Novin . . .

Výčet patrně není úplný. K národnostně smíšeným sňatkům většinou docházelo s příslušníky jinonárodní drobné buržoazie nebo inteligence, v některých případech také u krajanů nějak postižených snížením možnosti společenského uplatnění. Na každý národnostně smíšený sňatek krajané pohlíželi, jako na ztrátu prestiže.

V době před první světovou válkou dorohostajští odebírali dost časopisů: Čechoslovan, Světozor, Milotický hospodář, Beseda lidu a jiné. Z ruských pak Birževyje vědomosti, Kopějka, Niva, Russkoje slovo a další. V čele kulturního pokroku stál Jaroslav Hajný. Kromě řady odebíraných časopisů měl také bohatou knihovnu, z které ochotně půjčoval české knihy. Jako kapelník složil řadu tanečních i pochodových skladeb. V době carského Ruska objednával z Čech gramofonové desky, z kterých pak rozepisoval notové partitury pro celý orchestr. Později za Polska, po zavedení radiového vysílání, odposlouchával českou taneční hudbu, aby rovněž rozepsal noty pro celý orchestr. Díky němu se Vackovo tango „Cikánka“, skladba „V háječku potůček“ a řada dalších hudebních novinek rychle rozšířily po celé Volyni. Kdyby býval žil ve vlasti, mohl se stát druhým Františkem Kmochem.

Kapela Hajných zanikla v roce 1944. Naposledy si zahrála, když vyprovázela dorohostajské muže a chlapce do československé armády v březnu 1944. V Čechách se víc pohromadě nesešli.

Ochotnické divadlo se v Nové Vsi hrálo patrně už před I. světovou válkou. Řídil je František Tomášek. První hru se už nepodařilo zjistit. Druhou hrou byla „Viktorka“. Po první světové válce bylo divadlo péčí Václava Hajného brzy obnoveno.

Hasičský sbor byl založen snad ještě před koncem XIX. století. Prvním velitelem byl František Tomášek, který tuto funkci zastával ještě ve vlasti, u Dvora Králové nad Labem. Sbor měl ruční potažní stříkačku, s kterou se dobře uplatnil při hasení požárů.

V prvních letech po přistěhování vyhořel Václav Dobeš na Krásné Hoře. K požáru došlo při sušení po domácku vyráběných zápalek. Jinak, mimo první světovou válku v Dorohostajích ještě několikrát hořelo.

Po válce byl hasičský sbor ihned obnoven. Prvním velitelem byl František Hajný, později Josef Šána a nakonec Vladimír Doležel. Někdy v letech 1923 až 1924 byla v Nové Vsi postavena hasičská zbrojnice.

Za Polska v Nové Vsi hořelo dvakrát. Asi v roce 1930 vyhořela od blesku stodola Josefa Šány. Hasiči zachránili sousední stodolu Josefa Uhlíře, na které už chytala došková střecha. Kolem roku

1935 vyhořela (*patrně založením*), stodola Karla Šafra.

V takových případech krajané postiženým vy-pomohli tím, že dobrovolně mezi sebou sebrali obilí a také krmiva.

Dále se hasiči proslavili úspěšným uhašením požáru stodoly Sávy Ševčuka v sousední ukrajinské vsi Ůžinec.

Etické vztahy

Jelikož Velké Dorohostaje byly osídleny přichozími z různých končin Čech, často tak, jak se cestou náhodně seznámili, ze začátku nebylo problémem najít si vhodný manželský protějšek v místě, doma v obci, nebo v nejbližším okolí, aniž by docházelo k příbuzenským sňatkům, kterých se krajané instinktivně obávali a vyhýbali se jim. Během dvou pokolení však byla většina občanů nějakým způsobem přímo či nepřímo spřízněna. Mladým pak často nezbývalo, než hledat si svůj protějšek v sousedních, nebo i ve vzdálenějších českých osadách. Za Polska už nebylo ničím zvláštním, když se chlapi rozjížděli na kolách na taneční zábavy do českých osad desítky kilometrů vzdálených. Určitou roli tu samozřejmě odehrávaly příbuzenské vztahy, známosti, a v neposlední míře také dohazovačství. Dorohostajští tak byli spřízněni nejen s krajaný v sousedních osadách, které původně k Velkým Dorohostajím patřily, ale i v osadách vzdálenějších, v Českém Malíně, Knerutech, Malované, Dembrovce, Novokrajově, Moldavě, Kopči, Alexandrovce u Dubna, Novostavcích, Mstěšíně, Ůjezdcích . . .

První generace, pokud žila v tvrdých počátečních existenčních podmínkách, přísně dodržovala nepsané zákony společenské morálky. Rozvody a nemanželské děti byly pojmy naprosto neznámé. S rostoucím blahobytem a podle pamětníka Antonína Holátky údajně také s přechodem na pravoslaví, se zákony společenské morálky postupně uvolňovaly. Na přelomu století dochází k prvnímu rozvodu bezdětného manželství Josefa Šafra.

První světová válka přinesla další uvolnění společenské morálky. V letech 1918 až 1939 došlo v Českých Dorohostajích a Máslence k šesti rozvodům, z toho dvou rozvodů manželství katolických. V jednom případě to byla hádavost a ztřeštěnost manželky. Ve zbývajících případech to zřejmě byly nepřekonatelné povahové rozdíly, které nakonec vyústily v sexuální nesoulad. V třicátých letech se narodily dvě nemanželské děti, ku kterým, přesněji řečeno k jejich matkám, se otcové nechtěli znát a přes odsudek veřejnosti se s nimi neoženili.

Morálka mileneckých sexuálních vztahů byla velmi přísná, přímo puritánská. Běda dívce, které

Hasiči každoročně pořádali svůj ples a maškarní průvod, po kterém večer následoval maškarní ples. Průvod byl příležitostí k různým taškařicím. Že všechny nebyly jen tak nevinné, svědčí případ, kdy „nunvát“ zvěrokleštič Václav Vaník z Máslenky při maškarním průvodu vykastroval u Tichých chovného kance . . .

se narodilo nemanželské dítě! Mohla pak být ráda, když si ji vzal vdovec s dětmi. Běda chlapci, který by se neoženil s matkou svého dítěte! V životě už nezavádil o slušné děvče . . . Proto také v případech, kdy se milenci zapomněli, skončili vždy u oltáře dřív než těhotenství bylo příliš zřejmé.

Vzácností bylo manželství „na divoko“, jak se na Volyni říkalo, „na víru“ (*vzájemnou důvěru*), tj. vztah druha a družky. Lidé takovými dvojicemi vztah odvrhovali. Občané je nezvali na zábavy v užším kruhu, jako na Silvestra, na sousedskou (*třetí den posvícení*) apod.

Vzácné byly na Volyni také sebevraždy. Před první světovou válkou se utopil skokem z mostu u Dubna do řeky Ikvy občan Rudolf (*příjmení*) z Krásné Hory. V roce 1931 se z nešťastné lásky otráвила jednadvacetiletá Olga Štěpánková z Máslenky. Ze stejných důvodů se pak bezúspěšně pokusila o sebevraždu vypitím octa Boženka Škopová z Bojarky. Před první světovou válkou se pokusil o sebevraždu vypitím octa Antonín Valenta st. Ve skutečnosti prý ji fingoval, aby tak snáz vyřešil rozpory s manželkou a jejími rodiči. V období druhé světové války spáchal sebevraždu oběšením školák Pucha z Máslenky. Motivы sebevraždy zůstaly neobjasněny.

Před první světovou válkou za záhadných okolností zemřel mladý hezký chlapec, vyučený cukrář a hudebník Toník Mojžíš (vnuk Hajných po přeslici). Všeobecně se mělo za to, že byl otráven. Zamilovala se do něho dcera z polské šlechtické rodiny a nechtěla od něho upustit. Šlechta se jej pak takto zbavila . . .

Zprvu, až do první světové války si krajané velmi zakládali na dodržování „daného slova“, či spíše slibu. Dané slovo některých lidí mělo větší cenu než „veksl“ – směnka. Tak například několik krajanů v Alexandrovce u Dubna koupilo koncem XIX. století značnou výměru půdy na jméno Josefa Širce (*mého děda*) z Frankova, který už dříve přešel na pravoslaví. Půdu obhospodařovali jako svoji, sami pro sebe. Teprve po revoluci z roku 1905, když se poměry poněkud uvolnily, děd jim tuto půdu úředně „daroval“. Ač sám mnoho neměl, nezneužil příležitosti, která se mu nabízela . . .

Migrace a emigrace

Pohyby, stěhování obyvatelstva za lepší existenci, ať už v rámci státním, nebo i mezistátním, jsou v novodobé společnosti jevem zákonitým a přirozeným. Nevyhnuli se jim ani krajané na Volyni. Vzhledem k vysokým počátečním populačním přírůstkům a úměrně s rozvojem kapitalistického a tržního hospodářství, stoupajícím cenám půdy, značnému vymýcení lesů a růstu půdní úrodnosti, už druhé krajanské generaci bylo v původně založených osadách těsno. Nepřebírali ukrajinský zlovyk dělení usedlosti mezi všechny děti, který vedl k pauperizaci ukrajinské vesnice a její chudobě. Využívali kde jaké příležitosti k zakládání nových usedlostí a celých nových osad. Jak zde už bylo uvedeno, v roce 1893 byla založena dceřinná osada Velkých Dorohostají, Libánovka. Z původních velkodorohostajských příjmení se tam vyskytují Hajní, Pajer, Kunáškové, z novinských Maříkové a Posledníkové, z moskovštinských Komárek.

V roce 1898 vyrostla další dceřinná osada, Máslenka. Z dorohostajských příjmení se tam vyskytují: Ponikelští, Fidranti, Mistr, Tamchyna, Vaník, Mouček, Mikeš, Pazderníkové, Hajní a Tomášek. O osídlení Malované zde už byla zmínka.

To všechno však hospodářské expansi Čechů ještě nestačilo. Někdy po roce 1900 si několik rodin z Velkých Dorohostají společně koupilo a rozparcelovalo velkostatek ve Vjatské gubernii (podle mého otce Josefa Širce tyto rodiny pocházely z rodu Doležalových a ještě z dalších příbuzných rodin). Jejich další osudy nejsou známy.

V letech 1908 až 1912 podobným způsobem vzniklo několik malých českých osad v Tulské gubernii, v okolí Kalugy Rožděstvěno, Ferzikovo a Volynka. Z Dorohostají se tam odstěhovaly rodiny Propilkových, Josef Širc ml., část rodiny Fidranských, z Libánovky rodina Pokorných, z Krásné Hory rodina Arnošta Tomáška II. (bratranec Arnošta Tomáška, diákona, o kterém tu už bylo vzpomenuáno) a rodina Řihových. Po Velké říjnové revoluci Josef Širc, který se z vojenské služby v československých legiích vrátil do Dorohostají k rodičům, víc už do Kalugy nejel. Měl doma hospodářské zázemí rodičů, mohl v Kaluze koupit půdu oželeť. Vrátila se z Kalugy domů rodina Propilkových, která tím totálně zchudla. Rodina Fidranských se vrátila do Dorohostají začátkem roku 1947. Stihla ještě reemigrovat do Československa. Rodina Pokorných, Tomáškových a Řihových tam zůstaly trvale.

Vladimír Širc se z Frankova záhy odstěhoval do Moštěnice u Ostrogu, kde koupil usedlost od krajana Derflera. V Moštěnici se Šircovým příliš nedařilo. Jednak museli usedlost ještě jednou zaplatit, když se se svými vlastnickými nároky přihlásil další bývalý spolujitel – šlechtic. Dále

pak po řížském míru z roku 1921 značná část pozemkového katastru Moštěnice zůstala za hranicemi, v SSSR. Od polské vlády za ztracené pozemky žádné odškodnění neobdrželi. Navíc jim ztěžovala život různá zvláště přísná opatření polských úřadů na ochranu pohraničního pásma.

Josef Holátko z Frankova zakotvil až v estonském Tallinu. Z obyčejného strojního zámečníka a lodního strojníka se vypracoval až na kapitána příbřežní plavby. Zemřel za druhé světové války v době nacistické okupace Estonské SSR.

Dále se z Dorohostají odstěhovali Alois (Alexandr) Tomášek do Českých Novin, odtud přičetl na Máslenku, Rudolf na Malovanou, Novák do Újezdů. Usedlosti prodali Ukrajincům Novosadovým a Hukovským na Krásné Hoře. Tesař Vavřínc Večeřík se odstěhoval do Ivaní u Dubna, Josef Škop do Českých Novin. Maděra do Knerut u Českého Malína.

V roce 1909 Václav Dědek prodal usedlost na Bojarce Celestýnu Vostrému a odstěhoval se na Malovanou. V roce 1920 se k Anně Zajicavé přičetl na Malovanou Václav Širc z Frankova. Vladimír Mašek z Nové Vsi se před první válkou usadil v Šepetovce, kde to za Sovětů dotáhl na přednostu tamního velkého nádraží. Za okupace, aby nemusel sloužit Němcům, se vrátil s manželkou a dcerou do Nové Vsi, kde převzal malou usedlost po svém bratru Václavovi. Hospodařil na ní až do reemigrace.

Několik rodin se vystěhovalo do zámoří, Macek z Libánovky do Argentiny, Josef Holátko z Nové Vsi (novostavský) do Kanady (asi v roce 1936). Pazderníkové z Máslenky někdy v roce 1932 do Paragvaye. Tam se po rozvodu s manželkou vystěhoval také Josef Myška, který se z Kopče přičetl k Fidranským. Do Paragvaye se vystěhoval také obchodník Alexandr Svítek z Bojarky. Do Argentiny se vystěhovala rodina Hruškových z Krásné Hory. Domek se zahradou koupil krejčí Volf, jehož děti žily v Dubně. Nezletilého sirotka Bořika Lapáčka (vnuka Fidranských) s sebou odvezl někdy v roce 1927 do Argentiny jeho strýc, učitel Lapáček z Českých Novin. V roce 1919 se odstěhovala do vlasti Bořikova matka, paní Lapáčková-Fidranská s dcerkou, když se znovu provdala za rakousko-uherského zajatce Bruse. Brusovi pak žili na Moravě. Její první manžel, nadlesní Lapáček, byl při výkonu své služební povinnosti Ukrajinci zle zbit, následkem čehož předčasně zemřel.

Domácí migrace pokračovala i za Polska. České Dorohostaje se začaly pomalu vylidňovat. Svou usedlost prodali a odstěhovali se jinam František Holátko z Nové Vsi do Podhajeck u Lucka. Usedlost koupil jeho synovec Josef Holátko z Novostavců, který ji brzy na to prodal Josefu Sbrovi a odstěhoval se do Kanady. Antonín Hajný vy-

měnil chalupu s krajanem Vítečkem za dům a hospodu na Máslence, kam se Víteček krátce před tím přistěhoval z Hlinska. V Nové Vsi se zabýval kovařinou. Brzy pak chalupu prodal Janu (Františku) Pleskotovi, který svou chalupu prodal Václavu Hajnému. Hajný ji použil k rozšíření své stávající usedlosti a zahrady. Josef Hajný, truhlář a kolář, prodal budovy Karlu Šafrovi k rozšíření jeho stávající usedlosti a zahrady. Sám se odstěhoval k Olyce. Václav Uhlíř, který se přiznal ke Kateřině Moučkové, prodal budovy Josefu Šanovi, rovněž k rozšíření jeho stávající usedlosti. Sám se odstěhoval do svého rodiště, Podhajec u Dubna. Antonín Tamchyna v roce 1927 prodal budovy svému švagru Antonínu Hlaváčkovi, sám se odstěhoval na Bogušovku v sousedním okrese Ostrožec. Antonín Škop prodal kovárnu a budovy na Bojarce Josefu Poznerovi st., sám se odstěhoval na Ulanskou Wolu u Lucka. Pozner použil budov k rozšíření své stávající zámečnické dílny. Pozemky prodávajících rozkoupili po kusech sousedé.

V té době se na Bojarku přistěhoval strojní zámečnický Karel Vaník z Máslenky, z Novokrajova obchodník a hostinský Emil Marek. Antonín Valenta ze Suchowoli u Lucka na Krásnou Horu, kde koupil parcelu po staré české škole. Postavil na ní menší zemědělskou usedlost. Mikuláš Tichý se přistěhoval na Frankov, kde koupil kus pole od Nauma Varijčuka, který dostala věnem jeho manželka Marie Stehliková. Za vydatné pomoci sousedů si postavil malou usedlost. Z Libánovky se odstěhoval do Podhajec u Lucka Václav Král. Jeho usedlost i s pozemky koupil Antonín Voráček z Mírohoště.

Z Máslenky se odstěhoval do Bryščí krejčí Josef Horník. Jeho malou usedlost koupil sedlář Josef Olšák z Hlinska. Usedlost Pazderníkových

koupil Josef Šarše z Hlinska. Usedlost Vojtěcha Hajného, který se odstěhoval do Lucka, koupil strojní zámečnický Antonín Drnka z Moldavy. Dále se přistěhovali a postavili si nové usedlosti kolář a rolník Josef Pokorný z Podhajců u Dubna a rolník Jaroslav Fidranský z Nové Vsi. Mlynář Vladimír Samoluk z Pantálie u Dubna tu postavil nový moderní mlýn na pohon dřevoplynem a také rodinný domek. Přistěhovalo se několik mlynářských dělníků, dva bratři Hanové a strojník, Ukrajinec Ivol Voloďko z Pantálie, který se tu oženil s Marií Milerovou z Libánovky a postavil si rodinný domek. Dále se k Pleskotům na Máslence v roce 1924 přiznal Josef Svítek z Podhajců u Dubna a k Mistrům František Lešák z Novin Českých. K Srbeckým na Bojarku se přiznali Antonín Miler z Českých Novin a Alexandr Hora z Libánovky. V roce 1934 se k Filomeně Hajné v Nové Vsi přiznal Eduard Hetflajš z Chomoutu.

Projevil se také odliv řemeslníků a živnostníků do okolních měst. Část rodiny krejčího Volfa se usadila v Dubně. Vojtěch Hajný se zprvu odstěhoval na Máslenku, později do Lucka. Obuvník Jaroslav Hlaváček a řezník Josef Tamchyna do Mlynova. Dva synové bednáře Augustina Vacaka, který si po celou dobu života na Volyni zachoval československou státní příslušnost, absolvovali Baťovu školu v tehdejší Zlíně. Jeden zakotvil v Praze, druhý v Chustu na Zakarpatské Ukrajině, kde žije dodnes.

Je nutno vzít v úvahu, že při veškeré snaze výčet není úplný. Porovnáme-li seznam reemigrantů (v dalších kapitolách) se seznamem prvních osídlenců, stále tu chybí řada původních příjmení. I když některá z nich vymřela v mužské linii (*Košan, Samec*), o odstěhování některých se vzpomínky nedochovaly, stejně tak jako se nedochovaly vzpomínky o přistěhování jiných.

Rusko-japonská válka 1904 - 1905

Rusko-japonská válka se odehrála příliš daleko, než aby se mohla Volyně nějak přímo dotknout. Projevila se povoláním řady krajanů záložníků do ruské armády. Z Dorohostají a okolí to bylo celkem asi čtrnáct Čechů, Josef Šána, František Holátko a Rudolf (*příjmení*), dva bratři Srbečtí, Josef Kunášek st., Alois Tomášek, Stránský a Málek, spolu s nimi také několik Čechů z Moskovtinity. Některým se podařilo uplatit vojenské

lékaře a vyhnout se odjezdu na Dálný Východ.

Mobilizovaní byli zařazeni do 1. Žitomirské divize. Na Dálný Východ dojeli vlakem až v době jednání o příměří. Do bojů už nezasáhli. Tamní krutou zimu přezimovali ve stanech. Mnoho ruských vojáků tam pomřelo při epidemii cholery.

Za to však první světová válka dala Volyni náležitě zabrat.

První světová válka

Počáteční úspěchy ruské armády v Haliči v roce 1914 vzbudily mezi krajany přehnané naděje

na brzké vítězství ruské armády a osvobození vlasti ze jha c. a k. monarchie.

Mnoho dorohostajských krajanů sloužilo nebo bylo povoláno do ruské carské armády. Jaroslav a František Hajní sloužili jako vojenští kapelníci. Jaroslav složil několik vojenských pochodových skladeb, za které dostal pochvalu a vyznamenání. Antonín Holátko sloužil jako felčar – zdravotník. Byl raněn kuličkami šrapnelu. Od těžkého zranění a snad i smrti jej zachránil dlouhý ovčí kožich. Josef Širc ml. sloužil jako pěšák v 98. Čugujevském pěším pluku. Po zranění u Varšavy se mu v roce 1916 podařil přestup do 2. pluku československých legií v Rusku. Vladimír Doležal se dostal do orchestru v Carském Selu.

Chlapci, především mladších odvodních ročníků, byli v roce 1916 v Dubně odvedeni a zařazeni přímo do legií (tzv. „ruští branci“).

Podle neúplných údajů (*Seznam sibiřské armády 1919*) v legiích sloužili:

BOHATÝ Mikuláš z Libánovky
FERZIK Josef ml. z Krásné Hory
HAJNÝ Vladimír (František) z Libánovky
HLADÍK Alexandr z Bojarky
HNÍDEK Vladimír (1898) z Máslenky
HORA Antonín z Libánovky
HORNÍK Antonín
KUNÁŠEK Josef ml. z Bojarky
PAJER Václav z Libánovky
PAJER Vladimír z Libánovky
PAZDERNÍK Josef z Máslenky
PLESKOT Jan (František) z Nové Vsi
PONIKELSKÝ Václav z Nové Vsi, zraněn
- u Bachmače
SÍBR Václav z Krásné Hory
ŠIRC Josef ml. (1893) z Frankova
ŠIRC Václav (1895) z Frankova
VALENTA Vladimír (1898) z Bojarky
VANÍK Josef z Nové Vsi.

Řada z nich se zúčastnila bitvy u Zborova. Václav Ponikelský byl raněn u Bachmače. Při odchodu legií z Ukrajiny všichni, až na Alexandra Hladíka, využili možnosti demobilizovat a vrátit se domů. Hladík prodělal celou sibiřskou anabázi a dostal se s legiemi do osvobozené vlasti. Nezakotvil tam, zklamán poměry vrátil se na Volyně.

Mnoho mužů sloužilo v ruské armádě: Václav Stehlík z Frankova na Dálném Východě, Václav Král z Libánovky a Václav Šavel u námořnictva. Výčet samozřejmě není úplný.

Při postupu ruských armád do Haliče na podzim 1914 bylo mnoho koňských potahů s vozy a kočími rekvírováno pro potřeby armády a jejich trénů. Mezi nimi Václav Širc a Vladimír Hnídek. Dostal se s ruskou armádou až ke Gorlicím, kde se jejich naděje, že se dostanou až do vlasti, bolesně rozplynuly. Katastrofa ruské armády u Gorlic na jaře 1915 znamenala dlouhý ústup zpět k ruským hranicím a ještě dál. V srpnu 1915 rakousko-uherská armáda, podporovaná armádou říšsko-německou, překročila hranice Volyně. Obsadila města Dubno a Luck. Od Lucka

postupovala dál k Rovnu. V bitvě u Klevaně byla odražena a vrátila se zpět až na čaru řek Ikvy a jejího přítoku Dojnice, odkud se fronta táhla na sever k Olyce. Velké Dorohostaje se octly po obou stranách fronty. Nová Ves, Krásná Hora, Turecká Hora, Máslenka, Frankov a České Noviny na straně ruské, Libánovka, Puhačovka a část Bojarky a také Moskovština na rakouské straně fronty. Fronta tam stála celých devět měsíců, až do Brusilovské ofenzívy na jaře 1916.

Mnoho lidí evakovalo do hlubokého týlu. Rodina Šircových našla přístřeší u Širců v Moštěnicích u Ostrogu. Někteří občané u přibuzných v Kaluze. Podle sovětského historika Romana Okseňuka z Volyně evakovalo přes 250 000 lidí.

Nuceně byly na Sibiř deportovány rodiny německé. Podobný osud postihl také rodinu Františka Tomáška. Paní Albína Tomášková, rozená Walschová, byla Němka z Huntířova u Dvora Králové nad Labem. V rodině se mluvilo oboujazyčně. Ukrajinci je proto označili jako Němce. Patrně se tak chtěli zbavit dluhů za zboží nakoupené na úvěr v krámě u Tomášků.

Tomáškovi byli deportováni do Permu na Urale. František pracoval jako mistr v továrně na výrobu vojenských kuchyní. Tamtéž pracoval i jeho syn Arnošt. Vrátili se domů až po Velké říjnové revoluci. Deportaci značně zchudli. Jejich dům na Krásné Hoře byl ve válce zničen.

Ti Češi, kteří se octli na rakouské straně fronty, byli v září 1915 ze svých domovů násilím vyhnáni do „plenu“, do prázdných ukrajinských vesnic v okolí Vladimíru Volyňského, jejichž obyvatelstvo evakovalo před frontou. Zažili tam dost bídy a hladu, neboť si mohli vzít s sebou jen nejnnutnější svršky, koňský povoz a jednu krávu. Vrátili se domů teprve na jaře 1918, po brestlitevském míru a obsazení Ukrajiny německou a rakousko-uherskou armádou. Nejen jednotlivé usedlosti, ale celé osady byly zničeny dělostřeleckou palbou a požáry. Zbylé budovy Rakušáci rozbouřili. Získaný materiál použili na stavbu krytů a polních opevnění. Zůstaly prakticky jen sklepy a studny. Pole zarostla pýrem a buříní. Ovocné sady byly zničeny. Navrátilci museli začínat prakticky znovu.

Moskovští byli evakuováni blíž, jen do 40 kilometrů vzdáleného Šibinu a Michny-Sergejevky, Libánovští k Berestecku. Obojím odtud umožnila návrat vítězná ofenzíva generála Brusilova na jaře 1916.

Kozáci při ústupu praktikovali taktiku spálené země. Měli spálit především stodoly a stohy s obilím, aby se nedostalo nepříteli. Většinou to však spravil úplatek několika rublů nebo láhev vodky – výpalné...

Vysídlení českých osad bylo reakcí rakouských vojenských úřadů na porážku v bitvě u Klevaně, kterou, ať už právem, nebo neprávem, připsovaly špatné bojové morálce českých pluků, údajně způsobené podvratnou propagandou volyňských Če-

chů. Vysídlením do týlu fronty chtěly zabránit dalším podobným jevům. Polské a ukrajinské vesnice vysídleny nebyly.

První světová válka byla ve srovnání s druhou vedena ještě poměrně rytířsky. Obě válčící strany jakž takž ještě dodržovaly haagskou konvenci, přesto na Volyni způsobily strašlivé škody a zpusťování.

Přes velikonoce 1916 bylo vyhlášeno oboustranné sváteční příměří. Rakušané umožnili ruským vojákům, jejichž domovy byly na rakouské straně blízko fronty, krátkou sváteční návštěvu jejich rodin. Přes linii fronty je převáděli se zavázanýma očima.

Po svatodušních svátcích 1916 došlo poblíž Moskovštiny k větší místní bitvě. Ruská pěší rota v noci obešla a obsadila předsunuté rakouské postavení. Jeho posádka se vzdala. Ruští vojáci se usadili v dobytých postaveních. Rakušané se revanšovali obklíčením a zajištěním takto předsunutých ruských pozic i obsazením části původních ruských postavení. Ruské vedení si to nenechalo libit. Z více než dvacetikilometrového úseku fronty, od Mlynova na levém křídle až po Petuškov na pravém křídle daného úseku fronty soustředila silnou dělostřeleckou přehradnou palbu na tento úzký úsek. Přehradná palba odřízla rakouskému praporu či snad dokonce pluku cestu k ústupu i k přísunu posil. Palba přímo do předsunutých rakouských postavení přinutila Rakušany ke kapitulaci.

Zajatce odváděli přes Krásnou Horu a Frankov k východu. Na Frankově je nechali odpočinout. U Širců zajatcům podali chléb a mléko. Rakouský major, velitel zajatého útvaru, byl raněn do ruky. Plakal nad takovou „potupou“. Mnohokrát prý jeho útvar utrpěl těžké ztráty, ale vždycky byl doplněn a mohl bojovat dál. Ještě se nikdy nestalo, aby byl celý útvar takto „zničen“... Ztráta životů jeho vojáků jej zřejmě tolik nebolela... Na památku za pohoštění zajatců hospodáři věnoval mnohoúčelový „berounský“ kápesní nůž.

Zřejmě to měla být demonstrace obnovené úderné síly ruské armády z hlediska technického, která byla předzvěstí začátku Brusilovské ofenzivy. Hlavní úsek počátečního průlomu byl u vsi Koryto, asi pět kilometrů severněji od Rakovky.

Nebylo divu, že za takových okolností mnoho zažili a vytrpěli občané, kteří zůstali ve svých domovech. Zvláště těžce byla postižena Bojarka, Krásná Hora, Nová Ves a Máslenka, méně už České Noviny. Kolem Frankova stálo v údolích několik ruských dělostřeleckých baterií, které odtud sváděly časté dělostřelecké souboje s rakouským dělostřelectvem, při kterých byly zničeny cirkve v Malých Dorohostajích a Bojarce a také nemocnice v Rakovce. Rakouským dělostřelectvem byla zničena česká škola na Krásné Hoře. Ze Samcovy, Novákovy a dalších usedlostí zůstaly jen studny a sklepy. V Nové Vsi dělostřelecký granát prorazil stěnu domu Františka Holátky. Proletěl ještě druhou stěnou a vybuchl u Mojžišů na

zahradě. Velké štěstí, neboť celá rodina právě seděla u oběda u stolu...

Jiný granát rozmetl střechu chalupy Antonína Tamchyny. Střepiny cementových tašek s hnojem zaměřily Tamchynovo pole na Frankově. Trvalo víc než deset let, než se je jejich dalšímu majiteli Josefu Šircovi ml. podařilo vyčistit od střepin.

Palbou ruského dělostřelectva byl zničen Řeháčkův mlýn v Puhačovce. Nebyl víc obnoven. Byly zničeny oba dva mlýny na potoce Dojnica, Kazdův v Puhačovce a obecní mezi Krásnou Horou a Bojarkou a také všechny další mlýny na dolním toku Dojnice. Stržením hrází byly vypuštěny rybníky. Kazdův rybník byl obnoven puhačovským kolchozem až po druhé světové válce.

Mezi Českými Novinami a Tureckou Horou v úžlabině u lesa byla postavení dvou ruských polních děl, přizpůsobených pro palbu proti letadlům, tzv. „okolistě“.

V Novinách byl dlouho, ještě po březnové revoluci 1917 štáb jihozápadního frontu. Jeho velitel armádní generál Brusilov bydlel ve výstavné usedlosti Antonína Patery. Projedoval se jako velký přítel Čechů. V Novinách byly také „okolodky“, polní ošetřovny raněných. V okolních lesích bylo množství krytů a zemljanek pro ubytování vojáků. V lesích zůstalo rozseto množství nevybuchlých dělostřeleckých granátů, ručních granátů a zákeřných „fugasů“ (*nástražných náloží*). Při těžbě palivového dříví zahynul výbuchem fugasu krajan Šavel, Řada podobných neštěstí se přihodila také mezi Ukrajinci, především mezi nezkušenou, nerozváznou mládeží. Ne všechny skončily tak tragicky. Někde to bylo jen větší či menší zranění. Josef Lingr z Novin pak do smrti kulhal...

Stejně tak v polích, ještě dlouho po válce, zvláště po dešti, se nacházely olovené kuličky „ljotky“ z rakouských dělostřeleckých nábojů i kulky z Manlicherovek a také celé náboje a zásobníky s náboji do ruských „tréčlinějek“. V místech, kde stály dělostřelecké baterie, se nacházely cínové čepičky, chránící hlavice dělostřeleckých nábojů před nárazem a nežádoucím výbuchem při manipulaci. Lidé z nich tavením získávali cínovou pájku.

Trvalo pak léta, než byly zaházeny zákopy. Jejich první linie vedla přes hřbitov mezi Novou Vsí a Puhačovkou a dolním koncem osady, druhá ve vzdálenosti 1 až 1,5 kilometru východněji podél „šlachu“ (*blavni cesty*) Mlynov – Olyka od Máslenky k Českým Novinám. Třetí byla na Frankově, vedla rovněž k Novinám.

Všude zbyl dostatek ostnatého drátu. Až do druhé války jej lidé běžně používali na oplocení. Byl jím oplocen český i ukrajinský hřbitov. Také telefonních kabelů zbylo všude plno.

Chmelnicové konstrukce byly vojáky vesměs zničeny. Dubové sloupky byly použity na topení nebo na stavbu krytů a zemljanek. Zachovaly se jen chmelnice Josefa Mojžiše. Zlí jazykové tvrdily,

že prý pro pěkné oči a štědrnou náruč jeho hezké dcery Bětky... (podle Antonína Hlaváčka).

Utrpěly i ovocné sady, jednak dělostřeleckou palbou, vandalismem vojáků a ohryzem koní uzavřených ke stromům.

Tragický případ rakouského přeběhlika, patrně Čecha, nebyl na celé frontě ojedinělý. Přeběhlik se zřejmě bál vzdát vojákům první linie. Prošel jí v noci přes celou délku osady Nové Vsi. Teprve za vsí narazil na kozáka, který jej bez milosti zastřelil. Byl pohřben v poli vedle úvozové cesty na místě, kde byl zastřelen. Asi po patnácti letech, po velkém přívalovém dešti, vodní eroze obnažila jeho nohy obuté v rakouských bagančatech. Krajané pak jeho pozůstatky pietně pohřbili na českém hřbitově. Tak skončil jeden nezvěstný, bezejmenný rakouský voják...

V roce 1916 v sousedních Českých Novinách ruský polní soud odsoudil k trestu smrti zastřelením mladého vojáka židovské národnosti, který

ve snaze vyhnout se frontě, sám se postřelil do ruky (tzv. „sebepoškození“). Za doprovodu vojenské hudby, hrající pohřební pochody, byl eskortován za vesnici, až na hranice katastru s Dorohostají, kde si pod osamělým dubem rostoucím na mezi Doležalova pole, musel vykopat hrob. Před nastoupenými vojenskými útvary mu byl přečten rozsudek a byl popravčí četou zastřelen (podle Anny Šircové-Krámské).

Přechody fronty, velký pohyb obyvatelstva a válečné zrušení přály vzniku různých epidemií skvrnitého tyfu, krvavé úplavice, cholery, španělské chřipky a pravých neštovic. Mezi Ukrajinci pomřelo mnoho lidí. Většina nemocných se však uzdravila. Z Čechů, jak už bylo vzpomenu- to, zemřel mladý nadějný učitel Josef Vostrý a na Máslence Josef Hnídek st.

Březnová revoluce 1917 přinesla pád carského režimu. Zdaleka však ještě neznamenala konec války a doprovázejících jí útrap.

Revoluce, občanská a polsko-sovětská válka 1917 - 1921

Březnová revoluce 1917, která smetla carský trůn, nesplnila tužby a očekávání ruského lidu a vojáků – mír. Prozatímní vláda pokračovala ve válce.

Velitel jihozápadního frontu armádní generál Brusilov sídlil se svým štábem u Paterů v Novinách Českých. Zprávu o svržení cara a propuknutí jásot vojáků a nižších důstojníků komentoval slovy:

„Hlupáci! Z čeho se radujete? Ze svobody? Tohle jsou teprve její první červánky. Skutečná svoboda je ještě daleko. Bude ještě stát mnoho krve. Ne všichni se jí dočkáme...“ (Výrok slyšela na vlastní uši moje matka Anna Šircová-Krámská, její rodiče bydleli po sousedsky s Paterovými).

Ruská armáda se pod vlivem revoluční propagandy bolševiků pomalu ale jistě rozkládala. Nebyla už schopna útočných operací, jak se to ukázalo po bitvě u Zborova. Armády ústředních mocností také nebyly schopny větších útočných operací. Fronta uvízla ve stálých pozicích. Toto období tzv. „svobody“ trvalo až do Velké říjnové revoluce v roce 1917. Mnozí válkou postižení rolníci toho využili k levnému (či spíše zadarmo) získání stavebního dříví z lesů hraběte Chodkiewicze, přiléhající k východní části katastru u Novin.

K prvnímu vyhlášení sovětské vlády došlo v lednu 1918. Prvním předsedou revolučního komitétu byl Jaroslav Hajný, po něm pak Josef Šána.

Ruská armáda se prakticky rozpadla. Fronta

přestala existovat. Ústřední mocnosti toho využily a přešly k nástupu, s cílem vynutit si mír na východě. Podařilo se jim přinutit Sovětské Rusko k brestlitevskému míru 9. 2. 1918. Mír byl uzavřen jak se zástupci Sovětského Ruska, tak i se zástupci buržoazní Ukrajinské národní rady, která v té době ovládala Kyjev.

Ukrajinská národní rada byla pod tlakem revolučních sil nucena požádat ústřední mocnosti o pomoc proti vlastnímu lidu. V únoru 1918 německá a rakousko-uherská vojska zahájila svůj postup na Ukrajinu, aniž narazila na nějaký vážnější odpor, vyjma snad bitvy s československými legiemi a sovětskými jednotkami Antonova-Ovsijenka u Bachmače.

Okupanti nemilosrdně drancovali obsazenou Ukrajinu. Přirozeně tím vzbudili odpor a růst revolučních nálad. Tak místo plánovaných 10 miliónů tun obilí se jim podařilo z Ukrajiny vyvézt pouze 1,5 miliónu tun (podle Romana Okseňuka). Když už nebylo co vyvážet a loupit, vyváželi alespoň celé vlaky ukrajinské černozemi, humusu. Berlínské sady a zahrady mu dodnes vděčí za svoji úrodnost...

Dále se ústředním mocnostem podařilo docílit návrat několika set tisíc válečných zajatců. Bez dovolené je ihned posílali znovu na frontu, Rakušané do Albánie, Němci do Francie. Báli se je pustit, byť jen na chvíli, domů k rodinám. Báli se, aby se nestali síměm revoluce (polský kalendář 1919: „Na prahu likvidace války“).

Po porážce a kapitulaci Němců na západě, zákonitě muselo dojít ke krachu okupace na Ukra-

jině a návratu okupačních vojsk domů. Cestou přes Polsko je odzbrojili a místy doslova do košile vysvěkli Poláci.

Ukrajinská buržoazní národní rada se bez podpory cizích sil nemohla udržet u moci. Napřed padla vláda bezvýhradného stoupence ústředních mocností, Němci dosazeného hetmana Pavla Skropadského. Vystřídala ji umírněnější, prozápadní vláda atamana Simeona Petljury. Záhy však byla smetena kyjevským lednovým povstáním 1919. Ohlasem této události pak bylo vyhlášení sovětské vlády na Volyni v červnu 1919.

První jednotky Rudé armády, které přišly na Volyň, nevynikaly ani kázni, ani výstrojí a výzbrojí. Připomínaly spíše partyzánské oddíly než pravidelnou armádu. Nepříliš chvalné pověsti se mezi lidmi těšil jinak historicky legendární pluk Taraščanský, kterému velel Boženko. Na Máslenec u Hnídků jeden z „taraščanců“ z recese zastřelil kamaráda, který seděl na třešni a trhal třešně, protože se mu posmíval, že jej na těch pár kroků netrefí . . .

Neukázněnost některých Taraščanců se málem stala Nové Vsi osudnou. Dva „taraščanci“ začali u Ponikelských loupit. Použili násilí proti starému hospodáři. Jeho syn František si patrně nevěděl, že jsou to vojáci a ne příslušníci loupežné tlupy, které se potloukaly krajem, a přispěchal otci na pomoc. Byl při tom zastřelen. Při odchodu ze vsi potkali osmnáctiletého Tonika Kazdu, který šel z pole s kosou na rameni. Bez jakékoliv příčiny jej rovněž zastřelili.

Nevyprovokovaný incident měl za následek trestnou výpravu proti Nové Vsi. Novoveští byli křivě nařčeni, že prý ve vsi přechovávají Poláky. Delegation žen, vedená manželkou starosty, paní Kateřinou Šánovou, vyšla s rudými prapory trestné výpravě vstříc. Setkala se s ní na Máslenec. Ženy uvítaly výpravu chlebem a solí. Celý incident se uspokojivě vysvětlil. Oba dva provinilci měli být na rozkaz svého velitele „bařka“ na místě zastřeleni. Ženy se však přimluvily za jejich život . . .

Puhačovští Ukrajinci v té době už čekali s připravenými pytly na příchod trestné výpravy, v naději, že budou moci v Nové Vsi loupit a drancovat . . . Ukrajinci na Krásné Hoře a Bojarce, kteří žili v bezprostředním denním styku s Čechy, se k něčemu podobnému nikdy nesnížili. Jejich vztah k Čechům byl přátelský a upřímný (*podle Antonína Hlaváčka*).

Téhož dne okolní obyvatelstvo vydrancovalo palác hraběte Chodkiewicze v Mlynově. Při tom zahynula stará hraběnka. Mladá se zachránila. Ukryl ji její věrný lokaj, Ukrajinec Ivas. Odměnila se mu později darem 15 ha půdy na Máslenec.

Asi za dva týdny polská jízdní hlídka pod velením hraběte Chodkiewicze pronikla přes nespojivou linii fronty. Přenocovala v Dorohostajích na hřbitově. Odtud pak podnikla nenadálý nájezd na Mlynov, jako odplatu, a rychle odtud

unikla. Tato epizoda nikterak nepronikla do vědomí krajanů, snad o ní ani nevěděli. Zmínil se o tom spisovatel Breszko-Breszkowski v knize „Porážení vítězové“ – polsky „Pokonani zwycięzcy“.

Poláci uplatňovali svoje historické nároky na rozsáhlá území Ukrajiny a Bílé Rusi, která téměř do konce XVIII. století patřila Polsku. Polské šlechtě se jednalo o rozsáhlé panství a latifundie, které jí patřily ještě z doby před dělením Polska. Došlo ke konfliktu. V srpnu 1919 obsadili Volyň Poláci. 25. dubna 1920 za podpory západních mocností, části bílých kozáků a petljurovců přešli do útoku. 6. května 1920 obsadili Kyjev.

Politicky to nebyl šťastný tah. Vyvolal v Rusku, a to i v protisovětských kruzích, vlnu ruského patriotismu, jako reakci na projev polského imperialismu. Mnoho bývalých carských důstojníků nabídlo své služby a frontové zkušenosti Rudé armádě.

Záhy, už 5. června 1920, Rudá armáda pod velením Tučačevského, nečekaným prudkým úderem prolomila polskou frontu na Bílé Rusi a zahájila postup na Varšavu. 11. června Poláci opustili Kyjev. Pronásledovala je první jezdecká armáda Semjona Buděnného. Tato armáda už zdaleka nepřipomínala loňské „taraščance“, ale spíše pravidelnou ruskou armádu. Chyběly jen nárameníky . . .

4. července osvobodila Rovno. Rychle pak osvobodila téměř celou Volyň a v těžkých bojích postupovala ke Lvovu. Utrpěla těžké ztráty při průchodu zalesněnou Chorupaňskou pahorkatinou nedaleko Mlynova, způsobené dalekonosným dělostřelectvem, které Polákům dodali Angličané (*Izák Babel: „Pěrvaja konnaja“*).

19. července tato armáda dosáhla řeky Styr. 3. srpna osvobodila Luck, 4. srpna Kovel. Po těžkých bojích u Brodů ve dnech 30. července až 8. srpna osvobodila dne 10. srpna celou Volyň a vstoupila do Haliče, kde došla až k Olesku. Na tomto místě, při dálnici Lvov–Dubno–Kyjev dnes stojí velkolepý památník Buděnnovcům. Postup Buděnného armády účinně brzdilo polské letectvo, takže se mohl konat jen pod ochranou noci (*Paměti maršála Józefa Piłsudského*).

V případě úspěchu a nastolení sovětské vlády v Polsku tato armáda měla údajně pokračovat v útoku přes Dukelský průsmyk na pomoc Maďarské republice rad (*podle polských buržoazních pramenů*).

Byla to rychlá, pohybová válka, v které hrála hlavní úlohu jízda a kulometné tačanky. Pěchota využívala rekvírovaných koňských potahů. Držela se především silnic, neboť nezpevněné měkké cesty byly mnoha částech Volyně jen těžce sjízdné (*z paměti generála Charlese de Gaulla, který v té době byl jako kapitán členem francouzské mise v Polsku*). Krajan Pelikán z Ivanič jej po letech ihned poznal, když jej spatřil v televizi jako francouzského prezidenta. V jeho postavě se věru nemohl zmýlit . . .

10. srpna Rudá armáda překročila hranice Polska na řece Bug (*Západní*) na tzv. „Curzonově“ linii. Buděnnij dostal rozkaz změnit směr postupu k severozápadu, směrem na Zamość, aby tak zvýšil tlak na Varšavu, která se octla ve velmi obtížné situaci. Armáda Tučačevského došla až k Visle. Dál se však za daných podmínek nedostala, ani dostat nemohla. Francouzská vojenská mise pod velením generála Weyganda využila zkušeností z pozíčních bojů ve Francii. Francouzští vojenští odborníci pomohli Polákům vybudovat kolem Varšavy pásmo polních opevnění, která spolu se starými ruskými pevnostmi Demblin (*Ivaňgorod*), Modlin a další, Rudá armáda nemohla dobýt z chodu. Neměla k tomu dostatek těžkého dělostřelectva, ani potřebné techniky. Neměla dostatek zásob střeliva, ani potravin, neboť se příliš vzdálila od svých zásobovacích základů. Byla unavená a vyčerpaná dlouhodobými úpornými boji.

Ve dnech 11. až 14. srpna 1920 došlo k rozhodujícímu sovětskému útoku u Radzyminu. Polákům se zatím podařilo soustředit zálohy v síle 5 až 7 divízi na levém křídle Tučačevského armády za řekou Wieprz. V rozhodující chvíli, kdy se útok sovětské armády u Radzyminu vyčerpal a uvízl, Poláci odtud udeřili směrem k severu. Prolomili frontu a vyšli do týlu Tučačevského armády, kterou tak odřízli u Varšavy. Většinou armády se odtud podařilo probít k severovýchodu, na Bílou Rus. Část byla zatlačena do východních Prus, kde byla Němci odzbrojena a internována. Vyčerpané armádě Buděnného se podařilo vyvázat z pastí, kterou ji u Zamośćie připravoval polský generál Stanislaw Haller. Velel několika polským divízím, které přišly z Francie, s francouzskou výstrojí a výzbrojí. Haller si byl svým úspěchem tak jist, že už měl připraveny vlakové soupravy pro odvoz ukořistěných koní, což se mu však nepodařilo. (*Izák Babel: „Pěrvaja konnaja“*).

Tažení armády Buděnného se dobrovolně zúčastnil krajan Václav Gluz z Nové Vsi. Po ústupu se ve zdraví vrátil domů. Za Polska o tom samozřejmě prozíravě mlčel.

Většina sovětských vojsk ustupovala od Varšavy přes Bílou Rus, severně od Volyně. Přes Volyně se vracely poměrně nevelké síly Rudé armády.

dy. Buděnnovci překročili Bug zpět ve dnech 6. a 7. září 1920.

Nebyl to žádný zázrak, „Cud nad Vislou“, jak jej později tradovali Poláci, ke kterému došlo dne 16. srpna 1920. Byl to prostě výsledek daného reálného poměru sil a možností.

Jeden anglický historik později hodnotil „Cud nad Vislou“ jako příčinu vzniku polského velikášství před druhou světovou válkou. Polsko se cítilo být velmocí a provádělo velmocenskou politiku, aniž k tomu mělo nezbytné průmyslové, hospodářské a politické zázemí. Provádělo ji na úkor Litvy a Československa, především však na úkor vlastní.

V patách za ustupující armádou přišli na Volyně Poláci. Obsadili Vilno, západní Bílou Rus a západní Ukrajinu. Po zkušenostech s Rudou armádou si už netroufli na další dobrodružství, opakovat svůj pokus o dobytí Kyjeva a celé Ukrajiny, i když na jejich straně bojovaly zbytky petljurovců a bílých kozáků.

Pro Sověty zatím vyrůstal nový nepřítel, kontrarevoluční armáda barona Wrangela na Krymu. Situace na Ukrajině dosud nebyla konsolidována. V obavě, aby nedošlo ke koordinovaným akcím Poláků, wrangelovců a ostatních kontrarevolučních sil na Ukrajině, sovětská vláda byla ochotna uzavřít mír. 12. listopadu 1920 byla v lotyšské Rize zahájena jednání o příměří. Mír byl uzavřen v noci z 18. na 19. března 1921. Sovětské Rusko ponechalo Polsku západní Ukrajinu a západní Bílou Rus.

Rižským mírem došlo k rozdělení Volyně. Na západní straně, která připadla Polsku (*celkem 56 procent území Volyňské gubernie*), bylo přes 50 ryze českých osad. Dalších 110 s českou etnickou většinou. Bydlelo zde asi 40 000 Čechů. Na sovětské, východní části Volyně, především v okolí Žitomiru, zůstala asi třetina českých osad na Volyni.

Tím byly české osady, které před tím tvořily byt nesouvislý, ale přece jen jakýsi organický celek, od sebe odtrženy a naprosto izolovány až do roku 1939, kdy 17. září Sovětský Svaz dočasně zachránil západní Ukrajinu a západní Bílou Rus před německou okupací a sjednotil je s jejich mateřským územím.

Pod Polskem 1921 - 1939

Polákům se podařilo poměrně rychle zkonolidovat svou vládu nad nově získaným územím. Obyvatelstvo, i ukrajinské, unavené válkou, dlouhodobou anarchií, změnami režimů a vlád, řádným různými loupeživými tlupy (petljurovců, hajdamáků, místy i anarchistů machnovců), se bez většího odporu podřizovalo polské vládě, která si vynucovala podřízenost způsobu ne příliš vy-

bíravými. Na Polesí byly vojensko-policejně pacifikovány celkové ukrajinské vesnice. Na Máslenice celkem bezdůvodně polský voják vyrazil pažbou pušky několik zubů starému Ponikelskému, když se zdráhal vydat bez náhrady koně. Jinak však Polákům nahrávala touha obyvatelstva po míru a klidném životě.

První polská měna m a r k a prodělala fantas-

tickou inflací. Za všechno se platilo v miliónech. V roce 1923 byla provedena měnová reforma. Marku nahradil polský zlotý, který si udržel poměrně vysokou hodnotu až do roku 1939. Byl měněn v poměru za marky 1 : 100 000.

Jinak příchod Poláků znamenal definitivní krach předválečných úspor v bankách a peněžních ústavech, které už byly tak jako tak znehodnoceny nesmírnou inflací. Dluhy však zůstaly, bylo je nutno bankám splácet. Vydělal ten, kdo měl doma úspory ve zlatě a ten, kdo levně „splatil“ dluhy v jejich nominální výši inflačními penězi. Čestní dlužníci vyrovnávali své soukromé dluhy ekvivalentní hodnotou, zpravidla v pšenici. Jeden dlužník splatil kováři Škopovi dluh ve výši 600 předválečných rublů penězi utrženými za několik kilogramů másla!

Některým rolníkům se ze začátku podařilo ve Lvově levně nakoupit české hospodářské stroje – Wichterlovy mlátičky a žací stroje, Melicharovy sekačky pícnin a secí stroje, hrabačky, krouhačky na řepu a jiné. Kdo se pak třeba jen o týden opozdil, ten už je v souvislosti s inflací musel zaplatit několikanásobně draž. Zásoby strojů byly brzy vyprodány.

V dalších letech už byly české zemědělské stroje poměrně drahé. Přesto je krajané rádi kupovali, nejčastěji u firmy Kučeřík v Dubně, nebo u bratří Pospíšilů v Zdobunovu. České stroje vítězily nad levnějšími polskými stroji svou kvalitou. Jen české potažní pluhy se nevířily. Byly pro tamní půdní podmínky zbytečně příliš těžké. Největší oblibě se těšily pluhy firmy VENTZKI – Grudziadz pro jejich lehkost, které pro tamní lehčí půdy vyhovovaly.

Zemědělské výrobky se v poválečné době přirozeně těšily vysoké poptávce a konjunkturu. Šťastlivci, kterým chmelnice přestály válku, se rázem postavili hospodářsky na nohy. Za 1 pud (16,38 kilogramu) chmele bylo možno koupit žací stroj! Sad hrušek solanek byl v dalších letech výnosnější než chmel.

Hospodářská konjunktura trvala do roku 1929. Dorohostajští, libánovští a máslenští krajané v té době znovu vybudovali a obnovili své válkou zničené usedlosti, vesměs v širším rozsahu a moderněji, než byly usedlosti původní.

Poláci se snažili obyvatelstvo Volyně rychle zpolonizovat. Počítali s dosud slabě vyvinutým národním uvědoměním Ukrajinců, kteří si sotva začínali uvědomovat svoji etnickou odlišnost od národa ruského. Značná část ukrajinské inteligence dosud dávala přednost jazyku ruskému. Poláci propagovali a všemožně podporovali přechod pravoslavných ukrajinských věřících na „uniátství“, tj. k církvi řecko-katolické, k níž se hlásila většina Ukrajinců v Haliči, která do roku 1918 patřila Rakousku-Uhersku. Přechod Ukrajinců z uniátství na pravoslaví proběhl na Volyni hromadně po potlačení polského listopadového povstání z roku 1831. Polská vláda rozparcelovala řadu šlechtitelských velkostatků a usadila na nich

tisíce vojenských kolonistů z řad legionářů Józefa Piłsudského. Přesto bylo na Volyni jen asi 15,5 % Poláků. V mlynovském okrese kolem 25 %. Všude byly zřizovány školy s vyučovacím jazykem polským. Ukrajinštině se v nich vyučovalo jen jako předmětu, na měšťanských školách dokonce nepovinnému . . .

Z předmluvy k polské memoárové knize „Czerwone noce“ od Henryka Cybulskieho lze zjistit:

1. V roce 1936 z 1 732 obecných škol bylo jen 11 s vyučovacím jazykem ukrajinským.

2. 81 % gminných (okresních) vujtů (starostů) bylo Poláků, jen 19 % Ukrajinců.

3. Na Volyni bylo 68,9 % analfabetů, z toho mezi Ukrajinci 77,4 %.

4. V roce 1939 patřila šlechtě ještě čtvrtina půdy. Z toho 77,3 % šlechtě polské.

Poláci se chovali k Ukrajincům s pocitem nadřazenosti, jako kdysi vrchnosti ke svým poddaným. Lze se pak divit, že to nakonec vedlo k masovému růstu ukrajinského nacionalismu až šovinismu, k vytváření podhoubí pozdějšího banderovského hnutí?

Poláci se však přepočítali. Tlak vzbudil protitlak, zesílený náboženskými rozdíly. Pravoslaví se stalo Ukrajincům účinnou zbraní proti odnárodnění, stejně tak do značné míry i Čechům. Pravoslavné duchovenstvo, původně většinou ruské nebo zrusifikované, bylo pomalu ale jistě pod tlakem ukrajinských věřících mas nuceno přejít na pozice ukrajinské. Ukrajinština se stala oficiálním jazykem pravoslavné církve.

Ve Velkých Dorohostajích k tomu došlo poměrně brzy, když se tamním farářem stal otec Petr Tarnavský. Za první války byl ruským důstojníkem. Kromě ukrajinského cítění a zavedení bohoslužeb v jazyce ukrajinském se naučil dobře česky. O české pouti v den svátku sv. Petra a Pavla a také o velkých církevních svátcích konal část bohoslužeb česky. Taktéž české svatby, křtiny a pohřby vykonával v jazyce českém. Český církevní pěvecký kroužek, který podle potřeby zpíval také ukrajinsky, řídil diakon Arnošt Tomášek. Farář Tarnavský si získal u Čechů velkou oblibu. Několikrát k němu do cerkve zavítal a konal bohoslužby český pravoslavný biskup z ČSR, dr. Alois Červín. Každá jeho návštěva byla pro krajané bez rozdílu náboženství opravdovým svátkem. V dorohostajské farnosti nedošlo k návratu Čechů ke katolictví.

Rychle se obnovil a rozvinul válkou narušený krajanský společenský a kulturní život. Znovu zahájil činnost sbor dobrovolných hasičů a divadelní kroužek. Stoupla národní hrdost a povědomí krajanů, pramenící z existence samostatného Československa, které nikdy nepřestali považovat za svoji starou vlast. Služba v zahraničním odboji zanechala v povědomí mužů a mládeže své stopy.

Polské úřady byly zprvu Čechům příznivě nakloněny. Stejně tak i většina polské veřejnosti. V roce 1928 byl na polský podnět, z ramene vládního volebního bloku, tzv. nestranického bloku

spolupráce s vládou (BBWR) zvolen poslancem varšavského sejmu (*parlamentu*) krajan Vladimír Meduna z Mirohoště. Tento vztah byl také příčinou kladného poměru krajanů k Polsku. Blahovolný vztah polských úřadů k Čechům na Volyni i k ČSR skončil po smrti maršála Józefa Piłsudského v květnu 1935, kdy se k moci dostaly ještě reakčnější živly, především tzv. „plukovníká klika“, soustředěná kolem tábora národního sjednocení (OZON), který nahradil dosavadní liberálnější BBWR. Hlavní slovo v OZON-u měli plukovník Adam Koc, plukovník Walery Slawek a neblaze proslulý ministr zahraničí Józef Beck.

Jinak poklidná hladina vesnického života byla v roce 1925 rozbourěna činem Václava Sibra, který v pomatení smyslů napadl a sekerou zranil své rodiče. Pomátl se z hrůz fronty.

Sotva se hladina veřejného mínění uklidnila, byla znovu rozbourěna vraždou váženého občana a dobrého hospodáře Josefa Mojžíše. Na druhý den pravoslavných velikonočních svátků 1926 byl nalezen ve svém lese u Novin, zavražděný sekerou. Sám katolík, se vypravil do lesa prosekávat příliš hustý porost mlází. Všeobecně se vědělo o jeho nesrovnalostech se zetěm Józefem Matysem. Matys byl původně polským policistou. Z policejní služby byl údajně propuštěn pro brutalitu. Práce v hospodářství mu příliš nevoněla. Za to rád žil s manželkou na vysoké noze, což starý hospodář těžce snášel. Mrzutosti a hádky byly na denním pořádku. Veřejné mínění rázem označilo Matyse jako vraha. Někteří sousedé se však domnívali, že Mojžíše zabil některý z milenců jeho

dcery, paní Matysové, aby tak odstranil Matyse a uvolnil si tak cestu k ní . . .

Matys byl odsouzen k dvaceti rokům žaláře. K jeho manželce se nastěhoval jako druh Polák Kostek (*Konstantin*) Zdanowski z blízkého Úžince . . .

Za dobré chování byl Matys na jaře 1939 propuštěn z vězení. Objevil se v Nové Vsi. Když zjistil stav doma, kde se k němu nehlásil ani jeho vlastní syn Josef, odešel neznámo kam. Víc se ve vsi neobjevil, ani o něm nikdo víc neslyšel, ač lidé očekávali, že se přijde Zdanovskému a pro radné manželce pomstít. Možná mu v tom zabránilo vypuknutí druhé světové války . . .

Matysová se Zdanovskim žili na vysoké noze. Zděděné pozemky sami neobhospodařovali, ale pronajímali je. Pomalu rozprodávali pole, kus po kuse. Rozprodali na stavební materiál hospodářské budovy. Ponechali si jen ovocnou zahradu a obytný dům.

Zdanowski byl pochybná existence vůbec. Sloužil jako konfident polské policie, za což byl od Ukrajinců zle zbit. Po ráně plaňkou z plotu mu zůstaly trvalé následky na sluchu a zraku. Špatně slyšel na jedno ucho, špatně viděl na jedno oko. V letech 1939 až 1941 sloužil sovětským bezpečnostním orgánům, v letech 1941 až 1944 patrně Němcům, 1944 až 1946 znovu Sovětům. Když mu hrozilo zatčení pro zpronevěru, uprchl do Polska. Jeho družka zůstala žít v Nové Vsi s Ukrajincem Kirilem Samkem z Krásné Hory. Zemřela v roce 1980.

Zápas o českou školu

Zprvu se vyučovalo v soukromém domě u Františka Holátky v Nové Vsi. Několik let učil Rus Alexandr Glavackij, resp. Hlavackij. Byl velkým přítelem Čechů a naučil se dobře česky. Alexandr Glavackij z Lucka, který padl v československé armádě u Dukly, byl patrně jeho synem.

Občané si uvědomovali, že tento stav není trvale únosný. Od začátku se snažili o povolení ke stavbě školy. Polské školské úřady však povolení tvrdošíjně odmítaly. Samy měly zájem získat parcelu po zničené staré české škole na Krásné Hoře k výstavbě plně organizované polské státní školy, tj. na úrovni československé měšťanky. Občané odmítli prodej školní parcely státu, i když jim nebylo povoleno na tomto místě stavět. Podle polského školského zákona, v obvodu tří kilometrů kolem státní školy, nebylo povoleno postavit ani zřídit jinou školu, proto polské úřady nepovolily výstavbu školy na starém místě ani v Nové Vsi.

Občané si uvědomili, že si musí s výstavbou školy pospíšet, předběhnout výstavbu a zřízení

plně organizované státní školy v Bojarce. Krajan Antonín Tichý dal za vhodnou stavební parcelu Antonínu Hlaváčkoví dvojnásobnou výměru půdy mimo intravilán obce. Získanou parcelu pak daroval na stavbu školy.

Rozhodnutí o stavbě školy v Nové Vsi bylo zřejmě motivováno tím, že máslenští by svoje děti do školy na Krásné Hoře (přes tři kilometry vzdálené) neposílali. Do polské státní školy v Mlynově to měli mnohem blíž, něco přes dva kilometry. Ke stavbě tlačila také populační exploze z prvních poválečných let.

Peníze získali zčásti prodejem staré školní parcely na Krásné Hoře, kterou koupil krajan Antonín Valenta ze Suchowoli u Lucka, kde prodal vodní mlýn a malou usedlost. Postavil si pak na ní menší usedlost.

Další peníze získali dobrolným zdaněním, zčásti podle výměry půdy toho kterého hospodáře, bez ohledu na to, zda měl či neměl děti přicházející v úvahu pro školní docházku, zčásti podle počtu dětí. Dále občané přispěli stavebním dřevem ze

svých lesů a bezplatným dovozem vápencového kamene (*tufu*) z Korablíště a také pracovně, svépomocí. Někteří si svůj přínos na stavbě školy odpracovali.

Novoveským v tom obětavě pomáhali krásnohorští, bojarečtí, frankovští a také máslenští občané. Našly se bohužel výjimky. Někteří zámožnější rolníci, bývalý starosta Celestýn Vostrý a Vladimír Valenta z Bojarky, Josef Ferzik z Krásné Hory a Václav Ponikelský z Máslenky se postavili proti stavbě školy. Zčásti zřejmě z důvodů zistných, zčásti z nepochopení. Hlásali, že čtyřletá česká škola je nepostačující, děti pak stejně musí do polské měšťanky. Bude pro ně tedy lepší, když půjdou hned od začátku do polské školy, která jako státní bude mít vyšší úroveň. Posílali své děti do polských škol.

Nenarušili a nerozbili jednotnou snahu a odhodlání ostatních občanů postavit a zřídit českou matiční školu. Dopláceli pak na to jejich děti, které se pro slabší znalost češtiny cítily v české společnosti méněcenné.

Když úřady nepovolily stavbu školy v Nové Vsi, byla školní budova postavena jako soukromý dům na jméno Antonína Tichého, předsedy místního kola České matice školské. Zdivo o síle přes půl metru bylo postaveno z přepulených metrových polen, tzv. „šurek“. Střecha byla pokryta bílým pozinkovaným plechem. Krytí provedl Arnošt Tomášek. Zednické práce parta židovských zedníků z Mlynova. Budova měla jednu učebnu, ve které se učily všechny čtyři třídy, kromě toho chodbu a dvě místnosti pro učitele. K vytápění třídy sloužila ruská pec „hrubka“.

Spolek „Komenský“ v Praze vybavil školu obrazovým a mapovým materiálem tak, že jí to mohla závidět mnohá polská státní škola.

Po dokončení stavby Tichý „pronajal“ budovu pro účely školy. Ve školním roce 1928 až 1929 se začalo vyučovat v nové školní budově. Polské školní úřady tak byly postaveny před hotovou věc. Zakázat vyučování nemohly, jelikož budova plně vyhovovala všem požadavkům kladeným na školní budovy. Odepřely však škole právo veřejnosti.

Prvním učitelem byl rodák z Mirohoště u Dubna, Emil Brabenec. Syn chudého krejčího, který externě vystudoval ruský učitelský ústav. Za války bojoval na turecké frontě jako carský praporčík (*rotmistr*), později sloužil v československých legiích. Při odchodu legií z Ukrajiny podobně jako většina volyňských Čechů demobilizoval a vrátil se domů. Vyučoval všem předmětům včetně osnovami předepsaného náboženství. Pravoslavný farář byl při inspekcích naprosto spokojen. Byl výborným matematikem. Čemu nás v matematice naučil ve 4. třídě, učili jsme se později v polské měšťance v 6. a 7. třídě. Zeměpis a dějepis vyučoval podle platných osnov v polštině. Vyučoval polštině také jako předmětu. Mezi žáky i občany byl velmi oblíben.

Další starostí byla legalizace a přiznání práva veřejnosti soukromé matiční škole. Brabenec k tomu takticky využil příležitosti při návštěvě polského státního prezidenta, profesora Ignaceho Moścického v Mlynově v roce 1929. Spolu se všemi žáky se zúčastnil špalíru žactva z celého okresu Mlynov, které na tržišti slavnostně vítalo hlavu státu. Žáci mávali polskými a československými praporky. Když prezidentovo otevřené auto projíždělo úsekem naší školy, byla mu přímo do jeho rukou podána obálka s peticí občanů Českých Dorohostajů a Máslenky o přiznání škole práva veřejnosti, aby děti po jejím dokončení mohly pokračovat ve vzdělání na polských státních školách. Žádost byla záhy příznivě vyřízena...

Dorohostajští tak svůj zápas o českou školu vyhráli.

Do školy chodily děti z Nové Vsi, Krásné Hory, Bojarky, Frankova a Máslenky. Z Máslenky to měly do polské státní školy v Mlynově stejně daleko jako do Nové Vsi. Bojarecké děti měly polskou školu doma, jen několik desítek metrů. Přesto chodily do školy v Nové Vsi přes dva kilometry. Z Máslenky chodila do české školy také polská dívka, Zosia Poloszczańska.

Učitel Brabenec se věnoval mládeži nejen ve škole, ale i mimo školu. Režiroval dětské divadlo, vypomáhal v divadelním kroužku. Brabenec učil několik let, než se oženil se slečnou Rysovou z Českých Novin, s kterou vyženil mlýn s motorem na dřevoplyn. Jelikož neměl polské státní nostrifikační učitelské zkoušky a tím učitelskou aprobaci, věnoval se mlynářství. Po čase mlýn prodal, polovinu krajanu Josefu Holcovi ze Strakova u Dubna, druhou polovinu židovi Herškovi Nakoněčnému z Mlynova. Koupil si zemědělskou usedlost u Lucka a věnoval se zemědělství. Byl to pokrokový člověk, uvědomělý antifašista. V roce 1942 byl za spolupráci se sovětským podzemím zatčen a zavražděn ve vězení gestapa v Lucku.

Po Brabencově odchodu ve škole vyučoval rodák z Boratína u Lucka, Václav Hubal. Byl na svém místě jako učitel ve škole i v kulturním krajském životě mimo školu. Vydatně mu v této práci pomáhal Václav Hajný.

Na Máslence byla v třicátých letech z darů z ČSR zřízena knihovna paní Vilémové, kterou vedl účetní Jaromír Hnídek.

Po příchodu Sovětů v roce 1939 byla škola v Nové Vsi zrušena. Děti byly přeřazeny do ukrajinské státní školy v Bojarce. Vyučovalo se ukrajinsky a rusky v soukromých domech u Milerů a u Horů. Češtině jako předmětu vyučoval Josef Valeš z Novosilek, který se zde oženil se slečnou Helenou Milerovou.

Na zrušení školy se podílel nedostatek žáků ze slabších populačních ročníků z let třicátých.

V téže době byla na Máslence v domě u Lešáků otevřena ukrajinská státní škola.

18-08

Hospodářská situace za Polska

V roce 1929 hospodářská krize zabrzдила slibný počáteční rozvoj. To už ale krajané měli poválečnou hospodářskou obnovu za sebou. V Dorohostajích, Libánovce i Máslece vyrostla řada nových, obvykle zděných hospodářských i obytných budov, krytých většinou bílým pozinkovaným plechem. V Nové Vsi zůstaly jenom čtyři původní chalupy z roku 1870, a to Lhotských, Gluzových, Koutových a Bouzkových. Václav Bouzek už měl připraveny cihly na stavbu nového domu. Pro válečné události však stavbu neuskutečnil. Jeho syn Václav si postavil nový moderní dům teprve v Grygově u Olomouce...

Na Krásné Hoře to byla chalupa Vincence Síbra, která jakýmsi zázrakem unikla válečné zkáze. Síbr si už zatím postavil nový obytný dům. Starou chalupu pronajímal. Byly obnoveny chmelnice, i když v menší míře než před první světovou válkou. Vyrostly nové ovocné sady, které přinášely slušný příjem.

Zlou ránu zasadila sadům krutá zima 1928/29. Ušlechtilé odrůdy stromů vymrzly. Bez pohromy se uchovaly sady na Máslece, ležící v rovině. Sady pak byly rychle obnoveny.

V letech hospodářské krize katastrofálně poklesly ceny zemědělských výrobků, a to až na 25 až 30 % ceny z doby konjunktury. Na mnohé výrobky nebylo vůbec odbytu. Chmel se stal ztrátovým odvětvím. Mnohdy ani nekryl náklady na sklizeň. Většina chmelnic byla zrušena. Ponechali si je jen ti největší chmelářští fandové. Na vrcholu konjunktury si někteří rolníci koupili benzinové motory firmy Wichterle-Kovařík nebo Lorenz pro pohon mlátiček a „bukovníků“ – vylušťovačů jetelového semene. Byli to Antonín Tichý, Antonín Miler, Václav Bouzek, Josef Širc a na Máslece Vladimír Štěpánek. Štěpánek používal mláticí soupravu k účelům výdělečným. Širc oséval jetelem za polovinu výnosu velké plochy půdy u poměščíků z Moškově a Peremilovce. Tato spolupráce přinášela dobré příjmy a spokojenost na obou stranách, neboť jetelové semeno stále dobře platilo i v letech krize. Poměščíci nebyli na jeho pěstování a sklizeň technicky vybaveni.

Podle návodu v časopise „Zemědělská jednota“ si většina rolníků dala místním řemeslníkům vyrobit čistící adaptéry k vytrásadlovým mlátičkám. Někteří kutilové si je vyrobili sami.

Ve vsi se objevily vyorávače brambor – „čert“. Ze strojů se nevížily samovazače. Jednak pro vysokou pořizovací cenu (*ekvivalent přes 10 tun pšenice*), jednak pro levné pracovní síly. Hospodář, který by si pořídil samovaz, by byl ukrajinskými sousedy považován za asociála, který jim nedopřeje výděleku. Takový už byl úděl kraje bez průmyslu...

8- až 10hektarový český rolník byl strojním vybavením usedlosti na úrovni 15–20hektarového

rolníka ukrajinského. Vybavení 15–20hektarového českého rolníka zpravidla předčilo strojní vybavení 80–100hektarových poměščíků. Podle toho také vypadala životní úroveň.

Nedostatek odbytu nutil rolníky k svépomoci. Hledali a celkem úspěšně nacházeli pomoc v družstevnictví. Jako první bylo založeno konzumní družstvo na Bojarce (*kooperativa*). Prodejna byla v domě Antonína Škopa. Prodávala jeho dcera Marie. Prodáváči se během let střídali.

Někdy v roce 1932 dorohostajští Češi spolu s moskovštinskými založili družstevní mlékárnu „Jitřenka“. Ústředí a výroba másla byly v Moskovštině. V Nové Vsi, zprvu u Antonína Tichého, později u Josefa Síbra, byla pobočka, sběrna smetany. Mléko se zde předehřívalo na předepsanou teplotu a odstřeďovalo. Smetanu pak v létě každodenně, v zimě obden, odvážel koňmi Jan Pleskot na Moskovštinu. Chlazení smetany se provádělo v ledovně (*sklep naplněný ledem*) u Antonína Tichého. Led byl těžen na rybnice v sousedních Malých Dorohostajích. Každý rolník musel bezplatně dovézt jednu nebo dvě fúry ledu. Odstředěné mléko se vracelo zemědělcům. Většinou je používali k rychlovýkrmu šunkových prasat, tzv. „bekonů“ do váhy 86 až 96 kg v živém. Bekony vykupoval anglo-belgický masný kombinát BACON EXPORT v Dubně. Masokombinát dodával rolníkům plemenný materiál samčí i samičí a předem si smluvně zajišťoval dostatek jatečných prasat požadovaných vlastností. Také poměrně slušně platil.

Hospodářská krize zpomalila, ale nezastavila hospodářský rozvoj a pokrok, naopak, přinutila zemědělce k racionalizaci hospodaření, k rozšíření výkonnějších, zušlechtěných plemen prasat a skotu. Chovatelským průkopníkem se stal Antonín Tichý. Choval licenčního plemenného býka červeného polského plemene (*obdoba středoevropských červenek*) a yorkshirského kance. Jako první ve vsi zavedl ve stájích napáječky a silážování. S pomocí státní subvence vybudoval první betonové hnojiště s jímkou na močůvku a betonové silážní jámy na kukuřici a krmnou kapustu.

Chov skotu, prasat a koní dosáhl vysoké úrovně. Plemenného hřebce anglického polokrevníka choval Václav Stehlík na Frankově.

Z nemoci hospodářských zvířat byly rozšířeny: červenka prasat a ojedinele se vyskytoval prasečí mor. Dost rozšířená byla uhrovitost prasat. Obrna známa nebyla. „Jaščur“, zvaný také „pryščica“ (*puchýřina*) – slintavka skotu se vyskytovala ojedinele. Alespoň v okrese Mlynov se nikdy nevyskytovala epidemicky. Vlivem pastvy skotu od jara do zimy se prakticky nevyskytovala tuberkulóza skotu. Také paznehtáři by se tam neuživili. Krávy si stačily sešlapat přerostlé paznehty na

pastvě. Nebezpečnou, na člověka přenosnou chorobou byla ozhrívka koní. V roce 1929 byli z úřední moci utraceni tři koně a hříbě Josefa Širce a dva koně Antonína Holátka. Nákazu si přinesli domů koně, které po dobu manévru zrekvírovala polská armáda. Josefu Šircovi bylo vyplaceno odškodné až po osmi letech, po několika soudních procesech, a to z rozhodnutí nejvyššího státního tribunálu (*soudu*) ve Varšavě.

Veterinární a policejní zákaz volného pobíhání psů nikdy nebyl přísně dodržován. Následkem byl častý výskyt vztekliny psů, zvláště na jaře. Před první světovou válkou se u Doležalů na Krásné Hoře vztekl pes. Pokousal ve stáji zvířata a dvě dívky. Dívky se podrobily úspěšné léčbě. Hospodářská zvířata musela být utracena.

Po dobrých zkušenostech s konzumním družstvem a družstevní mlékárnou se moskovštinští, dorohostajští, máslenští a další okolní krajané, spolu s ukrajinskými a polskými rolníky pustili v roce 1936 do dalšího, dosud rozsahem neobvyklého družstevního podniku, družstevního mlýna na Máslence.

Na vrcholu konjunktury krajan Vladimír Samoluk z Pantálie u Dubna, kde spolu se švagrem Nazarčukem vlastnil parní mlýn, vybudoval na Máslence moderní mlýn na pohon dřevoplyněm. Mlýn měl kapacitu cca 60 tun obilí denně (*ve třech směnách*). Značnou část pořídil na úvěr. Motor byl od francouzské firmy Schneider-Cresot, ostatní stroje od nějaké německé firmy, kooperující ve výrobě mlýnských zařízení se Schneider-Cresotem.

Mlýny v té době pobíraly za mletí tzv. „měřičné“ v naturáliích, a to ve výši 6 funtů z pudu (*pud 16,38 kg nebo 40 „funtů“ – liber*). To jest přibližně 15 kg obilí z jednoho metraku. V době krize, kdy ceny obilí a mlýnských výrobků katastrofálně poklesly, tržba za obchodní mlýnské výrobky z měřičného nestačila na splácení sjednaných pravidelných splátek.

Už před tím se neznámý pachatel pokusil založit ve mlýně požár. Založil jej zvenku u cirkulárky na řezání dřeva pro dřevoplynový kotel. Na štěstí se na oheň sesula hromada pilin o oheň uhasila...

Nakonec došlo k prodeji mlýna v dražbě. Motor o 77 HP kupovala jakási polská hraběnka někde od Lublina, ostatní stroje a zařízení několik společníků Židů. Židé přechoťně opatřili jeřáb na demontáž těžkého motoru. Demontáž motoru začala.

Sotva mlýn zastavil mletí, okolní židovské mlýny rázem neprozřetelně zvýšily měřičné o 33 0/0, ze šesti na osm funtů z pudu, tj. na 20 kg z metraku. Tímto spěchem však vyburcovali Čechy z dosavadní lhostejnosti. Delegace krajanů z Moskovštiny se vypravila k zástupci firmy, kterým byl Němec Schott. Mluvil dobře rusky. Požádali jej o zastavení demontáže mlýna s tím, že splatí dlužné částky a převezmou mlýn do družstevního vlastnictví. Schott s tím byl ihned srozuměn,

patrně se mu nezamlouvala židovská drzost. Měl však podmínku, že ještě téhož dne složí 20 000 polských zlotých v hotovosti.

Byly to na tu dobu velké peníze (*přes 100 000 tehdejších Kčs*), k tomu ještě šibeniční lhůta, než aby bylo možno upsat a shromáždit členské podíly. Krajané, rozzlobeni židovskou drzostí při zvýšení měřičného, však peníze opatřili. Vyzvedli veškerou hotovost z kempeličky (*Kasy Stefczyka*) na Moskovštině. Někteří, jako Jaroslav Ponikelský na Máslence, zapůjčili i několikatisícové obnosy, které jim byly po shromáždění podílů vráceny.

Hraběnka se vzdala koupě motoru ihned a bez námitek. Židé se s tím však nechťeli smířit. Trvali na tom, že už mají uzavřenou smlouvu. Schott však, citě za sebou podporu veřejnosti i gminných úřadů v Mlynově, nepovolil. Jednoduše rusky prohlásil: „Vyšší moc rozhodla. Mlýn hořel a neshořel. A teď hlas lidu, hlas boží. Je rozhodnuto, mlýnu je souzeno zůstat a zůstat!“

Polské úřady, především gminný wujt (*okresní staršina*) v Mlynově, Polák Stanislaw Lisowski vyvinul obrovské úsilí, až nátlak na rolníky v celém okolí, aby upsalí a složili členské podíly, aby tak bylo možno vrátit zapůjčené peníze a splatit další splátky.

Mlýn pro radost celého okolí zůstal. Pracoval pak jako družstevní. Předsedou družstevního mlýna byl zvolen osvědčený družstevní pracovník, krajan Linha z Moskovštiny. Ředitelem mlýna se stal jeho dosavadní účetní Jaromír Hnídek. Samoluk tento vývoj uvítal. Prál více krajanům než Židům. Odstěhoval se pak zpět na Pantálii, kde vlastnil polovinu parního mlýna. Pantálijský mlýn shořel v době bojů o Dubno v březnu 1944.

Máslenký mlýn mele dodnes. Koncem sedmdesátých let byl jeho ředitelem bývalý mlynářský dělník, rodák z Českých Dorohostajů, Václav Propílek.

Ztížené ekonomické podmínky si vyžadovaly racionalizaci hospodaření, k čemuž bylo zapotřebí zvýšené kvalifikace zemědělského dorostu. Mládež z širokého okolí, především mužská, absolvovala státní putovní chovatelský kurs ve Velkých Dorohostajích v roce 1932. Na příslušné fotografii je většina Čechů. Několik mladých chlapců – Josef Bouzek, Vladimír Tichý, Antonín Doležal a Václav Širc absolvovali jednoroční rolnickou školu v Dubně. Učitel František Kotršál z Poříčí nad Sázavou umožnil Václavu Hajnému studium na zemědělské škole v Benešově.

Většina zemědělců, nejen větších, ale i středních a drobných, i přes krizi dosáhla do roku 1939 značného hospodářského pokroku a vzestupu. Jelikož v okolí už nebylo možno nabýt další půdy, Nová Ves se začala vyliďňovat. Ceny půdy, zvláště v blízkosti vesnice, byly tak vysoké, že pro mnohé bylo výhodnější prodat usedlost i s pozemky a koupit někde levnější půdu z parcelace velkostatku. Jak už zde byla zmínka v kapitole „Migrace a emigrace“, řada zemědělců se odstěhovala jinam.

Před válkou, v roce 1939, tu byly tyto dílny a živnosti:

LHOTSKÝ Bohuslav, Nová Ves, sedlák a řezník
 PLESKOT Jan, Nová Ves, rolník a povozník
 TAMCHYNA Antonín, rolník a obuvník, Nová Ves
 TOMÁŠEK Arnošt, Krásná Hora, klempíř a stavební zámečník
 VANÍK Václav, Krásná Hora, truhlář a rolník, manželka švadlena
 VOLF, Krásná Hora, krejčí
 POZNER Josef st., Bojarka, strojní zámečník a rolník
 VACEK Augustin, Krásná Hora, bednář
 SÍBR Vincenc, Krásná Hora, rolník a obuvník
 MAREK Emil, Bojarka, obchodník a hostinský
 ŠÁNA Václav, Bojarka, rolník a hostinský
 VANÍK Karel, Bojarka, strojní zámečník
 BEDNARSKÝ Stanislav, Bojarka, Polák, obchod státního monopolu lihovin
 POZNEROVÁ Anastázie, Krásná Hora, švadlena
 DRNKA Antonín, Máslenka, strojní zámečník a obchod
 HNÍDEK Josef, Máslenka, strojní zámečník
 HAJNÝ Vladimír, Máslenka, rolník a truhlář
 HAJNÝ Antonín, Máslenka, hostinský
 HAJNÝ Vincenc, Máslenka, kovář
 PAZDERNÍK Jan, Máslenka, krejčí
 POKORNÝ Josef, Máslenka, kolář a rolník
 POLOSZCZANSKI Bronislav, Máslenka, Polák, povozník a rolník
 PONIKELSKÝ Antonín, Máslenka, rolník a veterinární technik
 PUCHA Antonín, Máslenka, rolník a kovář
 OLŠÁK Josef, Máslenka, sedlák
 ŠTĚPÁNEK Vincenc, Máslenka, rolník a obchodník prasaty
 VODŇANSKÝ, Máslenka, obuvník

Rada lidí na Máslence pracovala ve mlýně. Ostatní se živili výhradně zemědělstvím, Velký počet živností vzhledem k počtu obyvatelstva lze vysvětlit tím, že pracovali nejen pro svoji obec, ale i pro ukrajinské okolí.

Přehled sociálního složení

Výměra usedlosti	Č. Dorohostaj	Libánovka		Máslenka
		Češi	Poláci	
bezzemků	2	—	—	5
do 1 ha	3	7	3	0
1-5 ha	13	10	8	4

Výměra usedlosti	Č. Dorohostaj		Libánovka	Máslenka
	Češi	Poláci		
5-10 ha	13	13	2	13
10-15 ha	9	10	—	4
15-20 ha	10	1	—	1
nad 30 ha	2	—	—	1

Česko-polské vztahy

České národní povědomí a cítění krajanů na Volyni se vznikem samostatného Československa značně vzrostly. Dříve mohli být hrdí jen na své dílo a práci na Volyni, teď i na starou vlast ČSR, přes veškeré její nedostatky a nedokonalosti vyplývající z kapitalistického systému a také z její geopolitické situace, byla ve střední Evropě zprvu zemí relativně stabilní a demokratickou, což bylo trnem v očích reakcí vládnoucích v sousedních zemích a na druhé straně zdrojem úcty a obdivu, někdy i závisti mnoha ukrajinských a polských přátel.

Dokud žil maršál Józef Piłsudski, vztah Polska k Československu i k Čechům na Volyni byl více

méně korektní a přátelský. Po jeho smrti v roce 1935 vládnoucí polská beckovská reakce zahájila a vedla štvavou kampaň proti Československu, především proti jeho spojenecké smlouvě se Sovětským svazem. Ve štvání vynikal především deník „Ilustrowany Kurier Codzienny (zvaný také *Icyk*), vycházející v Krakově pod redakcí Ignáce Donbrovského.

Krajané začali pociťovat tlak polských úřadů, snažících se je přimět k návratu ke katolictví. Neměli však většího úspěchu, Češi dokázali tlaku odolat díky svému hospodářskému postavení, které jim zajišťovalo nezávislost na libovůli úřadů a policie. K jejich setrvání v pravoslaví přispělo

poznání proměnlivosti vlád a režimů, ke kterému v první světové válce a po ní došlo. Od roku

1915 do roku 1944 se vystřídalo celkem 17, místy snad i více různých režimů a mocipánů:

1. – do roku 1915 carské Rusko
2. – srpen 1915 – červen 1916 obsazení rakousko-uherskou armádou
3. – červen 1916 návrat ruských vojsk
4. – březen 1917 březnová revoluce, pád carismu, období tzv. „svobody“, Ukrajinská národní rada
5. – prosinec 1917 vyhlášení sovětské vlády v Rovnu
6. – březen 1918 rakousko-uherská a německá okupace po brestlitevském míru, hetman Ukrajiny Pavel Skoropadskij
7. – říjen 1918 pád ústředních mocností, krach okupace, pád hetmana Skoropadského, příchod petljurovců (ukrajinských nacionalistů poněkud umírněnějšího ražení)
8. – 24. 5: 1919 příchod Rudé armády
9. – srpen 1919 příchod polské armády a petljurovců
10. – 4. 7. 1920 druhý příchod Rudé armády
11. – září 1920 příchod Poláků, okupační vojenská diktatura do roku 1923
12. – 1923 až 1926 buržoazně demokratické Polsko
13. – 1926 až 1935 vojenská diktatura maršála Piłsudského
14. – 1935 až 1939 profašistická plukovnícká klika, paktování s Hitlerem
15. – 17. září 1939 příchod Rudé armády, koncem roku připojení k USSR
16. – 22. června 1941 Hitlerův útok na SSSR, nacistická okupace. V roce 1943 mnohovládí v různých místech a podmínkách – Němci, banderovci, Poláci, sovětsí partyzáni
17. – únor 1944 osvobození většiny území Rudou armádou, dvojvládí banderovců až do roku 1947.

Období dvojvládí a vícevládí byla obdobími nejtěžšími. Nikdo si nebyl na vesnicích jist, zda dožije příštího rána . . .

Krajané si dříve nechtěli znepřátelit převládající většinu ukrajinského obyvatelstva. Proto setrvali v pravoslaví. V mlynovském okrese to měli usnadněno tím, že tamní velitel polské policie, Polák Józef Lapacz, byl ženat s Českou Kondratjevovou. Přál Čechům a oni přáli jemu. Policie obvykle jezdila v létě na kolech. V podzimním, zimní a jarním období, kdy cesty byly pro kola nesjízdné, jezdila s koňmi, většinou v sedle. Na krmení služebních koní dostávala od státu finanční relutu. Oves a seno většinou dostali od Čechů zadarmo . . .

Zvláště těžké chvíle krajané prožívali v září 1938, v období Mnichova. Polsko se proti všem zásadám zdravého rozumu spojilo s fašistickým Německem a horthyovským Maďarskem k dělení Československa. V kritické době redaktor Josef V. Rejzek z Moskovštiny navrhol v „Krajan-ských listech“ uzavření polsko-československé státní unie. Takový stát by tehdy měl 52 milióny obyvatel. Při dostatku lidských sil v Polsku a techniky v Československu mohl účinně čelit Hitlerovým dobovačným choutkám. Byl to však hlas volajícího na poušti . . .

Polská vláda s velkým propagačním halasem organizovala dobrovolnický sbor, „Korpus Wyzwolenia Zaolzia“. Neblahou rolí v protičeském štvání na Volyni sehráli polští římsko katolictí faráři. Vyzývali věřící ke vstupu do tohoto sboru:

„Sám bych vzal zbraň do rukou a šel bít Čechy, kdyby mi v tom nebránilo svěcení . . .“ vykřikoval v Mlynově z kazatelny děkan Woronowicz. Docílil však jen toho, že mu krajané katolíci přestali chodit do kostela.

Z polských kruhů se začaly ozývat hlasy vola-

jící po vyhnání Čechů „do Pragi“, nebo k jejich přesídlení na chudé močálovité a rašelinové písčité půdy v Polesí (*povodí Prypjati*) na severu Volyně. Co však mohli v dané situaci dělat, než se stáhnout do sebe a doufat v lepší budoucnost?

V mnoha případech se dovedli účinně bránit. Tak na Máslence polský obchodník smíšeným zbožím vykřikoval:

„Pepiki, brzy odtud potáhnete s ranečky do Pragi . . .“

Netušil, co si těmi slovy způsobí. Jeho soused, strojní zámečník Antonín Drnka, ač toho neměl zapotřebí, otevřel hned vedle nový obchod smíšeným zbožím. Krajané Poláka bojkotovali, až zkrachoval. Na první nákup zboží si Drnka peníze vypůjčil . . .

Ve větších volyňských městech Lucku, Rovnu a Zdolbunovu se pod patronátem polské policie konaly naaranžované rozsáhlé protičeské demonstrace polské mládeže a lůzy. Lůza vytloukala okna českých škol a výkladní skříně českých obchodů a živností. Firemní štíty pomazala thérem a výkaly. Provolávala se hesla „Pryč s Čechy“ a „Ostrawica, nasza granica!“ . . .

Jen v Mlynově a mlynovském okrese byl klid. Lapacz žádné výtržnosti nepřipustil . . .

Polská armáda v té době konala na Volyni rozsáhlé vojenské manévry s masovým nasazením tanků a letectva. Často bylo ve vzduchu najednou přes sto letadel. Demonstrace síly pro případ, že by se Rudá armáda vydala na pomoc Československu.

Zábor českého pohraničí Hitlerem a připojení těšínského Slezska – „Zaolzia“ k Polsku nepřinesly krajanům klid. Naopak, jejich postavení opuštěné menšiny, které okleštěná stará vlast nemohla přispět morálně ani materiálně, se ještě

zhoršilo. Všichni věděli, že válka už je za dveřmi, že po Československu je zákonitě na řadě Polsko. Jen polské vládnoucí kruhy si to ve své velikášské zaslepenosti neuvědomovaly nebo si to nechtěly uvědomit...

Teprve 15. března 1939 a zřízení protektorátu otevřely Polákům oči. Poznali, že v Československu ztratili přirozeného spojence proti Německu, jehož útok na Polsko už je jen otázkou času. Poměr polských úřadů ke krajanům se pronikavě změnil, stal se dokonce korektní a přátelský. Krajané Polákům nepřipomínali utrpená příkoří. Veřejně se hlásili do řad odpůrců německého fašismu. Spontánně se přihlásili k československému zahraničnímu odboji. Odmítli rozbíječskou koncepci a dobrodružné plány generála Lva Prchaly, který sázel na Polsko jako velmoc. Znali Polsko lépe. Věděli, že německému náporu dlouho neodolá.

V neděli, někdy v polovině srpna 1939, vedení České Matice Školské sezvalo neoficiální cestou schůzku zástupců českých osad na Volyni, která se konala v Lucku. Nechtělo svolávat veřejnou

schůzi, aby dále nekomplikovalo beztak napjaté vztahy mezi Polskem a Německem. Není známo, jakými cestami se zpráva o schůzce roznesla po celé české Volyni. Nebylo snad jediné významnější osady, která by na ní nebyla zastoupena. České Dorohostaje zastupovali Josef Širc a ještě někdo další, patrně Antonín Tichý...

Za tehdejší československý zahraniční výbor byl přítomen tehdejší československý velvyslanec ve Varšavě, dr. Juraj Slávik. Promluvil o situaci v Evropě a upozornil na kvapem se blížící válku. Vyzval krajané, aby byli připraveni k boji za osvobození staré vlasti, Československa. Volyňští Češi ústy svých zástupců se jednomyslně zavázali k podpoře československého zahraničního odboje. Nemohli tehdy ještě tušit rozsah a tíži svého slibu, jehož splnění je v budoucnu čekalo, ani rozsah jeho obětí... Sdíleli vyslovené přesvědčení dr. Slávika, že síly temna nemohou trvale zvítězit nad silami pokroku, že hitlerovské Německo bude poraženo a Československo opět svobodné.

Ve svém memorandu se dožadovali poválečného návratu do osvobozené vlasti.

Styky se starou vlastí

Původní příbuzenské, sousedské a přátelské vztahy z vlasti byly po dvou generacích života v cizině většinou přerušeny. Jen některé rodiny dosud udržovaly písemný styk s příbuznými. Z Nové Vsi to byla rodina Fidranských, jejichž jedna dcera se provdala za rakouského zajatce Bruse a odjela s ním na Moravu.

Po první světové válce studoval na zemědělské škole v Benešově Václav Hajný z Nové Vsi. Hajný pak uplatnil nabyté znalosti především v sadařství a lesnictví. Zavedl pěstování buků, které na Volyni dosud nerostly. Pro včely vysázel akátové aleje podél polních cest.

Ostatní styky byly většinou úředního rázu. Se spolkem „Komenský“ v Praze udržovala pravidelný styk Česká Matice Školská v Lucku. Spolek vybavil české mateřské školy obrazy, mapami a učebnicemi. Učebnice si museli žáci zaplatit. Z vlasti byla odebírána řada časopisů – „Zemědělská jednota“, „List paní a dívek“, „Hvězda“, „Ilustrovaný pražský zpravodaj“, „Ahoj“, „Miloťický hospodář“, „Rádce z Předmostí“ a další.

Z vlasti se nakupovaly kalendáře, knihy, gramofonové desky apod.

Velkým pokrokem bylo zavedení rozhlasového vysílání. Rozhlas spojoval s vlastí celou řadu rodin a domácností. Lidé se prostřednictvím rozhlasu seznamovali s životem ve vlasti. Žili jejími radostmi i starostmi. V roce 1937 po úmrtí prezidenta Osvoboditele Tomáše G. Masaryka drželi v Dorohostajích a snad ve všech českých osadách šestidenní smutek. Taneční zábavy se o posvácených nekonaly. V době míru to bylo poprvé od založení obce. Dále občané prožívali žal a bolest v letech 1938 až 1939 v době kolem Mnichova a ztráty československé státní samostatnosti.

Z rozhlasu krajané poznávali novinky české taneční hudby, které se pak rychle šířily po celé Volyni.

Tento, většinou nepřímý styk s vlastí měl, bohužel, za následek, že si ji krajané, kteří ji jinak přímo neznali, příliš zidealizovali. Co bylo české, bylo pro ně vše dobré, to nejlepší... Z toho pak po válce, po návratu do vlasti vzniklo mnoho bolestných deziluzí, hořkosti a zklamání...

Německo-polská válka

1. září 1939 Hitler provedl bleskové přepadení Polska. Koncentricky, ze tří stran, od západu,

od severu z Východních Prus, z jihu přes Jablunkovský a Dukelský průsmyk, ze vzduchu...

Kupodivu z Dorohostají, Libánovky a Máslenky nebyl nikdo mobilizován, jen Boris Ferzik, který v té době bydlel v Lucku, kde pracoval v řeznictví svého strýce Teodoroviče. Jinak se války aktivně zúčastnili jen chlapci, kteří sloužili prezenční službu v polské armádě, Václav Hajný z Máslenky, který sloužil jako hudebník-clév a dobrý přítel Čechů, Ukrajinec Mikuláš Červjak z Máslenky. Všichni tři se po kapitulaci Varšavy dostali do zajetí. Červjak byl raněn do nohy. Hajnému a Červjakovi se podařilo ze zajetí uprchnout a vrátit se domů. Boris Ferzik se vrátil až po válce, přímo do Československa, spolu s manželkou Polkou.

Někdy začátkem druhého týdne války se české osady zaplnily evakuovanými uprchlíky z Pomoranska, Varšavy a Krakova. Polská ministerstva a centrální úřady hledaly ubytování především u Čechů. Jednak u nich bylo více ubytovacích možností než v polských a ukrajinských vesnicích,

Příchod Sovětů 17. 9. 1939

Polská vláda opustila ohroženou Varšavu. Organizovaný odpor polských vojsk přes nesmírné hrdinství prostých vojáků byl v několika dnech rozdrácen a izolován do několika samostatných skupin odporu, hlavní z nich v obležené Varšavě.

Za této situace Rudá armáda 17. září 1939 překročila východní hranice Polska, aby pomohla lidu západní Ukrajiny a západní Bílé Rusi. Dočasně tak zachránila tato území před německou okupací.

Zvolení zástupci lidu těchto území jednomyslně rozhodli o jejich sjednocení s Ukrajinou a Běloruskou SSR. Na uvedených územích byla nastolena sovětská moc.

Češi přijali tyto změny klidně. Byli rádi, že je neobsadili Němci. Česká škola v Nové Vsi byla zrušena. Bylo to také patrně ovlivněno slabšími ročníky z let třicátých. Děti začaly chodit do ukrajinské státní školy v Bojarce. Na Máslence poprvé v jejich dějinách byla zřízena ukrajinská státní škola v domě u Františka (*Alexandra*) Lešáka. V budově české školy v Nové Vsi byl zřízen konzumní obchod, vedený Annou Propilkovou.

V rámci územní reorganizace Češi přišli o svoji obecní samosprávu. Nová Ves, Krásná Hora a Frankov byly začleněny do selsovětu v Puhačovce, který sídlil na Krásné Hoře. Bojarečtí do selsovětu v Bojarce. Máslenští do selsovětu v Malých Dorohostajích. Libánovští do selsovětu v Moskovštině. Ve všech selsovcích sice měli poměrné zastoupení, kromě Moskovštiny však byli všude v menšině. Utrpěl tím český kulturní život. Kulturní život celých Dorohostají se znovu přesunul

a také Čechům plně důvěřovali. Češi zapomněli na nedávná příkoří a snažili se jim poskytnout veškeré možné pohostinství.

Také v Nové Vsi bylo plno uprchlíků. U Lhotských se ubytoval jeden z redaktorů krakovského „Ilustrovaného Kuriera“, smutně proslulého proněmeckou a protičeskou propagandou v roce 1938. Hořce litoval své minulé protičeské činnosti: „Cožpak jsme vás, Čechy, vůbec znali?“ ...

Inu: „Mondry Polak po szkodziu“ (*polské příslovi*).

Kromě několika náletů se válka Volyně dosud nedotkla. Nebezpečně se však blížila k jejím hranicím. Německá armáda ze západu překročila u Włodawy řeku Západní Bug a obsadila Vladimír Volyňský. Německé tanky z východních Prus obsadily Brest Litevský (*polsky Brześć nad Bugiem*) a blížily se ke Kovelu. Otázka obsazení celé Volyně byla už jen otázkou času, jednoho týdne či snad dokonce jen několika dnů.

více na Bojarku, kde byla hospoda a sál Ukrajince Rehoře Mjalkovského, které kdysi koupil od Čechů, manželů Richterových.

Na jaře 1941 byl v Českých Dorohostajích založen kolchoz „Pařížská komuna“. Češi se snažili předběhnout založení kolchozu Ukrajinci, aby pak nemuseli do společného kolchozu s nimi. Předsedou byl zvolen osvědčený hospodář, střední rolník Josef Holátko z Frankova. Na jaře byl proveden společný osev a svod koní do společného ustájení. Přípravoval se svod krav. Kolchoz tak zdárně vykonal své první, nejobtížnější kroky. Ukrajinci založili své kolchozy na Krásné Hoře a na Bojarce o něco později. Bojarečtí Češi neměli jinou možnost než vstoupit do společného kolchozu s Ukrajinci.

Češi se pomalu, ale jistě přizpůsobovali novému životu. Hůř už značná část Ukrajinců, kteří od příchodu Němců očekávali splnění svých ambiciózních, naivních plánů, vytvoření samostatné Ukrajiny. V kraji docházelo k sabotážím a teroristickým akcím. Sovětské bezpečnostní orgány preventivně deportovaly z Velkých Dorohostají několik ukrajinských rodin za Ural. Situaci tím nikterak neuklidnily, spíše naopak. Zdánlivě potlačené vášně se tím v skrytu ještě zjitřily. Řada mladých ukrajinských chlapců uprchla za Bug, do Němci obsazeného Polska, kde se dali do německých služeb.

V českých osadách na Volyni nacházeli azyl uprchlíci z Československa. V Nové Vsi u Tichých našel dočasné přístřeší učitel němčiny Blumenthal. Podporovala jej celá obec. Před Hitlerovým útokem odešel dál na východ. Jeho další osudy zůstaly neznámé. Přechnodně se u Širců na

Frankově zdržoval Karel Grass z Teplic, u Holátků manželé Vogelhutovi (po válce změnili jméno na Valešovi) z Opavy.

Na podzim 1940 byli povoláni do prezenční služby v Rudé armádě Václav Hnídek, Alexandr Olšák a Vladimír Vodňanský z Máslenky, Anto-

nín Doležal z Krásné Hory a Vladimír Pozner z Bojarky. V dubnu 1941 byli povoláni na vojenské přeškolení bratři Emil a Evžen Tomáškoví z Máslenky, Josef Bouzek z Nové Vsi a Vladimír Ferzik z Krásné Hory. Připomnělo to lidem hrozící nebezpečí války.

Velká vlastenecká válka 22. 6. 1941

Postup Německa na Balkáně zvýšil mezi lidmi pocit ohrožení. Lidé instinktivně cítili blížící se nebezpečí války. Dementi TASS, mluvící o dobrých vzájemných vztazích a důvěře s hitlerovským Německem, lidé pochopili po svém. Prostě mu nevěřili a nebrali je na vědomí. Část Ukrajinců válku toužebně očekávala...

V neděli ráno 22. června 1941 v 04.00 hodině ranní bylo od polního letiště v Mlynově, vzdušnou čarou asi 4 až 5 kilometrů vzdáleného, slyšet rozsáhlé výbuchy a detonace. Lidé jim zprvu nevěnovali pozornost, ještě spali. V první chvíli se domnívali, že se jedná o bojová cvičení, která byla na letišti a nad ním na denním pořádku.

Kolem 06.00 hodiny ranní středoevropského času (*dále jen SEČ*) jsem zachytil vysílání německého rozhlasu adresované všem německým lodím v „Ostsee“. Tehdy jsem ještě nevěděl, že Ostsee je Baltské moře. Byl to rozkaz v otevřené řeči, k neprodlenému návratu všech německých obchodních lodí na Baltu do nejbližšího německého přístavu. Zavěťil jsem.

Brzy po 06.00 hodin SEČ následoval další nálet na letiště.

To už lidé věděli, že válka začala doopravdy. Nevěděli však nic určitého. Oficiálně se to dozvěděli až v 10.00 hodin SEČ z rozhlasového projevu sovětského lidového komisaře zahraničí Vjačeslava Ivanoviče Molotova.

Kolem 14.00 hodiny SEČ další rozsáhlý nálet na městečko Mlynov a mlynovské letiště. Celkem kolem čtyřiceti letadel. Bombardéry byly doprovázeny stíhačkami. Letiště bylo prakticky vyřazeno z provozu. Přes padesát letadel bylo zničeno na zemi. Luftwaffe se stala páнем oblohy.

Zmatek vyvolaný náletem, který zasáhl a zničil budovu okresního vojenkomátu (*okresní vojenské správy*) v Mlynově, smrt vojenkoma Bagrije a sabotáž ukrajinského nacionalistického podzemí prakticky znemožnily provedení mobilizace v mlynovském okrese.

Třetího dne už bylo slyšet od jihozápadu dělostřeleckou palbu. Němci útočili po silnici od Berestečka k Mlynovu. Ve čtvrtek už byl Mlynov obsazen Němci. Během bojů shořel výstavný zděný mlýn Žida Josefa Grünberga.

Asi dva dny se tvrdě bojovalo dva kilometry od Máslenky o tzv. Úžineckou Budku, křižovatku silnic Dubno–Luck a Berestečko–Mlynov–Rovno.

Sovětská vojska, podporovaná tanky, se opírala o rozsáhlý lesní masív Úžineckých lesů a podnikala odhodlané protiútoky. Když Němci nemohli prorazit čelně, poslali přes sousední Karolinku obchvat. Dvě nebo tři nákladní auta s pěšáky a několik motocyklů s kulomety na sajdkárách. Tím sovětskou obranu na Budce vyvrátili. Na Karolince pobili 18 sovětských vojáků. Při tom pažbami pušek dobjeli raněné, kteří se vzdávali do zajetí. Vyvolalo to v lidech značné zneklidnění, jakousi temnou předtuchu...

V boji o Budku údajně padlo 18 Němců (*alespoň podle křížů na vojenském hřbitůvku*) a asi 140 sovětských vojáků. Největší ztráty jim způsobily 52 mm německé rotní minomety. A údajně také skutečnost, že některé sovětské útvary nebyly vybaveny přílbami. V boji proti tankům se osvědčila německá 37 mm protitanková děla.

Češi byli plni obav, ale zachovávali klid a rozvahu. Ukrajinci si zatím mezi sebou vyřizovali své osobní a politické účty. Na Bojarce ubili vidlemi předsedu selsovětu Pasičnyka a jeho čtrnáctiletého syna, když se pokoušeli uniknout k sovětskému trénu nacházejícímu se v lesích u Moskovštiny. Několik Ukrajinců bylo svými spoluobčany zastřeleno.

Poblíž Nové Vsi byl sestřelen lehký sovětský bombardér (*snad M 110?*). Před nouzovým přistáním shodil asi 50 kg bombu. Bomba dopadla z malé výšky do měkké půdy, takže nevybuchla. Letce zajal pochodující německý trén. Čeští chlapci pak z letadla vymontovali čtyři kulomety ráže 7,65 mm a odklidili přes metrák střeliva, které se hodilo také do ruských pušek. Vše ukryli.

Víc než po roce pasáči krav manipulovali s bombou. Bomba vybuchla. Na štěstí zabila jen jednoho chlapce, dvanáctiletého Vladimíra Tamchynu z Nové Vsi. První oběť války ze vsi...

Dural z letadla sloužil Čechům jako surovina na výrobu hrců, pekáčů, lžic, hřebenu a nevím čeho všeho ještě...

Během bojů místní ukrajinští nacionalisté odzbrojovali menší skupiny sovětských vojáků. Mychalko Novosad z Krásné Hory, zvaný „Kyselyk“ jich údajně na silnici mezi Malými Dorohostajemi a Máslenkou odzbrojil asi čtrnáct. Takových Kyselyků bylo víc. Získané zbraně a střelivo ukryli.

Spolu s Němci se vrátili domů ukrajinští na-

cionalisté, kteří před tím uprchli do Němci obsazeného Polska, kde se dali do německých služeb a prošli speciálním výcvikem v důvěrné škole v Krakově. Na Krásné Hoře uspořádali něco na způsob veřejného lidového soudu nad sovětskými aktivisty z let 1939 až 1941 a komunisty. Vášně propukly takovou silou, že matka nechala popravit syna a dceru, syn otce, bratr bratra, švagr švagra...

Deset lidí Němci a jejich pomahači zastřelili v českém lese na Frankově, mezi nimi předsedu kolchozu na Krásné Hoře Romaňuka a také dvě dívky, Halju Kondraťukovou a ještě jednu komсомolku. Dále zručného klempíře a pokrývače Mikolaje Balase a jeho pomocníka Žiščuka. Dmitro Salijuk z Turecké Hory jim, ač postřelen, v lese utekl. Asi po dvou týdnech skrývání přišel domů. Veřejně se před lidmi v cerkvi vyzpovídal a byl spoluobčany vzat na milost. V roce 1942 byl mezi prvními poslán na nucené práce do Německa. Po válce se domů nevrátil, pryč zůstal na západě. Někteří aktivisté ještě před příchodem Němců prozívatelně zmizeli...

Seznam obětí byl ukrajinským nacionalistickým podzemím zřejmě předem připraven. Tak místo předsedova syna Alexeje Romaňuka, který prozívatelně zmizel, zatkli jeho bratrance téhož jména a příjmení, asi třicetiletého Alexeje Romaňuka. Když si uvědomili svůj omyl, propustili jej od popraviště na svobodu. Během necelých dvou hodin „vyšetřování“ a pohledem na popraviště mu černé vlasy zbělely jako mléko...

Oběti byly pohřbeny v „dračské“ jámě, kde se kdysi ručně řezala prkna. Teprv po válce byly exhumovány a pietně uloženy na dorohostajském hřbitově.

Kromě uvedených obětí v dalších dnech zastřelili Červjaka na Turecké Hoře. Vyhrožovali i českým aktivistům, především Janu Pleskotovi, Václavu Gluzovi a komсомolci Vladimíru Gluzovi. Kde však nebylo mezi Čechy žalobce, nebylo ani soudce. Navíc, sousedé se za ně zaručili. Vladimír Gluz byl však Ukrajinci neustále osoučován a pronásledován. Nakonec se v roce 1943 víceméně dobrovolně přihlásil na práci do Německa, čímž si snad zachránil život. Po válce přišel z nasazení v Rakousku přímo do vlasti.

Německé tanky postoupily po silnicích daleko za Rovno, až na staré polsko-sovětské hranice, kde narazily na opevnění tzv. Stalinovy linie. V okolí se však bojovalo ještě téměř dva týdny. Odříznuté sovětské jednotky se skrze lesy probíjely ke frontě, zpět ke svým. Jižně, za řekou Ikvou, mezi Mlynovem a Dubnem bojoval v obklíčení 8. motorizovaný sbor generála Rjabyševa. V boji u Povži byly jeho zbytky rozprášeny (N.

K. Popel: „V těžké době“ a G. J. Peněžko: „Psáno na tanku“).

Severně od sousedních Českých Novin, asi 10 až 12 kilometrů od Dorohostaji, se probíjely z obklíčení sovětské jednotky ustupující od Lucka. U Dovhošij změnila směr postupu k jihu, patrně s úmyslem spojit se u Dubna s jednotkami 8. motorizovaného sboru, které od jihozápadu vtrhly do Němci obsazeného Dubna a způsobily Němcům velké nesnáze. Německé letectvo však postup zjistilo. Němci vyslali proti postupujícím sovětským tankům vojsko a tanky s dělostřelctvem od Mlynova. K rozhodujícímu boji došlo u Postníkova a Dovhošij. Sovětské jednotky tam byly rozbity a rozprášeny. Na bojišti zůstaly desítky zničených sovětských tanků, mezi nimi těžký dvouposchodový tank KV (*Klym Vorosiľov*), který v boji přežil asi čtrnáct zásahů ze 37mm protitankového děla. Teprve zásah, který mu zaklíněl věž, jej vyřadil z boje. Němci pak z něho vymontovali motor. Říkalo se, že podle něho byl konstruován motor tanku TIGR.

Týž večer Němci v novinách promítali pro své vojáky záběry z denního boje, nafilmované ze vzduchu. Probírali klady i chyby, kterých se dopustili. „Vědecký“ přístup jim stejně nakonec selhal...

Pak se ještě asi po čtrnáct dnů ojedinele objevovala na obloze sovětská letadla. Jejich nálety na Mlynov a pochodující německé kolony neměly většího účinku. Snad měly příliš tvrdé nárazové rozbušky. Na silnici Mlynov-Rovno se jim u Vladislavovky podařilo zasáhnout auta vezoucí sudy s benzínem, které pak postupně explodovaly.

Němci hnali po silnici přes Máslenku nekonečné proudy sovětských válečných zajatců. O jejich zásobování se nikterak nestarali. Nedovolili také, aby jim někdo podal něco k jídlu. Běda zajatci, který se pokusil utrhnout hrst dozrávajících třešní či prostě nemohl stačit tempu pochodu. Bez milosti byl německým doprovodem zastřelen. Unavení, vyhladovělí zajatci umírali cestou vysílením.

V druhém týdnu války se u Malých Dorohostajů německému trénu vzdali tři rudoarmejci Uzbekové. Trén je na Máslence předal etapovému velitelství. Němec z etapy je odvedl za Hnídkovic stodolu, kde je ze samopalů všechny tři zastřelil...

Němci ve své velikašské nadutosti netušili, že takové brutální jednání se jim nakonec stane osudným, že vyburcuje sovětské vojáky i lid k boji na život a na smrt...

Němci měli údajně rozkaz, nezatěžovat se nikde méně než osmnácti zajatci. Menší skupinky likvidovali fyzicky...

Okupace 27. 6. 1941 - 2. 2. 1944

Po přechodu fronty Němci ustavili v Mlynově „bürgermeisterem“ – starostou města bývalého podplukovníka c. a k. armády po léta už žijícího v Mlynově Poláka Antona Jakubowského. Náhodou jej poznal jeden z vyšších německých důstojníků, s nímž se znal z doby první světové války. Novopečený „bürgermeister“ se obklopil „policií“, kterou narychlo zformoval z mlynovské polské mládeže, většinou z řad spodiny. „Policajti“ se snažili ze svého postavení těžit. Jejich panství však mělo krátké trvání. Asi za týden přišlo v patách za frontovými jednotkami gestapo a spolu s ním ukrajinští nacionalisté, vyškolení v diverzní škole v Krakově. Jedním z nich byl bývalý děle-sloužící četař polské armády (*plutonowy*) Dimitrij Novosad z Krásné Hory. Spolu s Němci odzbrojili Jakubowského policii. Odzbrojené nahnali do nákladních aut, odvezli do blízkého lužního lesa „Chvorošča“ a všechny včetně Jakubowského postříleli. Pak ještě zajeli s auty do nedaleké polské osady Ludwikówky, kde vyzvali mladé muže, aby se dobrovolně přihlásili k Němcům na práci. V místě pracovních příležitostí nebylo, tak se několik nic zlého netušících mladíků přihlásilo. Nastoupili do nákladního auta. Odvezli je přímo do „Chvorošči“, kde je rovněž všechny postříleli. Bez jakéhokoli soudu. V Mlynově postříleli řadu příslušníků polské inteligence. Celkem přes 40 Poláků a také přes 20 Židů.

Tak se na začátek uvedla ukrajinská policie „schutzmani“ pod velením Dimitrije Novosada. S pomocí asi 20 až 30 policajtů se ujal nad 52 vesnicemi mlynovského okresu vlády „kreislandwirt“ Wilhelm Schneider, údajně statkář z Vestfálska. Podle nepotvrzené fámy prý snad ze Suchdola nad Odrou... Stal se neomezeným, nikomu za své činy nezodpovídajícím pánem života a smrti tisíců svých poddaných, stejně jako kdysi feudální šlechtic ve středověku. Během okupace bylo v okrese Mlynov popraveno, přesněji povražděno 118 lidí, většinou Židů (*Istoriya mist i sil Ukrajinjy, Rověnska oblast*).

Úkolem „kreislandwirta“ bylo vyždímat z okresu co nejvyšší dodávky zemědělských výrobků: obilí, masa, mléka, olejnatých semen. Omezil samozásobitelské mletí ve mlýnech na 15 kg na osobu měsíčně. Z toho se ještě odvádělo naturální měřičné. Do žitné mouky se ve mlýnech povinně přimíchávala 1/3 mouky ječné. Uzavřel výroby rostlinného stolního oleje – olejárny. Nechal zabavit odstředivky.

Domácí porážky prasat a mletí ve mlýnech byly vázány na splnění dodávek obilí a masa. Rolníci byli nuceni sáhnout k svépomoci. Rozšířilo se domácí mletí, či spíše šrotování, výroba mouky, krup a krupky z ječmene a pohanky, lisování rostlinného oleje z řepky a lničky seté. Olej totiž byl důležitou složkou výživy tamního obyvatel-

stva. Na jedno povolení se obvykle zabijela prasata dvě.

Schneider se rozjížděl s policajty po vsích. Kontroloval plnění dodávek, rekvíroval „přebytky“. Kontroloval sklepy, zda rolníci náhodou neskrývají smetanu nebo máslo pro sebe, zda náhodou nemelou doma na černo, nebo, nedej bože, nelisují doma olej nebo nepálí samohonku. Kontroloval domácí porážky, zda prase náhodou nemá dvě hlavy či dvě ohánky, případně víc než čtyři nohy...

Běda hospodáři, kterého při něčem podobném přistihl! Bez milosti zbil přistiženého karabáčem nebo pěstmi. Nalezené obilí, maso či máslo zabavil. Šrotovník nebo lis na olej nechal rozbit. Navíc uložil vysokou finanční pokutu.

Na jaře 1943 náhodou přistihl při lisování oleje několik Čechů na Bojarce. Zle zbil Antonína Milera, Václava Šanu, Karla Vaníka a invalidu Jaroslava Vostřého. Nechal je zatknout a odvézt do vězení „gebietskomissariátu“ v Dubně. Bylo jim dáno vybrat si ze tří možných trestů, buďto stát celý den po pás ve studené vodě, nebo pětadvacet holí na zadek, nebo vysokou peněžitou pokutu. Samozřejmě, že se rozhodli pro třetí možnost. Zachránil je odtud tučným úplatkem jejich šťastnější spoluvník, který nedopatřením unikl výprasku a zatčení, Vladimír Valenta. Snad mu v tom pomohl Dimitrij Novosad...

Nemocného rolníka Josefa Valentu z Nové Vsi zbil za to, že měl porost brambor zaplevelený pohankou z loňského výdrolu semen. Takových případů byly na okrese desítky. Nebylo snad obce, kde by někdo nebyl takto postižen.

Život se vrátil nejméně o sto let zpět, do doby naturálního hospodaření před příchodem Čechů. Průmyslové výrobky nebyly vůbec k dostání. Lidé si museli vyrobit všechno sami: moukou, kroupami a rostlinným olejem počínaje, přes mýdlo, nádobí, sprádání a pletení vlny, sprádání a tkaní lnu, vyčinění kůží na obuv a nevím čím vším konče.

Samohonka (*domácí pálenka*) se stala univerzálním platidlem, za které se dalo koupit prakticky všechno, někdy i život... Vařili ji po domácku z brambor a cukrovky, nejčastěji však z žitné nebo pšeničné mouky, z nichž byla nejvyšší.

Jedním z prvních opatření bylo zabavení radiopřijímačů. Za černý poslech, ba už dokonce za samo nalezení radiopřijímače byl vyhlášen trest smrti.

Od začátku okupace museli být Židé viditelně označeni Davidovou hvězdou. Na podzim 1941 byli násilím zahrnání do ghetta, odděleného vysokým plotem z ostatního drátu od ostatního města. Odchod z ghetta byl povolen jen na propustky.

Během roku 1941 až 1942 ukrajinští policajti spolu s gestapáky uspořádali několik menších, omezených židovských pogromů. Pogromy postihly především rodiny s malým počtem pracovních sil. Práce schopní byli zařazeni do práce na „staatsgutu“ – státním statku zřízeném za Sovětů na velkostatkách hraběte Chodkiewiczze v Mlynově. Pracovali bezplatně, za kus chleba a pár brambor.

Židé museli Němcům odevzdat kožichy a kožesíny, zlato a valuty. Těžko říci, kolik toho zůstalo Schneiderovi a jemu podobným „nadrádem“ za nehty. Všichni kreislandwirti žili a tyli z potu a krve svých nedobrovolných poddaných a také z potu a krve německých vojáků. Byli jak pijavice, jen aby se vyhnuli frontě, které se báli jako čert kříže. Jinak by pro ně válka mohla trvat věčně...

Na jaře 1942 Němci detašovali na Bojarku oddíl maďarských vojáků stažených z fronty na odpočinek. Jejich úkolem bylo bdít nad „pořádkem“ a plněním dodávek zemědělských výrobků. Někteří z nich uměli slovensky nebo ukrajinsky. S Čechy zacházeli jakž takž obstojně. Mnohým hůř se chovali k Ukrajincům. V Českých Novinách zle zbili Jana Krámského, když jim odmítl vyzradit komunisty a sovětské aktivisty. Marňě, nevyzradil nikoho. Němců a fronty měli Maďaři už plné zuby. Po čase byli odtud staženi a znovu posláni na frontu.

V roce 1942 každá vesnice musela poslat na práci do Německa stanovený počet mladých lidí. Němci při tom přihlíželi k výměře půdy v té které obci. České vesnice, zámožnější než ukrajinské, byly ve výhodě. Němci počítali, že na každé tři hektary musí zůstat jedna pracovní síla. Starosta Českých Dorohostají Václav Mistr byl moudrý, rozsáhlý člověk. Nezklamal důvěru spoluobčanů, kteří jej v těžké době zvolili do tak zodpovědné, nevděčné funkce. Sám měl dvě dospělé děti, měl proto zájem uhájit, pokud možno, i ostatní. Pomocí úplatků se mu to dlouho dařilo. V roce 1942 odjel na práci do Německa Josef Šavel z Krásné Hory. Teprve v roce 1943, když Němci vyhlásili pracovní povinnost ročníků 1923 až 1925, byli „arbeitsamtem“ v Dubně posláni do Německa:

DOLEŽAL Jaroslav nasazen v Rakousku

GLUZ Vladimír nasazen v Rakousku

KOUT Josef nasazen na šachtu v Čepirohách u Mostu

PROPILEK Josef dtto

VANÍKOVÁ Antonie nasazena v Rakousku, jela za mladší sestru Věru.

Josef Šavel, nasazený ve Východním Prusku, přijel začátkem roku 1943 na dovolenou. Nastoupil práci v traktorové stanici v Mlynově, do Německa se více nevrátil. Josef Kout z nasazení uprchl a vrátil se domů. Doma žil v ilegalitě až do osvobození Rudou armádou. Věděli o něm ve vsi všichni, nikdo jej však neudal...

Z Libánovky byli nasazeni:

BOHATÝ Mikuláš ml.

HAJNÝ Josef ml.

KUNÁŠEK Jaroslav

KUNÁŠEK Josef

PETR Josef.

Petr uprchl z nasazení v Čepirohách u Mostu a spolu s Koutem se vrátil domů. Třetí společník jejich útěku, Alexandr Rampas z nedaleké Ivanovky, byl okupanty dopaden a poslán do trestného tábora. Při dalším pokusu o útěk byl spolu se skupinou uprchlých sovětských zajatců dopaden a sondergerichtem v Liberci odsouzen k trestu smrti a popraven.

Jaroslav Kunášek v Německu zahynul. Josef Kunášek po válce přišel přímo do Čech, taktéž Bohatý. Po čase však odešel za Němkou odsunutou z Brodů u Podbořan do Mnichova, kde žije podnes.

Z Máslenky byli na nucených pracích:

BORČ

HAJNÝ Boris.

Hajný po válce přišel přímo do Čech, taktéž všichni dorohostajští nasazení v Rakousku. Domů na Volyň se vrátil Josef Propilek Nevrátil se Borč. Po válce odešel s Belgičankou do Belgie, kde její rodiče měli hospodu. Odtud se později odstěhoval za svým otcem, který už před válkou emigroval do USA.

Někteří se dovedli vyhnout nasazení tím, že za úplatek se nechali udělat o jeden až dva roky mladšími, než ve skutečnosti byli. Dnes na to doplácí při odchodu do důchodu.

Větší rolníci si nechali připsat jako čeledě děti menších rolníků, aby se tak vyhnuly nasazení do Německa, aniž by ve skutečnosti na uvedená pracovní místa nastoupily.

Josef Bouzek se při ústupu Rudé armády dostal u Kyjeva do zajetí. Podařilo se mu uprchnout. Na podzim 1941 se vrátil domů.

Němci nedokázali využít odbojných nálad nacionalisticky naladěné části ukrajinského obyvatelstva. Jestliže v roce 1941 Ukrajinci vítali Němce slavobránami, jejich nálada se pomalu ale jistě měnila. Němci neprozřetelně pozatýkali většinu ukrajinských nacionalistických předáků. Byli špatnými psychology vůbec. Na schůzi ukrajinské inteligence na jaře 1942 v Rovnu (které, mimochodem řečeno, se povinně zúčastnili někteří čeští učitelé, mezi nimi Jan Pospíšil z Českých Novin), jim „gauleiter“ Ukrajiny Erich Koch nepokrytě prohlásil:

„Vy, Ukrajinci, nejste schopni sobě vládnout. Vám musí vládnout velký národ německý...“

Na nacionalisty to zapůsobilo jako ledová sprcha. Jestliže se Němci na ně a jejich policii dosud mohli plně spolehnout, od té doby jejich spolupráce začala skřípat. Naoko sice sloužili Němcům dál, ve skutečnosti však většinu jejich

57-04

hospodářských opatření a nařízení začali tiše, ale účinně sabotovat. Jen v jednom se na ně Němci mohli bezvýhradně spolehnout, při židovských pogromech, při nichž byla příležitost k loupení židovského majetku, svršků, zlata, dolarů...

Před velikonoce 1943 se policajti, kteří spolu s maďarskými vojáky strážili věznice, vzbouřili. Postříleli maďarské strážce u všech věznic ve Volyni a propustili na svobodu několik tisíc vězňů, kteří měli být o velikonoce popraveni. Sami pak odešli se zbraní v rukou do lesů. Stali se tak jádrem nacionalistických ozbrojených sil, pozdějších banderovců. Bohužel, místo aby obrátili zbraně proti Němcům, obrátili je proti Polákům a na Polesí proti sovětským partyzánům. Jestliže během zimy 1942 až 1943 začalo docházet zprvu k ojedinělým, více méně záhadným vraždám Poláků, před velikonoce padlo heslo „očistit Ukrajinu od Poláků a Židů!“, tj. vyhnat nebo vyvraždit. Opakování Humaňské řeče z roku 1768, kdy vzbouření kozáci a „černí“ (*robotné masy*) za jediný den vyvraždily přes 20 000 Poláků a Židů včetně 3 000 husarů. Vůdce řeče, kozácký setník Gonta tehdy neušetřil ani svou manželku a děti, protože byly Poláky a katolíky...

„Třebas krve po kolena, jen když svobodná bude Ukrajina!“ provolávali banderovští extrémisté. Někdy koncem roku 1942 nebo začátkem roku 1943, v období zdánlivého klidu, ještě před propuknutím národnostních a politických vášní, byl na Turecké Hoře neznámými pachateli zavražděn Ukrajinec Mykola Dombrovskij. Nekomunista, ale moudrý, zdravě logicky uvažující člověk, dobrý přítel Čechů. Odvážil se mít a veřejně hlásat názory, jež nebyly v souladu s oficiální ideologií banderovského podzemí. Ostatně, nebyl první ani poslední. Banderovci terorem umlčeli hlasy rozumu a veškerou opozici ve vlastních řadách. Padaly vyhrůžky i na adresu Čechů: „na psech jste přijeli, na psech odjedete...“

Po trpkých zkušenostech z let 1917 až 1921 zkušenější krajané s podobným vývojem počítali. Už v říjnu 1941 začala v některých českých vesnicích pracovat ilegální česká protifašistická organizace se symbolickým jménem „Blaník“. Zprvu se zaměřila na vybudování buněk v jednotlivých osadách a spojení mezi nimi, které zajišťovaly jednotný postup všech českých osad vůči okupantům, banderovcům i Polákům. Dále na hospodářskou sabotáž německého válečného úsilí, spolupráci se sovětskými partyzány, pokud se tu sporadicky objevovali, a především na přípravu mládeže ke vstupu do československé zahraniční armády v SSSR. O její existenci a bojových činech u Sokolova a Kyjeva věděli z vysílání moskevského a londýnského rozhlasu. Od začátku se Blaník zaměřil na získávání zbraní a střeliva. Tváří v tvář banderovským vyhrůžkám se v mnoha českých osadách začala formovat ozbrojená domobrana. Blaník vehementně prosazoval zásadu nevměšování se Čechů do konfliktu mezi banderovci a Poláky.

Kolem velikonoce a během nich mladí chlapci v noci hlídkovali se zbraní v rukou. Na Krásné Hoře strážce měly svá postavení na kopci nad starou českou školou, odkud byl dobrý přehled na český konec Krásné Hory i Bojarky. Ostatní Češi většinou spali ve zděných, pro obranu vhodných budovách, často několik rodin pohromadě, se zbraní po ruce.

Kreislandwirt Schneider nabízel českým vesnicím zbraně. Českým Dorohostajím konkrétně čtyři pušky. Starosta Mistr nabídku prozřetelně odmítl. Stejně tak i ostatní čeští starostové. Její přijetí by totiž znamenalo určitý závazek vůči Němcům a s největší pravděpodobností otevřený konflikt s banderovci, který mohl jako požár zachvátit všechny české osady na Volyni a měl by pro tamní Čechy katastrofální následky.

Za těchto okolností došlo k tragédii. Josef Bouzek, takový domácí kutil, si vlastnoručně vyrobil pušku na ruské vojenské náboje. Kamarád jeho mladšího bratra Václava, čtrnáctiletý Vladimír Valenta přišel o velikonoce ráno k Bouzkům na sýpku, kde Bouzkovi spali. Vzal pušku do rukou a manipuloval s ní proti zavřeným dveřím. Neviděl, že Josef přichází. Padl náhodný výstřel, kulka zasáhla Josefa přímo do srdce...

Jinak velikonoce proběhly neočekávaně klidně. Banderovci jaksi zmoudřeli, zatím ponechali Čechy v klidu. Začali je lákat do svých řad, údajně do boje proti Němcům. Všude narazili na jednoznačně odmítavý postoj. Nebyla to náhoda, ale výsledek drobné, mravenčí práce Blaníků...

Banderovci se zaměřili na vypalování a vyvražďování celých polských rodin, později i celých osad. Jaro 1943 proběhlo ve znamení požárů. V noci osvětlovaly oblohu záře požárů polských usedlostí a osad. Ve dne stoupaly k obloze sloupy dýmů z požárů ukrajinských osad a vesnic. Poláci, zahánáni ze svých domovů do měst, pod „ochranu“ německých posádek, vstupovali do řad Němcům sloužící nově vytvořené polské policie a odpláceli Ukrajincům stejnou mincí. Podnikli dva denní nájezdy na Krásnou Horu. Ukrajinské obyvatelstvo uprchlo do lesů. Několik Ukrajinců bylo postřeleno. K uvedeným nájezdům došlo nešťastnou náhodou. Ukrajinci rozebrali dřevěný můstek přes potok Dojnica. V noci tudy projížděla německá vojenská jednotka. Když Němci zjistili zničený můstek, zastavili u Poznerovy stodoly na Bojarce. Vysadili ze stodoly vrata, aby je použili na opravu můstku. Josef Pozner ml. v domnění, že banderovci přišli zavraždit jeho otce Josefa Poznera, který jim bez servítků vždycky řekl do očí, co si o nich myslel, vypálil na ně ze strany Krásné Hory, na vzdálenost asi 300 metrů ránu z vojenské pušky. Když poznal, že se jedná o Němce, pušku bezpečně ukryl a sám zalezl doma do postele.

Když německá noční ščára vyzněla naprázdno, ráno přijela na Krásnou Horu německá trestná výprava, doprovázená polskou policií. Přivedl je Kreislandwirt Schneider a Kostek Zdanowski.

Schneider zbil do krve ukrajinského starostu Krásné Hory Nikanora. Vyhržoval vypálením celé vesnice. Na štěstí dobře německy mluvícímu Arnoštu Tomáškovi, který se do věci vložil jako tlumočník, se podařilo uvedenou hrozbu rozmluvit.

Pro změnu zas vyhrožovali Čechům Poláci. Závíděli jim relativně klidný a tím i blahobytný život. Ve skutečnosti si nikdo nebyl jist ani dne, ani hodiny. Banderovci zavraždili v okolí několik Čechů, většinou katolíků, nebo z rodin nějak spřízněných s Poláky, v Českých Dorohostajích nikoho. Až v roce 1944, po osvobození Rudou armádou byli na silnici cestou do Lucka zavražděni Antonín Miler z Bojarky a tchán jeho dcery Valeš z Novosilek. Někteří tvrdili, že vraždu provedla obyčejná loupeživá tlupa...

Z dorohostajských žen byla postižena Antonie Služenková, rozená Kaufmanová, provdaná na Malované. Banderovci ji v květnu 1945 zavraždili manžela Alexandra.

Na podzim 1943 banderovci odvěkli v noci z domu libánovského starostu Václava Kouta. Jeho zohavená mrtvola byla nalezena v lese.

Situace se v okolí zkomplikovala tím, že v Panské Dolině, asi osm kilometrů od Nové Vsi, Poláci zřídili s požeňáním Němců dobře vyzbrojenou „placówku“ (*opěrný bod*). V zděných budovách dvou sousedících velkostatků soustředili na 200 mužů pod velením záložního důstojníka polské armády poručíka Kozłowského. Statky opevnili zákopy, spojovacími zákopy a drátěnými zábrany. Okna zajistili proti ručním granátům drátěným pletivem. V sousedních lesích si na černo, bez vědomí Němců, vydržovali dalších 150 až 200 mužů, mezi nimi i uprchlé sovětské válečné zajatce. Kontrolovali odtud silniční spojení Dubno–Luck a Mlynov–Luck. Od jara do podzimu byli nejméně šestkrát přepadeni banderovci, v několika případech dokonce za podpory dělostřelctva. Banderovci namontovali hlaveň 45mm protitančového děla na oštěr zadních kol koňského vozu. Mohli dělo použít jen na přímou palbu. Přesto byli pokaždé krvavě odrazeni. Polské oddíly tábořící v lesích jim vpadaly do zad.

Polské hlídky z Panské Doliny projížděly v noci českými i ukrajinskými vesnicemi. Prováděli přepady prominentních rodin ukrajinských nacionalistů. Snažili se oloupit Čechy o zbraně. V Nové Vsi ztýrali Antonína Hlaváčka. Přinutili jej kopat si hrob, dokud jim nevydal kulomet vymontovaný ze sestřeleného sovětského letadla. Původci zřejmě byli Poláci žijící v Nové Vsi, Jan Parafiński a Józef Matys ml. Antonín Tamchyna se právě vracel domů ze sousedské návštěvy od Šafrů. Když viděl, že neznámí ozbrojení muži zadrželi Antonína Tichého s koňmi, dostal strach, aby mu nevzali nový kožich. Rychle jej doma ukryl pod hromadu dříví, uloženou pod kamny. Ráno si pak přispal. Jeho chlapci o kožichu pod kamny nevěděli. Zatopili v kamnech. Kožich horkem popraskal...

V Českých Novinách Poláci zajali potloukajícího se tam banderovského zvěda. Snažili se zasít

neshody mezi Čechy a banderovci, vyprovokovat mezi nimi konflikt.

Asi pět kilometrů východně od Nové Vsi a tři kilometry od Frankova byla druhá ozbrojená polská osada Ludwikówka. Patrně jí však chybělo „požeňání“ Němců. Snad se před nimi zkompromitovala tím, že najala na svoji obranu a poskytla útulek sedmnácti dobře vyzbrojeným sovětským partyzánům či spíše uprchlým válečným zajatcům. Dne 13. července 1943, zároveň s Českým Malínem a Moskovštinou, Němci obklíčili také Ludwikówku. Muže nad patnáct let postříleli, ženy s dětmi odvěkli do Německa. Zachránili se jen ti muži, kteří se před tím prozřetelně vystěhovali do měst, a ti, kteří měli vykopány dobře zamaskované „schrany“ – kryty. Dále Němci propustili starého Poláka Franka, který dříve sloužil jako čeledín v Českých Novinách a uměl dobře česky. Vydával se za Čecha...

K podzimu 1943 v březové aleji na cestě z Úzince na Máslenku banderovci před večerem přepadli povoz s polskými ženami z Karolinky, které jely na Máslenku přenocovat u Poloszczańských, kde se domnívaly být v bezpečí. Zastřelili manželku Józefa Poloszczańského a ještě jednu ženu. Poloszczańskich malý chlapec jim utekl. Ukryl se na půdě u Šaršů, kde se Šaršovi o něho po několik dní starali (*podle jeho vlastního vyprávění*). Kromě toho v asi sedm kilometrů vzdálené polské osadě Labendzianka zavraždili manželku a dcerku Josefa Olšáka z Máslenky, když tam dlela na návštěvě u svých rodičů. Koncem roku 1943 v domě u mlýna přepadli rodinu mlynářského dělníka, Poláka Stece, ženatého s Ukrajinkou. Zavraždili Stecovu manželku a pětiletou dcerku. Stec sám vyskočil oknem jen ve spodním prádle a bos. Podařilo se mu uniknout. Koncem roku 1943 banderovci podřezali několik kilometrů telefonního vedení od Úzince přes Máslenku k Malým Dorohostajím. Několikrát si ve mlýně odebrali násilím větší množství mouky. Za takové situace na podzim 1943 Češi oseli maximálně možné plochy ozimů. Nikdo nemohl vědět, zda bude mít na jaře čím a co zasít. Co je v zemi, to už ti nikdo nevezme...

Beztak složitou situaci komplikovali ještě Židé. Na podzim 1942 byl v Mlynově, jako v posledním volyňském městě proveden pogrom Židů. Pogrom totalní. Mezi Mlynovem a Kružkami bylo postřeleno a pohřbeno v hromadném hrobě přes 600 Židů. Šli na smrt jako stádo ovcí, nedokázali se vzbavit na žádný odpor. Mnozí se rozutekli z ghetta ještě před pogromem. Skrývali se v lesích a ve vsích mezi Čechy a Poláky. U Ukrajinců našli pomoc a útulek jen výjimečně.

Okupanti a ukrajínští policajti hrozili za ukrytí Židů trestem smrti. Pořádali na ně v lesích a vesnicích zátahy, možno říci přímo hony. Na dvoře Vladimíra Vostrého na Frankově dopadli čtrnáctiletého židovského chlapce, kterého sem pronásledovali až z Karolinky. Bez milosti jej zastřelili. V lese „Grafčina“ poblíž Frankova zastřelili čtrnáct Židů, skrývajících se v dobře maskovaném podzemním krytu, mezi nimi mly-

náře Josefa Grünberga z Mlynova. V českém lese na Frankově zastřelili v pískovně čtyři chlapce ve věku 12 až 14 let.

Velitel mlynovských policajtů – „schutzmanů“, na „buňčučného“ (praporčíka) povýšený Dimitrij Novosad se při pitce chlubil: „Všechnu polskou inteligenci jsem v Mlynově vyhubil! Vlastnoručně jsem zastřelil 869 Židů! Dal jsem si závazek, že jich zastřelím tisíc...!“

Přes to všechno se v Dorohostajích přechovala až do osvobození Rudou armádou celá řada Židů, u Josefa Širce na Frankově dcera dubenského lékaře dr. Grünzweiga, u Mikuláše Tichého patnáctiletá židovská dívka z Dubna. U Josefa Holátka celá čtyřčlenná rodina, ukrytá ve stohu slámy přistaveném ke stodole. Vchod do úkrytu vedl ze stodoly. U Vincence Síbra na Krásné Hoře celá rodina Lejby Vinokura z Dubna. U faráře Petra Tarnavského se přechovávala dcera mlynovského lékárníka Dina Weinstoková. Ve vsi se jich přechovalo ještě mnoho dalších. Také na Máslence se jich několik dočkalo osvobození. Na Libánovce se přechovávala mladá židovská dívka u nechodícího invalidy Vladimíra Kouta. Z vděčnosti za záchranu života se za něho později provdala a obětavě o něho pečovala až do jeho smrti. „Stará“ paní Bohatá se ujala malého židovského děvčátka, které vychovala jako vlastní dceru a přivezla ji jako takovou do Čech.

Sovětský zajatec, který se zdržoval jako čeledín u Jaroslava Ponikelského na Máslence, pro pár svršků, nějakou ševcovskou kůži a obuv zavraždil sekerou asi desetiletého židovského chlapce Mesingera z Mlynova. Ještě za to dostal od Němců pochvalu... Věru, socialismus za pětadvacet let svého trvání nemohl dokázat to, co nedokázalo křesťanství za téměř dva tisíce let...

Kromě toho v Dorohostajích žilo legálně několik sovětských válečných zajatců, u Jaroslava Hajného starší lejténant Pjotr Suchobokov a další, nezjištěného už jména u Ferziků. Pjotra Suchobokova, už po osvobození Rudou armádou v březnu 1944 zastřelili u Hajných oknem banderovci. Zřejmě o nich příliš mnoho věděl, neboť jej dříve přinutili provádět jejich vojenský výcvik. Jaroslav Hajný s tím měl oplétačky se sovětskými bezpečnostními úřady, které jej zatklly. Pomohl mu z toho Žid, Lejba z Vinokur.

Začátkem zimy 1943/1944 přešly na stranu banderovců asi dvě roty Arménů a Ázerbajdžanců, kteří dosud sloužili v armádě generála Vlasova. Byli ubytováni a stravováni na Bojarce, především u Čechů. Vykonávali strážní službu pro pří-

pad nečekaných německých nájezdů na vesnice. Slibovali banderovcům společný boj proti Němcům a později proti Sovětům. Čechům však otevřeli svá srdce. Svěřili se, že čekají na příchod Rudé armády, aby se do ní znovu vrátili. Omezili pohyb obyvatel mezi vesnicemi. K Čechům se jinak chovali slušně.

Kolem 20. ledna se pravděpodobně připojili k partyzánům generála S. A. Kovpaka, neboť od té doby se víc neobjevili. U nedalekých Koryt se banderovci v noci střetli s Kovpakovými partyzány. Neobstáli v boji proti palebné převaze automatických zbraní partyzánů. Banderovská elitní „železná sotňa“, vyzbrojená poloautomatickými desetirannými puškami AVT z roku 1941, byla rozbita. Mezi padlými banderovci byl mladý Ukrajinec z Máslenky, Hahan.

České jméno tu stále mělo u všech dobrý zvuk. Skupina polských partyzánů postupujících od Olyky k Mlynovu, chtěla na cestě zout z bot a vysvléci z kožichu Václava Širce. Propustili jej, když zjistili, že je Čech. Chvíli před tím volně propustili Ukrajince Lukijana Suchodolského z Krásné Hory s párem dobrých koní a sáněmi a spolu s ním jedoucího učitele Bělorusa Alexandra Levina, kteří se rovněž vydávali za Čechy. Jedinou výjimkou byl Malín...

* * *

O konci Dimitrije Novosada kolovala řada různých pověstí. Naposled byl spatřen koncem zimy 1943/1944. Při zátahu usedlosti jeho rodičů na Krásné Hoře sovětskými bezpečnostními orgány unikl prokopanou podzemní chodbou dolů k potoku Dojnica, kde se pod ním probořil slabý led. Utekl na Bojarku a odtud patrně do Pijaňských lesů. Sověti ještě bezvysledně prohledali několik usedlostí na Bojarce.

Podle jedné verze prý byl Novosad v roce 1952 poznán a zatčen, už jako kapitán, aktivní důstojník polské armády v Bialym Stoku. Údajně byl vydán do SSSR. Podle jiné verze prý byl v roce 1944 poznán a zatčen v Lublině. Polským polním soudem prý byl odsouzen k trestu smrti provazem. Tři dny pak údajně visel na bráně Lublinského zámku.

Podle sovětské verze prý byl zastřelen při zátahu v lese.

Těžko říci, která verze je pravdivá. Jisto však je, že ještě v šedesátých letech byl hledán pátracími oběžníky ve všech zemích socialistického tábora...

Činnost „Blanika“ v Dorohostajích a okolí

Do okupačního napětí a nejistoty, kdy si nikdo nebyl jist dne ani hodiny, přišla jako blesk z jas-

ného nebe zpráva, že Němci vypálili a vyvraždili Český Malín, od Dorohostají 10 až 12 kilometrů

vzdálený. Z Dorohostají bylo vidět odpoledne po dorohostajské pouti černé sloupy dýmů z umírající vesnice. Už ráno jim předcházela palba a sloupy dýmu z vyvražďované a vypalované Ludwikówki a také ojedinělé výstřely od Moskovštiny. Od silnice Máslenka–Luck bylo slyšet neobvyklý ruch, rozsáhlé pohyby motorizovaných jednotek.

Vzbudilo to mezi občany neklid a oprávněné obavy o nejbližší budoucnost. Všichni si oddechli úlevou, když se dozvěděli, že Němci ušetřili obklíčenou Moskovštinu. Ranní výstřely, které odtud bylo slyšet, patřily Ukrajinci ze sousedních ukrajinských futorů, který nesl do mlékárny na Moskovštině mléko. Když zjistil, že Moskovština je obklíčena, zastavil se a chtěl se vrátit. Snad se pokusil o útek. Byl na místě zastřelen.

Malín pak tížil ve vědomí krajanů jako zlá můra či upír až do osvobození slavnou Rudou armádou. Mnohým dorohostajským tam zahynuli jejich příbuzní. Manželka Antonína Hlaváčka pocházela z Malína. Kateřina Sibrová byla v Malíně provdaná za Činku.

Krajané nečekali na svůj osud jen tak zcela odevzdaně a bezmocně. Jak zde už bylo vzpomenuť, nejuvědomělejší záhy spojily své síly v ilegální protifašistické organizaci B l a n í k . Už během roku 1942 byla v organizaci zapojena většina mladších, důvěryhodných mužů a chlapců, poměrně víc než v okolních osadách. Dorohostaje totiž ležely v samém středu českých osad v okrese Mlynov, ne náhodou se tedy spolu s Moskovštinou a Máslenkou staly jakýmsi sídlem 3. ilegálního okrsku Blaníka. Dorohostajští museli udržovat spojení se sousedními českými osadami. Náčelníkem okrsku byl Josef V. Rejzek z Moskovštiny – „Josef Vinařický“. Jeho organizačním zástupcem Jaromír Hnídek – „Hájek“, účetní v máslenkém mlýně. Jeho funkce mu umožňovala nenápadný styk s krajanými příjizďejícími do mlýna. Obětavě mu při tom pomáhali jeho starší bratři, Josef a Vladimír.

Na Bojarku několikrát zajížděl člen ústředí Blaníka, ing. Jiří Lizálek – „Brož“, aby s učitelem Josefem Valešem a obchodníkem Emilem Markem prokonzultoval organizační a branné záležitosti. Marek dovedně maskoval svou činnost obchodem.

Stárek máslenkého mlýna Pavel Hana zajišťoval ilegální nabíjení akumulátorových baterií pro černý poslech rozhlasu, který okupanti trestali smrtí. Záhy po příchodu, hned na začátku okupace zabavili všechny radiopřijímače. Poslouchalo se na několika místech. U Vladimíra Libovického v Českých Novinách, na Moskovštině u Pižlů. Nejúspěšnější a nejspolehlivější poslech byl na Frankově. Václav Širc – „Jindra Mlejnek“ pravidelně poslouchal a zapisoval pro vedení okrsku nejdůležitější zprávy. Stal se tak hlavním informátorem nejen pro 3. okrsek, ale pro všechny české osady zapojené do činnosti Blaníka, a to prostřednictvím ilegálního časopisu „HLASATEL“,

ktej redigoval a vydával Josef V. Rejzek v Moskovštině. Písemné informace Širc předával v několika kopiích Jaromíru Hnídkovi nebo dalším spolupracovníkům v Dorohostajích, kteří je pravidelně dopravovali Rejzkovi na Moskovštinu.

Jako spolehlivá spojka vynikla patnáctiletá Milena Valentová z Bojarky. V době, kdy Bojarku obsadili Arméni, byl mužům veškerý pohyb prakticky znemožněn. Milena naprosto spolehlivě projela s koňmi všude, do Českých Novin, na Frankov, na Moskovštinu, s fúrou naloženou hnojem nebo palivovým dřevem. Díky ještě dětské, drobné postavice nezbuzovala pozornost ani jako žena.

V době, kdy se rozšířila fáma, že Němci před ústupem vyhánějí z domovů a nutí k evakuaci veškeré civilní obyvatelstvo, byla informovanost o postupu Rudé armády zvláště důležitá pro koordinaci akcí připravovaných na odpor proti násilnému vystěhování. Na štěstí byl postup Rudé armády v lednu a v únoru 1944 tak rychlý, že ustupující Němci už měli jiné starosti, než evakuaci obyvatelstva.

Kromě uvedené činnosti vedení okrsku muselo neustále udržovat prostřednictvím k tomu určených členů Blaníka styk jak s banderovci, tak i s Poláky z Panské Doliny, urovnávat porůznu vznikající nedorozumění a spory. S banderovci urovnávali spory především Emil Marek a Josef Pozner ml. Někdy i další členové. Blaník usměrňoval a koordinoval jejich činnost.

S Poláky z Panské Doliny urovnával spory Václav Širc, prostřednictvím svého spolužáka z měšťanky v Mlynově, Teofila Kozłowskiého, jehož starší bratr byl velitelem „placówki“. Obvykle se s ním nenápadně scházel v Mlynově u Vašků při pátečních schůzích obecních agronomů a starostů na okrese. Po tragické smrti Josefa Bouzka byl z podnětu Blaníku navržen obecním agronomem.

Páteční schůze na okrese poskytovaly českým starostům, agronomům a obecním tajemníkům příležitost nenápadně se setkat, projednat novinky a nejožehavější otázky a sjednat další postup vůči ostatním. Snad všichni čeští starostové, agronomové a obecní tajemníci byli do činnosti Blaníka nějakým způsobem zapojeni.

Na úseku hospodářské sabotáže se dorohostajským povedly dva tahy, které okupantům pořádně zkomplikovaly jejich propočty. Hned po příchodu Němců se starostovi Václavu Mistrovi podařilo zatajit značnou výměru polí, několik desítek hektarů ležících v katastrech sousedních obcí, což se projevilo nižším výměrem dodávek. Druhý tah se později povedl v roce 1943 agronomu Václavu Šircovi. Když byl u „kreislandwirta“ Schneidra s žádostí o povolení domácí porážky prasete, Schneider byl odvolán do vedlejší místnosti k telefonu, kde se dlouho zdržel. Šircovi se podařilo využít školské znalosti němčiny a přečíst doklad na Schneiderově stole. Hlášení ukrajinského okresního agronoma Razmysloviče

o předpokládaných hektarových výnosech obilovin. Razmyslovič zřejmě vědomě nahlásil velmi nízké výnosy obilovin 10 až 12 q z hektaru. Češi v té době všeobecně, přes pokles z nedostatku průmyslových hnojiv, dosahovali 25 až 30 q/ha.

Němci počítali s ponecháním omezených samozásobitelských dávek, 15 kg na osobu měsíčně, s potřebnými dávkami osiva a krmiva pro hospodářská zvířata. Všechny přebytky nad tuto hranici musely být odevzdány Němcům.

Širc v nejbližší pátek předložil staršinovi (předsedovi) okresu, Ukrajinci Ličikovi z Libánovky, bilanci sklizně a nezbytné samozásobitelské a domácí spotřeby zrnin ve vsi, vypočtenou podle německých norem. Závěr byl, že Česká Dorohostaj není schopna splnit předepsané dodávky, aniž by tím nebyla narušena jejich hospodářská a pracovní schopnost. Pro jistotu použil přitom výnosů o 1 až 2 q/ha vyšších, než se mu podařilo přecíst na Schneiderově stole.

Ličik si při nejbližší další páteční schůzi, když už Schneider po svém projevu a direktivách odešel, pozdržel všechny starosty a agronomy. Přecítl jim hlášení – bilanci Českých Dorohostajů a nakonec řekl: „Nesmíme se nechat Němcům vyžrat a sami pak hladovět. Musíme se bránit. A toto je jedna z možností obrany. Na příští pátek chci takovou bilanci ze všech obcí...“

Rychlý spád událostí na podzim 1943 a všeobecný rozvrat německého zázemí na Volyni znemožnil Němcům získat plánované dodávky obilí.

Situace v té době byla složitá. Na podzim 1943 se Němci za pomoci vojenské posádky v síle asi jedné setniny a polské policie v Mlynově snažili udržet v provozu především silniční komunikace. Ovládali vesnice podél silnic a v jejich blízkosti. V některých vesnicích, mezi nimi i v Nové Vsi a Máslence, ve dne vládli Němci, v noci banderovci. Kolem „placówki“ v Panské Dolině v Malované a Ledochovce vládli Poláci.

Vesnice vzdálené od měst a silnic ovládali banderovci.

Hlavní zásluhou Blaníka v tomto pohnutém období bylo vyvarování se konfliktu jak s banderovci, tak i s Poláky, vyhnouti se násilné mobilizaci do řad banderovců. Vyžádalo si to mnoho úsilí, diplomatického umění a rozvahy ústředního vedení Blaníka.

„Žijete s námi v naší zemi, chcete tu žít s námi i nadále, proto musíte společně s námi bojovat za její svobodu!“ – tvrdili banderovci.

Byli přímo šokováni odpovědí českých vyjednavců při jednání v Dermani: „Jsme součástí českého národa. Podřizujeme se jedině československé zahraniční vládě v Londýně. Respektujeme její spojení se Sovětským svazem. Po osvobození Československa se chceme vrátit jako celek do staré vlasti. Nemíníme na Ukrajině zůstat déle, než to bude nezbytně nutné...“

Kupodivu, banderovci měli značný respekt a úctu k československé zahraniční vládě a prezidentu Benešovi. Snad ovoce československé předválečné politiky na Zakarpatské Ukrajině... Mnozí z banderovských předáků zřejmě před válkou žili v ČSR, kde také nabyli určitého stupně vzdělání. Jejich ústředním sídlem měla údajně být hospodářská akademie v Poděbradech...

Banderovci pak uznali neutralitu Čechů jako celku. Přesto však na Volyni jejich rukou, podle jmenných seznamů, zahynulo přes 250 Čechů, mnoho z nich ještě po osvobození Rudou armádou v letech 1944 až 1947. Všechny tyto oběti nelze připsat jen na účet banderovců. Na jejich konto tu řádily prachsprosté loupežné bandy, které banderovci sami tvrdě potírali. A také se tu vyřizovaly různé osobní, staré soukromé účty...

Díky Blaníku se čeští chlapci nenechali zlákat a naverbovat do německých policejních služeb, které jim Němci nabízeli po odchodu ukrajinské policie do lesů na jaře 1943.

Osvobození 2. 2. 1944

Dlouho netrpělivě očekávané osvobození Sovětskou armádou nakonec přišlo dost neočekávaně. Kolem Nového roku 1944 bylo od severovýchodu, odněkud od Kostopolu slyšet vzdálenou dělostřeleckou palbu. Pak na čas všechno ztichlo, nepočítaje v to průchod Kovpakových partyzánů a jejich srážku s banderovci u Koryt.

Po Novém roce Schneider zlikvidoval svůj okresní úřad v Mlynově a opustil Mlynov. Lidé si oddechli. Němcům však záhy otrnulo. O hromnicích 1944 Schneider znovu přijel osobním autem na Máslenku do mlýna. Ve mlýně se setkal s Václavem Šircem, kterého osobně znal jako agronoma:

„Kde je můj tlumočník Mjalkowskij? Žije ještě? Nezabili jej bandité?“ ...

„Pokud vím, tak žije doma u rodičů v Českých Novinách.“

„Zajdi ještě dnes k němu, ať zítra znovu nastoupí u mne do úřadu! Zahnali jsme bolševiky ke Kyjevu. Na jaře je zaženeme za Ural!“ ...

Širc si myslel své. Mjalkowského toho dne už nenavštívil. Nechtěl a ani nemohl. Ještě než vyšel ze mlýna, strhla se kolem Máslenky kulometná palba. Ozvaly se minomety. Na okraji Máslenky se prý objevili partyzáni. Teprve po příchodu domů na Frankov zjistil, že to nebyli partyzáni, ale předvoj pravidelných jednotek Ru-

dé armády. U Širců vyměnili všechny tři a u Vostřích oba dva koně.

Schneider stačil uniknout z Máslenky. S koňským spřežením po hraběti Chodkiewiczovi, s bývalým hraběcím kočím Kosteckým se mu odtud podařilo dostat až do Ivaní u Dubna, kde prý se člunem přepravil přes řeku a unikl tak do Němci obsazeného Dubna. Podle jiné verze prý jej dopadli a ubili ivaňští Ukrajinci . . .

Stalo se něco naprosto neočekávaného a nepředvídaného. Němci neměli v poleských močálech v povodí Prypjati souvislou linii fronty, jen řadu ohnisek odporu, která se měla vzájemně podporovat. V mírné zimě, kdy se celá Volyně a zvláště Polesí proměnily v moře bláta, počítali s tím, že Polesí je naprosto neprůchodné. Tím větší pak bylo jejich překvapení a zmatek, když 13. jezdecká gardová divize generálmajora P. I. Zubova doslova „prosákla“ mezi německými opěrnými body na Polesí a náhle se octla přes sto kilometrů hluboko v německém týlu. U Cumaně, na silnici Rovno–Luck obklíčila a úplně zničila 37. německý pěší pluk, v němž sloužilo mnoho kozáků a Litevců (podle Josefa Řeháka z Kněhynek u Lucka, který tuto zkázu přežil jako jediný z násilím zmobilizovaných civilních kočích). Dosáhla silniční křižovatky Rovno–Mlynov–Berestečko a Dubno–Luck u Ůžinecké Budky, kde zničila německý i maďarský trén a maďarskou pěší jednotku.

2. 2. 1944 ráno byl na silnici u Máslenky naposled viděn Vladimír Čoch z Ostravy. Počátkem roku 1943 přesídlil z České Hulče do Dorohostají, kde zakotvil na Frankově u Josefa Širce. Práce v zemědělství mu příliš nevoněla. Našel si místo tlumočnicka u německé stavebně silniční firmy Krause. Dále bydlel a stravoval se u Širců. Na silnici byl viděn v podnapilém stavu. Patrně se nějak dostal mezi bojující strany a zahynul.

V stávajícím bezcestí se jezdecké divize dostaly daleko od svých výchozích základen, bez těžkých zbraní, jen s 45mm protitankovými děly (*sovětští vojáci jim říkali „dloubá blaveň, krátká smrt“*), lehkými minomety a velkorážnými protiletectkými kulomety a protitankovými puškami PTR. Všude vyměnili své unavené mongolské koniky za odpočaté selské koně. U Lucka odřízli Němcům ústup na západ. Němci se odtud pokusili za pomoci tanků probít k východu, po silnici k Dubnu. Tanky vjely do Mlynova ze dvou stran. Zaskočily několik set jezdců. Přímou palbou jim odřízly ústupové cesty. Jezdci jim nemohli čelit přímo. V zoufalství se vrhli s koňmi z přehradní hráze na řece Ikvě do přehradních vod a přeplavili se přes přehradní nádrž. Utrpěli těžké ztráty (*podle Karla Šafra, kterému o tom vyprávěl sovětský voják*).

Podél silnice došlo k těžkým bojům, především na křižovatce u Ůžinecké Budky. Sovětští vojáci neměli dostatek těžkých zbraní a střeliva. Německé tanky nemohly sjet ze silnice do polí.

Zapadaly v rozbředlé půdě. Tím byly oboustranné šance jaksi vyrovnány. U Podhajců Němci omylem přepadli dělostřeleckou palbou maďarskou vojenskou jednotku, kterou považovali za sovětskou. Úplně ji zničili (*podle Josefa Prokopa z Podhajců*). Přesto se jim nepodařilo probít po silnici k Dubnu. Nakonec odešli z Mlynova po přehradní hrázi. Hráz za sebou částečně strhli. Nevěděli, že od severu, od Olyky sem ustupují další německé jednotky, po šlachu Olyka–Mlynov, po blátivé, rozbředlé nezpevněné cestě. Pěchota a trény přenocovaly v Českých Novinách a na Bojarce. Němci zrekvirovali a vyměnili množství koní. Nebyli to už ti zpupní, vyšňoření Němci z roku 1941, ale zablácení, zavšivení a vyčerpaní chudáci, spíše schliplé slepice. Na Bojarce u Jaroslava Vostrého, při čištění zbraní došlo k náhodnému výstřelu, který usmrtil jednoho z Němců. U Malých Dorohostají, u Máslenky, Mlynova a Ůžinecké Budky došlo k novým bojům. Němcům se podařilo probít do Mlynova, kde se zoufale bránili, než se jim podařilo opravit poškozenou přehradní hrázi a ustoupit po ní za Ikwu, směrem k Chorupani.

Rudá armáda byla v daných podmínkách odkázaná na zásobování potravinami a krmivem pro koně v místě, z kraje. Zemědělci to citelně poznali na své kůži. Ochotně však dávali všechno, co mohli. Byli rádi, že je Rudá armáda osvobodila od Němců.

Trvalo delší dobu, než Rudá armáda přisunula posily, především těžké dělostřelectvo, tanky a obrněné transportéry, kašuše (*gardové minomety*) a byla schopna dalších útočných operací. Občané obdivovali těžká americká nákladní auta studebaeckery, která v bezedném blátě táhla těžká děla spolu s nákladem dělostřeleckých nábojů. Nad Tureckou Horou zaujali postavení baterie těžkých 152mm děl, která odtud páčila přes Novou Ves a Máslenku do německých postavení na Ikvě a za ní. Máslenka kupodivu zůstala hlavních bojů ušetřena.

V kritické době bojů se Nová Ves stala útočištěm obyvatel z vesnic u silnice a z Mlynova. Frankov byl přeplněn uprchlíky z Ůžince a z Wacławina (*Slobody*). Ve stodolách u Širců byl ubytován veterinární lazaret s dezinfekční komorou proti svrabu koní (*zákožkám či prašivíně*) a polní kovárna. Lidé spali v domě, na půdách, ve stodolách, v kůlně i v poloprázdných stájích. Byli rádi, že mají aspoň střechu nad hlavou. Ve stodole se šrotovalo obilí, aby byla mouka na chléb. Chlebové pece u Širců, Vostrých a u Holátků nevychládaly. Peklo se v nich každý den, pro vlastní potřebu, pro vojáky, pro uprchlíky.

Vrátila se bývalá sovětská správa okresu Mlynov se s. Prudkovem v čele. Jelikož se v Mlynově dosud bojovalo, usídlila se prozatímně v Českých Novinách, asi deset kilometrů za linii fronty. Banderovci zalezli do svých skrýší doma nebo v lesích. Sovětské bezpečnostní orgány po nich

pilně pátraly. Bývalí Kovpakovi partyzáni, znalí taktiky partyzánského boje, slídili po jejich lesních skrýších a skladech potravin.

Bezpečnostní orgány vyšetřovaly Václava Mistra st., jako starostu obce za okupace. Všichni občané se za něho svorně postavili. Byl zproštěn

naččení z kolaborace s okupanty. Z vděčnosti pak daroval vyšetřujícím orgánům vepřička. Když jej odváděl k Tichým, kde sídlila kontrarozvědka, na dotaz sousedů, kam ho vede, lakonicky odpověděl: „Ke kanci...“ Tichý totiž choval plemenného kance.

Nástup do Československé armády 17. 3. 1944

Mlynovský okresní vojenkomát (OVS) sídlící v Českých Novinách vyhlásil mobilizaci mužů ročníků 1894 až 1926. Muži z Českých Dorohostají společně odešli do Českých Novin. Šli se sovětskou a československou státní vlajkou v čele průvodu, s trikolorami na čepicích a na hrudích.

Doprovázela je kapela Jaroslava Hajného. Z Novin se domů vrátili jen hudebníci starší padesáti let: Jaroslav, Antonín a Vladimír Hajných. Ostatní narukovali, aby se jako kapela víc už pohromadě nesešli. Václav Doležal padl u Dukly. Ostatní se v Československu usadili porůznu.

Seznam narukovaných:

BOUZEK Václav ml., desátník, 1924, 2. prapor, raněn
DOLEŽAL Václav, svobodník, 1912, 3. prapor, padl u Dukly
DOLEŽAL Vladimír st., 1898, polní pekárný
DOLEŽAL Vladimír ml., podporučík, 1922, tanková brigáda, padl u Ostravy
DOLEŽAL Vladimír (Aloisův), vojín, 1924, pěšák, padl u Dukly
FERZIK Mstislav, desátník, 1926, dělvo, raněn
GLUZ Václav, 1899, voj. hudba
HAJNÝ Václav, četař, 1910, osvěta sboru
HETFLAJS Eduard, vojín 1914, trén 3. praporu
HLAVÁČEK Josef, vojín, 1899, dělvo
HLAVÁČEK Jaroslav
HLAVÁČEK Antonín, 1903, dělvo
HLADÍK Alexandr, 1899, polní prádelny
HOLÁTKO Josef, rotmistr, 1910, tanková brigáda
HORA Alexandr
KOUT Josef, 1924, pěšák, raněn, invalida
KUNÁŠEK Vladimír, 1923, SPO
MAREK Emil 1912, 3. prapor, padl u Dukly
MISTR Václav, desátník, 1924, 2. prapor, raněn, zemřel v nemocnici v Řešově
PLESKOT Josef, vojín, 1923, pěšák, padl u Dukly
POZNER Jaroslav, rotný, 1921, tanková brigáda
POZNER Josef, rotmistr, 1912, tanková brigáda
SÍBR Vladimír, vojín, 1924, pěšák, padl u Dukly
ŠAFR Karel, vojín, 1900, trén 3. praporu
ŠÁNA Václav, 1910, VKPL
ŠÁNA Vladimír, vojín, 1921, SPO, padl u Dukly
ŠAVEL Josef, 1911, 2. prapor, padl u Dukly
ŠIRC Václav, podporučík, 1919, štáb sboru, polní redakce
TAMCHYNA Antonín, vojín, 1926, spojař, raněn
TAMCHYNA Josef, 1922, tanková brigáda
TAMCHYNOVÁ Olga, 1922, spoj prapor
TICHÝ Antonín, vojín, 1899, štábní rota
TICHÝ Mikuláš, vojín, 1905, minometka 5. praporu
TICHÝ Vladimír, svobodník, 1920, SPO
TOMÁŠEK Jaroslav, 1921, radiodílny sboru
TOMÁŠEK Vladimír, 1923, neodveden, zdrav. dův.
VACEK Alexandr, 1917, kuchař praporu samopalníků
VALENTA Vladimír, 1898, polní prádelna
VALENTA Vladimír, 1923, neodveden, zdrav. dův.
VALEŠ Josef, nadporučík, 1918, tanková brigáda
VANÍK Antonín, 1926, ženijní prapor
VANÍK Karel, 1910, tanková brigáda
VANÍK Václav, 1912, tanková brigáda, padl u Dukly
VOSTRÝ Alexandr, vojín, 1911, polní prádelna
VOSTRÝ Václav, VKPL
VOSTRÝ Vladimír, svobodník, 1914, 2. prapor, raněn, invalida.

Z Libánovky:

BOHATÝ Antonín, 2. prapor, raněn
BOHATÝ Bohumil, raněn
BOHATÝ Vladimír, 1926, tanková brigáda raněn u Jasla, invalida
HAJNÝ Bohuslav, desátník, 1921, tanková brigáda, padl u Ostravy
HAJNÝ Jaroslav, četař, 1913, radiodílňny sboru
HAJNÝ Václav, 1927, tanková brigáda
HAJNÝ Vincenc
HORA Václav, pěšák, padl u Dukly
HORA Vladimír, minometka, padl u Dukly
KNOP Jaroslav, desátník, minometka, padl u Liptovského Mikuláše
KOMÁREK Josef, dělvo
KUNÁŠEK Josef I., pěšák, padl u Dukly
KUNÁŠEK Josef II., autodílňny sboru
MÁLEK Vincenc, 1918, voj. hudba, padl u Dukly
MAŘÍKOVÁ Anna, spojařka
MUSIAL Karel, raněn
PAJER Josef, tanková brigáda, padl při náletu v Rovnu
PAJER Vladimír, minometka
PAJEROVÁ Marie, polní pekárna
PETR Josef
POSLEDNÍK Vladimír, 1914, 2. prapor, raněn, invalida
ŘEHÁK Josef, 1907, 2. prapor, raněn, invalida.

Z Máslenky:

ČERVJAK Mikuláš, rotmistr, 1917, 2. děl. pluk, zahynul v Praze
FIDRANSKÝ Jaroslav, 1910, autorota
HAJNÝ Antonín ml., 1922, SPO, raněn u Dukly, invalida
HAJNÝ Václav, desátník, 1920, voj. hudba
HNÍDEK Jaromír, podporučík, 1911, 2. prapor, raněn u Dukly, invalida
HANA Pavel, četař, 1912, 2. děl. pluk, padl u Dukly
HNÍDEK Josef, rotmistr, 1906, autorota 3. brigády
HNÍDEK Vladimír, vojín, 1898, štábní rota
LEŠÁK Jaroslav, četař, 1925, letecká divize
MIKEŠ Vladimír, desátník, 1922, SPO, raněn u Dukly
MOUČEK Vladimír, desátník, 1927, 3. prapor, raněn u Dukly, invalida
OLŠÁK Josef, desátník, 1912, SPO, padl u Dukly
OLŠÁK Vladimír, 1922, SPO
PAZDERNÍK Antonín, vojín, 1900, polní prádelna
PONIKELSKÝ Jaroslav, 1900, autorota
PONIKELSKÝ Vladimír, desátník, 1922, dělvo, raněn
PONIKELSKÝ Václav, rotmistr, 1896
PONIKELSKÝ Rostislav, podporučík, 1924, tanková brigáda, padl u Ostravy
PUCHA Václav, svobodník, 1924, 2. prapor, raněn, invalida
ŠTĚPÁNEK Vincenc, 1912, výkonný, padl u Liptovského Mikuláše
ŠTĚPÁNEK Antonín, 1922, tanková brigáda, raněn u Dukly, invalida
VANÍK Vladimír.

V Rudé armádě od roku 1941 sloužili:

Z Dorohostají Českých:

BOUZEK Josef, 1918, 417. ženijní prapor, zajat u Kyjeva, vrátil se domů, tragicky zemřel v roce 1943
DOLEŽAL Antonín, 1920, dělostřelectvo
FERZIK Vladimír, 1913, 417. ženijní prapor
POZNER Vladimír, 1919, protiletadlovec, zajat u Smolenska, zahynul v zajetí.

Z Libánovky :

MAŘÍK Václav

MORÁVEK Emil, přestup do čs. armády, zemřel v Buzuluku na tyfus

PETR Stanislav, zahynul

SEDLÁČEK Vladimír, přestup do čs. armády, rotmistr, třikrát raněn, ženista

SVOBODA Václav, zahynul

ŠORMA Václav, přestup do čs. armády, minometčík, několikrát raněn

VAŠEK Vladimír, těžce kontuzen.

Z Máslenky :

HNÍDEK Václav, 1918, radista, zahynul v roce 1941

OLŠÁK Alexandr, 1919, sloužil v Taškentu, zahynul

TOMÁŠEK Emil, 1911, 417. ženíjní prapor

TOMÁŠEK Evžen, 417. ženíjní prapor

VODŇANSKÝ Vladimír, 1916, dělostřelec.

Z bývalých občanů, kteří se před válkou odstěhovali jinam, zahynuli:

Z Nové Vsi :

bratři HOLÁTKO Antonín, 1914, Podhajce u Lucka, průzkumná četa 3. praporu, raněn u Dukly, zemřel ve Lvově, a

HOLÁTKO František, 1919, Podhajce u Lucka, průzkumná četa 3. praporu, padl u Liptovského Mikuláše.

Z Máslenky :

HORNÍK Mikuláš, 1916, Bryšče, pěšák, padl u Dukly

Z Libánovky :

KRÁL Josef, 1920, Podhajce u Lucka, tanková brigáda, zemřel na tyfus v Krakove.

Jinam provdané dorohostajské dívky, jejichž manželé padli :

LUCKÝ Josef, manžel Růženy Hlaváčkové, padl u Dukly

STYBLÍK Mikuláš, manžel Anastázie Šafrové, padl u Dukly

Celkem třináct válečných vdov a dvaadvacet sirotek ...

Kupodivu během osvobozovacích bojů v uvedených osadách nedošlo ke ztrátám na životech občanů ani k zraněním. Přesto se však přechod fronty neobešel bez lidských obětí. V Libánovce byla náhodným výstřelem při čištění zbraně zabita osmiletá Liduška Kunášková. Při náletu na Luck v dubnu 1944 zahynula Anna Valentová z Bojarky, a to na návštěvě u svého narukovanějšího manžela.

* * *

Po registraci ve vojenkomátu odvedenci odešli za doprovodu sovětských důstojníků a vojáků do Rovna. Na silnici poblíž Podhajců u Dubna se octli v dělostřelecké palbě nepřítele. Dělostřelec-
ký přepad se na štěstí obešel beze ztrát na živo-

tech a zranění. V Rovnu byli zaregistrováni v sovětském náhradním pluku, snad to byl pluk číslo 901. Tam byli rozděleni podle národností. Ukrajinci byli odveleni do Rudé armády, Poláci do polského náhradního pluku v Sumách u Charkova. Češi byli předáni československé armádě, která se v té době nacházela v Rovnu. Doplňovaly se stávající, v bojích u Kyjeva a Bílé Cerkve prořídle útvary, formovaly se nové.

Zformované útvary byly přesunuty k Lucku, blíž k frontě. Dělostřelci a minometčíci byli u Torčina nasazeni přímo na frontu. Tak se stalo, že první ostré střelby byly vedeny na živé cíle, děla na tanky, minometry na útočící nepřátelskou pěchotu. Nováčci při tom skvěle obstáli.

Pěší útvary prodělávaly výcvik přímo v druhé obranné linii.

Dorohostajští, Libánovští a Máslenští v bojích

Jako první zasáhl aktivně do bojů už v roce 1939 Mikuláš Červjak, který v té době sloužil prezenční službu v polské armádě. Bojoval jako dělostřelec. Byl raněn do nohy a zajat. Podařilo se mu ze zajetí uprchnout a vrátit se domů. Václav Hajný byl zajat ve Varšavě. Rovněž uprchnul a vrátil se domů. Boris Ferzik se vrátil ze zajetí až po válce.

V roce 1941 zasáhli do bojů chlapci, kteří sloužili v Rudé armádě. Antonín Doležal bojoval jako dělostřelec. Onemocněl srdeční chorobou a byl z vojenské služby propuštěn. Do konce války pak působil jako agronom sovchozu na Sibiři. Václav Hnídek sloužil jako radista u protiletadlovců. Patrně zahynul na podzim 1941 u Vjazmy. Vladimír Pozner sloužil u protiletadlovců v Ostrogožsku. U Smolenska byl raněn a zajat. Prošel zajateckým táborem v Denblinu u Varšavy, kde z 30 000 zajatců po třech měsících zůstalo na živu necelých 8 000. První zpráva od něho došla koncem jara 1942, dopis napsaný v zajateckém táboře v Ilmendiengen v Bádensku, který mu dodali na poštu polští dělníci. Poslední přišel na podzim 1943. Tehdy spojenecké letectvo bombardovalo Ilmendiengen. Sovětští zajatci využili příležitosti, pobili strážce Werkschutzu a na primitivních, improvizovaných plavidlech, trámecích, prknech apod. se pustili přes Bodamské jezero do Švýcarska. Mnoho jich našlo ve vlnách jezera smrt. Jejich internace ve Švýcarsku byla proti zajetí učiněným rájem (*podle Vladimíra V. Libovického*).

Nelze vyloučit, že při tomto dobrodružném úteku zahynul i Vladimír Pozner . . .

Vladimír Vodňanský bojoval v Rudé armádě jako dělostřelec. Později jako zkušený fronták vykonával funkci instruktora v dělostřeleckém učilišti.

Alexandr Olšák sloužil v době vypuknutí války v Taškentu. Od té doby od něho nebylo žádných zpráv.

Ostatní vesměs sloužili u 417. samostatného ženijního praporu, u kterého bylo mnoho Čechů z okolních osad. V době vypuknutí války pracovali na stavbě polního letiště v Očkoňsku na Polesí. Prodělali strastiplný ústup až k Charkovu. Při ústupu, za neustálého leteckého bombardování, opravovali poškozené mosty a letiště, opravovali cesty, stavěli polní opevnění. Mnoho jich při tom zahynulo. Josef Bouzek padl u Kyjeva do zajetí. Podařilo se mu uprchnout a vrátit se domů. V zimě 1941 až 1942 stavěli most přes hlubokou řeku Choper poblíž Novochooperska. 17. března 1942 byl 417. prapor rozformován. Mužstvo bylo nasazeno na výstavbu válečného průmyslu v Omsku. Některým se odtud podařilo dostat do čes-

koslovenské armády. Ostatní se vrátili domů koncem roku 1946, takže ještě stihli reemigrovat do vlasti. Vladimír Ferzik si odtud přivezl ruskou manželku.

Většina těch, kteří vstoupili do československé armády v roce 1944, bojovali na Dukle, na Slovensku a na Moravě, tankisté také u Jasla a u Ostravy. Z dělostřelců záhy vynikl dělostřelecký pátrač, četař Pavel Hana, hned v prvních bojích vyznamenaný československým válečným křížem z roku 1939. Padl za přesunu k československé státní hranici v Barwinku. Dále se vyznamenal dělovod Mikuláš Červjak, později velitel dělostřelecké čety, nositel tří čs. válečných křížů, za Duklu, Jaslo a Liptovský Mikuláš. U Bobrovice zničil přímou palbou dva německé tanky. Dobře uplatnil své bojové zkušenosti z roku 1939. 17. 5. 1945 se stal obětí dopravní nehody v Praze.

Tankista Václav Vaník byl raněn na Dukle u Droganové. Na ošetřovnu ještě došel pěšky. Zranění však nepřezil. Zůstala po něm vdova s malým synkem. Z tankistů dále u Ostravy vynikli radista Jaroslav Pozner a jeho starší bratr, výkonný rotmistr Josef Pozner. Tankista Antonín Štěpánek byl u Stropkova těžce raněn, když tank najel na minu. Přišel o jedno oko. Sovětští lékaři mu zachránili život a plastickými operacemi jakýs taký lidský vzhled. Vladimír Bohatý přišel u Jasla o jedno oko.

V tankových dílnách dobře uplatnil své odborné řemeslné znalosti strojní zámečnick Karel Vaník. Bojarecký učitel, nadporučík Josef Valeš vynikl jako zpravodajský důstojník tankové brigády. Po válce dosáhl hodnosti generála ČSLA.

Rostislav Ponikelský absolvoval sovětské tankové učiliště. Padl jako nadporučík, velitel tankové učiliště. Padl jako podporučík, velitel tanku.

U Ostravy byl těžce raněn velitel čety samohybných děl podporučík Vladimír Doležal. Zemřel na následky zranění. Byl to výborný harmonikář. Spolu s Jaroslavem Posnerem hrajícím na housle tvořili jedinečné duo hudebníků a zpěváků.

Vladimír Mikeš byl hned v prvním dnu bojů u Krosna raněn do ruky. Pěší průzkumník Vladimír Kunášek onemocněl chronickou žaludeční chorobou. Pro nemoc byl přeložen k hospodářské správě. Je dobře k poznání na historickém snímku ze slavnostního přechodu československé státní hranice pod slavobránou na Dukelském průsmyku jako vlajkonoš.

Příslušník jezdecké eskadrony SPO (smíšený předzvědný oddíl), desátník Josef Olšák padl u Dukly, když se dobrovolně pokusil zachránit

kamaráda, který po nezdařeném útoku zůstal ležet v zemi nikoho.

Příslušník motoroty SPO Antonín Hajný utrpěl u Kobylan průstřel plic. Ostatní příslušníci motoroty byli po jejím vyřazení z bojů přeřazeni jako automechanici do vojenských autodílů.

Jaromír Hnídek absolvoval český kurs sovětského pěchotního učiliště v Rjazani. Jako podporučík velel pěší četě při útoku na československou státní hranici v Zyndranowé. Kulometnou palbou byl raněn do obou nohou. Zůstal invalidou. Po válce sloužil jako důstojník ČSLA. Dosáhl hodnosti podplukovníka.

Z pěšáků byli u 2. praporu vyznamenáni svobodníci Václav Bouzek a Václav Mistr. Oba dva byli u Dukly raněni. Bouzek se po vyléčení znovu vrátil k útvaru. Zúčastnil se závěrečných bojů na Moravě. Mistr byl Antonínem Pazderníkem naposledy viděn v Řešově v nemocnici, kde se jeho další stopa definitivně ztratila. Dále u pěchoty padli svobodníci Václav Doležal na výšině 534, Vladimír Doležal (*syn Aloise*), Vladimír Sibr a Josef Pleskot. Pleskot utrpěl v prvních dnech bojů hladký průstřel nohy. Brzy se znovu vrátil na frontu. Padl v Zyndranowé. Raněni byli Josef Kout do ruky, Vladimír Mouček do nohy, kulometčíci Vladimír Vostrý do nohy, Václav Pucha průstřel plic. Všichni čtyři zůstali invalidy. Raněn byl spojař Antonín Tamchyna.

Z bývalých občanů Dorohostaj byl u průzkumné čety 3. praporu těžce raněn Antonín Holátko. Zemřel v nemocnici ve Lvově. Zůstala po něm vdova s malou dcerkou. Příslušník téhož útvaru, jeho mladší bratr František, padl u Liptovského Mikuláše.

Vladimír Šána byl pro úraz na noze přeřazen od motoroty SPO ke štábní rotě 1. brigády. V době bojů o výšinu Obšár byl poslán k doplnění útočné skupiny štábního kapitána Kuncla. Z útoku na Obšár se nevrátil.

U 5. pěšího praporu 3. brigády prodělal všechny boje od Dukly až na Moravu minometčík Mikuláš Tichý. Takový skromný, nenápadný člověk. Za celou dobu pobytu na frontě nebyl ani škrábnut. Jako následek války si přinesl vadu sluchu, která se mu ke stáří zhoršila na totální hluchotu. Přesto mu nebyla přiznána jako válečná invalidita... Byl vyznamenán čs. válečným křížem a medailí Za chrabrost.

Václav Vostrý a Václav Šána bojovali u velkorážných protiletadlových kulometů (VKPL) v PL oddílu 1. brigády.

U Liptovského Mikuláše byl těžce raněn výkonný rotmistr Vincenc Štěpánek. Zemřel v nemocnici v Liptovském Hrádku. Zůstala po něm vdova s dvěma malými dětmi.

Strojní zámečník a řidič Josef Hnídek uplatnil své odborné znalosti jako učitel jízdy při výcviku nových řidičů. Tehdy to ještě byla vzácná profese. Později velel autočetě. Dosáhl hodnosti rotmistra.

Antonín Tichý a Vladimír Hnídek byli vzhle-

dem k vyššímu věku zařazení ke štábní rotě 1. brigády.

Václav Širc byl pro dřívější úraz nohy vojenské služby zproštěn. Na vlastní žádost však zůstal v armádě. Vzhledem k snížené zdravotní klasifikaci byl zařazen na 4. osobní oddělení brigády. Později byl přeřazen do polní redakce armádních časopisů „Naše vojsko“ a deníku „Za svobodné Československo“, zprvu jako radista pro odposlech rozhlasových zpráv pro tisk, k čemuž měl dobrou přípravu a zkušenosti a také potřebné jazykové znalosti z doby ilegální činnosti v Blaníku. V době bojů u Dukly vykonával funkci válečného dopisovatele. Později, po absolvování kursu osvětových důstojníků ve Velkých Bukovcích, byl přeřazen ke zpravodajské službě sboru. Dosáhl hodnosti podporučíka. Tyto jeho služby a zkušenosti mu poskytly ucelený přehled a umožnily sepsání této kroniky.

Méně zpráv se dochovalo o bojové činnosti Libánovských. Vladimír Sedláček se jako příslušník Rudé armády v roce 1941 podílel na kopání protitankového příkopu kolem Kyjeva. V roce 1943 jako velitel družstva československých ženistů využil znalosti terénu pro vytvoření průchodu přes příkop pro naše útočící tanky. Z Buzuluku do Prahy byl třikrát raněn a několikrát vyznamenán. Dosáhl hodnosti štábního rotmistra.

Václav Šorma přestoupil ze sovětské do československé armády už v Buzuluku. Bojoval jako minometčík a nakonec jako velitel minometné baterie. Byl několikrát raněn a vyznamenán.

Bohumil Bohatý se vyznamenal jako kulometčík. Když u Liptovského Mikuláše naše pěchota, složená z dosud neostřílených nováčků, ustoupila, obnažila pozorovatelnou, na které se právě nacházel generál Ludvík Svoboda. Bohatý, ač raněn střepinou míny do ruky, zůstal ve svém postavení. Kulometnou palbou nepřátelský útok odrazil. Generál Svoboda jej vyznamenal na místě činu. Mladší Bohumilův bratr Vladimír Bohatý přišel o oko, když jeho tank najel na minu při forsování řeky Wislok u Jasla.

Minometčík Václav Hora zahynul spolu s celou obsluhou minometu, když se jím v Machnowce roztrhl minomet. Nabíječ v zápalu prvního boje zřejmě nezpovozoroval, že v hlavni zůstala neodpálená mina a vhodil do hlavně další minu. Vybuchly obě dvě.

Pěšák Vladimír Hora zahynul v souboji s německým snajperem.

Josef Řehák a Vladimír Posledník bojovali jako kulometčíci. Oba dva byli raněni, oba zůstali invalidy. Hudebník Vincenc Málek zahynul při bojovém nasazení hudebníků v Zyndranowé. Zůstala po něm vdova s malým synkem. Radista tankové brigády, desátník Bohuslav Hajný zahynul při plnění bojového úkolu poblíž Žor (*Sorau*) ve Slezsku.

O ostatních vojácích z Dorohostaj a dceřiných osad a jejich účasti v bojích za osvobození staré vlasti se mi nepodařilo získat přesnější zprá-

vy. Jisto však je, že všichni z nich plnili své bojové úkoly se stejnou odvahou a obětavostí jako ti, o kterých jste zde četli, bez ohledu na to, zda padli či zůstali na živu.

Z vojáků zařazených přímo u bojových útvarů válku bez zranění přežili jen Václav Vostrý a Václav Šána u velkorážných protiletectvých kulometů, bratři Jaroslav a Josef Poznerové u tankistů, Antonín Vaník u ženistů, Vladimír Tichý u SPO a Mikuláš Tichý u minometky 5. praporu.

Z 89 vojáků narukovaných do československé armády zahynulo 23, tj. 26,14 %. Raněno bylo 19, tj. 21,59 %. Celkem postižených bylo tedy 42, tj. 47,73 %. Spolu s Rudou armádou narukovalo celkem 104 vojáků, z nich zahynulo 28, tj. 26,92 %. Raněno bylo celkem 20, tj. 19,23 %. Celkem postižených 48, tj. 46,15 %. A to ještě byla válka pouze konvenčními zbraněmi...

Z cca 480 občanů uvedených tří osad (bez Bryščí) spolu s oběťmi války a banderovců zahynulo 49 občanů, tj. 10,21 % z celkového počtu obyvatelstva.

Česká Volyň jako celek přinesla na oltář boje proti fašismu nesmírné oběti. Podle zdaleka neúplných jmenných seznamů to bylo přes 1 500 padlých v armádě československé, z toho 2 na západě, přes 700 padlých v Sovětské armádě, přes 50 padlých v polské armádě (především v roce 1939), přes 20 padlých v partyzánských oddílech, 250 až 300 krajanů (především spřízněných s Poláky a katolíků) zavraždili banderovci.

Spolu s oběťmi fašistické perzekuce a váleč-

ných operací činily celkové ztráty na životech cca 3 500 osob, tj. 7 % z počtu obyvatelstva menšiny. Přepočteno na 15 miliónů obyvatel tehdejšího Československa by to činilo přes 1 milión obětí...

Kromě přímé účasti v boji proti fašismu volynští krajané poskytli československé armádě významnou pomoc hmotnou, která podle slov generála Ludvíka Svobody měla význam nemensší, než účast 12 000 krajanů v boji proti fašismu. Byly to stovky tun obilí a mouky, stovky koní, jatečných zvířat, peněžité sbírky na nákup tanků, které vynesly přes 750 000 rublů. Těžko dnes říci, do jaké míry se na těchto sbírkách a darech podíleli občané uvedených tří osad. Dochovaly se pouze dva doklady o tom, že Josef Širc daroval československé armádě jednoho koně a jednu jalovici. Jisto však je, že hmotná pomoc krajanů z těchto osad byla mnohem větší, že řada dalších krajanů na pomoci československé armádě nikterak neskrbčila.

Podle generála Jaroslava Dočkala to bylo přes 800 koní s postroji nebo sedly, 300 kusů jatečného skotu ve váze přes 120 tun v mase, 110 kusů jatečných prasat, 250 koňských povozů, přes 250 tun mouky.

Vojáci 1. brigády sebrali na nákup tankové kolony „Český Malín“ 600 000 rublů, vojáci 3. brigády 170 000 rublů. Na sbírce se však podíleli i ostatní, nejen volynští vojáci.

Kupodivu však, že uvedené osady chybí v seznamu sbírek na tanky. Snad proto, že nejagilnější občané odešli do armády. Doma pak nezbyli ti, kdož by sbírky organizovali...

Návrat do staré vlasti

Prvními navrátilci do staré vlasti byli vojáci, kteří se ve zdraví nebo po vyléčení z ran dostali až do osvobozené Prahy. Z Dorohostají to bylo 21 mužů, z toho 11 ženatých, a jedna žena, Olga Tamchynová, z Máslenky 10 mužů, z toho 5 ženatých, z Libánovky 11 mužů, z toho 6 ženatých, a dvě ženy, Marie Pajerová a Anna Maříková. Ostatní se po ukončení války a demobilizaci vrátili ke svým rodinám na Volyň. Vrátili se většinou muži ženatí, otcové rodin.

Z pracovního nasazení v Německu se vrátili přímo do vlasti:

BOHATÝ Antonín, později odešel do Německa

za odsunutou Němkou z Brodů u Podbořan.
Žije v Mnichově

HAJNÝ Josef

HAJNÝ Boris

HAJNÁ Emilie, odstěhovaná z Nové Vsi do
Bryščí

KUNÁŠEK Josef

VANÍKOVÁ Antonie

Ze zajetí z roku 1939 se vrátil přímo do vlasti Boris Ferzik. Přivezl s sebou polskou manželku. Dále se z Německa vrátila přímo do vlasti dcera Aloise Doležala, Emilie SCHMIEDOVÁ s dvěma malými dcerkami.

Ve vlasti zůstali vojáci:

Z Českých Dorohostajů:

FERZIK Mstislav, Vlachov, okres Zábřeh
HETFLAJŠ Eduard, Selibice, okres Žatec
HAJNÝ Václav, Temenice, okres Šumperk
HLADÍK Alexandr, Pšov, okres Podbořany
HOLÁTKO Josef, Šumperk
HLAVÁČEK Jaroslav, Jesenice, okres Rakovník
KUNÁŠEK Vladimír, Podbořany, později Žatec
ŠAFR Karel, Radičevy, okres Žatec
ŠIRC Václav, Veletice, okres Žatec, později Jimlín, okres Louny
TAMCHYNA Antonín, Lišany, okres Žatec
TAMCHYNA Josef, Lišany, okres Žatec
TAMCHYNOVÁ Olga, Bratislava
TICHÝ Antonín, Vlachov, okres Zábřeh
TICHÝ Vladimír, Vlachov, okres Zábřeh
TOMÁŠEK Jaroslav, Stebník, okres Žatec, později Vrchlabí
VACEK Alexandr, Litoměřice
VALENTA Vladimír, Pšov, okres Podbořany
VALEŠ Josef, Praha
VANÍK Karel, Teplice Lázně v Čechách-Trnovany
VANÍK Vladimír, Staňkovice, okres Žatec
VOSTRÝ Alexandr, Letov, okres Podbořany
VOSTRÝ Václav, Kounov, okres Žatec.

Z Libánovky:

BOHATÝ Antonín, Úsov, okres Zábřeh
BOHATÝ Bohumil, Strachotín, okres Břeclav
HAJNÝ Jaroslav, Vojkovice, okres Židlochovice
JONA Václav, Vojkovice, okres Židlochovice
KOMÁREK Josef, Staňkovice, okres Žatec
MAŘÍKOVÁ Anna
MUSIAL Karel, Vojkovice, okres Židlochovice
PAJEROVÁ Marie, Strachotín, okres Břeclav
PAJER Vladimír, Strachotín, okres Břeclav
POSLEDNÍK Vladimír, Strachotín, okres Břeclav
SEDLÁČEK Vladislav, Vojkovice, okres Židlochovice
ŠORMA Václav, Vojkovice, okres Židlochovice
ŘEHÁK Josef, Strachotín, okres Břeclav.

Z Māslenky:

HAJNÝ Václav, Teplá
HAJNÝ Antonín, Bitozeves, okres Žatec
HNÍDEK Jaromír, Praha
HNÍDEK Josef, Kadaň
LEŠÁK Jaroslav, Měcholupy, okres Žatec, později Mníšek pod Brdy
MOUČEK Vladimír, Lanškrounsko, později Radějovice u Stříbra
MIKEŠ Vladimír, Ostravsko
OLŠÁK Vladimír, Tachov
PONIKELSKÝ Jaroslav, Lišany, okres Žatec
PONIKELSKÝ Václav, Levonice, okres Žatec
PONIKELSKÝ Vladimír, Levonice, okres Žatec.

Dále si už v roce 1945 nadporučík Valeš přivezl z Volyně manželku Helenu a dvě dcerky.

Ti, kdož zůstali ve vlasti, byli ve výhodě. S využitím přednostního práva se jim podařilo v pohraničí osídlit poměrně slušné zemědělské usedlosti, vybavené stroji, dobytčím i nábytkem. Přednostní právo vojáků vzbudilo mezi domácími osídlenci averzi a nechuť, které leckdes přezívají dodnes.

Také mnozí řemeslníci a živnostníci dali přednost zemědělským usedlostem, jejichž získání bylo snadnější než získání živnosti.

Při osídlování byli Dorohostajští a Máslenští zařazeni do osídlovací skupiny spolu s Novinami Českými, Bojarečtí a Libánovští spolu s Moskovštinou. Chyběla jim soudržnost či nějaká vůdčí osobnost, která by je udržela v kompaktním osídlení. Někteří se usadili na Žatecku spolu s novinskými, v jím přiděleném obvodu, jiní porůznu, spolu se svými příbuznými z jiných osad. Libánovští se většinou usadili na jižní Moravě, částečně také s Moskovštinými na Podbořansku.

Pak přišly dlouhé dva roky čekání na příchod rodin. Muži zůstali po odsunu Němců na usedlostech sami, bez pracovních sil. Živořili jak se dalo. Dřeli do úpadu, vesměs však na usedlostech vytrvali až do příchodu svých rodin. Velkou pomoc při podzimních pracích v roce 1946 jim poskytlo ministerstvo národní obrany (*aspoň na Žatecku*) vojenskými brigádami.

Také doma na Volyni situace nebyla nikterak utěšená. V hospodářstvích chyběly mužské ruce. Ženy zbyly na všechny práce samy, jen se starci a chlapi výrostky. Musely zastat všechny domácí i polní mužské práce, orat, obdělávat půdu, sít, sklízet a mlátit, plnit předepsané dodávky zemědělských výrobků vůči sovětským orgánům. Často ještě živit nezvané noční hosty – banderovce. Nejhorší na tom byla skutečnost, že banderovci obvykle chodili v sovětských uniformách, s vyznamenáními a distinkcemi. Ostentativně mluvili rusky, takže jeden nikdy nemohl vědět, zda má co činit se sovětskými vojáky, nebo s banderovci. Nejedna na svůj omyl dopltil...

Zvlášť byli ohrožováni obyvatelé samot, jako Frankov. V roce 1944 tudy vojáci státní bezpečnosti k ránu pronásledovali na koních skupinu banderovských jezdců, na kterou narazili někde na Karolince. Josef Širc vojákům s čistým svědomím prohlásil, že o banderovcích nic neví. Vojáci vyhrožovali vypálením samoty v případě, že tu někoho najdou. Nakonec odjeli s prázdnou k severu, k Českým Novinám.

Josef Širc neměl ani potuchy o tom, že skupina banderovských jezdců se s koňmi ukryla ve stodole souseda Vladimíra Vostrého. Přišel na to, až když příběhla s touto neblahou zprávou vyplašená sousedka Emilie Vostrá. Objevila je ve stodole, když tam ráno přišla pro seno. Drželi koním ruce na nozdrách, aby nemohli zaržát, když kolem stodoly projížděli koně vojáků. Dávali Vostré znamení, aby byla zticha. Když zjistili, že vojáci už odjeli, potichu se s koňmi vytratil ze stodoly a vrátili se zpět ke Karolince.

Šircovi i Vostré spadl kámen ze srdce. Vždyť stačilo, kdyby některý kuň ve stodole zaržal...

Dlouhé odloučení narušilo pevnost svazku některých manželství. Nakonec většinou došlo ke smíru. Rozceřla se dvě manželství ze šestnácti, Jaroslava Hlaváčka s Editou Stielkeovou a Eduarda Hetflajše s Filomenou Hajnou.

Ti, kteří přišli do vlasti až v roce 1947, už měli mnohem těžší začátky. Osídlovali chatrné usedlosti, vyrabované, bez strojů, dobytka, nábytku, prostě ty, které už nikdo nechtěl. Domácí osídlenci požadovali za trochu slušnou usedlost 30 000 až 80 000 Kčs odstupného, často ještě s převzetím dluhů, které nový nabyvatel musel převzít. Usídlili se porůznu, kde se dalo, nebo poblíž svých příbuzných, kteří zůstali ve vlasti od roku 1945. Jejich těžké začátky ještě ztížilo katastrofální sucho a neúroda v roce 1947. Trvalo pak ještě několik let, než žili alespoň trochu podle svých představ, než našli nový domov a zařadili se do vlasti.

NAVRÁTILCI PODLE RODIN A MÍSTA PRVNÍHO OSÍDLENÍ

Z Dorohostajů Českých:

BOUZEK Václav, 2 osoby, Bratrušov, okres Šumperk, později Grygov u Olomouce

DOLEŽAL Alois, 3 osoby, Letov, okres Podbořany

DOLEŽAL Vladimír, 4 osoby, Úsov, okres Zábřeh

FERZIK Josef, 2 osoby, Vlachov, okres Zábřeh

FERZIK Vladimír, 3 osoby, Tvršice, okres Žatec

FIDRANSKÝ, 4 osoby, okres Česká Lípa (vrátili se z Kalugy)

GLUZ Václav, 4 osoby, Damnice, okres Karlovy Vary

HAJNÁ Emilie, 3 osoby, Temenice, okres Šumperk

HAJNÝ Jaroslav, 2 osoby, Temenice, okres Šumperk

HETFLAJŠOVÁ Filomena, 3 osoby

HLAVÁČKOVÁ Edita, 2 osoby, Milošice, okres Žatec

HLAVÁČEK Antonín, 4 osoby, Jesenice, okres Rakovník

HLAVÁČEK Josef, 4 osoby, Jesenice, okres Rakovník, později Nový Jičín

HLADÍKOVÁ Marie, 1 osoba, Pšov, okres Podbořany

HOLÁTKO Antonín, 2 osoby, Šumperk
 HOLÁTKOVÁ Anna, 4 osoby, Šumperk
 HORA Alexandr, 4 osoby, Malšovice, okres Znojmo
 KOUT Josef, 2 osoby, Mohelnice
 KUNÁSEK Josef, 3 osoby, Podbořany
 MARKOVÁ Marie, 5 osob, Podbořany
 MAŠEK Vladimír, 3 osoby, Lubenec
 MILEROVÁ Olga 1 osoba, Praha, později Postoloprty
 MISTR Václav st., 3 osoby, Úsov, okres Zábřeh, později Sýrovice, okres Podbořany
 MYŠKOVÁ, 2 osoby, Blov, okres Kadaň
 PLESKOT Jan, 4 osoby, Libkovice u Lubence
 PONIKELSKÝ Vincenc, 4 osoby, Teplá
 POZNER Jaroslav, 4 osoby, Podbořany
 POZNER Josef st., 2 osoby, Podbořany
 POZNER Josef ml., 2 osoby, Podbořany, později Teplice v Čechách
 SÍBR Josef, 3 osoby, Tvršice, okres Žatec, později Kladensko
 SÍBR Vincenc, 5 osob, Hlubany, okres Podbořany
 SRBECKÝ Václav, 3 osoby, Velký Gráňdorf, Morava
 STEHLÍKOVÁ Žofie, 1 osoba, Bratrušov, okres Šumperk
 ŠAFROVÁ Emilie, 3 osoby, Radičevy, okres Žatec
 ŠAFAR, 1 osoba, (navrátilce z Kalugy)
 ŠÁNA Josef, 2 osoby, Vlachov, okres Zábřeh
 ŠÁNA Václav, 4 osoby, Vlachov, okres Zábřeh
 ŠIRC Josef, 5 osob, Veletice, okres Žatec, později Holcdeč u Žatce
 SULŽENKOVÁ Antonie, 3 osoby, Velešín, okres Plzeň sever
 TAMCHYNA Antonín, 3 osoby, Lišany, okres Žatec
 TAMCHYNA Josef, 3 osoby, (z Mlynova) Lišany, okres Žatec
 TAMCHYNA Vladimír, 3 osoby, okres Liberec
 TICHÁ Žofie, 2 osoby, Vlachov, okres Zábřeh
 TICHÁ Emilie, 2 osoby, Vlachov, okres Zábřeh
 TICHÝ Mikuláš, 4 osoby, Blov, okres Kadaň
 TOMÁŠEK Arnošt, 4 osoby, Krupka u Teplíc
 TOMÁŠEK Václav, 3 osoby, Bratrušov, okres Šumperk, později Štěpánov u Olomouce
 VACEK Augustin, 2 osoby, Podbořany, později Teplice
 VALENTOVÁ Marie, 3 osoby, Valov, okres Podbořany
 VALENTA Antonín st., 4 osoby, Pšov, okres Podbořany
 VALENTA Antonín (Suchovolský), 5 osob, Blov, okres Kadaň
 VANÍK Josef, 4 osoby, Lubník, okres Lanškroun
 VANÍKOVÁ Julie, 2 osoby, Teplice I.-Trnovany
 VANÍKOVÁ Marie, 2 osoby, Staňkovic, okres Žatec, později Žatec
 VANÍKOVÁ Věra, 5 osob, Blov, okres Kadaň, později Berounsko
 VOŠTRÁ Marie, 2 osoby, Kounov, okres Žatec
 VOŠTRÁ Olga, 3 osoby, Letov, okres Podbořany
 VOŠTRÝ Jaroslav, 4 osoby, Blov, okres Kadaň, později Počeradý
 VOŠTRÝ Vladimír, 3 osoby, Velká Morava u Králík
 Celkem to bylo 39 rodin se 177 osobami.
 Cestou do vlasti zemřeli ve vlaku Alexandr Vaník, pohřbený v Mukačevu, a Václav Síbr.

Z Libánovky :

ANDĚLOVÁ Anna, 1 osoba, Malešovice u Znojma
 BOHATÁ Věra, 2 osoby, Vojkovic, okres Židlochovice
 BOHATÁ, 4 osoby, Úsov, okres Zábřeh
 BOHATÝ Vincenc, 3 osoby, Podbořany
 DOLEŽALOVÁ Emilie, 1 osoba, Vojkovic, okres Židlochovice
 HAJNÝ Josef, 2 osoby, Vojkovic, okres Židlochovice
 HAJNÁ, 4 osoby, Karlovy Vary
 HAJNÝ Vincenc, 2 osoby, Popice, okres Břeclav
 HORA Antonín, 4 osoby, Petrovice u Jihlavy
 HOROVÁ Věra, I., 2 osoby, Podbořany
 HOROVÁ Věra II., 2 osoby

JONOVÁ, 3 osoby, Vojkovice, okres Židlochovice
 JONA Vladimír, 3 osoby, Vojkovice, okres Židlochovice
 KOMÁRKOVÁ Marie, 4 osoby, Staňkovice, okres Zatec
 KNOPOVÁ Marie, 3 osoby, Popice, okres Břeclav
 KOUTOVÁ Emilie, 3 osoby, Staňkovice, okres Zatec
 KUNÁŠKOVÁ Naďa, 3 osoby, Podbořany
 KUNÁŠEK Josef, 3 osoby, Dlouhá Ves u Jihlavy
 KUNÁŠEK Václav, 6 osob, Podbořany
 KRACÍKOVÁ Věra, 1 osoba
 MÁLKOVÁ Marie, 2 osoby, Pšov, okres Podbořany
 MAŘÍK Antonín, 2 osoby, Králíky
 MAŘÍK Václav, 5 osob, Dlouhá Ves u Jihlavy
 MAŘÍK Václav, 3 osoby, Vojkovice, okres Židlochovice
 MUSIALOVÁ Eliška, 3 osoby, Vojkovice, okres Židlochovice
 PAJER Antonín, 4 osoby, Strachotín, okres Břeclav
 PAJER František, 4 osoby, Strachotín, okres Břeclav
 PAJEROVÁ, 2 osoby, Strachotín, okres Břeclav
 POSLEDNÍK Václav, 3 osoby, Strachotín, okres Břeclav
 POSLEDNÍKOVÁ, 2 osoby, Strachotín, okres Břeclav
 ŘEHÁKOVÁ, 5 osob, Strachotín, okres Břeclav
 SEDLÁČKOVÁ, 3 osoby, Vojkovice, okres Židlochovice
 SVÍTEK, 4 osoby, Králíky
 ŠORMOVÁ Anastazie, 2 osoby, Vojkovice, okres Židlochovice
 VAŠEK Vladimír, 4 osoby, Teplice v Čechách
 VORÁČEK Antonín, 4 osoby, Pávov u Jihlavy
 VRBA, 3 osoby, Malešovice

Celkem to bylo 39 rodin se 119 osobami.

Cestou do vlasti zemřel ve vlaku v Mukačevu Vladimír (František) Hajný. Pohřben byl v Šumperku.

Dále se z bývalých libánovských občanů vrátila do vlasti tříčlenná rodina hostinského Urikova z Mlynova.

Z osady Bryšče se vrátily do vlasti rodiny: Horníková, Václava Jony, Kasalova, Kuncova, Svítková, Šimkova, Štantejských. Národnostně smíšenou rodinu Grabowskich částečně pobili banderovci, částečně emigrovala do Polska.

Z M á s l e n k y :

DRNKA Antonín, 2 osoby, Teplá
 FIDRANSKÝ Jaroslav, 3 osoby, Čachtice u Kadaně, později Lištany, okres Louny
 HNÍDEK Vladimír, 1 osoba, Kadaň
 HNÍDKOVÁ Marie, 3 osoby, Kadaň
 HAJNÝ Antonín st., 3 osoby, Bitozeves, okres Zatec
 HAJNÝ Vladimír, 3 osoby, Teplá
 LEŠÁK František, 5 osob, Valov, okres Podbořany
 MIKEŠ, 3 osoby, Radějovice, okres Stříbro
 MIKŠOVÁ Marie, 1 osoba, Radějovice, okres Stříbro
 MOUČEK Jaroslav, 4 osoby, Radějovice, okres Stříbro
 OLSÁKOVÁ, 2 osoby, Tachov
 PAZDERNÍK Antonín, 3 osoby
 PAZDERNÍK Antonín, 4 osoby, Čachtice u Kadaně, později Chomutov
 PAZDERNÍK Jan, 2 osoby
 PONIKELSKÁ, 2 osoby, Levonice, okres Zatec
 PONIKELSKÁ Viktorie, 3 osoby, Lišany, okres Zatec
 PONIKELSKÝ Antonín, 4 osoby, Lišany, okres Zatec, později Zatec
 POKORNÝ Josef st., 2 osoby, Martinkovice, okres Broumov
 POKORNÝ Josef ml., 3 osoby, Martinkovice, okres Broumov
 PUCHA Antonín, 5 osob, Blov, okres Kadaň
 SVÍTKOVÁ Marie, 3 osoby, Litoměřice
 ŠARŠE Josef, 1 osoba, Čachtice u Kadaně, později Hořešovičky, okres Kladno
 ŠTĚPÁNEK Vladislav, 4 osoby, okres Cheb

ŠTĚPÁNKOVÁ Marie, 4 osoby, okres Broumov, později Lysovice, okres Vyškov
TAMCHYNA, 2 osoby, Radějovice u Stříbra
TOMÁŠEK Emil, 1 osoba, Morava, později Obrubce u Mladé Boleslavi
TOMÁŠEK Evžen, 1 osoba, Morava
VANÍK Vladimír, 4 osoby, Čachtice u Kadaně, později Hořešovičky, okres Kladno
VODŇANSKÝ Jaroslav, 4 osoby, Teplice v Čechách
VOLODKOVÁ Marie, 2 osoby, Lázně Kynžvart

Z bývalých máslenských občanů reemigrovala pětičlenná rodina mlynáře Vladimíra Samoluka z Pantálie u Dubna. Usadili se v Karlových Varech.

Celkem to bylo 31 rodin s 89 osobami.

Z Argentiny se v roce 1948 vrátili bývalí dorohostajští občané Bořík Lapáček s manželkou a tchánem Pchlíkem, pocházejícím z Čech. Usadili se v České Třebové, dále pak rodina Hruškových.

Ze všech tří osad (bez Bryščí) se vrátilo celkem 128 rodin s 383 osobami.

Na Volyni zůstali:

V Dorohostajích Českých staří bezdětní manželé Bohuslav a Marie Lhotských, Marie Propilková se čtyřmi dospělými dětmi, Alžběta Matysová a Věra Sibrová, která se provdala za sovětského důstojníka Bajuseva. Po jeho předčasné smrti dodatečně s dvěma malými dětmi reemigrovala za rodiči do vlasti, kde se znovu provdala za Mikuláše Ríglu ve Stránkách u Žatce.

Na Máslence nezůstal nikdo.

Na Libánovce nechodící invalida Vladimír Kout s mladou židovskou manželkou, která se za něho provdala z vděčnosti za záchranu života za okupace. Obětavě o něho pečovala až do jeho smrti. Dále studnař Josef Petr. Odmítl reemigro-

rovat do vlasti „protože tam poznal špatné lidi“. Když prchal z totálního nasazení na šachtě v Čepirohách u Mostu, nikdo mu v Čechách nepodal kus chleba, zatím co v Polsku se s ním Poláci rozdělili o poslední brambor. Na Úžinecké Budce zůstal kovář Jaroslav Hajný z Libánovky.

Návratu do vlasti se nedočkali, zemřeli v poslední chvíli Václav Bouzek st., Josef Valenta a Marie Hlaváčková z Nové Vsi, Marie Hladíková z Bojarky a Anna Hnídková z Máslenky. Byli pohřbeni na českém hřbitově v Dorohostajích. Po odchodu Čechů už jen ti, kteří tam zůstali a zemřeli později: manželé Lhotských, Marie Propilková, Josef Propilek, Emilie Dudková-Propilková a v roce 1980 Alžběta Matysová.

Začátky ve vlasti

V prvních letech po návratu do vlasti byla krajská soudržnost a povědomí velmi silné, což se u mladých projevovalo uzavíráním sňatků především mezi nimi. Do značné míry se tu projevovaly staré známosti a lásky z doby před odchodem chlapců do československé armády, i když mnohé z nich byly přerušeny a zanikly dlouhodobým odloučením a také vlivem rozptýleného osídlení. Určitou roli v tom sehrávala také jejich zvláštní mentalita, vzniklá dlouhodobým životem v odloučení od vlasti. V generaci 1910 až 1930 bývalí občané z Dorohostají a Máslenky uzavřeli 31 sňatků s protěšký z Volyně, 21 sňatků „smíšených“. Osm případů nebylo zjištěno. Z Libánovky podobné údaje chybí.

Volnější způsob života ve vlasti se projevil zvýšenou rozvodovostí. Podle dostupných informací bylo rozvedeno 12 manželství, z nich tři uzavřená už na Volyni, 4 „smíšená“ a 6 poválečných, čistě volyňských. V jednom případě bylo manželství

rozvedeno z moci úřední, když manželka pro duševní poruchu skončila v ústavu pro choromyslné. V letech 1947 až 1980 to už byl dvojnásobek rozvodů oproti létům 1900 až 1947 na Volyni.

Úmrtnost:

I když nelze najít a použít jednoznačné měřítko, podle kterého by bylo možno srovnávat úmrtnost na Volyni s úmrtností krajanů ve vlasti, je zajímavé porovnat úmrtnost mužů a žen. Z mužů ročníků 1905 až 1930 pocházejících z Dorohostají a Máslenky zemřelo do roku 1983 devět. Dále zemřelo osm manželů dívek pocházejících z těchto osad, kteří pocházeli odjinud. Celkem tedy 17 mužů, z nichž jeden zahynul na šachtě, 4 spáchali sebevraždu. Žen zemřelo jen pět. Jedna z nich, Lída Svítková z Máslenky, byla v Lito-
měřicích zavražděna psychopatem. Odečteme-li

případy nepřirozeného úmrtí, zjistíme, že úmrtnost mužů této věkové kategorie je třikrát vyšší než úmrtnost žen. Patrně je to dáno tím, že muži jsou obvykle o nějaký rok starší než jejich manželky. 11 z těchto mužů prošlo útrapami fronty jako vojáci, 4 z nich byli válečnými invalidy.

Následky zranění, prochlazení, nervové šoky podlomily jejich zdraví. Jen v jednom případě zemřeli oba dva manželé.

Z pěti válečných vdov si našly nového partnera tři (*chybí údaje z Libánovky*). Z poválečných vdov se znovu provdala jen jedna.

Uplatnění ve vlasti

Reemigranti se pustili do práce se stejnou vervou a houževnatostí, jak tomu byli zvyklí na Volyni. Většina jejich hospodářství se brzy stávala vzorem pro ostatní osídlence v pohraničí. Navíc měli pro práci potřebný klid, který na Volyni už léta nepoznali. Velmi si vážili toho, že mohou v noci klidně spát, bez obav z nezvaných hostů.

Združstevnění vesnice přijímali s obavami. Byli příliš srostlí s půdou, než aby se jí lehkomyšlně vzdávali. Dovedli však pochopit nezbytnost združstevnění zemědělské výroby. Když už po zralé úvaze zakládali JZD, zpravidla ihned prosazovali jejich přechod na nejvyšší IV. stupeň. Pracovali stejně obětavě jako dříve na svém. Nečekali od socializace zemědělství žádných zázraků, nic zadarmo. Dobře věděli, že jak budou dnes pracovat, tak budou zítra žít. Na rozdíl od dnešní mládeže měli v sobě lásku k zemědělské práci, nedovedli nic odbýt.

Dovedli promyšleně hospodařit a šetřit. Jelikož mnozí byli zprvu usídleni jen provizorně, docházelo mezi nimi hned od prvních let k značné migraci, v prvních letech zpravidla v rámci pohraničí. Nejčastěji to byla migrace z horských a podhorských oblastí do oblastí nížinných. Určitý podíl na migraci měla stavba Nechanické přehrady. Několik máslenských rodin se muselo nuceně vystěhovat z Čachtic u Kadaně, které byly určeny k zaplavení. Později, po ušetření potřebných peněz, následovala migrace také do vnitrozemí. Během jedné generace to jen z Máslenky a Dorohostajů bylo 24 rodin, které změnilly svá bydliště a odstěhovaly se jinam. Z toho 15 rodin do vnitrozemských okresů Čech a Moravy, kde si obvykle koupily rodinné domky, nebo bývalé menší usedlosti. Mladší generace v souvislosti s celkovým trendem začala směřovat do měst. Snad se na tom do určité míry podílí neklidná krev zděděná po předcích, která je po roce 1866 vyhnala z vlasti.

Z bývalých dorohostajských občanů opustil vlast Eduard Hetflajš. Pocházel původně z německé rodiny. Odešel do NSR za odsunutou Němkou už v roce 1946. V roce 1948 odešel do ciziny Vladislav Štěpánek z Máslenky, spolu se synem Antonínem. Manželka s dcerou zůstaly ve vlasti. Oba dva Štěpánkové žili v Anglii, kde starší zemřel. Z libánovských odešel za odsunutou Něm-

kou Antonín Bohatý. Žije v Mnichově jako řidič nákladního auta.

Legálně emigroval do Brazílie Boris Ferzik s rodinou. Odejel na pozvání svého strýce Antonína Teodoroviče, před válkou řezníka a uzenáře v Lucku. Jako schopný podnikatel Teodorovič v Brazílii nabyt rozsáhlé půdní latifundie. Synovce pak pozval, aby mu je vedl jako správce. Legálně tam emigrovala také Teodorovičova dcera Nina Chramostová.

V roce 1968 a po něm neodešel už nikdo. Už se cítili ve vlasti doma...

Bývalí frontovní vojáci se vesměs velmi dobře uplatnili v životě i v práci. Navíc s sebou do družstev přinesli kus vojenské kázně a disciplíny. Většinou se uplatnili jako traktoristé a kombajnéri, část z nich i ve vedoucích funkcích v JZD, u státních statků, STS apod. Z Dorohostajských to byli Antonín Doležal, pracovník STS, později předseda JZD Úsov u Zábřehu. Jeho mladší bratr Emil tam dodnes vykonává funkci uvolněného předsedy MNV. Vladimír Kunášek vykonával, dokud mu to zdravotní stav dovolil, funkci vedoucího hospodářství státního statku ve Stachově u Podbořan. Bohumil Bohatý z Libánovky vykonával různé funkce v JZD Strachotín. Z Volyně byli zvyklí samostatně rozhodovat a jednat, což dovedli dobře uplatnit také v hospodářských funkcích. Prakticky se mezi nimi, až na několik jedinců, nevyskytly ztracené existence. Záhy se dovedli vyrovnat s nedostatky ve vzdělání, způsobenými životem v cizině, válkou a okupací. Tím více pak dopřáli vzdělání svým dětem. Snad v něm viděli určitou kompenzaci za majetek...

Z frontové generace v Československu vystudovali: Václav Šírc dálkově agronomickou fakultu Vysoké školy zemědělské v Praze, navíc pak ještě pedagogický seminář pro učitele zemědělských škol. Působil pak jako profesor na střední zemědělské technické škole v Žatci. Libuše Horová z Libánovky vystudovala dálkově ekonomickou fakultu Vysoké školy zemědělské v Brně, Josef Pozner ml. pravoslavnou bohosloveckou fakultu v Prešově. Působí jako pravoslavný farář v Teplíčkách v Čechách. Jaroslav Lešák z Máslenky vystudoval střední zemědělskou technickou školu v Žatci.

Z mladších vystudovali pravoslavnou bohosloveckou fakultu v Prešově Jiří Tomášek (*syn Arnošta*), Václav Síbr a Kunášek z Libánovky. Síbr

se po ukončení studií nenechal vysvětlit. Tomášek působí jako farář ve Východočeckém kraji v Koclířově.

Z prvního pokolení občanů z tří zde uvedených osad je dnes podle neúplného přehledu 15 inženýrů, dva lékaři, řada učitelů a učitelek, dva vysokoškolští profesori matematiky, právnička a nejméně 30 až 40 středoškoláků různých oborů. Většinou dávají přednost studiu oborů technických a ekonomických.

Zajímavé je také sledovat životní uplatnění válečných sirotků, kteří ve vlasti vyrostli ve stísněnějších poměrech než jejich šťastnější vrstevníci, kterých otcové válku přežili a pečovali o ně. I když se mi nepodařilo získat přehled z uvedených tří osad, přihlédneme-li k metodě statistických souborů, z dříve získaných podkladů nejméně z patnácti rodin z různých volyňských osad, které ztratily otce ve válce, vyplývá, že váleční sirotci se vesměs dobře uplatnili v životě i v práci. Jsou skromnější a méně nároční ve srovnání s ostatními. Chlapci se většinou vyučili řemeslu i když ve srovnávaném vzorku z patnácti rodin nechybí také jeden lékař. Dívky se ukázaly být dobrými matkami a šetrnými hospodynkami.

Snad je to dáno také tím, že děti od matky zpravidla slyšely o otci, kterého mnohdy ani nepoznaly, jen to nejlepší. Naučily se vážit si jeho oběti, vidět v něm svůj vzor. Ono totiž s časem i ten nevydařený manžel se vdově jeví jako vzor všech ctností. Na špatné se zapomnělo...

Potomci reemigrantů dnes už pronikli snad do všech oborů našeho hospodářského, kulturního a společenského života. V jedné generaci prakticky splynuli s ostatním českým lidem. Nebylo tu jazykových, kulturních ani majetkových přehrad, které tak účinně bránily splynutí jejich předků s ukrajinským prostředím na Volyni. Dosud si však zachovávají výchovou po několik generací vštěpovaný vyvinutější pocit zodpovědnosti a cílevědomosti, zdravou ctižádost a snahu vyniknout ve studiu i v životě.

Bilance čtyřiceti let života ve vlasti, polovina doby prožité Čechy na Volyni, je jednoznačně kladná, jako pro reemigranty, tak i pro naši socialistickou společnost. Proto si už zaslouží, aby jak jejich život a dílo v cizině a účast v boji za osvobození vlasti, tak i přínos budovatelský neupadly v zapomenutí.

Jimlín, dne 20. ledna 1985.

Vlivy odlišného prostředí na život na Volyni

Všeobecný dodatek k závěru

Více než sedmdesát let trvající pobyt v odlišném hospodářském, etnickém, kulturním a klimatickém prostředí samozřejmě zanechal na životě a povaze tamních krajanů své dlouho nesmazatelné stopy. Ovlivnil odívání, stravování, zvyky a způsob myšlení v různých životních situacích, jejich celkovou mentalitu.

Časté střídání různých režimů, vlád i dvojevládí v letech 1917 až 1947 a s ním spojené vzájemné potírání odpůrců vtiskly převážně většině krajanů nechuť k jakémukoliv politickému dění a činnosti. Naučili se v politice vidět něco nedůstojného, nečestného, šarlatánství, které nakonec nevede k ničemu dobrému a na které je možno jediné doplatit, ať už jako jedinec, nebo menšina jako celek. Proto zůstávali vůči politickému dění ve své většině pasivní. Ostatně, sami nemohli mít v daném kraji žádné vlastní politické aspirace. Snažili se jen udržet své češství a majetkový stav, který byl za Polska zárukou jeho udržení. Tento vztah k politice přezíval u starší generace ještě dlouhá léta po návratu do vlasti.

V dodatku k závěru si dovoluji uvést některé údaje, které nemají specifický vztah jen k Dorohostajím a okolí, ale byly úzce spjaty s tehdejším životem všech volyňských Čechů vůbec. Jsou to: mentalita, ceny půdy, zvyky a obyčeje, odívání,

jídelníček a slovníček specifických slov ruských, ukrajinských, polských a jiných, které volyňští krajané převzali do své řeči v původním znění nebo v pozměněné, počestěné podobě. Většina těchto slov kromě jadrných nadávek dnes už pomalu vymizela.

Zvyky a obyčeje

Jelikož první osídlenci pocházeli z různých koutů vlasti, přinesli s sebou různé zvyky a obyčeje. Některé z nich zanikly nebo se pozměnily, jiné přetrvávaly po celou dobu života v cizině. Od Ukrajinců byly převzaty a zdomácněly některé nové, jako „kolodka“, popelcová taškařice. Při ní se snažili někomu nepozorovaně připnout k oděvu kousek dřívka nebo třísky. Když se to podařilo, postižený musel postavit litkup „mohoryč“. Kolodka obvykle končila veselou pitkou.

Pokud je mi známo, v některých osadách se udržel starý český zvyk stínání kohouta. V Dorohostajích jsem se s ním ale nesetkal.

Z každoročních kulturních společenských zvyklostí nutno vyjmenovat:

Účast na svěcení vody na rybníce nebo potoce o svátku Tří králů. Už tehdy se mezi Ukrajinci nacházeli otužilci, kteří se koupali v prosekaném otvoru v ledu.

Konec masopustu, „kolodka“ a pravý, nefalšova-

ný český maškarní průvod, který zde už byl popsán. Novoveští jej pořádali spolu s máslenkými a bojareckými. O různé taškařice při tom nebyla nouze. Hospodyně se snažily uškubnout z „medvěda“ několik stébel hrachoviny, aby jim „dobře seděly kvočny...“ Zvěrokleštič Vaník z Máslenky při maškarním průvodu z recese vyklesl u Tichých plemenného kance atd.

Večer na zelený čtvrtek se mládež scházela v cerkvi na „strast“, pašijové bohoslužby. Odtud se rozcházela s rozžatými svícemi umístěnými v láhvích s odříznutým dnem, aby je nemohl zhasit vítr. Připomínalo to lampiónový průvod.

Na vzkříšení Češi většinou chodili do cerkve ze zvědavosti, podívat se, jak Ukrajinci světi „paschu“, tj. kraslice, maso, pečivo, někdy i celé pečené sele. Češi sami tento zvyk převzali jen částečně.

Církevní posty Češi zpravidla nedodržovali.

Na druhý den velikonoční, „na pomlázku“ mladí chlapi i starší muži u cerkve i mimo ni „cokali“ kraslicemi. Kdo druhému úderem špičkou na špičku našuknul jeho kraslici, ten ji získal jako trofej. Samozřejmě, někteří chytráci se na „cokání“ zvláště připravili. Vyfouklé vejce zalili voskem apod. Také používali velmi pevných vajec perliččích. Tato zábava byla zvláště rozšířena mezi Ukrajinci. Převzali ji také Češi.

O pomlázce chodívali chlapi s pomlázkou z vrbového proutí „šupat“ dívky. Obvykle při tom byli častováni kraslicemi a pohoštění jídlem, vínem, někde i vodkou. Do oběda už byli obvykle zmoženi...

První neděli po velikonočních byly „provody“ na hřbitov. Při nich farář obvykle vykonal bohoslužby na hřbitově, asi jako v Čechách o dušičkách. Zvyk pocházející patrně ještě z doby pohanské, převzatý od Ukrajinců, s tím rozdílem, že Češi nepřinášeli a nepokládali na hroby jídlo ani pítí. Večer provody zpravidla skončily taneční zábavou.

Noc z prvního na druhý den svatodušních „zelených“ svátků, tzv. „hovnivár“ byla nocí různých taškařic mládeže, především chlapců. Řezankou vysypávali pěšinky mezi domy mileneckých dvojic. Nejedno dosud pečlivě strážené tajemství tak vyšlo najevo. Měnili také firemní štíty. Zadržovali nebo zabarikádovali vrata usedlostí. Mnohdy byl koňský vůz rozebrán a po částech vnesen na doškovou střechu stodoly, kde byl znovu složen a postaven. Chtěl-li jej jeho majitel dostat dolů, musel ho vykoupit vodkou nebo sudem piva.

Ráno se pak každý pasáček snažil, aby nezaspal a nevyháněl krávy na pastvu jako poslední, aby se jako „hovnivár“ nestal terčem posměchu ostatních: „Hovniváre, požeň dále, ať se na tě podíváme...“

V noci před svatodušními svátky chlapi stávēli děvčatům (*dospělým i dětem*) před okna zelené břízky – májky. Velkou májku na návsi, jak

si je staví v Čechách a na Moravě, si nepamatuji. Patrně stavěna nebyla.

Na sv. Petra a Pavla 12. července, v den přechodu Dorohostajských na pravoslaví, se slavila pouť. Bohoslužby v cerkvi se toho dne konaly česky.

Po žních bývala tradiční dožínková zábava. V září, před vojenskými odvody, pak „rekrutská“.

V neděli kolem 28. října se slavilo havelské posvícení. První den se tančilo od večera do rána. Druhý den, v pondělí, začínala brzy odpoledne „pěkná“ neboli také „zlatá“ hodinka. S přestávkou na večeri se znovu tančilo až do rána. Třetí den, v úterý, bývala „sousedská“, jen pro manželské páry. V době hospodářské krize v letech třicátých sousedská zanikla.

Na Kateřinu bývala tradiční „holecká“ zábava, při které si dívky do půlnoci volily své tanečníky samy. Někdy bývala i „mikulašská“, spojená s dárkovou nadílkou.

Starý rok býval ukončen silvestrovskou zábavou.

Od Ukrajinců byl převzat zvyk „čarovat“ večer na sv. Ondřeje (*Andreje*) podle gregoriánského kalendáře 14. prosince. Mládež obojího pohlaví se sešla v některém domě, kde byla dospělá dívka. Každá dívka přinesla kus masa nebo karbanátek, položily jej na stoličku nebo na lavici (*podle počtu sbromážděných dívek*). Pak vpustily do místnosti psa. Jako první se prý pak vdá dívka, jejíž maso pes jako první sežere. Stávalo se také, že vyhladovělý pes začal od kraje a sežral po pořádku pěkně jeden kus po druhém...

Nelze zapomenout ani na vánoční koledy a Tři krále.

O d í v á n í

Odívání bylo zprvu velmi skromné. Kromě pracovního oděvu a obuvi to byl zpravidla jen jeden sváteční oděv a jeden pár sváteční obuvi na osobu. Se vzrůstajícím blahobytem pak nároky vzrůstaly. Patrně následkem toho, že přistěhovalci přišli z různých končin Čech a Moravy, se na Volyni nedochoval žádný původní český nebo moravský kroj. V třicátých letech byly podle fotografií z vlasti pořízeny kroje pro tančení České besedy. Jinak krajané vesměs používali oblečení městského typu.

Vzhledem k drsnějším klimatickým podmínkám v zimě a také k charakteru zemědělských a lesních prací, odívání se muselo přizpůsobit. V zimě se zpravidla nosilo dvojí prádlo, tenké spodní a silnější svrchní, obvykle flanelové nebo trikotinové. Nosily se vlněné svetry. Muži i ženy v zimě nosili vysoké boty, jak všední, tak i sváteční, za zvláště tuhých mrazů válenky, někdy s koženým spodkem nebo celosoukenné „pimy“, udusané do formy z odpadové ovčí vlny. V případě oblevy a mokra se na ně musely about gumové galoše.

Pro blátivý podzim byly galoše a přezůvky, zvané „sněhovce“ nezbytností.

Navrch se nosily kožíšky poloviční „pološubky“ a tříčtvrteční, do saní pak dlouhé, těžké ovčí kožichy. Kožichy obvykle byly vyčiněny v barvě červené, žluté nebo bílé. Někdy se ještě povlékaly sukнем.

Muži nosili v zimě beranice. Kolem druhé světové války a během ní se rozšířily čepice ušanky. Ženy nosily šátky. Na delší cestu saněmi se kromě kožichů používaly velké šátky, tzv. „plachetky“ (*salupy*), které kryly nejen hlavu, ale i celou horní polovinu těla.

Ve všední den muži nosili oděv cajkový, v zimě soukenný nebo maňestrový, v horkém létě drelíchový (*zelená obdoba našich dnešních modráků*). Nezbytným doplňkem domácího ženského oblečení byly zástěry, do stáji plátěné plášťové, pro domácnost vkusné kanafasky, vyráběné českými tkalci, potomky pobělohorských exulantů v Zelově u Ludže. Přes vysokou cenu se těšily oblibě pro kvalitu a pevnost látky i stálost barev, s kterými levnější výrobky židovských textilek nemohly nikterak soutěžit. Sváteční obuv, až na vysoké boty s holínkami, byla v posledních letech většinou kupována v Baťově prodejně v Dubně.

V zimě se nosily silné vlněné punčochy a ponožky. Do vysokých bot a válenek také onuce. Ženy obouvaly sváteční vysoké boty nebo také vysoké šněrovací „sapožky“ podobné dnešním bruslařským botám, které byly předchůdci dnešních kozaček.

Do podzimní a zimní sloty muži oblékali navrch na kožich nebo zimník ukrajinskou (*či spíše kozáckou*) „burku“, velký, pohodlný soukenný plášť s „bašlykem“ (*kapucí*). Během druhé světové války se rozšířily prošívané vatované kalhoty a kabáty „fufajky“ sovětského střihu, které tvořily nezbytnou zimní výstroj sovětských vojáků. Staly se univerzálním zimním oblečením pro muže i ženy.

Posvícení a plesy byly za Polska pravými módními přehlídkami, především dívčích a dámských toalet.

Ložní prádlo a sypkoviny byly vesměs ze zelovských kanafasů. Jen prostěradla „rjadna“ byla někdy z domácího ukrajinského lněného plátna.

Češi nepřevzali z původního ukrajinského způsobu odívání prakticky nic, vyjma kožichů, beranic a vysokých bot, případně válenek. V době příchodu Čechů na Volyň ukrajinští a samozřejmě i tamní polští muži chodili v létě v zimě v „sermaze“, v létě z domácího plátna, v zimě z domácího sukna. Kalhoty pod sermahou nosili jen dospělí. Kalhoty byly v době panščiny symbolem dospělosti. Dokud mladý chlapec neoblékl kalhoty, nemusil chodit na robotu ani nebyl odveden na vojnu. V zimě se navrch na sermahu oblékal dlouhý ovčí kožich. Letní, u chudších i celoroční obuv tvořily laptě z lipového lýka, doplněné plátěnými ovinovačkami na způsob ovinovaček vojenských. V meziválečném období laptě

už nosili jen Polešuci na chudém volyňském severu. Ojedinele z pohodlnosti také někteří staří, konzervativní Ukrajinci. Mladší se už za laptě styděli. Laptě (*také „postoly“*) a sermahu, i když byly v létě velmi pohodlné, Češi nikdy nepřevzali. Viděli v nich symbol zaostalosti.

V meziválečném období se objevily vysoké i šněrovací gumové boty pro práci ve stájích a v mokru.

Zajímavé je, že přes tvrdé zimní podmínky, nošení ženských kalhot místo sukni bylo naprosto neznámé. Volyňské ženy a dívky je převzaly do svých šatníků spolu s tepláky až po návratu do vlasti.

Jídelníček

V prvních letech byl jídelníček velmi skromný, tak jak jej podmínky dovozovaly. Dlouhodobé odloučení od vlasti, v cizím ukrajinském prostředí, zákonitě ovlivnilo jídelníček krajanů. Zachovala se v něm oblíbená tradiční česká jídla, především vepřové s knedlíkem a zelím, dále bílé české buchty a koláče, které od nich později převzali i Ukrajinci. Zůstal „kaltoun“, což je drůbeží drůbková polévka, a také nudlová polévka. Chléb se pekl po domácku z bílé žitné mouky, teprve za okupace z černé, s příměsí 1/3 mouky ječné, povinně přimíchávané v mlýnech.

Do českého jídelníčku pronikla řada jídel ukrajinských, především boršče, a to ščovníkový, z červené řepy s fazolemi a zelny s fazolemi. Dále to byly „holubce“, zelné listy plněné masem a rýží, a buchtám podobné pečivo z žitné mouky, tzv. „pirohy“, s různou náplní (s masem, mákem, hrachem, fazolemi apod.). Oblibu si získaly jáhly z prosa a pohankové kroupy k přípravě kaši a také k plnění krvavých jelítek při zabijačce. Krajané převzali zvýšené požívání syrové solené slaniny. Na rozdíl od Ukrajinců dávali přednost slaničím čerstvě soleným. Jedli ji syrovou i smaženou. V postním období se zvyšovala spotřeba řepkového nebo lničkového oleje. V syrovém stavu se nerafinovaný surový olej spolu s cibulí a okurkami používal k bramborám a také k smažení. Křen se připravoval s červenou řepou nebo s jablky. Okurky se většinou kvasily přirozenou cestou v solném láku bez octa. Cibule a česnek sloužily jak k přípravě jídel, tak také jako příkrm za syrova.

V meziválečném období se rozšířila k snidani bílá káva a chléb s máslem. V zemědělských rodinách se konzumovalo hodně másla, podmáslí, mléka a tvarohu. Požívalo se mnoho ovoce, v létě čerstvého, v zimě většinou sušeného. Rexování bylo teprve v začátcích. Praktikovalo se u višní, vložených do láhvi s širokým hrdlem a zazátkovaným korkem. Sázely se do horké pece po chlebu. Z žitného kvásku při pečení chleba se varila polévka „kyselo“. Z žitného těsta se po chlebu pekly v peci „pampušky“ (*podplamenice?*), které

se mastily sádlem a potíraly česnekem. Značně oblíbené se těšily polévky z ječných krup nebo kruppek (*spíše bramboračka s kroupami*) a česnečka.

Některá jídla z jídelníčku ukrajinské kuchyně, především boršč, se u volyňských krajanů nejenže udržela, do dnešní doby, ale rozšířila se od nich i mezi ostatní české obyvatelstvo.

Jazykový vývoj

Je jen přirozené, že během sedmdesáti let života v cizině jazyk volyňských krajanů prodělal určité změny. Zůstala v něm dovezená ještě z vlasti z němčiny převzatá technická a řemeslnická terminologie, především z kovooborů a některé už dříve převzaté, v češtině zdomácnělé výrazy, jako: *ornodle* = vlasové jehlice, *oringle* = náušnice, *baněliky* = rukávniky apod. Dochovala se řada různých archismů, které už doma ve vlasti zanikly.

Do určité míry se změnil slovosled a větná stavba. Přizpůsobily se ruštině nebo ukrajinštině. Jinak však čeština byla dorozumivacím jazykem nejen doma v rodině, a v české společnosti, ale i v každodenním běžném styku s Ukrajinci, Poláky a Židy. Všichni z nich, především mladí, se dovedli domluvit česky.

Stupeň začlenění cizích výrazů do českého hovorového jazyka nebyl ve všech českých osadách stejný. Závisel na velikosti a vyspělosti osady, na škole, blízkosti dalších českých osad i na sousedství ukrajinském nebo polském. Ne všechny výrazy v příložené ukázce slovníčku byly všeobecně vžity. Některé byly pro snazší dorozumění používány pouze ve styku s Ukrajinci, s Poláky nebo Židy. Některé byly vžity jen místně, v některých osadách. Velmi tuhý život měly výrazy převzaté z ruské vojenské terminologie v době první světové války, zvláště u generace, která tuto válku zažila. Některé výrazy pak brzy upadly v zapomenutí. Jak se zdá, nejrychleji se vžívají a mají velmi tuhý život některé výrazy odborné, ať už lékařské nebo technické, které vznikly až po odchodu ze staré vlasti a nebyly součástí tehdejší české slovní zásoby. Vžíly se odborné výrazy jak ruské, tak polské, které zanikly po návratu do vlasti, kde je vytlačila domácí česká odborná terminologie.

U střední generace se z části vžíla polská vojenská terminologie.

Nejvíce se snad cizí jazykové vlivy projevíly u české mládeže žijící ve městech a v rodinách žijících roztroušeně v ukrajinských vesnicích a také v rodinách národnostně smíšených. Nejméně patrné byly ve větších, vyspělých českých osadách, kde byly české školy a u mládeže, která

absolvovala české měšťanské školy v Lucku, Rovnu a Zdolbunovu.

Znovupřipojení západní části Volyně k SSSR po 17. září 1939 také zanechalo své stopy, především v politické, ekonomické a vojenské terminologii, které byly na východní (*sovětské*) Ukrajině vžity už dříve.

Na východní Volyni, kde česká menšina byla mnohem slabší a méně kompaktní, se vlivy polštiny přirozeně neprojevíly. Tím výrazněji však byly vlivy ruštiny a ukrajinštiny. Omezené styky se starou vlastí způsobily jakési ustrnutí vývoje tamního českého jazyka. Až do návratu do vlasti v něm zůstalo mnoho českých archaismů, které vymizely teprve po delší době pobytu ve vlasti.

Za Polska se pod vlivem českých škol a styků se starou vlastí čeština do značné míry očistila od nánosů slov ukrajinských a ruských. Převzala však řadu výrazů polských. Mládež si začala zakládat na čistotě mateřského jazyka, ve kterém se zachovaly některé archaismy. Přesto v době reemigrace byli mnozí lidé ve vlasti udiveni čistotou jazyka volyňských Čechů.

Jeho studii se ve své diplomové práci věnovala učitelka Marta Krumhanzlová v Žatci. Došla k závěru, že se nejedná o žádné nové nářečí, vzniklé syntézou domácích nářečí českých, když vystěhovalci pocházeli z různých končin Čech a Moravy. Jazyk volyňských Čechů se ukázal být nejbližší nářečí východočeskému, z Hradecka a Jičína, odkud bylo nejvíce vystěhovalců. Byl to důsledek postižení tohoto kraje prusko-rakouskou válkou z roku 1866.

Ke všemu krajané ještě převzali řadu jaderných ruských, ukrajinských a polských nadávek, kterých používali v zlosti nebo v zlomyslném žertu.

U některých výrazů v příloženém slovníčku uvádím, z kterého jazyka byly převzaty. Mnohé z nich však v hovorové češtině obíhaly paralelně s původními českými výrazy. Mnohdy sloužily pro usnadnění dorozumivacího styku s Ukrajinci nebo Poláky. Většina těchto výrazů se však v různých obměnách vyskytuje ve všech východoslovan-ských jazycích i v polštině. Nelze tedy bezpečně určit, z kterého jazyka byly konkrétně převzaty. Na příklad slovo *JAR* = rokle, vyskytující se v ruštině, ukrajinštině i polštině, bylo původně převzato z jazyka tureckého. *LOŠA - LOŠE* = = hříbě, přes ruštinu z jazyka tatarského *LOŠ* = = kůň. Také ruský výraz pro stráž = *KARAU* pochází z jazyka tatarského.

Stačilo několik let života ve vlasti, aby uvedené jazykové rozdíly zmizely, nejen u mladší, ale i u starší generace. Bohužel, mladí převzali do svého slovníku řadu u nás běžně rozšířených vulgarismů, na Volyni dříve neznámých, jako obližatní vole - vole, kámoš, ségra, fotr apod., které o úctě k mateřskému jazyku příliš nesvědčí.

Vývoj cen půdy na Volyni 1867 - 1939

Sovětsí ukrajinští historikové v monumentálním díle „Istoriija mist i sil Ukrainy“, ve svazcích „Rovenščyna“ a „Volynska oblast“ mají ve směr tendenci odsoudit šmahem všechno, čeho ukrajinský lid v těchto oblastech dosáhl do roku 1939 na poli kulturním i hospodářském.

Při popisu osad založených Čechy většinou není o Česích ani zmínka (*kupodivu ani u Českého Malína*). Pokud se zmínka někde vyskytne (*Hrušvice, Kněbynky - dnes Majaky, Malovaná, Hlinsk, Podcurkov a Sienkiewičovka*), pak se o nich obvykle píše jako o privilegované, zámožné vrstvě (*především u Kněbynek a Hrušvice*). Byla prý jim přidělena nejlepší půda, zprvu nepodléhali vojenské službě, měli daňové úlevy a podobně. Jak tomu bylo ve skutečnosti?

Tedy především, půda Čechům přidělena nebyla. Museli ji koupit od poměščíků, většinou polských. Ukrajinci v době příchodu Čechů, jako starousedlíci, měli své chalupy, živý invetář a velmi skromný invetář mrtvý. Neznali železný pluh ani železné brány. Neznali hnojení chlévskou mrvou. Češi měli prakticky jen holé, pracovité ruce a dovedli promyšleně, racionálně pracovat. Zprvu většinou neměli ani střechu nad hlavou. Zakládali své osady prakticky na zeleném trávníku nebo také v zeleném lese. Po několik let bydleli v provizorních zemljankách nebo v budovách koupených, většinou zchátralých velkostatků, po několik rodin společně.

Jak to bylo s kvalitou půdy patřící Čechům?

Je pravdou, že se usazovali téměř výhradně v místech s kvalitní půdou, v úrodné jižní části Volyně. V chudé severní části, v Polesí, se usadili jen ojediněle, většinou ve městech. Poměščíci si při zrušení panštiny a rozdělení části půdy mezi osvobozené poddané obvykle ponechali lepší půdní celky, které pak rozprodali Čechům. Při poměrně stejnorodé, vyrovnané kvalitě půdy na jižní Volyni tento rozdíl nebyl příliš patrný ani rozhodující. Pro počáteční finanční potíže Češi většinou kupovali lesy, podle dnešních měřítek spíše pralesy. Teprve jejich vymýcením získali velmi úrodnou ornou půdu.

Jak tomu bylo s cenou půdy kupované Čechy od poměščíků a s výkupní cenou půdy přidělené ukrajinským rolníkům?

Ukrajinští rolníci spláceli výkup z panštiny po dobu sedmdesáti let při 6⁰/₀ kapitalizovaném úroku ročně státní pozemkové bance. Ukrajinští historikové uvádějí, že prý výkupní cena byla až trojnásobně vyšší než její tehdejší cena tržní.

Označují to jako oloupení vesnice. Jak tomu bylo ve skutečnosti?

Při použití metody statistických souborů z deseti vesnic Rovenské a Volyňské oblasti, ke kterým se v uvedených knihách nacházejí potřebné údaje, výkupní cena, zřejmě včetně 6⁰/₀ kapitalizovaného úroku, splatná v době 70 let se pohybovala v rozpětí 10 až 22 rublů v přepočtu na 1 hektar. Přitom převládala půda orná.

Češi v roce 1870 kupovali převážně půdu lesní, průměrně za 50 až 60 rublů/ha, většinou za hotové, místy na krátkodobé splátky. V roce 1878 při prodeji mezi sebou platili až 71 rublů/ha (*kupní smlouva z Frankova mezi Janem Steblíkem a Josefem Šircem*), o dalších dvanáct let později už 120 rublů/ha.

Jaká tedy měli privilegia? Snad jen privilegium na promyšlenou, cílevědomou práci.

Pravda, při tehdejší úrovni hospodaření ukrajinských rolníků a nedostatečně vyvinutém tržním hospodářství výkupní cena přidělené půdy pro ně představovala značné zatížení. Zdaleka ne však takové, aby podstatně zabrzдила jejich hospodářský a kulturní rozvoj.

Podle stejných pramenů se v roce 1883 v okrese Vladimír Volyňský v dnešní Volyňské oblasti sklízelo průměrně 3 až 4,5 q obilí/ha (použit přepočet měr a vah). V roce 1909 byl celoruský průměr výnosů obilí 9 až 13 q/ha. Celovolyňský (*včetně chudého Polesí*) 9,5 až 14 q/ha. V roce 1912 Češi na Volyni sklízeli průměrně 25 až 27 q/ha.

Zavedením pěstování chmele, jetele a jetelových semen, ovocných sadů, místy poblíž cukrovarů a nádraží pěstování cukrovky, chovem zušlechťených plemen hospodářských zvířat a používáním strojů Češi dosáhli vysoké produktivity práce a relativně vysoké úrovně majetkové a kulturní. České osady se svým uspořádáním, výstavností a ovocnými sady na první pohled lišily od sousedních vesnic ukrajinských a polských.

Český způsob hospodaření urychlil rozvoj tržního hospodářství a vývoj kapitalistických vztahů na ukrajinské vesnici na Volyni i mimo ni.

Ukrajinci se ukázali být chápavými žáky, především ve vsích, kde žili v bezprostředním každodenním hospodářském, kulturním a sousedském styku s Čechy. Zvláště po první světové válce mnohé ukrajinské vesnice začaly urychleně dohánět své české sousedy, a to jak na poli hospodářském, tak i na poli kulturním. Hospodářské a kulturní vyrovnání už bylo jen otázkou času.

Očima času

Nevelký autobus se kodrcavě šinul po prašné silnici z okresního městečka Mlynova přes osadu Máslenku severním směrem k Olyce. Motor autobusu lehce vrčel. Silnice vedla mírně zvlněnou volyňskou krajinou, aniž by motor autobusu byl přitom plně vytížen. V plně obsazeném autobuse cestovali starší manželé. Muž kolem šedesátky, žena o několik let mladší. Muž se zvědavě rozhlížel po okolí. Jeho oči hltaly chalupy Máslenky. Snažil se poznat, která z nich komu kdy patřila.

„Tahle vpravo je chalupa Svítkových, vlevo Antonína Hajného. Vedle ní stála kdysi zámečnická dílna Antonína Drnky, za silniční křižovatkou chalupa Hnídkových, za ní Štěpánkových a Lešákových. Dále kdysi výstavná vila Jaroslava Ponikelského. Vlevo rozsáhlá, kdysi Škopova ovocná zahrada. Dnes v ní stojí řada nových chalup. Kdysi Samolukův, později družstevní mlýn, po téměř padesáti letech po postavení dosud mele. Vladimír Samoluk působil v Karlových Varech jako profesor ruštiny. Tam také zemřel... Poslední zleva na okraji osady chalupa a kdysi také kovárna počestného Poláka Antonína Puchy. Kde je mu dnes konec? Zemřel v Blově u Kadaně... Kolik ostatních už také v Československu zemřelo...“

Srdce se mu mimoděk rozbušilo dojetím, oči zjihly...

Autobus projel kdysi českou osadou Máslenkou. Muž se soustředil na pozorování tak důvěrně mu známé krajiny. Okem zkušeného zemědělského odborníka sledoval změny, které v krajině proběhly za pětadvacet let, kdy tuto krajinu viděl naposled.

Proč vlastně spolu s čtyřiceti tisíci ostatních krajanů opustil tuto žirnou zemi, která byla třem pokolením českých vystěhovalců domovem od roku 1866 do roku 1947, kdy se hromadně vrátili do osvobozené vlasti?

Bída a cizácký útisk vyhnaly jejich pradědy z Čech do tehdy ještě carského Ruska. Krajané tu vymýtili lesy. Na jejich místě doslova v lese zeleném vybudovali práci tří pokolení výstavné české osady, které tonuly v záplavě zeleně ovocných sadů, místy také v záplavě chmelnic. Přes dvě války, které se tudy přehnaly, žili zde v relativním blahobytu. Nic jim tu zdánlivě nechybělo a přece se tu necítili doma. Při první možnosti odešli. Zanechali tu práci tří pokolení. Především však kus práce největší a nejzáslužnější, kulturní a hospodářský vliv na své ukrajinské sousedy. Také je k této krajině dosud váží vzpomínky a a pouta srdečného přátelství k ukrajinskému lidu.

Autobus se blížil k jeho rodišti, někdy Českým Dorohostajím. Film vzpomínek se mu bláznivě odvíjel z paměti. Ta silnice tu tehdy ještě nebyla. Vedl tudy jen široký, nezpevněný „šljach“, na kterém se mohly minout tři naložené žebříňáky.

„Šljach“ v létě plný hlubokého prachu, na podzim louží a bezedného bláta, do kterého koňské povozy zapadaly až po nápravy. Žlutá volyňská sprašová půda se v létě drobí na mračna prachu, za mokra rozbředá jako malta.

Muž srovnával v myšlenkách nával dnešních dojmů. Silnice a linky elektrického vedení, o kterých v mládí snil. Celá krajina se změnila a dále se mění. Zmizely rozsáhlé slatinné močály kolem řeky Ikvy, které se dříve žlutily kvetoucími blatouchy a čemeřicí. Dnes se na nich zelená obilí, řádkuje cukrovka. Zmizely meze, vznikly rozsáhlé kolchozní lány. Válkou zničený Mlynov byl znovu vybudován, větší a krásnější než před tím. Poznal v něm dům tety Vaškové, u které bydlel, když zde navštěvoval tehdy ještě polskou měšťanku. Navštívil budovu školy, kterou málem nepoznal. Změnila ji přístavba dvou křídel. Jen tváře lidí mu byly cizí. Židovští spolužáci byli za okupace vyvražděni fašisty, polští emigrovali do Polska. Mnozí z ukrajinských padli ve válce nebo se odstěhovali jinam, až na jednu spolužačku Češku, která zde zůstala provdaná za sovětského vojenského lékaře, a její staříčkou matku...

Mlynov se rozrostl do okolí. Za pár let pohltí sousední osady Moravici, Kružky, Berehy, Slobodu a také dříve českou Máslenku.

Silnice z Mlynova do Olyky minula mužovu rodnou vísku. Nejde ve stopách starého, klikatého „šljachu“. Napřímila si to zkratkou k nejbližší vesnici, dříve Českým Novinám jako střela po stopách letní pěšiny poli, kudy také v zimě kdysi probíhala sáňová cesta. Co se tou pěšinou nachodil do školy, později na zábavy a za děvčaty...

Krajina se změnila i jinak. Kopce se mu zdají menší, údolí mělčí, než jak je znal dříve. Některá údolí však jako by se prohloubila. Zvykly si jeho oči v Československu na jiné, prostorově větší dimenze? Částečně snad, ale zas ne tak úplně. Táhle kopec Karb měl kdysi dva obnažené křídové fleky. Dnes se na něm bělá jen jeden, ale daleko větší. Původní fleky se spojily...

Kam se poděla černozem na rovinách? Dřív byly vodou erodovány jen kopce a svahy. Na rovinách bylo pětadvacet až třicet centimetrů černozemní ornice na sprašovém podkladu. Dnes se to žlutne všechno. Zprvu nevěří svým očím. Snad je to subjektivní dojem, vzniklý dlouho zde trvajícím suchem a vyprahlostí půdy...

Táhle v polích zmizel nebeský rybník Jaroslava Hajného, osázený dřív topoly. Dnes je v té prolákliné mokřina. Na jeho poli „u trnek“ jsou budovy slepičího kombinátu na odchov brojlerů včetně porážkové linky. Kde ale je frankovský lesík? Zmizel, na jeho místě se zelená obilí. Pozůstatky deseti občanů z Ukrajinských Doroho-

stají, které v něm v roce 1941 postříleli fašisté a jejich přísluhovači, byly po válce exhumovány a pietně uloženy na hřbitově . . . Zmizely otcovská a všechny tři další české usedlosti na samotě Frankov. Zahrady zničily kruté mrazy. Chalupy jejich noví majitelé, ukrajinští přesídlenci z Polska, rozebrali a znovu postavili na Krásné Hoře.

Měl otcovskou samotu rád, přes to nad ní nepocítil pražádnou lítost . . .

Vytrhla jej ze zamyšlení nemladá statná Ukrajinka:

„Nejste vy náhodou Věna z Frankova?“

„Ano, jsem . . . Ale kdo jste vy?“

„Olena Dejneková,“ vpadla mu do náruče a přede všemi upřímně políbila. „Když jste tu vy, určitě tu je také vaše žena Marusja . . .“

Olena, Olena, bože můj, vždyť jsem ji znal jako dítě. Naše pole kdysi na Frankově sousedila . . .

Na rozcestí vystoupili všichni z autobusu. Šli s Olenou do osady Krásná Hora, tvořící část Velkých Dorohostají. Vedla tudy nová silnice z čedičových kočičích hlav. Teprve čekala na asfaltový kožich. Dále ve vsi už byla vyasfaltovaná.

„Tu silnici staví kolchoz na vlastní náklady. Tamta z Mlynova do Olyky je státní silnice,“ vykládala Olena.

Stěží poznávají kdysi Doležalových a Ferzikových chalupy na okraji Krásné Hory. Tolik jich tu vyrostlo nových . . .

Olena je pozvala domů. Propustila je po bohatém, upřímném pohoštění. Šli pak navštívit další známé, manželčiny spolužačky. Všude stejně dojemný obraz shledání, ukončený nezbytným pohoštěním, vzpomínkami na ty známé, kteří už odešli na věčnost, ať už zde na Volyni, nebo v Československu. Těch známých je už na živu poskrovnu. Pčtatřicet let je příliš dlouhá doba . . .

Dlouho s manželkou postáli u bývalého domu jejich rodičů v sousední osadě Bojarce. Kdysi prostorný dům se jim zdál nějaký malý a nízký. Nový majitel půlku domu odboural, získaný stavební materiál prodal. Tak jako všude jinde zmizely dnes už nikomu nepotřebné stodoly a stáje. Na dvorku zůstala jen studna a několik ovocných stromů. V domě žijí dvě staré bezmocné ženy. Jaký pak tedy div, že dům zchátral. Vždyť je zaplaven hlínou až po sokl, až k prahu, kam kdysi vedly tři schůdky. Ze starého drátěného pletiva kolem zahrádky před okny do ulice vyčnívá ze země asi tak třicet centimetrů. Plot byl půldruhého metru vysoký. Dobře si ho muž pamatuje, když tu za svobodna vysedával se svou první láskou, manželčinou sestřenicí, která se tu učila šití . . .

„Co se to tu jen stalo? Už to vidím. Podívej se, Maruško, na tu alej smrků nad vaší zahradou! Vždyť stojí na obnažených kořenech jako na chůdách! Hlínu od nich odplavila voda, eroze. Uložila ji na dvorku a na zahrádce. Podívej, támhle si přes Srbeckých dvůr a zahradu vymlela strouhu dolů k lukám. Ta tu přece nebyla . . .“

K někdejšímu Stránských obchodu se z ulice vstupovalo po čtyřech schodech. Dnes se chodí z druhé strany. Ty schody visí nejméně tři metry nad úrovní ulice. Ulice tu byla patrně prohloubena buldozerem při stavbě silnice, aby se snížilo stoupání do kopce.

Kopec vedoucí k dřevěnému pravoslavnému kostelíčku se zdá nějak divně malý. Také kostel se zdá být malý. Inu, přivykli si v Československu jiným zrakovým a prostorovým dimenzím. Co se do toho kostela v mládí nachodili, ani ne tak ze zbožnosti, jako kvůli setkání s českou mládeží z okolních osad, nejvíce na zelený čtvrtek na „strast“ (*pašije*). Mladí se odtud večer rozcházelí za světla svíček umístěných v láhvích s odříznutým dnem. Jakýsi lapiónový průvod. Nebylo mu tehdy zatěžko jít s Toníkem Doležalem s dívkami až do sousední Moskovštiny, dobré čtyři kilometry. Domů přišli až k ránu. Nikdy by si tehdy nepomyslel, že se jednou ožení s Maruškou. Patřila ještě mezi děti. Líbila se mu podobně jako ostatní pěkné dívky. Pak odešel do války. Tři roky ji neviděl. Jediné setkání při malínských oslavách v Žatci v roce 1947 rozhodlo. Dal přednost jejímu mládí . . .

Chodili do kostela také na vzkříšení. Pop Petr Tarnavskij Čechům přál. Naučil se dobře česky. O velkých svátcích vykonával bohoslužby střídavě v ukrajinském a českém jazyce. Kostel měl dva pěvecké sbory, ukrajinský a český. Při bohoslužbách se rovněž střídaly. O českých svatbách, pohřbech a křtinách sloužil jen česky. Byl mezi Čechy velmi oblíben. Kde je mu dnes konec? Zemřel v nedalekém Borbině . . .

Přenocovali u manželčiny sousedů Sakonových. Václav nemohl dlouho usnout. Neustále porovnával dojmy a poznatky dnešního dne. Co těch chroustů tady. Neustále narážejí do oken, nedávají usnout. Příroda tu dosud není zamořena chemií jako u nás . . .

Srovnával v duchu – starousedlí Ukrajinci si žijí dobře. Mají vysokou úroveň hospodářskou i kulturní. Vidíš to na nových domech i na vybavení domácností. Všude elektřina, o které jsme tu za mlada snili. Vaříče elektrické nebo na zemní plyn v láhvích. Pračky, ledničky, televizory, moderní nábytek . . .

Nadarmo tu nežili po tři pokolení v těsném sousedství a hospodářském soutěžení s Čechy. Od Čechů se naučili používat železný pluh s odhrnovačkou a hnojit chlévskou mrvou . . . Podle Čechů se pak začali také chovat a oblékat se.

Přesídlenci z východního Slovenska a Polska tu za nimi daleko pokulhávají. Je to vidět v kdysi české Nové Vsi, dnes jedné z ulic Velkých Dorohostají. Vesnička na dožití. Jen jedna nová chalupa. Jaký zde dříve kypěl hospodářský a kulturní život. Kolik tu bylo ovocných sadů. V kruté zimě vymrzly a nebyly více obnoveny . . .

Dílo zkázy dovršuje výmolová vodní eroze, které noví osídlenci nedovedou čelit. Češi ji dovedli udržet na uzdě pomocí živých plotů a pra-

videlnou údržbou příkopů kolem ulice. Taneční sál u Tichých, kde se kdysi hrávala ochotnická divadla a tančivalo se za zvuků dechové kapely Jaroslava Hajného, je úplně zpustlý. Veškerý kulturní život se přestěhoval do sousední Bojarky, střediskové části obce.

Široko daleko proslulá kapela Hajných byla založena v roce 1857 ve Vrčeníně v Čechách. Odtud se Hajní přistěhovali na Volyň. Zanikla v roce 1944, kdy její členové odešli do československé zahraniční armády generála Ludvíka Svobody. Více se pohromadě nesešli. Někteří padli u Dukly...

Příštího dne ráno manžele Olenin zeť Volodja Seňuk odvezl svým zaporožcem do Mlynova. Odtud se linkovým autobusem vrátili do Rovna, kde byla jejich výprava ubytována v hotelu Inturistu. Další den je čekala společná cesta celé výpravy do zapomenutých druhých Lidic, Českého Malína, poklonit se památce malínských mučedníků.

13. července 1943 okupanti vypálili Český i sousední Ukrajinský Malín. Nahnali občany do dřevěného pravoslavného kostela, školy a několika stodol, kde je za živa upálili. Neušetřili nikoho, ani kojenců, ani starců nad hrobem. 374 Čechů, 26 Poláků a na 130 Ukrajinců zahynulo v plamelech...

Později se v Mlynově vyjádřil jeden z německých generálů: „Byl to politováníhodný omyl...“

„Jaký byl Malín výstavný a krásný, bohatý. Jako kluk jsem tu byl někdy v roce 1935 u strýce Josefa Krámského za mládence na společných svatbách jeho dcery a syna. Obě dvě tehdejší nevěsty zahynuly v plamenech, každá s dvěma dětmi. Jednomu z nich byl sotva měsíc...“

Jich manželé se zachránili. Přežili boje u Dukly a Liptovského Mikuláše. Žijí v Novém Malíně u Šumperku. Jsou tu dnes s námi...“

Oficiální uvítání výpravy proběhlo už v městečku Ostrožci. Pionýrská dechová kapela, školní mládež a řada občanů, vyhlížejících ve výpravě své známé. Tři družičky – krasavice v ukrajinských národních krojích vítají výpravu tradičním „korovajem“ (*dort z pšeničného těsta, na podkladě těsta žitného, podávaný o svatbách*).

Přes oficiální ráz bylo uvítání velmi srdečné. Jediné oko účastníků výpravy nezůstalo suché. Pak uvítání v Malíně u pomníku, v místě, kde kdysi stával kostel. Dnes je toto místo v pietní parkové úpravě.

Mítink přátelství českého a sovětského ukrajinského lidu vyzněl na obranu míru. Dojemná shledání s ukrajinskými přáteli a dvěma Čechy, kteří zůstali žít doma v Malíně, Václavem Minaříkem a paní Kechrtovou. Jejich vnoučata už pomalu neumějí česky...

Položení věnců na bratrské mohyle na opuštěném českém hřbitově, malebně zarostlém barvínkem a jahodami...

Turistická výprava se po zdařilém zájezdu vrátila domů, do Československa. Všichni plní

nezapomenutelných dojmů ze setkání s krajem svého mládí, z přátelského přijetí oficiálního i soukromého. Všichni měli o čem přemýšlet. Uvědomili si, že do tohoto kraje víc už nepatří, že jejich skutečný domov je v Československu...

Nejvíce snad Václav. Vyrostl na samotě, proto byl citlivý a hloubavý. Mnoho četl. Absolvoval rolnickou školu v Dubně a chtěl dál studovat. Válka však zkřížila jeho životní plány. V březnu 1944 vstoupil do československé zahraniční armády v Rovně. Přežil Duklu. Konec války jej zastihl v Mírovicích na Hané. Zůstal v osvobozené vlasti. V roce 1947 v rámci celkové reemigrace za ním přijeli rodiče, sestra a také všichni ostatní krajané, mezi nimi i jeho pozdější manželka.

Ještě dlouho po návratu srovnával své poznatky a zkušenosti, zpytoval své svědomí:

„Vodní eroze ničí půdu i vesnice na Volyni. Za mého mládí ji držely na uzdě v polích meze, v ohrožených místech osázené navíc vrbami. Ve vsi živé ploty z habrů a vrb. Splavená půda se v zahradách akumulovala, úroveň zahrad se zvyšovala. Stromy se s tím vyrovnávaly narůstáním dalších a dalších adventivních kořenů. Svahy byly orány napříč. Byl tam mnohem vyšší podíl jetelů než dnes, méně okopanin. Navíc erozi ještě někde pomáhají ve jménu mechanizace lidé. Překážky jednoduše shrnou buldozerem. Patrně si to ani neuvědomují, když mají krajinu na očích pořád, jako jsem si to po pětatřiceti letech uvědomil já...“

Ne, oči mně nezklamaly. Nebyl to subjektivní dojem. Černozem na rovinách opravdu mizí. Jednak vodní erozí, jednak byl humus hlubší traktorovou orbou rozptýlen do spodního profilu ornice...“

Nějak se mu toho všeho zželelo. Probudil se v něm rodilý zemědělec. Vypadá to ale u nás v ČSSR snad líp než tam? Máš ty sám v té věci čisté svědomí? Cožpak jsi jako agronom nedal ve jménu mechanizace příkaz k rozorání řady terasovitých mezí na svazích? Nedal jsi zaorat příkopy v polích? Obojí zřizovaly celé generace na základě staletých zkušeností. A tys je nechal zrušit. Otevřel jsi cestu erozi a mokřinám. Ještě že naše půdy nejsou na vodní erozi tak citlivé jako volyňské spráše...

Jako by to dnes byl problém místo zrušených překážejících mezí nahnout v příhodných vzdálenostech a směrech zemními stroji nové tak, aby vyhovovaly využití mechanizace, záběrům agregátů, s ponecháním průlehů k přejíždění agregátů s terasy na terasu a zároveň ochránily půdu proti vodní erozi?

Později, jako praktik, který teprve dodatečně vystudoval dálkově agronomickou fakultu Vysoké školy zemědělské v Praze, se stal poněkud konzervativnějším. Každou novotu přijímal kriticky, selským rozumem. Snažil se k tomu vést své žáky na zemědělské škole. Mnozí z nich měli k zemědělství velmi daleko, považovali jeho názory za překonané. Odtud jejich macešský poměr k půdě.

Učil je brát s rezervou blokové osevnické postupy a s nimi spojené zásahy do krajiny, rušení alejí stromů, křovinatých strání a remízků. Učil je spoléhat víc na řádné hospodaření statkovými hnojivy a agrotechniku než agrochemii, především na pesticidy.

Cožpak lze v přírodě zvěř a ptactvo udržet uzavřené jako černochoy v bantustanech Jižní Afriky jen v refugiích – remízcích, stráních a lesících, které by pak byly ušetřeny chemických zásahů? To bys musel všem těmto tvorům voperovat do mozečků elektrody a udržet je radiovými vlnami v hranicích takových refugií – bantustanů...

I když by se ti to nakrásně podařilo, pak by v nich nezbytně zašli hladu...

Neměls však a nemáš dost sil ani vlivu, abys tomu všemu mohl nějak účinně čelit. Tvůj hlas zůstal a zůstane hlasem volajícího na poušti. Nemůžeš proto klidně spát...

Cožpak dnes můžeš orat pluhem napříč svahu nebo po vrstevnicích, když náš průmysl nevyrobí pluhy-obracáky? A i kdybys je nakrásně měl, mohl bys v stohektarovém lánu orat zvláště pět nebo deset hektarů?

Kolik menších pozemků ve stráních a údolích kolem vodních toků, dříve obdělávaných, dnes leží ladem, zarůstá křovinami a buření, stává se semeništem plevelů a škůdců, jako by se nenechaly efektivně využít pastvou ovcí, když už k jejich obdělávání chybí malá mechanizace.

Kde zůstala péče o chlévskou mrvu? Staré úsloví: „podle hnojiště poznáš hospodáře“ jsme

v současné verzi zapomněli modifikovat na „podle polního hnojiště (ještě lépe kompostu) poznáš hospodáře...“

Minulý rok ukázal, kolik jsme zůstali dlužni péči o meliorační zařízení, odvodňovací příkopy a drenáže. Kolik ploch polí máme dnes pod vodou...

Těžká mechanizace, hnojiva a pesticidy bez řádné péče o chlévskou mrvu a půdu situaci nevyřeší. Výnosy dosáhly kulminačního bodu. Pomalu, ale jistě stagnují. Nejsou zdaleka úměrně vynaloženým nákladům.

Pomoci může jedině včasný návrat k přezíraným zkušenostem starých hospodářů, uplatněným v podmínkách socialistické velkovýroby, k péči o chlévskou mrvu, k agrotechnice, osevnickým postupům, rozumné míře chemizace, kterou dnes k celkové naší škodě tolik plytváme.

Dále nám mohou pomoci vyléčit krajinu také ekologové. Je na čase, aby bylo jejich rad a připomínek opravdu dbáno, abychom našim vnukům a pravňukům odevzdali půdu živou, úrodnou a ne zdevastovanou poušť.

Obávám se však, že i jejich hlas zůstane hlasem volajícího na poušti... Obávám se, že lidstvo zajde i bez nukleární války, dříve nebo později, nedostatkem zdravotně nezávadné pitné vody, dýchacího vzduchu a zdravotně nezávadných, chemicky a radiačně nezamořených potravin...

Žatecko, 26. ledna 1982

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

I. ARCHIVNÍ MATERIÁLY

Archiv 1. československého armádního sboru v SSSR, Invalidovna, Praha-Karlín.

Dopisy ze zajetí – ze soukromého archivu Josefa Poznera, Teplice Lázně v Č.

Fotoarchiv z pozůstalosti Alexandra Pánka, Žatec.

Krajský archiv v Litoměřicích, oddělení bývalého Svazu Čechů z Volyně; záznamy agronoma Bočka o meteorologických a klimatických podmínkách.

Kupní smlouvy z Českých Dorohostajů ze soukromých archivů.

II. PUBLIKOVANÉ PRAMENY

BLOKNOT AGITATORA, Glavpolitizdat Moskva 7/1944.

DUKLA VĚČNĚ ŽIVÁ, sborníky Dukelského muzea číslo 1 až 5, Svidník.

SEZNAM SIBIŘSKÉ ARMÁDY, 1919 až 1920 Praha.

III. NOVINY A ČASOPISY

ČECHOSLOVAN, článek Jaroslava Hajného, Kyjev 1912.

VĚRNÁ STRÁŽ, Žatec 1946 až 1952:

Libovický Vladimír: Kronika Českých Novin,

Špatenka Antonín: Pokroková vesnice.

27-25

IV. LITERATURA

- BABEL Izák: S armádou Buděnného (Pěrvaja konnaja).
BRESZKO-BRESZKOWSKI: Poražení vítězové (Pokonani zwyciezcy).
CYBULSKI Henryk: Czerwone noce, Varšava 1964.
FOLPRECHT J.: Volyňští krajané, Praha 1947.
GAULLE de Charles: citace z jeho paměti citované v rozhlase v jazyce polském.
HEROLDOVÁ Iva: Válka v lidovém podání. Národně osvobozenecký boj jugoslávských a volyňských Čechů, Praha 1977.
KALENDÁŘ na rok 1919, polský: Na progú likwidaci wojny.
KOLEKTIV: Istorija míst i sil Ukrajiny v 26 tomach, Rovenščyna, Volynska oblast, Kyjev 1973.
OKSEŇUK Roman: Nyrys istoriji Ukrajiny do roku 1939.
PENĚŽKO G. I.: Psáno na tanku.
PILSUDSKI Józef: Paměti, Varšava, asi 1930.
POPEL N. K.: V těžké době.
PRZEWODNIK turystyczny po Wolyniu, polský baedecker asi z roku 1938.
REBL Jiří: Kronika Malované, rkp.
REJZEK Josef: Nezradili, Rovnost, Brno 1947.
SIENKIEWICZ Henryk: Pan Wolodyjowski.
TRZASKA, EVERT, MICHALSKI: Leksykon ilustrowany, Encyklopedja powszechna A-Z, Varšava.

V. KORESPONDENCE S PAMĚTNÍKY

- HAJNÝ Václav z Nové Vsi, Temenice u Šumperku.
HNÍDEK Josef z Máslenky, Kadaň.
HOLÁTKO Antonín z Frankova, Šumperk.
LIBOVICKÝ Vladimír z Českých Novin, Praha
písemné vzpomínky na útek sovětských zajatců z Badenu do Švýcarska.

VI. OSOBNÍ BESEDY S PAMĚTNÍKY

- BOHATÝ Bohumil z Libánovky, Strachotín.
BOHATÝ Vladimír z Libánovky, Vojkovice u Brna.
HAJNÝ Václav z Máslenky, Teplá.
HAJNÝ Jaroslav z Libánovky, Vojkovice.
HLAVÁČEK Antonín z Nové Vsi, Jesenice u Rakovníka.
MLEJNKOVÁ-HAJNÁ Emilie z Libánovky, Brloh u Loun.
PONIKELSKÝ Vladimír z Máslenky, Levonice u Žatce.
POZNER Josef z Bojarky, Teplice L. v Č.
PROKOP Josef z Podhajců u Dubna, Zálužice u Žatce.
ŘEHÁK Josef z Libánovky, Strachotín, o. Břeclav
ŘEHÁK Josef z Kněhynek u Lucka, Počerady.
ŠAFR Karel z Nové Vsi, Radičevy u Žatce.
ŠIRCOVI Josef a Anna z Frankova, Holedeč u Žatce.
ŠVOBOVÁ-VANÍKOVÁ Antonie z Nové Vsi, Lubník u Lanškrouna.
TOMÁŠEK Jiří z Krásné Hory, Koclířov-Vítězná.
VOSTRÝ Alexandr z Bojarky, Letov u Podbořan.
VOSTRÝ Bohumil z Bojarky, Kounov u Rakovníka.

VII. PŘÍLOHA: Frontové příběhy, podle vyprávění účastníků

- BOHATÝ Bohumil z Libánovky, Strachotín.
HAJNÝ Antonín z Máslenky, Bitozeves u Žatce.
HAJNÝ Václav z Libánovky, Karlovy Vary.
KUNC Josef z Novin Českých, Praha.
MOUČEK Vladimír z Máslenky, Radějovice u Stříbra.
OPOČENSKÝ Bedřich z Boratína, Křešice u Litoměřic.
PAZDERNÍK Antonín z Máslenky, Chomutov.
PONIKELSKÝ Vladimír z Máslenky, Levonice u Žatce.
POZNER Josef z Bojarky, Teplice L. v Č.

PUCHA Václav z Máslenky, Červený Újezd u Kladna.
ŘEHÁK Josef z Libánovky, Strachotín, okres Břeclav.
SEDLÁČEK Vladislav z Libánovky, Vojkovice.
ŠAFR Karel z Nové Vsi, Radičevy u Žatce.
VEGRICHT Teofil, Bítov u Žatce.
VOSTRÝ Vladimír z Frankova, Velká Morava u Králík.

VIII. OSTATNÍ ZDROJE A PRAMENY

KRUMHANZLOVÁ Marta, Žatec, disertační práce o jazyce volyňských Čechů, rkp, někdy kolem roku 1965.

Druhá část

Ing. Václav Širc

Z dob těžkých

Vzpomínky občanů Českých Dorohostají, Libánovky a Máslenky z dob, kdy polem pracovali
věnované památce těch, kteří do Prahy nedošli

Od samého začátku

Příběh štábního rotmistra Vladislava Sedláčka

V dubnu 1941 jsem byl spolu s mnoha dalšími krajanů z Libánovky a okolí povolán do Sovětské armády jako záložník na přeškolení. Byli jsme zařazeni do samostatného ženijního stavebního praporu. Pracovali jsme na výstavbě polních opevnění na sovětsko-německé demarkační čáře na řece Západním Bugu, poblíž města Sokal. Budovali jsme palebné sruby a souvislý pás protitankových zátarasů z kmenů silných stromů zakopaných kolmo do země.

Instinktivně jsme cítili blížící se nebezpečí války, Hitlerova útoku na Sovětský svaz. Uvedený pocit nerozptýlilo ani osudové dementi TASS. Netušili jsme jen, že válka je doslova za dveřmi.

22. června 1941 o 04.00 hodině středoevropského času nás vzbudil dělostřelecký přepad přímo do našich ubikací. Poplach, nikdo nevěděl, co se vlastně děje. Věděli jsme jen jedno, že německý útok započal, že vypukla válka.

Pohraničníci zachytili první nápor nepřítele, což nám umožnilo zahájit spořádaný ústup. Ani my, ani naši velitelé jsme nevěděli, že se nacházíme na úseku, kudy povede hlavní nápor nepřítele ve směru Berestečko-Mlynov-Rovno-Kyjev. Ustupovali jsme jižněji od hlavního směru náporu nepřítele. Německá Luftwaffe nemilosrdně bombardovala a ostřelovala z palubních zbraní kolony na silnicích a cestách. Při ústupu jsme opravovali rozbombardované mosty a cesty, budovali polní opevnění, které pak nepřítel obvykle obešel. Bombardováním jsme utrpěli značné ztráty. Ustupovali jsme přes Tarnopol ke Kyjevu. U Kyjeva jsme se podíleli na kopání protitankového příkopu. Jak jsem se později dověděl, příkop byl málo platný. Německé tanky jej jednoduše obešly jinou . . .

Vyvážli jsme z obklíčení u Kyjeva a ustupovali dál na východ, až k Charkovu. Stále jsme opravovali mosty, cesty, letiště. Mnoho příslušníků praporu se stalo nezvěstnými. Patrně upadli do zajetí. Nikdo z těch, kdož se stali nezvěstnými, se po válce domů víc nevrátil – Sáša Stehlík z Malované, Sáša Rudolf z Malované, Václav Žďárský z Moskovštiny, bratři Václav a Sáša Paterové z Českých Novin a řada dalších.

Někdy v únoru či březnu 1942 náš prapor byl rozformován. Odveleli nás na výstavbu válečného průmyslu na Sibiři. Nadále jsme podléhali vojenské kázní a jurisdikci. Životní a pracovní podmínky byly velmi těžké. Také potravin bylo poskrovnu. Jaký pak také div, když fašisté obsadili hlavní obilnici Sovětského svazu, Ukrajinu.

Obdivovali jsme prostě, neokázalé hrdinství sovětských lidí, kteří v tak těžkých podmínkách dokázali vytrvat.

Když jsem se dověděl o vzniku československé armády v SSSR, ihned jsem se do ní přihlásil. V Buzuluku jsem se setkal s řadou známých krajanů, Václavem Kaufmanem a Josefem Rejkem z Malované, Josefem Krobem z Moskovštiny, Josefem Jirkovským z Volkova, Emilem Morávkem z Libánovky a dalšími. Emil Morávek onemocněl tyfem a zemřel v Buzuluku.

U Sokolova bojovalo celkem dvaapadesát volyňských krajanů. Z nich dvaadvacet padlo, mezi nimi Josef Krob z Moskovštiny a Josef Jirkovský z Volkova. Byl jsem tu raněn a vyznamenán.

U Kyjeva jsem velel ženijnímu družstvu. Dobře mi posloužila dobrá znalost tamního terénu. Jako na výsměch osudu Němci přizpůsobili sovětský protitankový příkop z roku 1941 pro potřeby své obrany. S družstvem ženistů, kterému jsem velel, jsme odstranili německé miny a pomocí výbušnin vytvořili průchody pro naše tanky, které pak úspěšně prošly. Byl jsem při tom raněn, naštěstí ne příliš vážně. Za vytvoření průchodů jsem byl vyznamenán a jmenován rotmistrem.

V březnu 1944, po příchodu 1. československé brigády na Volyň, jsem se téměř po třech letech setkal s manželkou a dětmi. Manželka nemohla uvěřit svým očím, když mě spatřila. Měl jsem strach, že nepřezije přemíru náhlé radosti a štěstí. I radost dovede zabít . . .

Doma jsem se pomalu ani neohřál. Do armády přicházely tisíce a tisíce krajanů. Stávající ženijní útvar byl doplněn nováčky. Formovaly se ženijní nové útvary. Probíhal intenzivní bojový výcvik. Kromě základního vojenského výcviku jsme museli nováčky naučit stavět a opravovat mosty, palebné sruby, kryty a pozorovatelné, především však pracovat s výbušninami, hloubit jejich pomocí palebná postavení pro děla a tanky, pokládat miny, nacvičit techniku vyhledávání a zneškodňování min nepřítele, což bylo ze všeho nejnebezpečnější. Vždyť ženista se může mýlit jen jednou. Stačí jen zdánlivá maličkost, neopatrné zaváhání, spěch nebo chybička . . .

V době bojů u Dukly jsem velel ženijní četě. Byl jsem raněn potřetí. Měl jsem ale z pekla štěstí. Žádné zranění mi nezanechalo trvalé následky.

Po válce jsem se usadil ve Vojkovicích u Zidlochovic. V roce 1947 za mnou přijela manželka s dětmi.

Dopisy ze zajetí

Dopisy napsal a poslal svým rodičům Vladimír Posner z Bojarky. Oblíbený dobrý kamarád a šikovný strojní zámečnický. Spolu s bratry Josefem a Jardou pracovali v otcově zámečnické dílně. Dovedli opravit všechno, od hodiněk a jízdních kol až po žací stroje a mlátičky. Z malé, skromné dílny si pomohli k rozsáhlé, dobře vybavené dílně, když koupili sousední dům, kovárnu a malou zemědělskou usedlost od Antonína Skoby, který se vystěhoval k Lucku, k tomu ještě kus pole a lesa.

Na podzim 1940 byl Vláďa povolán do prezenční vojenské služby v Sovětské armádě. Sloužil v městě Ostrogožsk u Voroněže. Absolvoval poddůstojnickou školu. Jeho další osudy poznáte z jeho dopisů, jejichž obsah nebyl nikterak upraven.

Dopis I.

Immendiengen dne 28. 5. 1942

Dobrý den, drabý tatínku, maminko, Jaroušku a Josíčku, zároveň ostatní, srdečně Vás libám. Dopis ze dne 18. 5. 1942, který jsem od Vás obdržel, mi připadal jako sen. Nikdy jsem si nepomyslel, že se mi podaří navázat styk s Vámi. Slzami jsem skropil ten drabý mi dopis. Kdybyste věděli jen pouhou desetinu o mém životě... ale ne, ne, to prostě v dopise nelze popsat. Už skoro rok jsem za dráty a nedovedu pochopit, že jsem to dosud dokázal přežít. V jedné pevnosti nás bylo 38 000. Za dva měsíce nás zůstalo na živu sotva 8 000. Denně mřelo hladem až 1 500 lidí. Pomalu jsme jedli jeden druhého. Za noc vždy zmizelo 100 až 200 podřezaných, z kterých se pak vařila polévka. Psy a další podobnou havěť nebudu jmenovat, ta se cenila jako vepřové...

Tím výčet končím. Dostávali jsme na celý den 100 gramů černého chleba a čajovou sklenici polévky z nemyté brukve a shnílých brambor. Tak nás krvepijce krmil v zajetí.

Podrubě Vám napíšu víc. Na sepsání všeho bych potřeboval aspoň dvacet sešitů.

Teď Vám budu psát na Vaše přání. Zranění se mi zabojilo. Dvakrát jsem byl v bodákovém útoku. V druhém útoku jsem byl bodákem raněn do břicha. Díky mé zručnosti jsem zůstal na živu. Odrazil jsem mu pušku, takže mě bodnul jen slabě přes řemenu patronáže do břicha, do hloubky asi jednoho centimetru. Kamarád mu v tom okamžiku vrazil bodák pod lopatku, ani neblesnul. Bylo to pod Smolenskem.

Ten člověk, na jehož adresu píšete, je Polák nasazený na civilní práci. Poprosil jsem jej o to a on mi vyhověl. Nezapomenu mu toho. Teď my zatím nemám co dát, neboť natabuji pro snilé brambory ruku přes dráty.

Nacházím se u švýcarských braníc, 12 km od města Immendiengen. Těžká práce a k jídlu brukve. Barák máme postavený vedle té firmy, oběhnaný nesčetnými dráty. Kam se nebneš, všude ho máš s napřaženým bodákem za zády. Skoro rok už trpíme.

Teď dál, dostat mě odtud, nedostanete. Je to marné. Neutrácejte zbytečně peníze. Jsou tu také Francouzi, Poláci, Jugoslávci a zajatci jiných národností, už třetím rokem. Radši mi tady pomozte, čím jen můžete. Pošlete mi třeba brambory, jen aby nebyly snilé. I za to Vám budu v duchu Vaše zlaté noby libat. Ach nevíte, jak jsem rád, že jste živi, o sobě to už nemluví. Dnes ještě žiji a za hodinu, či za minutu můžu být tam, kde ostatní... Také píšu, že Sáša Andělů je po smrti. Zemřel, ještě když jsme byli v letním lágru. Také jsem se tam viděl s tím Ukrajincem z Bojarky, který šel na jaře do vojska. Ten už je sotva na živu.

Teď možná zase změním adresu, pište na ni. Chcete-li mi poslat peníze, tak pošlete, já aspoň zaplatím tomu Polákovi. Nám zajatcům psát nedovolují, za to by nás zastřelili. Pošlete mi aspoň kilo tabáku. Za balíček tabáku lze dostat nové boty.

Dost nám tu pomáhají Poláci. Házejí nám přes dráty kůrky z chleba, brambory a podobně. Je nás v komandu třicet zajatců. Každý chytí kousek a nikdo se opravdu nenají.

Podrubě Vám znovu něco napíšu. Tím dopisem končím.

Nebude na škodu, když mi pošlete osobní doklady.

Všechny Vás nesčetněkrát libám. Napíšte mi jak žije mládež, zda jako my tady, nebo zda líp.

Teď je krásný čas, všechno kvete, jen my tu pomalu uvadáme.

Na shledanou! Vláďa

Dopis II.

Immendiengen 31. května 1942 - 06.00 hodin

Dobrý den!

Drahý tatínku, mamičko, Jaroušku, Josíčku, švaříčková a ostatní, přeji Vám vše nejlepší. Zatím jsem zdravý, čehož přeji i Vám. Dostal jsem Vaš dopis z 18. 5. 1942. Byl to první dopis, který jsem od Vás obdržel. S tím, který jste obdrželi, jsem jich poslal jedenáct.

Dřív jsme se nacházeli v lágru v polském městě Denblin. Ti z nás, kteří jsme zůstali na živu, rozdělili do pracovních komand a odeslali na práci do Německa. V mém komandu je 35 lidí. Pracujeme u jedné firmy v kamenolomu. Dřív to bylo strašné, 100 gramů chleba a čajová sklenka polévky na celý den. Denně při tom umíralo

1 500 až 2 000 lidí. Zůstali na živu jen ti, kteří pracovali. Těch bylo asi 10 %.

Jak jsem zůstal na živu? Podle zkušeností s ostatními mi zbývalo ještě asi deset dnů života. Už jsem nemohl chodit. Spalí jsme pod holým nebem, déšť nedéšť, stále venku. Žádný barák. Jen deset řad ostnatého drátu kolem. Lidé padali jako mouchy. Uvědomil jsem si, že už tak dále nemohu. Měl jsem u sebe v tlumoku vojenskou knížku a inkoust. Pustil jsem se do práce. Jedna kuchyň vařila pro 20 000 zajatců. Pracovali u ní zajatí ruští Němci. Nikoho jiného ke kuchyni nebrali.

Šikovně jsem ve vojenské knížce přepsal národnost na německou. Jméno Vladimír jsem přepsal na Herbert. Odvážil jsem se ohlásit u důstojníka, buď anebo... Přes tlumočníka jsem mu ohlásil, že jsem ruský Němec. Podíval se do vojenské knížky:

„Umíš německy?“

„Málo, jen několik slov...“

„Warum?“

„Moje matka byla Češka, otec Němec. Brzy zemřel, matka se mnou mluvila česky...“

Usmál se a poslal mě ke kuchyni: „Budeš kučařem!“

První den mi to moc nešlo. Pak už to šlo líp. Pětkrát denně jsem vařil po pětadvacet věder polévky. U kuchyně jsem pracoval přes čtyři měsíce. Tím jsem se zachránil. Teď nevím, jak bude dál. Jsem v pracovním komandu. Denně fasujeme 300 gramů chleba a dva litry polévky či spíše šlichty. Je to samá brukev, omastek žádný. Člověk je mdlý jako ta brukev. Trochu nám tu pomáhají civilní Poláci, kteří tu jsou pracovní nasazení. Je jich tu asi třicet. Občas nám dají kus kůrky chleba nebo pár brambor, takže dosud žijeme. Chleba je v Německu velmi vzácný, všechno jen na lístky, bez lístků nekoupíte nic. Všude jen samé hory a kamení. Pracujeme od 07.00 do 17.00 hodin za plat 20 feniků denně, za které lze koupit láhev limonády. Je to koňský život. Stojí nad námi s holí v ruce, ať jsi zdrav, nebo nemocen, musíš pracovat. Ach, jak jen se odtud dostat? Stokrát raději bych byl na frontě nežli tady. Za měsíc tomu bude rok, co jsem se dostal do zajetí. Bylo to v druhém měsíci války.

Zapomněl jsem Vám napsat o tom ukrajinském chlapci z Bojarky, co šel k odvodu ženatý. Zapomněl jsem už jeho jméno. Vy na ně určitě přijdete. Jmenoval se Volod'a. Manželku měl z Moskovštiny. Uviděl mě kdysi u táborové kuchyně. Poznal mě a přes dráty na mě volal česky. Sotva jsem ho poznal. Byl polonahý, bos, jen kost a kůže. Rozplakal se. Řekl mi, že je rád, že mě uviděl. I já jsem jej rád uviděl. Řekl jsem mu: „Dokud tu budu živ já, ani ty nezahyneš...“ Každý večer vždy po setmění jsem mu přes dráty podával chleba a brambory. Opatřil jsem mu oděv i boty. Řekl mi: „Vláďo, jestli se

někdy dostaneme domů, budeš mi drahým člověkem...“ Také tu se mnou byl Sáša Andělů. Vzalí ho do nemocnice. Škoda, ty bys mu pomohl...“

„Právě tak jako tobě...“

Kdo se dostal do nemocnice, sežraly ho vši. Přírozenou smrtí nezemřel. Vší bylo tolik, že nám užíraly knoflíky.

Staral jsem se o Volod'u asi dva měsíce. Pak mě převedli do jiného lágru a víc jsem ho neviděl. Bylo to ještě v létě v Polsku. Nedá se to popsat, tak končím.

Každý můj dopis bude mít jinou zpáteční adresu. Poláků, kteří tu pracují, je dost a nechci obtěžovat stále jen jednoho. Poláci tu žijí všichni společně, tak ať to bude ten nebo onen, tak mi dopis doručí. Jen mi nepište dopis doporučený. Když můj dopis došel k Vám, tak Váš dojde ke mně. Pošta je odtud asi čtyři kilometry. Víte, jak je to na státních pracích, nikdo člověka pro ten dopis nepustí.

Jestli mi chcete poslat peníze, tak jenom feníky. Balíček s jídlem mi neposílejte, je to zbytečné. Jedním kilem se nenajím. Raději mi pošlete půl kila tabáku. Za tabák dostanu od Poláků chleba, zkrátka mi dají, co si požádám.

Já nekouřím, kdybych kouřil, tak bych už dávno hnil. Poláci mají kilo chleba denně a ještě jim posílají z domova. My se k nim nemůžeme přirovnat, jsme jen „plenní“. Kuřiva však mají málo, takže za tabák bych tu už nějak prožil.

Tím končím.

Prosím Vás, odepište mi, jak jste zdraví. Jak jsou zdraví strýc a teta Hladíkoví, Joza, švaříčková, Kunáškoví. Co dělá mládež? Co děláte vy atd.

Jestli si rozumíte s Němcem? Já jsem u našeho důstojníka tlumočnickem. A teď pa!

Srdečně Vás líbá Váš Vláďa.

Dopis III.

Korespondenční lístek poslaný Vladimírem Kroupou, krajanem z Ivanič u Vladimíru Volyňského, civilem, nasazeným na práci v Německu, psaný dne 5. 10. 1942 s datem poštovního razítka z 9. 10. 1942 z pracovního tábora pro cizí dělníky Klostermühle u St. Georgen ve Schwarzwaldu byl stručný:

„Byl jsem na dezinfekci ve Villingenu (Immensdiengenu?). Setkal jsem se tam s Vaším synem Vladimírem. Mluvit nás spolu moc nenechali. Podal mi Vaši adresu s prosbou, abych Vám napsal, že je živ a zdrav, protože zajatcům psát nedovolují. Také jsem živ a zdrav. Pracuji v továrně na tavení železa.“

Jestli jednou Vás srdečně zdravím já i Váš syn Vladimír. Odepište mi, zda jste lístek dostali.

Vladimír Kroupa“

Dopis IV.

Korespondenční lístek zajatecké pošty z 11. srpna 1943 zajatce číslo 41 509:

Má poklona! Draze milý tatínku, maminko, Jozo, Jaroušku i ostatní, vše Vás líbám. Sdělují Vám, že jsem dosud živ. Jak žiji, to Vám snad psát nemusím, asi to sami víte. Pracuji teď v továrně jako zámečník. Prosim o brzkou odpověď. Napište, jak jste zdraví, čekám.

Na shledanou Váš Vláša

* * *

Podle tohoto posledního lístku je zřejmé, že se Vláša dostal z kamenolomu do továrny. Život tam byl patrně volnější, když mohl oficiálně psát domů. Tímto lístkem jeho stopa končí. Veškeré poválečné pátrání po jeho dalších osudech zůstalo bezvýsledné.

Lístek také vyvrací původní domněnku uvedenou v kronice, že snad zahynul při hromadném útěku sovětských zajatců přes Bodamské jezero do Švýcar, o kterém jsem se dověděl od baletního mistra Vladimíra Libovického.

Patrně zemřel následkem více než dvouleté pod-

výživy a vyčerpání, tak jako v Německu zemřely statisíce a milióny sovětských válečných zajatců. Balíčková pomoc od rodiny docházela poštou nepravidelně a nemohla zdaleka postačit. Mohl se totiž posílat 1kg balíček na osobu měsíčně.

Zůstává tu ještě nejasnost ohledně totožnosti zemřelého zajatce Sáši Anděla. Sáša Anděl ze sousedních Českých Novin do té doby v armádě nesloužil, byl doma. Je dosud na živu, i když později u Dukly ztratil ruku. Mohlo se snad jednat o jeho staršího bratra Aloise Anděla, který byl jako polský voják prezenční služby zajat v roce 1939. Ze zajetí se nevrátil. Kde by se však vzal mezi sovětskými zajatci v roce 1941?

Je zázrakem, že první dva otrěsné dopisy, dodané na poštu prostřednictvím polských civilních dělníků, mohly ujít pozornosti německé cenzury a dostat se do rukou adresáta. Jejich obsah dokumentuje život sovětských zajatců v německých zajateckých táborech s takovou přesvědčivostí, že myslím, žádného dalšího komentáře nepotřebují.

Bestiální zacházení se sovětskými zajatci vyburcovalo sovětské vojáky do boje na život a na smrt. Bylo také jednou z příčin vojenské porážky Němců na východní frontě.

Tanky za námi

VZPOMÍNKA PŘÍSLUŠNÍKA MOTOROTY SPO ANTONÍNA HAJNÉHO

18. března 1944 jsem spolu s mnoha kamarády z Českých Dobrohostajů a Máslenky vstoupil do československé armády v Ravně. Byl jsem odevden a zařazen k motorotě SPO (smíšeného předzvědného oddílu). V motorotě jsem se setkal s mnoha kamarády a známými z našeho okolí, vesměs s mladými chlapci od osmnácti do pětadvaceti let.

Naše zařazení k motorotě se nám velmi líbilo. Motoroty vždy lákají mladé chlapce. Přimo nás fascinovaly, i když většina z nás se zde s nimi důvěrně seznámila poprvé. Přirozeně to mělo vliv na elán při výcviku. V krátké době jsme ovládli teorii motorů a také řízení vozidel, motocyklů, obrněných aut a anglických pásových transportérů bren-carierů.

Po prodělání základního výcviku jsem byl zařazen do osádky bren-carieru jako střelec z velkorážného kulometu. Byly to rychlé, lehké obrněné transportéry, vhodné pro průzkum v pohybovém boji a také pro rychlou přepravu samopalníků-výsadkářů. Jejich výzbroj sestávala z velkorážného kulometu. Nemohly proto v boji obstát proti dělům a tankům.

Řidičem našeho brenu měl být původně Václav Tomeš z Hubínské Nivy. Pro vysokou postavu a velmi dlouhé nohy se k tomu nehodil. Když zasedl za řídicí páky, měl kolena až pod bradou.

Byl proto přeřazen k samopalníkům-průzkumníkům. Místo něho přišel jiný řidič.

Asi třetího dne bojů u Dukly četa brenů, které velel rotný Karol Huňa (člen Interhelpa), byla poslána na průzkum do nějaké větší polské vesnice, snad to byly Kobylany. Měli jsme dorazit k tamnímu velkostatku, obklopenému rozsáhlým sadem. U velkostatku jsme měli odbočit vlevo, kde jsme měli zastavit v blízkém lesíku. Odtud se měli naši výsadkáři vydat na průzkum.

Blížili jsme se k velkostatku, který byl občas ostřelován z děl a minometů. Nevím proč, zda jsme si spletli směr či pro dobrou cestu nebo pro lákavý pohled na zrající jablka v sadě jsme zabrnuli před velkostatkem doprava, objeli jej a vjeli do dvora. Zde jsme zastavili. Ve dvoře jsme zastali několik sovětských vojáků. V sadě jich zřejmě bylo mnohem víc. Na náš dotaz, kde že jsou Němci, odpověděli neurčitě: „Hdě to pered nami . . .“

Pochutnávali jsme si na jablkách. Breny s osádkami zůstaly ve dvoře. Samopalníci-výsadkáři šli na průzkum.

Netrvalo dlouho, když jsme uslyšeli dupot chvatně se vracejících výsadkářů. Křičeli: „Tanky! Tanky!“

Chvatně naskákali do brenů. Na Huňův rozkaz jsme vyrazili s breny ze dvora. Na blízce

křížovatce jsme se málem srazili s německým tankem, který proti nám vyrazil odněkud z vesnických zabrad. Zablédl jsem na jeho boku kříž.

Vyrazili jsme na plný plyn po silnici zpět k našim. Breny byly ověšeny výsadbáři jako rojem včel. Nikde nebylo hnutí. Jel jsem v posledním brenu.

Za námi vyrazily tři tanky. V zápalu pronásledování nás čelní tank chtěl dostihnout a vzít pod pásy. Rozdrtil by nás jako plechovku sardinek. S brúzou jsem hleděl, jak se blaveň jeho děla kolébá za námi, takřka na dosah ruky. Tankisté se zřejmě páslí na naší brúze. Proč by nás nemohli trochu probnat a pak teprve poslat k čertu? Zřejmě pro nás litovali dělostřelecký granát.

Škoda, že jsme s sebou neměli ruční protitankové granáty. V dané chvíli stačilo hodit je za sebe pod tank i za cenu, že bychom to sami také odnesli. Aspoň by nás nedostali zadarmo! Obvyčejné ruční granáty na to nestačily. Také můj velkorážný kulomet byl proti tanku bezmocný.

Honička trvala asi půl kilometru. Na štěstí jsme překonali táblé stoupání a rozjeli se po rovině. Tachometr ukazoval kolem šedesáti mil. Tank začal zůstávat vzadu. Když tankisté zjistili, že jim unikáme, zahájili palbu z kulometu.

Zablédl jsem, jak dlouhán Tomeš byl zasažen. Otočil jsem hlavu kupředu vozidla. Nemohl jsem se dívat do blavně tanku a bezmocně čekat, kdy to „slízneme“.

Další dávka. Pocítil jsem prudké píchnutí pod pravou lopatkou, a zároveň na prsou. Osobní obvaz v náprsní kapse se mi rozletěl do vzduchu jako roztržená peřinka. Zatmělo se mi v očích. Pak přede mnou zasténal další kamarád, zasažený toutéž střelou co já.

„Konec! Dostanou nás všechny! Vždyť je to vyložené bláznovství chtít utéct tankům v otevřeném terénu! Stačí jim na to několik granátů. Proč jsme raději neustoupili přes sad velkostatku do lesa?“ – blesklo mi blavou s ubývajícím vědomím.

„Bum! Bum! Bum!“ ozvala se za námi salva dělostřeleckých výstřelů a blízké výbuchy granátů.

„Teď už s námi udělají krátký konec!“

„Hoří! Tank hoří! Dostal ji! Hoří druhý i třetí! Hoří všechny!“ zaslechl jsem ještě radostný pokřik kamarádů, dříve než jsem úplně pozbyl vědomí.

Jak jsem se později dověděl, němečtí tankisté zapomněli na základní opatrnost. Vyjeli za ná-

mi po silnici do otevřeného terénu. Netušili, že v sadě velkostatku a v lese vlevo za ním jsou v palebných postaveních zamaskovány sovětské tanky. Vystavili se jim na poměrně krátkou vzdálenost slaběji pancéřovanými boky. Hned prvními výstřelými děl sovětských tanků byly zasaženy všechny tři. Všechny tři vzplanuly. Další granáty pobily a rozprášily tankisty, kteří se zachránili z hořících tanků a pokoušeli se o ústup ke svým.

Zřejmě jsme měli víc štěstí než rozumu. Nakonec to s námi dobře dopadlo. Tři tanky za život dlouhána Tomeše a několik našich raněných...

Nevim, jak dlouho jsem byl v bezvědomí. Z mrákot jsem zaslechl známý hlas. Poznal jsem po blase mého spolužáka Vladimíra Šánu:

„Podívejte, strejdo, tady Toník Hajných umírá!“

„Tedy snad opravdu umírám,“ zbrozil jsem se. Kolikrát jsem totiž od starších lidí slyšel, že umírající před smrtí obvykle přichází na chvíli k vědomí.

„Neboj se! Neumře! Toník má koňskou ‚náтуру‘ a silnou tělesnou konstrukci. Hladký průstřel plic, to určitě přežije,“ poznal jsem hlas Antonína Tichého, souseda a otce mého spolužáka a kamaráda v SPO, Vladimíra Tichého.

Vědomí, že mám jen bladký průstřel plic a slova „strejdy“ Tichého „Toník to určitě přežije!“ působila přímo zázračně na moji vůli a chuť k životu. Záhy jsem se úplně probral. Kolem byla tma.

„Pit! Vodou!“ – zasténal jsem.

Nade mnou se skláněly dvě postavy. Vláďa Šána a strejda Tichý. Tichý držel kotlík s vodou. Šána z něho nabíral lžící vodu a podával mi ji do úst. Polykal jsem vodu. Po celém těle se mi rozléval blahodárný pocit a cítil jsem, jak se pomalu vracím k životu.

„Kde jsem?“ – tázal jsem se tiše, neboť mluvení mi působilo bolest na prsou.

„V Bóbrce, u štábní roty,“ řekl mi Tichý a uvažoval mi mokrý obklad na horečně rozpálené čelo...

* * *

Václav Tomeš své zranění, průstřel plic, nepřežil. Zemřel až po čtrnácti dnech v nemocnici v Řešově. Údajně mu při transfúzi byla omylem podána krev jiné krevní skupiny...

Poslední setkání

VYPRÁVĚNÍ KARLA ŠAFRA

Bylo mi kolem pětáctiřiceti, když jsem se v březnu 1944 přihlásil do československé armá-

dy v Rovnu. Vzhledem k vyššímu věku jsem byl zařazen k trénu 3. praporu jako vozká. Ve srov-

nání s pěšáky v první linii jsem na tom rozhodně byl mnohem líp. Přesto služba u trénu neznamena žádnou „ulejvku“. V hornatém karpatském terénu jsme často museli s povozy do těsné blízkosti první linie. Cesty k ní byli zastrženy nepřátelským dělostřelectvem a minomety. Zatímco pěšák se mohl před dělostřeleckým či minometným přepadem ukrýt v příkopu u cesty, vozka se s koňmi ukrýt nemohl. Zodpovídal za koně i svěřený mu náklad střeliva nebo potravin, někdy navíc i ruksaky pěšáků. Nemálo vozků zahynulo nebo bylo raněno, někteří při dělostřeleckých a minometných přepadech, jiní při najetí na minu, kterými ustupující fašisté doslova zaneřádili kdejakou cestičku, stezku, budovy, studny. Někteří zahynuli při útoku na výšinu Obšár, když byli zařazeni k doplnění prořídilých řad pěšáků.

Péče o koně, především shánění a opatrování píce, zabírala každou volnou chvíli. Bylo ctí každého vozky udržet koně ve fyzické kondici a zdatnosti, aby se s nimi mohl dostat všude tam, kam se už nemohla dostat auta.

Bylo to někdy v druhém týdnu bojů u Dukly. Bojovalo se o výšinu 534, výšinu smrti. Přivázel jsem chléb a potraviny z polní pekárny. Zastavil jsem na okraji lesa. Viděl jsem, jak naši pěšáci pod tlakem nepřátelského protiútku ustupují z výšiny dolů k lesu, na jehož okraji jsem se nacházel.

Mezi nimi jsem spatřil dorohostajského spoluobčana Václava Mistra mladšího. Mladý, sotva dvacetiletý, nevelký, ale silný, zdravý červenolící chlapec, kterého vždy bylo všude plno, přitom však velmi slušný. Dnes jsem jej málem nepoznal.

Neholený, unavený a vychrtlý, rozedraný a špinavý. Jen oči mu horečně planuly. Na roztrhaném kabátě uniformy se mu leskl zbrusu nový Válečný kříž.

„Strejdo, prosím vás, nemáte něco k jídlu? Od předčverejška se k nám kuchyň nedostala...“

Dal jsem mu bochník chleba a kus slaniny. Václav se posadil u mne na voze, rozlomil bochník a hltavě polykal kusy chleba a slaniny.

„Tříkrát jsme dnes byli v útoku. Tříkrát jsme ten prokletý kopec dobyli, tříkrát jsme z něho byli sražení dolů... Je to hrozné. Zůstal jsem u čtyř posledních bojeschopná šarže, svobodník. Když náš útok uvízl, vzal jsem zbytek čtyř na můj povel a nepřátelská postavení jsme dobyli. Na místě jsem byl vyznamenán Válečným křížem. Za necelou hodinu nás nepřítel shodil z výšiny dolů. Myslím, že ještě dnes půjdeme znovu do útoku. Nemáte, strejdo, chleba taky pro kamarády? Taky nejedli...“

Dal jsem mu několik bochníků. Zavolal kamarády, kteří si chléb ihned rozdělili. Zhrozil jsem se, z čtyř zbylo sotva družstvo stejně rozedraných, zarostlých, špinavých a unavených vojáků. Jedli stejně hltavě jako Václav. Najedli se, chvíli odpočívali.

„Tak, chlapci, najedli jsme se, odpočinuli. Musíme se připravit na další útok,“ slyšel jsem hlas Václava Mistra.

Víckrát jsem jej nespátřil. Nevím, zda toho samého nebo příštího dne byl na výšině raněn a odeslán do vojenské nemocnice v Rzeszowě, kde se po něm ztratila veškerá stopa...

Nevyzpytatelné cesty osudu...

Tátovi Pazderníkovi bylo kolem padesátky, když se spolu s ostatními krajany z jeho rodné osady Máslenky přiblížil do československé armády v Rovnu.

„Schopen pomocných služeb v poli,“ prohlásil při odvodu vojenský lékař MUDr. Armin Široký.

Podle této klasifikace zařadili tátu jako pomocnou sílu k polní prádelně. I tam se bojovalo, vlastně pečovalo o čistotu a hygienu vojáků, tak důležitou pro zdravotní stav armády a její ochranu před epidemiemi v současné moderní válce. Chlapci drželi u prádelny strážní služby, připravovali palivové dříví pod kotle a sudy. Pomáhali ženám vojačkám při praní vojenského prádla, jeho dezinfekci a sušení. Nebyla to žádná slast, práť pod otevřeným nebem za každého počasí. Než začaly boje u Dukly, ještě to ušlo. Po zahájení bojů se situace podstatně zhoršila. Prádlo i uniformy byly zavšívány a zabláčeny. Často byly potřísněny krví a hněsem z ran. Prádla přibývalo,

především lůžkovin z polních ošetřoven a nemocnic.

Jednoho zářijového dne odváželi nákladním autem těžce raněné z polní ošetřovny do týlové nemocnice v Rzeszowě. Poslali s nimi tátu Pazderníka se zásilkou čerstvě vypraného prádla a lůžkovin. Po několika hodinách jízdy přijeli do Rzeszowa. Táta pomohl snášet raněné z auta a ukládat je na lůžka, která se uvolnila odsunem raněných do týlových nemocnic ve Lvově a specializovaných rehabilitačních nemocnic v blubokém týlu Sovětského svazu a také „odsunem“ na místní vojenský hřbitov těch, kteří zranění nepřežili.

Oč šťastnějšími oproti těm posledním byli ti, kteří padli či zemřeli přímo na bojišti. Aspoň je osud ušetřil utrpení a bolesti pomalého umírání. Václav Tomeš z Hubina utrpěl v Kobylanech průstřel plic. Zemřel v nemocnici v Rzeszowě teprve za dva týdny po zranění. Údajně mu byla při transfúzi omylem dána krev jiné krevní skupiny.

Táta Pazderník vešel do jedné nemocniční místnosti podívat se, zda tam neuvidí někoho známého. Na jednom bělostném nemocničním lůžku blouznil v borečkách mladý, sotva devatenáctiletý voják. Neustále volal maminku. Z pod bělostného obvazu hlavy vyčnívaly plavé vlasy a bledý, až zelený obličej a bolestí a ztrátou krve zespícatělý nos. Poznal v něm samopalníka Václava Lešáka ze sousední osady Českých Novin.

„Máš to chudáku spočítáno. Z toho se už nedostaneš,“ pomyslí si Pazderník. Litost mu sevřela srdce.

„Strýče, cožpak mně nepoznáváte?“ – ozval se povědomý mu hlas ze sousedního lůžka. Celá blava i s obličejem zely v obavách. Jen oči byly volné. Proto mohl Pazderník vidět a poznat.

„Kdo jsi? Opravdu nevím. Nemohu tě poznat...“

„Václav Mistr.“

Teprve nyní Pazderník poznal devatenáctiletého samopalníka Václava Mistra ze sousední Nové Vsi.

„Jak se cítíš, Václave?“

„Ujde to, Nic vážného. Vedl jsem do útoku četu na té prokleté výšině smrti před Duklou. To už jsem byl u čety poslední bojeschopná šarže, svobodník. Ručními granáty jsme vybili fricky z výšiny. Dostal jsem za to vyznamenání. Válečný kříž. Na místě. Dlouho jsem se z něho netěšil. Ještě téhož dne nepřítel podnikl těžký protiútok podporovaný zběsilou dělostřeleckou minometnou palbou. Kryl jsem se za stromem a pozoroval postup nepřátelské pěchoty, abych dal v pravou chvíli rozkaz k palbě. Minu vybuchla za sousedním stromem. „Slíznu“ jsem do obličeje několi drobných střepek a také dřevěných štěpek z roztráštěného stromu. Výbuch mě oblušil. Několik dní jsem neslyšel. Oči mi naštěstí zůstaly zdravé. Také sluch se pomalu vrací. Lékaři mi slibují, že se za pár týdnů vrátím zpět k rotě. Ne že by se mi do toho pekla zrovna moc chtělo, ale těším se z uzdravení...“

Pazderník se chystal k odchodu.

„Na sbledanou v osvobozené Praze!“ vesele se s ním loučil raněný.

Pazderníkovi to nedalo. Zašel za ošetřujícím lékařem: „Prosím vás, pane doktore, jak jsou na tom moji známí, Václav Lešák a Václav Mistr?“

Lékař se podíval do záznamů.

„Lešák, trepanace lebky, vyoperovaná střešina z hlavy. Stav velmi vážný až beznadějný. Mistr, obličej rozdrásaný střešinami miny a dřevěnými štěpinami z roztráštěného stromu. Zranění vesměs povrchová. Oči zdravé. Stav uspokojivý. Za pár týdnů se vrátí zpět ke svému útvaru...“

Pazderník poděkoval lékaři za informace a odešel. Litoval v duchu Lešáka, bezkébo, nadějného chlapce, který zde zápasil se smrtí. Radoval se z uspokojivého stavu Mistra. Ještě téhož dne se vrátil k polní prádelně.

Cesty lidských osudů jsou nevyzpytatelné. Václav Lešák své zranění přežil. Diru v lebce mu vyspravili stříbrnou destičkou. V roce 1947 reemigroval do vlasti. Žije dodnes. Václav Mistr osvobozenou Prahu nikdy nespatriil. Nikdo ze známých jej víc nespatriil živého. Marně kamarádi hledali v Rzeszowě jeho brob. Zmizel jako by do vody zapadl. Snad byl evakuován do hloubi Sovětského svazu, kde později zemřel. Proč? Nehyl přece vážněji raněn... Či se snad k zranění připojila nějaká infekce? Že by tetanus?

Naši vojáci přece hylí proti němu očkování. Až do začátku bojů u Dukly to byla hlavní služební náplň „tetanové sestry“ Jiřiny Suché.

Nebo se snad povinnému očkování nějak vyhnul?

Nevím, ani se to už nikdy nedovím... .

Mistrovi rodiče, jeho starší sestra Mařenka a také jeho milá Tonička Tamchynová z Krásné Hory dlouho věřili, že se nachází v nemocnici někde v Sovětském svazu. Dlouho čekaly na jeho návrat. Bobužel marně... .

Nejdelší noc v životě

PŘÍBĚH VLADIMÍRA MOUČKA

Smutno bylo v naší vesničce Máslece po odchodu tamních mužů a chlapců do československé armády. Vesnička byla pomalu jako po vymření. Zůstal jen smutek a nejistota opuštěných žen, dětí, děvčat a rodičů těch, kteří odešli bojovat za svobodu staré vlasti. Kdož ví, kolik se jich vrátí?

Nepodléhal jsem dosud vojenské povinnosti, nebylo mi ještě sedmnáct. Neměl jsem doma nikde stání. Když jednoho dne přijel z Rovna v uni-

formě československého vojáka na krátkou několikahodinovou návštěvu domů (ve skutečnosti pro prase) můj o rok starší kamarád Jarda Lešák, tu jsem už doma déle nevydržel. Utekl jsem z domova. Odjel jsem s Jardou do Rovna, kde jsem se přihlásil do československé armády. Na Jardu-
vu přímluvu velitel roty podporučík Vladimír Kužel zařídil moje přidělení do stejného družstva s Jardou.

Stali jsme se nerozlučnými kamarády. Společ-

ně jsme prodělávali základní pěší výcvik, který při našem mládí pro nás nebyl nikterak lehký. S elánem jsme jej však úspěšně zvládli.

Osud nás však proti naší vůli neúprosně rozdělil. Jednoho dne nám byla při nástupu oznámena výzva, aby se hlásili dobrovolníci do československého vojenského letectva. Podívali jsme se s Jardou po sobě. Beze slova jsme se dohodli a ihned jsme se přihlásili k letectvu. Kteréhopak kluka by letadla nezajímala?

Měl jsem však smůlu. Při přísné lékařské prohlídce Jarda byl uznán schopným a přijat. U mne lékaři zjistili slabší srdce a neuznali mě schopným služby u letectva. Dobrý Jarda nechtěl k letectvu nastoupit beze mne. Chtěl se mnou zpátky k rotě. Vojenské předpisy jsou neúprosné. Jednou ses přihlásil a byl uznán schopným, pak musí nastoupit, ať už chceš, nebo nechceš.

Smutně jsem se vrátil k rotě. Při výcviku jsem brzy našel nové kamarády. Na Jardu jsem pomalu zapomínal.

Vypuklo slovenské národní povstání. Přišel nástup do Karpat. V Machnówce jsme se ráno 9. září octli v soustředěné palbě děl a minometů. Dostali jsme rozkaz zakopat se a vydržet!

Snadněji říci, než splnit . . .

Přískoky jsme postupovali bramborovým polem a zakopávali se v řádcích brambor. Palba nepřátelských minometů se přenesla ze vsi do našich postavení. Proti nám vyrazila nepřátelská pěchota. Odrazili jsme ji prudkou palbou.

Odpoledne pak nový minometný přepad. Za ním další útok nepřátelské pěchoty. Vystřelil jsem už druhý zásobník ze své desetiranné poloautomatické pušky AVT. Vyměňoval jsem právě zásobník, když poblíž vybuchla mina. Ucítil jsem náraz. Puška mi vypadla z rukou. Zároveň jsem ucítil ostrou bolest nad kotníky levé nohy. Schoulič jsem se do svého zákopu a s hrůzou jsem zjistil, že mi střešina přerazila nohu. Vytáhl jsem střešinu z rány spolu s kusem kalhot. Provizorně jsem si ránu ošetřil. Snažil jsem se především zastavit krváčení. Příliš se mi to nedařilo.

Nepřátelský útok pokračoval. Sáhl jsem po pušce, odhodlán bránit se do posledního. Zhrozil jsem se, když jsem na dovršení své dnešní smůly zjistil, že střešina rozbila pažbu a ohnula hlaveň. Puška mi byla k ničemu. Resignovaně jsem zahlehl do svého zákopu v řádku brambor, zamaskoval se bramborovou natí a pro každý případ jsem si připravil ruční granát.

Oslaben ztrátou krve jsem pozbyl vědomí. Procitl jsem, když jsem uslyšel blízký hluk tanků. Na obloze nade mnou svítily hvězdy, byla noc. UVědomil jsem si, že ležím ve svém zákopu. Pomalu jsem si uvědomoval nešťastný průběh včerejšího boje, své zranění, svou bezmocnost. Kdo však je kolem mne? Naši nebo nepřítel?

Tank se přiblížil. Podle obrysů tanku proti jasnější obloze jsem usoudil, že je to tank německý. Schoulič jsem se do zákopu a s granátem v ruce vyčkával. Živého mě dostat nesmí!

Tank zastavil poblíž. Zaslechl jsem ruský hovor.

„Chvála bohu, jsou to Rusové, jsem zachráněn,“ pomyslel jsem si v duchu. Srdce se mi rozbušilo radostí. Nějaký podvědomý instinkt jako by mi ale říkal: „Počkej! Nejdřív se přesvědč!“

„Prokljatyje Čechy! Zachtělo se jim válčit po boku Sovětů! Ale dali jsme jim co proto! Ustoupili!“ zaslechl jsem úryvek jejich řeči.

„Vlasovci!“ – blesklo mi hlavou.

Ležel jsem tiše v zákopu. Srdce se mi divoce rozbušilo. Skoro jsem se bál, že vlasovci uslyší jeho bušení. Naštěstí neměli o mně ani tušení, jinak by mě jen tak pro zábavu rozdrtili pásy tanku. Za chvíli se tank vrátil zpět k německým postavením. Zřejmě byl na průzkumu v zemi nikoho.

Míjela dlouhá, nekonečná noc. Chvillemi mnou lomcovala horečka, chvillemi zimnice. Rozednívalo se. Co mi přinese jítro? Příklad našich nebo Rusů a tím záchranu, nebo mě ve dne objeví Němci? Pro ten případ mám ještě ruční granát pro sebe . . .

Nebo zde zajdu bez pomoci jako pes . . . ?

Měl jsem štěstí. Ráno naši prudkým útokem dobyli včerejší postavení a pronásledovali nepřítele k zalesněné výšince nad Bóbrkou. Napjatě jsem sledoval jejich postup. Rojnice našich vojáků konečně postoupily kupředu. Za nimi postupovali saniťáci. Ohléhl jsem se jim. Dopravili mě na ošetřovnu. Rána byla zlá, nikoliv však nebezpečná. Nezanedala mi trvalé následky. V březnu 1945 jsem se ze zdravotní dovolené opět vrátil do československé armády. Tentokrát jsem byl zařazen k polnímu četnictvu, kde jsem sloužil až do konce války.

S lehkým kulometem

PODLE VYPRÁVĚNÍ SVOBODNÍKA VÁCLAVA PUCHY, 2. ROTA 1. PRAPORU

Po několikátýdenním výcviku u kulometné roty jsem byl odvelen do poddůstojnického kursu. Po jeho absolvování jsem se jako svobodník vrátil ke svému lehkému kulometu děglarev, se kterým jsem

prodělal základní výcvik. Zvyk je železná košile. Dal jsem přednost děglarevu před samopalem, i když samopal je lehčí a v boji pohodlnější. Věřil jsem děglarevu pro jeho delší dostřel.

První útok od Machnówki na Bóbrku a les jižně od ní. Postupoval jsem s kulometem v čele rojnice, zaléhal a střílel. V zápalu boje jsem však neztrácel rozvahu a pozornost. Záhy jsem poznal, že kamarádi, kteří se za mnou v útoku opožďovali, byli na tom v přebradné palbě minometů hůř než já. Miny vybuchovaly mezi nimi, zraňovaly a zabíjely. V předu rojnice bylo nebezpečí od min menší. Větší však bylo nebezpečí od palby z kulometů a pěších zbraní. Zranění od nich však obvykle působilo čistě průstřely, které se hojily líp než střepinová zranění od min a dělostřeleckých granátů, obvykle znečištěná zemí.

Hned v prvním útoku byl raněn velitel naší čety rotmistr Elsner. Záhy byl na jedné silniční křižovatce, snad to bylo u Kobylan, zabit velitel roty poručík Stárek, původem Moravák.

Krvavé boje o výšinu 534, výšinu smrti. Nečetné útoky a protiútoky, boje muže proti muži. S kulometem jsem vždy stál v čele rojnice, první v útoku, poslední při ústupu. Moji pomocníci se střídali jeden za druhým, Pacák z Kopče, Nepovím z Ulbárova, Najman z Krasilna... Ani si je všechny nepamatuji. Jeden po druhém byli raněni a odsunuti na ošetřovnu. Jen já jsem stále zůstával.

Nevim už přesně, zda to bylo 23. září na Hyrowě hoře nebo 28. září u Zydranowé. Při útoku jsme přebíhali napříč přes hlubokou zalesněnou rokli. Níže v rokli jsem spatřil nějaký bunkr. Náhle z něho vyletěla ohnivá koule, patrně to byl „panzerfaust“, který jsem dosud neviděl. Zásáhla poblíž mne pěšáka, snad se jmenoval Odstřelil. Roztrhala jej na kusy. Zkrvavený cár masa z jeho těla mě udeřil do ramene. Otrásl jsem se, z chodu jsem vypálil do vchodu bunkru dávku z kulometu. Z bunkru se víc neozvali. Přeběhl jsem rokli a pokračoval v určeném směru. Přeběhli jsme lesem a přebíhali přes špičku pole mezi lesy, pěšáci v patách za námi. Z levé strany jsem zablédl štít nějaké dřevěné chalupy nebo snad hájovny, před sebou rojnici „fricků“ v protiútku.

„K palbě!“ dal jsem rozkaz pomocníkovi.

Sotva jsme zalehli a pokropili první dávkou rojnice a přinutili ji rovněž k zalehnutí, ucítil jsem prudké píchnutí pod levou paži a pod levou lopatkou. Levá ruka mi klesla od kulometu. Ústy a nosem mi vytryskla krev. Zleva, z budovy mě zasáhl snajper pod levou paži. Kulička mi vyjela ven pod levou lopatkou. Průstřel levé strany plic...

„Sanitár,“ pokusil jsem se volat o pomoc. Sotva jsem však chroptěl. Zkusil jsem se v palbě odplazit zpět. A to jsem neměl dělat. Málem jsem vykrvácel. Naštěstí mě sanitáci hned odsunuli na ošetřovnu. Několika opakovanými transfúzemi krve mi lékaři zachránili život. Byl jsem evakuován do sovětské vojenské nemocnice v Rovnu, necelých padesát kilometrů od domova.

Zde mě navštívili rodiče a sestry. Všichni jsme byli šťastni, že to se mnou tak dobře dopadlo.

Z Rovna jsem byl poslán do nemocnice v Přemyšlu. Zde se nás setkala skupina asi dvanácti Čechoslováků – rekonvalescentů. Někteří z Volyně, někteří ze Slovenska a Karpatské Ukrajiny, vesměs už staří ostřílení „mazáci“, kteří mě přijali do svého kruhu.

V Přemyšlu jsme oslavili vánoce. Hned po vánocích jsme dostali skupinovou „komandirovku“ do československého náhradního pluku v Humenném. Nebyli bychom však mazáky, abychom ji nevyužili ke krátké návštěvě domovů na Volyni. Domovů, které jsme neviděli od března roku 1944. Připojili se k nám také kamarádi ze Slovenska a Karpatské Ukrajiny. Využili příležitosti zásobit se na Volyni potravinami a ve válce tolik „nepostradatelnou“ samohonkou. Místo do Humenného jsme nákladním vlakem odjeli na Human (Umaň) na Ukrajině. Sovětské nádražní kontroly a velitelství se vůbec nevyznaly mezi Human a Humenným. Tak jsme se šťastně dostali do Dubna a ujednali si za týden schůzku na Straklově u kamaráda Josefa Bilka. Na Nový rok jsem přišel na krátkou návštěvu domů.

Po týdnu jsme se všichni sešli na Straklově u Bilků. Z dubenského nádraží jsme odjeli do Lvova, kde jsme chtěli pokračovat v cestě do Humenného. Všichni včetně kamarádů z Československa jsme byli bohatě zásobeni potravinami a samohonkou. Sám jsem vezl plný kanystr samohonky.

Ve Lvově jsme byli v podroušeném stavu zadrženi sovětskou kontrolní blůdkou a předáni do sovětského „zapasnogo“ (náhradního) pluku. Nepomohly naše protesty, že jsme Čechoslováci a jedeme do československého náhradního pluku v Humenném. Jednou jsme sojuzníky, tak je jedno, zda budeme bojovat v československé nebo v sovětské armádě...

Se sovětským náhradním plukem jsme se přesunuli do Čenstochové v Polsku. Sověti zde zařadili do svého náhradního pluku muže vracující se z nucených prací v Německu. Byli mezi nimi Rusové, Ukrajinci, Poláci i Čechoslováci. Byl jsem jako svobodník určen velitelem čety o sedmdesáti mužích. Cvičil jsem je v pořadovém výcviku. Šlo to s nimi všelijak. Sám jsem ruské povely řádně neznal.

Po několika týdnech nás konečně odveleli do našeho náhradního pluku. Spolu s námi odjelo rovněž několik Čechů z Čech. Pamatuji si z nich nějakého Fabeše a Doležala, kteří před tím byli na práci v Německu. 10. března 1945 jsme přijeli do Popradu.

Po týdenní karanténě jsem byl, zřejmě s ohledem na zdravotní stav po průstřelu plic přidělen k ošetřování dělostřeleckých koní v Gánovcích u Popradu. U koní jsem pak zůstal až do konce války, který mě zastihl v Žilině.

Z bojiště i z nemocnice

Z VYPRÁVĚNÍ VLADIMÍRA VOSTRÉHO Z 2. ROTY 1. PRAPORU

Hned první den bojů v Machnówce na nás zapůsobil jako ledová sprcha. Ty tam zůstaly nádeje na rychlý postup na Slovensko, tak jak to bylo původně plánováno a očekáváno.

Po celý den se střídaly naše krvavé útoky s protiútoky nepřítele. Odpoledne se náš prapor ocitl tváří v tvář osmi nepřátelským tankům. Nebýt našich dělostřelců, špatně by to s námi dopadlo. K večeru jsme konečně dobyli Bóbrku a postoupili k zalesněným výšinám.

Velitel roty, poručík Černý, mě spolu s karpatskými Ukrajinci Leskem a Ivanem Čmoušem poslal večer na průzkum. Po ranní lázni to pro nás nebylo nic příjemného, byli jsme po celodenním boji hladoví, unavení a vyčerpáni. Opatrně jsme prošli lesem, snad asi dva až tři kilometry. Před námi jsme zjistili nějaký velkostatek, snad to byly Kobylany. Statek byl obehnan živým plotem, takže jsme nemohli vidět, co se tam děje. Mezi lesem a velkostatkem jsme objevili stoh slámy. Zjistili jsme, že je vzduch „čistý“. Pod ochranou noční tmy jsme se opatrně připlížili ke stohu. Ukryli jsme se v něm a pozorovali okolí. Živý plot nám však bránil v rozhledu. Lesko se nabídl, že se vydá na další průzkum. My jej v případě potřeby budeme krýt palbou. Lesko se plížením vydal k velkostatku. Měl však smůlu. Fašistická hlídka jej patrně zpozorovala. Vzlétlo několik světlic, strhla se palba z ručních i automatických zbraní. Ve světle světlic jsme zahlédli, jak Lesko klesl k zemi, ani se nepohnul, zřejmě byl na místě mrtev.

Z našeho pozorovacího stanoviště ve stohu jsme v sadě z živým plotem zjistili několik fašistických tanků a děl. Smutně jsme se vraceli k rotě, hněta nás smrt dobrého kamaráda. Výsledek průzkumu jsme ohlásili veliteli roty.

V dalších bojích se naše rota octla poblíž téhož velkostatku, téměř v obklíčení. Po dva dny jsme se tvrdě bránili. Spolu s pomocníkem Kolínským z Kopče jsem vystřelil ze svého lehkého kulometu *d ě g ě a r e v* téměř všechno střelivo. Zůstal nám už poslední zásobník. A to je věru zlý pocit...

Snědli jsme železnou zásobu konzerv, neboť kuchyň za námi nemohla. S prázdným žaludkem a k tomu ještě téměř bez střeliva se to opravdu špatně bojuje...

Naši zlou situaci zachránili Rusové. Útokem na sousedním křídle nám otevřeli cestu k ústupu. Při ústupu jsme se kryli za známým nám už stohem. Ne na dlouho. Stoh zasažený zápalnými střelami vzplanul. Ustupovali jsme dál k potoku, kde jsme se v jeho úžlabině zastavili. Klidně jsme odpočívali. Zaslýchli jsme nějaké šplouchavé kroky ve vodě. Opatrně jsem vyhlédl z vrboví. Potokem si to bezstarostně vyšlapoval německý

samopalník. Upozornil jsem kamarády. Potichu jsme jej obklíčili a vyzvali, aby se vzdal. Zatvářil se překvapeně a sáhl po samopalu. Nestačil jej použít. Téměř současně třesklo několik výstřelů z pušek, samopalník klesl do vody.

Odebral jsem mu doklady, samopal i střelivo. Ozbrojení samopalem hned jsme se cítili líp. O jeho konzervy, cigarety a čokoládu jsme se rovným dílem rozdělili. Po dvoudenním půstu nám přišly vhod.

V noci za námi přišel nový velitel roty, podporučík Stárek, který vystřídal raněného poručíka Černého. Potmě nás nemohl hned najít. Přicházel ze strany od nepřítele. Nereagoval hned na naši výzvu: „Stůj!“ Mnoho nechybělo, a byl bych to do něho „našil“ ze samopalu. Zastavil se a ozval teprve, když uslyšel cvaknutí závěru samopalu.

Z původního stavu pětáosmdesáti mužů naší roty nás zůstalo bojeschopných jedenáct...

17. nebo 18. září 1944 jsme byli v bojích o „kótu smrti“, výšinu 534 při útoku odražení. Ustupovali jsme bramborištěm zpět k lesu. Přišel minometný přepad. Kryli jsme se v úžlabině nějakého potoka. Můj pomocník Kolínský byl raněn do krku a do nohy. Já jsem při útoku utrpěl průstřel chodidla.

Německý protiútok se blížil. Byli od nás asi stopadesát metrů. Situace byla zlá. Zahájil jsem palbu z kulometu, sám bez zraněného pomocníka. V kritické chvíli se vedle ozval náš další kulomet děgřev Václava Puchy s pomocníkem Pacákem z Kopče. Protiútok jsme odrazili.

Pacák s Puchou mne i Kolínského ošetřili a zavolali k nám sanitáky. Vážně raněného Kolínského lékaři zachránili. Část hrdla prý mu nahradili stříbrnou protézou.

V sovětské vojenské nemocnici ve Lvově jsem se setkal se starým kamarádem Ivanem Čmouchem, který byl rovněž raněn. Z té doby mi utkvěla v paměti zajímavá epizoda. V téže nemocniční budově se s námi léčili také němečtí a maďarští zajatci. Sovětský nemocniční personál s nimi jednal slušně, stejně jako s námi. Nevím, proč se můj kamarád tolik rozzuřil na jednoho Maďara. Vrhl se na něho a bil jej berlí. Zdravotníci Maďara přestěhovali o poschodí výš. Kamarád se tam za ním opět dobelhal a začal jej znovu bít. Patrně se z minulosti znali a měli spolu nějaký starý, nevyřízený účet. Zdravotníkům nakonec nezbylo nic jiného, než Maďara odstěhovat do jiné nemocnice.

Průstřel chodidla mi zanechal trvalé následky. Do Československa, které jsem znal už z předválečných let, kdy jsem se v Praze učil krejčím, jsem se v roce 1947 vrátil jako invalida...

Na prahu smrti

Z VYPŘÁVĚNÍ JOSEFA ŘEHÁKA, KULOMETČÍKA 1. PRAPORU

Okupace Ukrajiny německou fašistickou armádou se stala pro tamní obyvatelstvo nejlepší školou protifašistické výchovy. Jestliže v roce 1941 v ukrajinských vesnicích na Volyni vítali Němce slavobrány, titíž lidé v roce 1943 bojovali proti nim, namnoze se zbrani v rukou. Okupanti totiž názorně ukázali Ukrajincům, jak si představují „samostatnou“ Ukrajinu...

Rekvizice potravin, násilné odvolávání mládeže na nucené práce do Německa. Státisíce sovětských válečných zajatců pomřelých z hladu a tyfusem nebo na místě zastřelených, totální pogromy Židů, všechno to nezbytně otrásl smýšlením všech slušných lidí, vyjma část zfasizovaných policajtů, „schutzmanů“, kteří si z vraždění Židů a loupení jejich majetků udělali výnosný džob. A také ze zažraných nacionalistů – banderovců.

Němci se nezastavili ani před nevinným civilním obyvatelstvem. Český Malin a desítky dalších vypálených a vyvražděných osad burcovalo...

Na podzim 1943 jsem byl při vynuceném svodu koní na tržišti v Mlynově svědkem brutálního zacházení se staříčkým Ukrajincem. Němci si při nařízeném svodu vybírali koně pro armádu. Vybrané koně jejich majitelé museli odvést stranou a uvázat k plotu tržiště.

Německému důstojníkovi se zalíbil pěkný mladý kůň grošák, předváděný vetchým staříčkým Ukrajincem. Dal pokyn odvést koně k plotu. Staříček majitel uposlechl a odváděl jej. Důstojník udeřil koně prutem. Kůň vyhodil zadkem a srazil důstojníka do bláta. Důstojník vyskočil a s nadávkou: „Donner Wetter, du verfluchte Sau!“ začal starce bit, hlava nehlava. Stařec se svalil do bláta. Němec do něho kopal a šlapal po něm. Když toho konečně nechal, pokynul nám, abychom starce odnesli. Uložili jsme ho do vozu na slámu. Už nejevil známek života...

Kolik dosud zaslepených přítomných svědků prohlédlo?

V březnu 1944 jsem se spolu s ostatními krajaný z mé rodné osady Libánovky přiblížil do 1. čs. armádního sboru v Rovnu. Byl jsem zařazen ke kulometné rotě 1. praporu, které velel podporučík Vendelín Opatrný. Zprvu jsme prodělávali výcvik přímo v druhé obranné linii v české osadě Kněhynky u Lucka, která při přechodu fronty z poloviny vyhořela. Brzy na to jsme vystřídali sovětskou jednotku přímo v první obranné linii u městečka Torčin. Zde se v bojích vyznamenali naši dělostřelci a minometčíci, z velké většiny sestávající z nováčků.

Hlavní výcvik jsme pak prodělali v lesích u Sniatyna, poblíž bývalé polsko-rumunské hranice.

První bojový křest jsme prodělali 9. září 1944 v Machnówce. Dále jsme po několik dní tvrdě bojovali o výšinu 534, zvanou výšinou smrti. Nevím už, kolik nepřátelských útoků a protiútoků ztroskotalo v palbě našich maximů.

Ve zdraví jsem to dotáhl až do města Dukly. Z rozkazu podporučíka Opatrného jsme večer zaujali obranná postavení na jižním okraji města, s cílem krýt přístupovou silnici. V mém kulometném družstvu se mnou byl Antonín Dus z Bogušovky, Popovič ze Zakarpatské Ukrajiny a ještě dva kamarádi, jejichž jména si už nepamatuji. Vedle nás bylo ještě několik pěšáků.

Palebné postavení jsme si vybrali asi deset metrů za posledním zděným domkem, stojícím asi deset metrů od silnice. Přes silnici, asi pět metrů za ní stál druhý domek. Kolem silnice byly asi půl metru hluboké, zatavněné příkopy. Kolem 21.00 hodiny přišel minometný přepad. Jedna z min přeletěla přes zděný domek, narazila do štítu protějšího domku přes silnici, kde vybuchla. Zasykala nás střepinami. Dus a ještě jeden další kamarád byli na místě mrtvi. Další dva byli raněni, jeden do hlavy, druhý do nohy. Mě zasáhla do zad střepina velikosti dvou prstů. Přerazila mi šesté a sedmé žebro a zranila plíce. Ještě při vědomí jsem vběhl do příkopu, abych se kryl před dalším přepadem. Slyšel jsem, jak střepiny znovu zabubnovaly po zdi domku, u kterého jsme byli u kulometu zalehli. Nestáčil jsem se krýt, upadl jsem na záda, s nohama v příkopu, s tělem na vrchu příkopu. Pozbyl jsem vědomí.

V noci tudy projížděli dělostřelci. Soused Josef Komárek mě poznal. Byl přesvědčen, že jsem mrtev. Poslal domů dopis se zprávou o mé smrti...

Kolem půlnoci jsem procitl zimou. Nemohl jsem vstát. Báł jsem se volat o pomoc. Nevěděl jsem, že naši postoupili kupředu. Měl jsem strach, aby mě neuslyšeli Němci. Čert jim věř!

Cítil jsem horečku a krutou žízeň. Při dýchání mi vzduch unikal z plic ránou ven. V ráně se ozývala pichlavá bolest. Silou vůle jsem ušel asi kilometr. Ze strachu, že dál nedojdu, že upadnu a zajdu bez pomoci, jsem začal volat o pomoc. Naštěstí se v lese nacházeli naši tankisté. Strážný uslyšel mé volání a poslal pro mě dva vojáky. Dovedli mě do bunkru, kde byla polní ošetrovna se dvěma zdravotními sestrami. Ošetřily mi ránu a podaly horký čaj pro zahřátí. Přišel tam ke mně můj známý Václav Louda ze sousední Moskovštiny, s kterým jsme kdysi hrávali kopanou.

Pak mě posadili do sajdkáry. Motocyklista, starší už Zakarpatský Ukrajinec, mě měl odvézt do polní nemocnice, vzdálené asi pět kilometrů. Jízda byla brozná. Otřesy mi působily takové bo-

lesti, že jsem se obával, zda do nemocnice dojedu živý. Zvláště zlé byly výmoly a kořeny stromů na asi půldruhého kilometru dlouhé lesní cestě. Svědomitý řidič misty tlačil motocykl pěšky. Po uježděné polní cestě to už bylo snesitelnější. Přijeli jsme na rovinu, kde byla cesta uježděná napříč přes řádky brambor. Němci byli na tento úsek zastrileni a tak řidič chtěl nechtěl musel jet na plný plyn. Myslel jsem, že to ze mne duši vytřese. Sotva jsme dojeli do poloviny, když se za námi snesl dělostřelecký přepad. Bobudík, podařilo se nám ve zdraví vyváznout.

Polní nemocnice byla ve velkém stanu v lese, operační stůl sbitý z neoblovaných prken. Položili mě na stůl. Dvě sestry mě držely. Lékař mi nůžkami vystříbal roztržené maso kolem rány. Ránu vyčistil a obvázal. Znovu jsem dostal horký čaj. Položili mě na nosítka a přikryli dekou. Uspnul jsem. Asi za hodinu mě probudili. S dvěma dalšími raněnými jsem byl naložen na nákladní auto a odvezen do týlové nemocnice v Rzeszowě. Tam mě uložili na holý slavník, kde jsem ležel asi do 10.00 hodin ráno.

Pak nás asi padesát raněných naložili do nákladního vagónu na rozestlanou slámu a přepravili do nemocnice do Lvova.

Když vlak ve Lvově zastavil, ti, kdož mohli chodit, se vydali do města. Zůstal jsem ve vagónu sám. Dostal jsem strach, aby mě vlak neodvezl někam na Ural, kam se vracel z fronty pro válečný materiál. Tak dlouhou cestu bych nevydržel, zašel bych bez pomoci.

S vypětím všech sil jsem vystoupil z vagónu. Ušel jsem sotva padesát metrů, když se vlak začal rozjíždět...

Byla už tma. Po nějakých sto metrech jsem u nějaké zabrady spatřil sovětského vojáka na stráž. Zeptal jsem se ho na vojenskou nemocnici. Odpověděl mi, že je tu třídící stanice raněných a zavedl mě do budovy, kde mě předal dalšímu vojákovvi.

Třídící stanice se nacházela ve velké školní budově. Můj průvodce mě dovedl do velkého sálu, kde bylo plno raněných. Čekali na lékařskou komisi, která je pak podle druhu zranění třídila a odesílala do jednotlivých specializovaných nemocnic. Lehčeji ranění stáli nebo posedávali. Těžce ranění leželi na rohožích rozestlaných po podlaže. Poležel jsem si na rohoži asi do 09.00 hodiny, než jsem konečně přišel na řadu. Poslali mě do sovětské vojenské nemocnice ve Lvově. Odvezlo mě tam pohodlně vybavené sanitní auto.

V nemocnici se mi dostalo velmi přátelského přijetí. Čechoslováci byli u sovětských vojáků i civilistů velmi populární a oblíbení. Inu, první aktivní spojenci na sovětsko-německé frontě...

Uložili mě na pohodlné lůžko. Sovětské ranění vojáci, kteří mohli chodit, mi snášeli, co jen mohli. Tébož dne mě dopravili na vyšetření. Zjistili oslabení velkou ztrátou krve. Mladičká, asi sedmnáctiletá plavovlasá sestřička Aňuta mi darovala svou krev pro transfúzi. Pak mě navštěvovala

v každé volné chvíli. Žertem říkala, že teď jsme „krevňáci“ (příbuzní). Sovětský nemocniční personál i ranění mě přímo hýčkali.

Asi po čtyřech dnech přišel rozkaz všechny raněné Čechoslováky převézt do československé nemocnice. Těžko jsem se loučil s dobrými přáteli. Všichni jsme měli slzy v očích.

V československé nemocnici byly české sestry i lékařky. Primář byl Rus, mohutný, silný, postarší pán. Zjistil, že mám roztržené konce přeražených žeber v ráně, které by mě později po zabojení stále píchaly. Tak mi ty roztržené konce žeber ostříhal nůžkami, podobnými nůžkám na vinohrad. Bez jakéhokoliv umrtvení, bez narkózy. Dva vojáci mě přitom drželi. Doktor vrazil užší konec nůžek do rány a roztržené konce ostříhal. Omdlel jsem bolesti. Inu, ranění už museli něco vydržet...

Během této operace mi z rány vyteklo velké množství hnisu, spolu s ním kousky látky z pláště, uniformy a košile a také několik drobných střepinek z miny.

Později mi brozilo nebezpečí, že se rána na povrchu zacelí a uvnitř zůstane hnis, který nebude moci odtékat ven. Doktor mi ránu znovu otevřel. Ránu mi pak čistili gázovými knoty zavádnými pomocí nějakého drátu. Byla to velmi bolestivá procedura. Po dvou a půl měsících se mi rána konečně zahojila. Zůstalo mi v těle několik železných střepinek, které nosím dodnes.

V nemocnicích jsem viděl moře lidského utrpení a strádání. Na vyšetřovně jsem viděl vojáka, kterému střepina přesekla klíční kost i šlachy, takže mu ruka klesla až k zemi. Když jej primář vyšetřoval, seděl jsem vedle. Vzniklou dírou jsem viděl, jak raněnému uvnitř buší srdce a z rány mu vyčnívají konce holých, zčernalých kostí. Primář se pokoušel zavěsit mu ruku zpět k těm holým kostem...

Víc jsem toho vojáka neviděl. Nevím, zda mu ruku zachránili nebo mu ji amputovali nebo zda zemřel...

Mnobo frontových vojáků dosud nosí střepiny nebo kuličky v těle. Někteří s nimi už předčasně zemřeli nebo zůstali trvalými invalidy. Někteří bez rukou, bez nobou...

Poválečný život v míru je k nim tvrdý, s nímž se nemazlí...

* * *

Jak jsem už uvedl, soused Josef Komárek poslal domů dopis se zprávou, že jsem padl. Jako první se to doma dověděla moje matka. Manželce nic neříkala. Nač také, ta měla dost starostí s našimi dvěma kluky, dvouapůlletým a devítiměsíčním. Matka posmutněla, v skrytu před manželkou si zaplakala. Chovala vnuky a plakala. Manželce to samozřejmě neušlo. Vytušila, že se mi přibodilo něco zlého. Pak se jí jedné noci zdálo, že jsem přišel domů ve vojenském, bledý a vyzáblý. Zvala mě dovnitř, já jsem si však

lehl do jámy na zabradě. Když tam za mnou přišla, byl jsem zapadán listím ze stromů...

Dověděla se, že přijel domů na krátkou dovolenou Antonín Valenta starší ze sousední osady Moskovštiny. Došla za ním zeptat se, zda o mně nic neví. Valenta ji uklidnil. Řekl jí, že mě viděl v nemocnici v Rzeszowě raněného. Ze to se mnou není tak zlé, že se brzy uzdravím. Doma však řekl, že je to se mnou zlé, že to asi nepřežiji...

Z československé nemocnice ve Lvově jsem poslal domů dopis. Přijela za mnou manželka s mým otcem. Sovětsí strážní u brány, ač to bylo přísně zakázáno, mi přivedli manželku až na nemocniční pokoj. Oblékli ji do bílého pláště jako lékařku, jinak by ji stráž u dveří nevpustil. Takhle ji strážný uctivě pozdravil.

Bylo to radostné a dojemné sbledání. Byl jsem dosud sláb a bledý, ale už jsem se mohl posadit na lůžku. Vyprávěla mi o padlých a raněných spoluobčanech a kamarádech. Pěkná řádka jich už chyběla... Vyprávěla mi o proplakaných, be-

zesných nocích, než se dověděla, že jsem živ a uzdravuji se. Uklidněná se pak vrátila domů.

V nemocnici jsem pobyl přes čtyři měsíce. Někdy v únoru 1945 jsem byl odeslán na vojenské velitelství v Přemyslu. Právě probíhal nábor pozemních mechaniků k letectvu. Vždycky jsem měl stroje rád. Přiblížil jsem se. Jako letecký pozemní mechanik jsem se dočkal konce války.

Po válce jsem se usadil ve Strachotíně na jižní Moravě. Tři dlouhé roky (včetně války) jsem se toulal světem bez rodiny, bez tepla domova. O vánocích 1945 jsem v noci se zbraní v ruce držel stráž ve vsi, aby Němci prchající do Rakouska někoho ve vsi nezavraždili nebo nezaložili někde požár. Závistivě jsem poblížel do oken těch šťastných rodin, kde zářily vánoční stromky...

Na jaře 1947 jsem se konečně dočkal příjezdu manželky, rodičů a našich synků. Chlapci mě neznali. Bylo to věru šťastné sbledání. Ve vlasti jsme našli svůj nový, trvalý domov.

Jak v boji, tak i v práci

PŘÍBĚH BOHUMILA BOHATÉHO.

8. AŽ 9. ZÁŘÍ 1944

Jednotky 1. čs. armádního sboru postupují do průlomu fronty u Krosna. K ránu pěšáci 2. praporu prošli polskou osadou Machnowkou a postupovali dál jako předvoj. Těžké kulometry maximy vezli na koňských povozech. V husté ranní mlze pěšáci netušili, že se za chvíli octnou tváří v tvář nepříteli...

Nepřítel propustil čelní zajišťovací družstvo. Teprve pak napadl postupující proud kulometnou a minometnou palbou.

Kulometčíci poručíka Arnošta Steinera neztratili hlavu. Bleskově sňali své maximy z vozů a rozvinuli se spolu s pěšáky do rojnic. Narychlo zaujímali palebná postavení v bramborovém poli. Nepřítele zatím v mlze neviděli. Uslyšeli však blížící se řev tankových motorů a skřípot pásů. V roztrhaných závojích mlhy, ve vzdálenosti 300 až 400 metrů spatřili čtyři tanky ověšené výsádkem samopalníků a doprovázené pěchotou. Tanky jely na obchvat, zřejmě se snažily předvoj obklíčit.

V takových chvílích bývá v pěšácích malá dušička, tím spíše, že převážnou část tvořili dosud neostřílení nováčci. Za jedním maximem v bramborách leželi dvacetiletý střelec Bohumil Bohatý a pomocník, jeho strýc Antonín Bohatý. Chvěli se vzrušením i strachem v očekávání svého prvního bojového křtu.

Tanky jim ukázaly své boky.

„Po výsádku na tancích pal!“ – uslyšeli povel poručíka Steinera.

Maxim Bohatých se otrásl palbou. Poprvé v ži-

votě stříleli na skutečné živé cíle. Hned první dávkou zasáhli výsádkáře na tanku. Sesypali se dolů jako setřesené hrušky. Kolik jich bylo mrtvých a raněných, kolik jich seskočilo zdravých, to už nezjistili. Za nimi spustily palbu další kulometry a pěší zbraně. Odřízly výsádkáře a přechotu od tanků, přibily je k zemi. Tanky se zastavily, vypálily několik ran z děl. Bez výsádkářů a pěchoty se dál neodvážily. V té chvíli pohotově zahájila palbu naše protitanková děla. Jeden tank vzplanul, ostatní se stáhly zpět do lesa.

Kulometčíci měnili svá postavení a narychlo se zakopávali. Nepřítel rovněž nelenil. Zasypal je prudkou minometnou palbou. Střepina škrábla Bohumila po hlavě. Další střepina zasáhla Antonína do stehna.

Po osmi dnech pobytu na ošetřovně v Poljance u Krosna se Bohumil vrátil zpět ke své jednotce či spíše k jejímu zbytku. V boji u Zydranowé byl kontuzen výbuchem granátu. Rozkaz však do zákopu doručil. U Vyšného Komarníku si vykopal zákop v kořenech mohutného dubu. Dub dostal přímý zásah dělostřeleckým granátem. Bohumil to odnesl jen nervovým šokem a několika denním krvácením z nosu.

V říjnu, v době bojů o výšinu Obsár, německý průzkum v noci z 21. na 22. října pronikl do našeho týlu a přepadl SV 2. praporu. Bohumil přispěchal se svým kulometným družstvem na pomoc. Běželi podle telefonní linky. Ve tmě se střetli s Němci. Slyšeli jejich „Ivan kommt!“ Po krátké přestřelce Němce ručními granáty zahna-

li. Ráno na bojišti našli několik odhozených německých samopalů a ručních granátů. Podle stop krve Němci odnesli raněné s sebou.

Bohumil přežil i nezdařený útok na výšinu Obšár. Z čtyřiašedesáti našich vojáků podporovaných palbou čtyř kulometů a dělostřeleckou palbou se jich z útoku ve zdraví vrátilo osm. Bohumil kryl ústup. Vystřelil všechno střelivo. Nakonec skočil do lesní rokle. V bezmocném vzteku chytil kulomet za hlaveň a roztříštil jej o kmen stromu.

Za osvobození Levoče byl spolu s kamarádem Václavem Čechem vyznamenán Československým válečným křížem.

Nepřítel přepadl naše jednotky během přebírání úseku od sovětských vojáků v Liptovském Mikuláši. Nepřátelský útok hrozil obklíčením 3. brigády. Rota podporučíka Vágnera se v husté vánici nepozorovaně přiblížila k několika nepřátelským bunkrům na odvrácené straně výšiny u Trstené. Čtyři naše kulometry spustily palbu přímo do vchodů bunkrů. Z jednoho bunkru vyběhlo několik fricků. Vrhli se k poblíž stojícímu protitankovému dělu. Nestačili z něho vystřelit, smetla je dávka Bohumilova maxima. Pokračovalo se v boji, naši byli přímo v postaveních nepřítelů, který je tak nemohl ohrozit dělostřeleckou a minometnou palbou, aby zároveň nezasáhl své. Pěšáci, využivše podpory kulometů, ručními granáty zničili všechny bunkry.

Náhle se během boje odmlčel kulomet Václava Čecha. Bohumil se podíval jeho směrem. Proč k čertu nestřílí? Zasekl se mu snad kulomet? Vždyť na něho vždycky bylo spolehnutí...

Přiběhl k němu. Čechovi stékal z čela pramének krve. Kulka snajpera prolétla štěrbinou (průzorem) štítu kulometu. Našla svůj cíl. Ani nehlasl...

Další kulka prolétla Bohumilovi kolem hlavy. Kamarádi poznali, že snajper střílí z okna ve štítě domu. Zasyпали štít palbou z kulometů. Snajper se víc už neozval.

Palba na daném úseku ztichla. Němci v týlu zřejmě nevěděli, co se na přední linii odehrálo. Poslali na sousední úsek vystřídání, jednu rotu v síle asi padesáti mužů. Šli hlubokým sněhem v řadě za sebou jako husy, ve vzdálenosti asi třiset metrů od postavení našich kulometčíků. Netušili, že se vystavují boční palbě. Kulometčíci zařadili zesílené (těžké) střelivo se žlutou špičkou. Vyčkali příhodného okamžiku. Pak rázem spustily tři maximy. Nikdo z jejich palby neunikl. Odplata za mrtvého Václava Čecha.

Kulometčíci se vraceli z úspěšné operace na výšinu Háje, kde byli znovu zařazeni k posílení obrany pěchoty. Bohumil zaujal postavení před pozorovatelnou. Nepřítel zaútočil. Pěchota, složená většinou z nováčků, zmateně ustoupila. Nepřátelští pěšáci bezprostředně ohrožovali pozorovatelnou. Vyrázili na zteč. V palbě Bohumilova maxima však neobstáli. Ustoupili, ale ne všichni. Mnozí tam zůstali navždy...

Na postavení maxima se snesl minometný pře-

pad. Střepina prorazila obal chladiče hlavně. Druhá prorazila Bohumilovi dlaň. Přesto odrazil ještě další útok. Ustoupil teprve, když se maxim pro nedostatek vody zavařil.

Generál Svoboda, který sledoval jeho boj z pozorovatelnou, jej na místě vyznamenal medailí Za chrabrost.

Nějaký čas pak pobyl Bohumil na ošetřovně v Liptovském Hrádku. Odtud pak byl přidělen jako spojka pro odvoz raněných z bojiště u Vrútek.

Měl věru z pekla štěstí. Podle sovětských zkušeností to kulometčík na frontě obvykle vydržel ve zdraví tři, čtyři dny...

Skončila válka. Četař Bohumil Bohatý se rozhodl zůstat trvale v osvobozené vlasti, kterou před sedmdesáti léty opustil jeho děd. V listopadu 1945 se usadil na zemědělské usedlosti ve Strachotíně, ve vinařském kraji jižní Moravy. Dovedl dobře hospodařit. V roce 1951 vstoupil do tamního JZD. Noví osídlenci vesměs neměli s vinařením mnoho zkušeností. Vinaření začalo upadat, JZD a družstevníci živořili.

Bohatý si uvědomil potřebu odborného vzdělání. V letech 1959 až 1961 absolvoval zemědělskou vinařskou mistrovskou školu ve Valticích. V letech 1964 až 1965 získal maturitu z odborných předmětů na střední zemědělské technické škole ve Valticích. Zprvu měl za sebou jen družstevníky z řad svých krajanů z Volyně, zahraničních vojáků. S časem si získal všechny, i ty, kteří na zahraniční vojáky zprvu pohlíželi když ne otevřeně nepřátelsky, tedy aspoň s nevráživostí.

Vystřídal v JZD řadu vedoucích funkcí, skúpináře, předsedu a nakonec vinařského agronoma sloučeného JZD. Obnovili veškerou původní plochu 55 ha vinic. Za 1,5 miliónu korun vybudovali moderní vinný sklep na 33 vagónů vína, které podle posudku samotných bývalých strachotínských vinařů, žijících dnes v Rakousku, má lepší kvalitu než před válkou. V roce 1973 překročili plán tržeb o více než půl miliónu korun.

Zbohatlo JZD, zbohatli družstevníci. Však je to také vidět na opravených zmodernizovaných domech, pěkně upravené návsi, zřízené a udržované v parkové úpravě. V nemalé míře k tomu všemu přispěl svou prací také Bohumil Bohatý. Rodina Bohatých nikdy a nikde nechtěla od naší společnosti nic zadarmo. Jeho synové nečekali s nataženou dlaní na byty ze státní bytové výstavby. Společně s otcem adaptovali starý dům na moderní bytové jednotky. Postavili ve Strachotíně další moderní rodinný domek o dvou bytových jednotkách.

Bohumil Bohatý byl vždy v prvních řadách boje za lepší zítřek. Za okupace Volyně jako člen tamní české protifašistické organizace „Blaník“, pak v řadách 1. čs. armádního sboru v SSSR, při budování socialistické vesnice i ve veřejné společenské činnosti v místní organizaci KSČ, MV NF, v ČSPB. Vytrvalost a houževnatost

frontových vojáků se prostě nezapře, a to je pro ně ta nejlepší vizitka.

Takových Bohumilů Bohatých z řad bývalých zahraničních vojáků jsou u nás nejen desítky, ale

stovky. Bohužel velmi skromných, proto také přehlížených a zapomínaných. Škoda, že o nich všech nemůžeme přirozeně vědět a seznámit naši veřejnost s jejich bojem i prací budovatelskou...

Nešťastný brod

LISTOPAD 1944

Několik našich tanků, které byly 29. září podobity u československých hranic poblíž Zydranowé a nesbořely, bylo po generální opravě v RTO (tankových dílnách) znovu nasazeno na frontu. Byly to už staří, vysloužilí veteráni, proto nepodnikaly žádné větší útočné akce. Většinou byly nasazovány do věžových postavení k posílení přední linie obrany pěchoty, jejíž řady v dlouhodobých bojích nebezpečně prořídly. Samo vědomí, že v obraně jsou ve věžových postaveních zakopány tanky, nesmírně posilovalo odvahu a sebe-důvěru smrtelně vyčerpaných pěšáků.

V době bojů o výšinu Obsár zajišťovala obranu tanková četa podporučíka Linbarta. Tankisté dostali rozkaz přebrodit potok u Bodrušálu a zaujmout nová obranná postavení. Zjistili vhodné místo k přebrodění. Jako první jel velitelský tank podporučíka Linbarta, řízený Vladimírem Andrem. Jelikož na daném úseku fronty byl právě klid a relativně bezpečno, dva členové osádky Troščák a Toník Štěpánek vystoupili z tanku. Nasedli na pancíř a dávali pokyny řidiči. Byla zima, drobně přšelo. Štěpánek se usadil na mřížoví nad výfukem a lačně se hřál teplem výfukových plynů.

Tank vyrazil. Přešel přes polovinu potoka. Jen se přeboupnout na druhý břeh, když se ozval bromový výbuch. Tank se otrásl a zabalil sloupem z dýmu, ohně, vody a bláta. Protitanková mina, patrně zdvojená, neboť prorazila dno tanku. Ještě štěstí pro osádku, že tankisté jeli s otevřenými příklopy. Tlak vzduchu mohl volně uniknout z tanku.

Tankisté z osádky Bedřicha Opočenského se vrhli kamarádům na pomoc. Vyprostili z tanku těžce raněného podporučíka Linbarta. Přišel o nohy... Vytábl řidiče Andrzebo, který byl rovněž raněn do nohou. Kam se však poděli Troščák a Štěpánek?

Oblušeného Troščáka záhy objevili v řídkém blátě za tankem. Bezmocně se v něm plácal jako

ryba na suchu. Zachránili jej k životu. Po Štěpánkovi však ani stopy. Snad jej výbuch rozmetal nebo odbodil až bíhvi kam. Už chtěli z místa nehody odejít a hledat bezpečnější místo k přebrodění, když Opočenský spatřil, jak se v blátivé kaši za tankem něco pohybuje. Naboru unikaly bubliny vzduchu. Ze by Štěpánek?

Opočenský neváhal. Vstoupil do zakalené vody, sabala mu sotva po pás. Sáh rukou do blátivé kaše. Nabmatl tankistickou kombinézu. Sjel po ní dolů rukou, až nabmatl rukáv. Za rukáv vytáhl z bláta beztvaré kamarádovo téměř bezvládné tělo. Vynesl jej z potoka a položil na trávnik. Postižený měl všude plno bláta, v ústech, v nose, v uších, ve vlasech i za košili. Ještě minuta, dvě a býval by se v blátě udusil.

Opočenský pohotově nabral z potoka vědro vody. Chrstnul je Štěpánkovi do obličeje. Voda spláchla bláto. Opočenský i jeho kamarádi se zbrozili. Zároveň s blátem voda odplavila jedno vybězlé Štěpánkovo oko, několik vyražených zubů a kus čelisti. Objevil se zobavený obličej, ožehnutý výbuchem.

„Nevím, nevím kamaráde, zda to přežiješ. V nejlepším případě zůstaneš navždy zobaveným mrzákem. Snad by ti bylo líp, kdybych tě z toho bláta ani nevytábl,“ pomyslel si chmurně Opočenský.

Přivolaní zdravotníci poskytli raněným první pomoc a odvezli je na ošetřovnu.

Českoslovenští a dále pak sovětsí vojenští lékaři vykonali skutečný zázrak. Oční a čelistní protéza, jakož i stříbrná destička kryjící trepanovanou lebeční kost a plastická operace vrátily těžce postiženému Štěpánkovi nejen život a pracovní schopnost, ale i přijatelnou lidskou tvář, která mu umožnila začlenění do normální lidské společnosti.

Takového jsem jej viděl o dovolené v srpnu 1945 doma na Másence...

S tanky u Jasla

28. PROSINCE 1944

Pět tanků 1. tankového praporu odjelo ze Stropkova směrem na Dukelský průsmyk. Potichu, nenápadně, aby se o tom nedověděl nepřítel. Na hranici, na hrobech kapitána Františka Vrány a nadporučíka Rudolfa Jasioka tankisté slibovali fašistům odplatu.

Minuli dobře známá místa, Tylawu, Trzcianu, město Duklu. Dojeli do Bóbrky, v sousedství nešťastné Machnowky a Wrocanky, kde byl před třemi měsíci zahájen krvavý nástup do Karpat. Všude jim jej připomínaly roztroušené hroby našich vojáků.

Silvestra a Nový rok 1945 oslavili v Bóbrce. Po delším odpočinku se přesunuli do výchozích postavení v Kopytowě.

15. LEDNA 1945

Mohutnou dělostřeleckou přípravou začala sovětská ofenzíva u Jasla. Zúčastnilo se jí také československé dělostřelectvo a tanky. Tanky dostaly za úkol překročit řeku Wisloku, vytvořit za ní předmostí a postupovat dál ve směru na Gorlice. Sorva dozněly poslední výstřely z děl, tankisté vyrazili do útoku. Záhy zjistili, že jim v prostoru Lajsce byl svěřen nejtěžší, čestný úsek na levém křídle sovětského průlomu. Museli prorazit čelní obranu nepřítele a zároveň čelit boční palbě děl a minometů ze severních výběžků Karpat, kde německá obrana nebyla průlomem narušena.

Tank četaře Bedřicha Opočenského, řízený Josefem Šerákem, jel na pravém křídle rojnice našich tankistů po silnici vedoucí do Gorlic. Na tancích s nimi jeli sovětské výsadkáři, pěšáci, většinou Moldavané a bessarabští Ukrajinci. Tank se přiblížil k mostu přes Wisloku. Proč jej Němci před nimi nevyhodili? Není podmínován? Na podobné úvahy nebylo času. Rozjeli se k mostu, buď, nebo!

Náhle je předjel sovětský tank zprava. Těsně před nimi vjel na most. Hromový výbuch fugasu (výbušné nálože) ... Tank se doslova rozpadl.

Cesta přes Wisloku byla zatarasena. Opatrně objížděli stržený most brodem. Šerák se držel sto-

py tanku, který už projel před nimi. Čert minám věř! Předehnali rojnici postupující sovětské pěchoty. Pěšáci je s jásotem uvítali. Lopatkami signalizovali „Min nět!“

Tanky dosud nenarazily na vážnější odpor. Jely s otevřenými příklopy. Náhle se Opočenského tank otrásl hromovým výbuchem. Opočenský se udeřil hlavou o stěnu věže, až mu v očích zajiskřilo. Dobře, že tankistická přilba účinně ztlumila náraz. Neslyšel, byl ohlušen výbuchem.

Co se stalo?

Tank najel na protitankovou minu patrně zdvojenou nebo doplněnou fugasem (výbušninou). Prorazila dno tanku. Jedna protitanková mina obvykle stačí přerazit pás nebo urvat hnací kolo. Štěstí, že jeli s otevřenými příklopy. Tlak vzduchu mohl uniknout ven. Jinak by patrně roznesl celý tank nebo přinejmenším usmrtil celou posádku. Odnegli to jen radista – kulometčík Šáša Vízek a pomocný řidič Vladimír Bohatý. Mina vybuchla přímo pod Vízkem. Těžce jej zranila do nohou. Kamarádi jej vytáhli z tanku a dopravili na ošetřovnu. Jednu nohu mu lékaři zachránili. Bohatý přišel o jedno oko.

Druhý tank rotného Běleckého byl zasažen panzerfaustem přímo do poklopu řidiče. Řidič Molnár byl na místě zabit. Tank vzplanul. Kamarádi vytáhli z hořícího tanku těžce raněného Čecha z Krymu, Klementa Suchánka. Vyhřezla mu střeva. Před smrtí ještě projevil radost a uspokojení, že se útok zbývajících tanků zdařil ...

Ostatní tanky, podporované sovětskou pěchotou, využily poměrně schůdného terénu. Postupovaly hluboko do průlomu. Pronásledovaly nepřítele prchajícího ke Gorlicím. Rozsávaly zkázu, paniku a smrt po gorlické silnici. Dorazily do Gorlic takovým tempem, že za nimi museli poslat autem spojovacího důstojníka s rozkazem k návratu. Radiové spojení se nepodařilo navázat nebo jej snad tankisté v zápalu boje ani nevnímali. Nebýt rozkazu k návratu, dorazily by snad až do Krakova.

Na zpáteční cestě tankisté potkávali nekonečné kolony zbrusu nových těžkých sovětských tanků JS, které pak po nich převzaly směr nástupu. V několika dnech dorazily do Krakova ...

Vzpomínky od volantu

Z VYPRÁVĚNÍ VÁCLAVA HAJNĚHO

Odešel jsem z Volyně na jaře 1944, kdy jsem vstoupil do československé armády v Rovnu. Bylo

mi tehda šestnáct let. Ze vzpomínek na dětství si nejraději vzpomínám na moji rodnou osadu Li-

bánovku, ukliněnou v údolí mezi lesy. Na pana učitele Masopusta, který obětavě vedl krajaňský kulturní život v osadě, divadelní ochotnický kroužek, pěvecký kroužek, vynikající dechovou kapelu, básičský sbor a sportovní kroužky. Nemohli jsme si stěžovat, že bychom se někdy nudili nebo nám bylo smutno.

Jinak ovšem vzhledem k značné vzdálenosti od města a celkově prostotě tehdejšího života by tam dnešní mladou generaci za tehdejších podmínek sotva kdo udržel. Dnešní život ve vlasti je sice blahobytnější, ale mnohem více uspěchaný a řekl bych také mnohem sobečtější. Zmizely staré upřímné sousedské vztahy a vzájemnost. Každý dnes myslí jen a jen na sebe.

Tyto pěkné vzpomínky na šťastné dětství jsou, bobužel, zastíněny pozdějšími, horšími vzpomínkami na válku, okupaci, řádění okupantů a banderovců, vypalování a vyblazování celých vesnic, jako byl Český Malín a řada dalších. Nikdo si tehdy nebyl jist dne ani hodiny a především noci. Z okolních lesů v noci přicházeli banderovci a se zbraní v rukou vymáhali potraviny, oděv a obuv, nejdříve z jednotlivých usedlostí, později ve velkém, prostřednictvím starosty. Když jim starosta Václav Kout odmítl splnění jejich požadavků, odvlékli jej z domova. V lese jej pak bestialně ubili.

Nebylo snad u nás rodiny, která by pro případ nebezpečí nevybudovala nějaký podzemní úkryt. V úkrytech se ukládaly zásoby potravin a cennější sůrsky. Mnohdy jsme ani nespali doma. V poli, ve vzrostlém obilí jsme se cítili bezpečnější...

Naše osada v roce 1943 nesplnila předepsané dodávky obilí okupantům. Před vánoci 1943 německý trestný oddíl provedl v osadě rekvizici. Pobrání nám i ostatním zemědělcům všechno obilí, na které přišli. Hrozil nám hlad. Fronta se pomalu blížila. Němci stále víc ztráceli vládu nad krajem. V sousední osadě Ledochovce Němci zanechali bez dozoru skladiště obilí ve starém libovaru. Lidé z okolí je začali rozebírat a vozit domů. Domluvil jsem se ještě s dvěma kamarády, že si tam také zajedeme a vezmeme si domů aspoň část toho, co nám pobrali.

Vyjeli jsme za soumraku. Nechtěli jsme se za dne příliš ukazovat. Postavili jsme koně ve dvoře opuštěné polské usedlosti, jejíž majitel se ze strachu před banderovci odstěhoval do města. Vzali jsme s sebou prázdné pytle na obilí. Přišli jsme k libovaru. Dveře byly vyvráceny. Uvnitř už bylo plno lidí, kteří sem přišli za stejným účelem jako my. Překročili jsme nízkou prkenou zadržku a vstoupili do skladu. Ve tmě jsem zjistil dvě velké haldy obilí. Začal jsem nabírat do pytle z levé haldy. Hmatem jsem však zjistil, že nabírám oves. Měl jsem zájem spíše o chlebové obilí. Vysypal jsem oves z pytle a přešel k pravé haldě. Nabíral jsem pšenici. Začal jsem ji nabírat. Za námi přicházeli další a další lidé. Měl jsem už skoro plný pytel, když se strhla

palba z ručních zbraní. Kulky pleskaly do zdi libovaru.

Nedalo se nic dělat, Nechal jsem tam nabraný pytel pšenice a zmizel ve tmě. Když se palba poněkud uklidnila, sedl jsem do saní a práskl do koní. Nevím, zda tam stříleli Němci nebo banderovci, kteří se snažili získat všekereé zásoby obilí pro sebe.

Měli jsme pak strach, aby se nám Němci nějak nesvezli po kůži. Nějaký čas jsme pak nespali doma. Na štěstí už Němcům na nás nezbyl čas. Začátkem února 1944 sovětská armáda osvobodila naši osadu.

Vzpomínám na spontánní nástup libánovských mužů a chlapců, jakož i několik děvčat do československé armády. Byl jsem při tom, když sovětská dištovníci přímo prosili mého strýce Josefa Hajného, aby přemluvil svého syna Bobuřava ke vstupu do sovětské vojenské kapely. Bobuřav výborně hrál na křidlovku a housle. Sověti si hudebníků velmi vážili. Vstupem do sovětské vojenské kapely by si Bobuřav zajistil šikovnou „mlejkvu“ do konce války. Sotva by kdy přišel do první linie. Odolal všem slibům a lákání, vstoupil do československé armády. Žel, osvobozenou Prabu nespátřil, V dubnu 1945 jako radista československé tankové brigády padl v boji u Tworkowa, v dnešním polském Slezsku (dřívější německý název Tunnskirchen).

Bylo mi tehdy šestnáct. Nepodléhal jsem vojenské povinnosti ani mobilizaci. Dlouho jsem to však doma nevydržel. Ještě dnes se někdy v duchu vidím, jak jsem ze sovětského nákladního auta naposled zamával rodičům a sestřím na rozloučenou. Netušil jsem tehdy, že otce vidím naposled. Odjížděl jsem k československé armádě do Rovna, bojovat za svobodu nikdy nepoznané vlasti, za kterou v první světové válce v řadách České družiny, později československých legií bojoval v Čečkově rotě můj otec. Ani jemu osud nedopřál starou vlast nikdy poznat. V roce 1947 zemřel v reemigračním vlaku cestou do vlasti, kterou tolik miloval. Do vlasti jej přivezli už mrtvého, aby jej aspoň pobřbili v rodné zemi předků. V Šumperku našel místo posledního odpočinku...

V Rovnu jsem byl přidělen k československému náhradnímu pluku. Zde jsem také prožil svůj první válečný křest. Německé letectvo bombardovalo město, především kasárna a nádraží, téměř každou noc.

Z Rovna jsme brzy na to odejeli do Sadagury na Bukovině. Tam jsme obdrželi československé uniformy a prodělávali první vojenský výcvik. Odtud nás pak vlakem přesunuli přes Lvov a Přemyšl blíže k frontě. Zde nás rozdělili k jednotlivým útvarům.

Byl jsem přidělen k 3. tankovému praporu, kterému tehdy velel Hrdina Sovětského svazu, nadporučík Richard Tesařík (později generál ČSLA). Vždycky mě lákaly motory a auta. V duchu jsem toužil stát se řidičem nákladního auta.

Ovšem touha a skutečnost bývají od sebe ve vůlce příliš vzdáleny. Jednoho dne se moje skrytá touha přece jen měla splnit. Velitel praporu nechal nastoupit nováčky v plné polní. Oznamil nám, že si z nás má vybrat dvaadvacet mužů do kursu řidičů nákladních aut. Chodil před nastoupeným dvojjstupem a vybíral budoucí řidiče především z řad starších taticů.

Toužebně jsem očekával, kdy konečně ukáže na mne a vyvolá ven z řady. Ne a ne se však dočkat. Když už měl vybráno asi patnáct mužů, rozbodl jsem se, že se přiblížím sám. Zvedl jsem ruku.

„Co si přejete?“ – otázal se mě velitel praporu.

„Pane nadporučíku, taky bych rád k řidičům,“ řekl jsem nesměle, skoro prosebně.

„Kolik je vám roků?“

„Šestnáct pryč...“

„Vy chcete, aby tible staří tátové skákali do tanků a z tanků a sám se chcete vozit v autě? Ze se nestydíte?“ seřel mě stroze.

Zastyděl jsem se. Zůstal jsem stát jako opařený. Díval jsem se zabanbeně do země. Nadporučík vybíral dál. Nakonec si už neměl koho vybrat. Staří tatici mu už žádní nezbyli.

„Hej, vy tam, vystupte!“ – uslyšel jsem hlas nadporučíka. Vzhlédl jsem a poznal, že prstem ukazuje na mě. S radostí jsem nastoupil do řady budoucích řidičů.

Řidičský výcvik jsme prodělávali blízko za frontou, u týlu tankové brigády v Króliku Polskim. Ve dne jsme se učili jezdit. V noci jsme pak často drželi stráž u skladů pobonných bmot a tankových dílen (RTO).

Náš jednotvárný život se náhle změnil. 22. října 1944 z nás vybrali asi pětadesát mužů, většinou mladších. Vyfasovali jsme plnou polní dávku střeliva do samopalů, ruční granáty a železnou dávku konzerv a suchých potravin. Na dvou nákladních studebaekerech nás odváželi neznámo kam. Někteří tvrdili, že máme narychlo postavit nějaký most, jiní, že jedeme na frontu. Nikdo však nevěděl nic určitého.

Přišel večer. Podle bluku palby, záblesků výstřelů z děl a osvětlovacích raket, výbuchů min a granátů jsme poznali, že se blížíme k frontě. Dosud jsme ještě jeli s rozžatými světly. Náhle se ve mně zatajil dech. Rozzechvěl jsem se dojetím, do očí mi vstoupily slzy. Projížděli jsme slavobránou na hranici v Dukelském průsmyku. Kromě transparentů na ní byly obrazy presidenta Beneše a maršála Stalina. Na vrcholu slavobrány vlála československá a sovětská státní vlajka.

Zde tedy začíná země předků, země milovaná, naše stará vlast. Kolik kamarádů obětovalo svoje životy, krev a zdraví, než bylo možno vstoupit na území vlasti a vztyčit tuto slavobránu?

Současně jsem si uvědomil, že do Prahy je ještě velmi daleko a že ne všichni tam dojdeme...

Řidiči zhasli světla. Potmě jsme dojeli do Vyšného Komarníku. Vystoupili jsme z aut. Převzala nás spojka a šli jsme dál pěšky. To už jsme vě-

děli, že určitě jdeme na frontu, jako doplnění. Nebylo nám z toho příliš do smíchu. V naší blízkosti se nečekaně ozvala silná rána. Rázem jsme padali k zemi. Naše spojka se smála:

„Hej vy lemouni, vy jste, job vašu mať, ale zajáci! Nepoznáte výstřel z našeho děla. Střili na vaši počest. K první linii jsou ještě dva až tři kilometry.“

Uklidnili jsme se a pokračovali dál. Měli jsme však smílu. Začalo hustě pršet. Zatížení plnou polní výzbrojí, kráčeli jsme za sebou busím pochodem. Tma jako v pytli. Přecházeli jsme po úzké lávce přes potok. Několik kamarádů ve tmě uklouzlo a spadlo do potoka. Bylo v něm jen málo vody, stačilo to však, aby vylezli mokří jako bastrmani. Po dvou hodinách namáhavého pochodu jsme na tom byli stejně jako oni. Promokli jsme až na kůži.

Konečně jsme přišli na nějaký štáb, kde nás rozdělili na jednotlivé úseky. Trvalo jim to dlouho, velmi dlouho, pro nás celou věčnost. Promokli a prokřebli zimou jsme čekali, až se nás ujala další spojka a vedla nás do přední linie naší obrany. Měli jsme vystřídat dosavadní vojenskou jednotku stahovanou z obrany za účelem přemístění na jiný úsek. Bylo nás v četě asi pětadvacet mužů. Velel nám rotný Kulja. Šlo se nám velmi obtížně, stoupali jsme do strmého vrchu. Přes cestu leželo plno stromů zpřerážených dělostřeleckou palbou. Nakonec i spojka, která údajně znala zdejší terén, zabloudila. Sešli jsme z cesty a zřejmě jsme chodili v kruhu. Nakonec jsme museli v lese vyčkat do rána. Obně jsme rozdělat nesměli s ohledem na nepřátelské dělostřelecké pátrače. Velitel určil dva muže do stráže. Po hodině je měli vystřídat další dva. Ostatní jsme polehali na holou zemi nebo do chvoji. Únavou jsme okamžitě usínali. Když mě za hodinu strážný vzbudil, abych ho vystřídal, byl jsem tak promrzlý a ztuhlý, že jsem se nemohl postavit na nohy. Trvalo mi bezkou chvíli, než jsem se přemohl, abych stál na nobou. Zuby mi jektaly zimou. Rozebřál jsem se rozvoičkou.

Taková byla moje první noc ve vlasti. Nic ale netrvá věčně. Zlá noc skončila, nastal den. Rozebřivali jsme se pobíháním a dřepy. Na obeň nebylo ani pomyšlení.

Spojka nás dovedla do zákopů. Zvědavě jsme se rozblíželi. Před námi, v zemi nikoho, byl Nižný Komarník. Nad ním, na kopci v lese Němci. Klid byl často rušen kulometnou a minometnou palbou. Byl jsem přidělen jako spojka mezi pozorovatelnou minometné baterie a bunkrem velitele našeho úseku vzdáleným asi stopadesát metrů od pozorovatelný.

Jedné noci mě v krytu u pozorovatelný probudila palba pěších zbraní u velitelského bunkru. Ze štábu zvonil telefon s dotazem, co se u nás děje. Na pozorovatelně nikdo nic určitého nevěděl. Poslali mě, abych to zjistil. Běžel jsem k velitelskému bunkru. Do palby ručních zbraní třesky výbuchy ručních granátů. Na obloze se rozzá-

Naši mrtví

BOUZEK JOSEF

*1918 †1943

ČERVJAK MIKULÁŠ - foto chybí

*1917 †1945

DOLEŽAL VÁCLAV

*1912 †1944

DOLEŽAL VLADIMÍR, syn Vladimíra

*1922 †1945

DOLEŽAL VLADIMÍR, syn Aloise - foto chybí

*1924 †1944

HAJNÝ BOHUSLAV

*1922 †1945

HANA PAVEL - foto chybí

*1912 †1944

HNÍDEK VÁCLAV

*1918 †1941

HOLÁTKO ANTONÍN - foto chybí

*1914 †1944

HOLÁTKO FRANTIŠEK - foto chybí

*1919 †1945

HORA VÁCLAV - foto chybí

†1944

HORA VLADIMÍR - foto chybí

†1944

HORNÍK MIKULÁŠ - foto chybí

*1916 †1944

KRÁL JOSEF - foto chybí

*1920 †1945

KOUT VÁCLAV

†1943

KUNÁSEK JAROSLAV

†1943?

KUNÁSEK JOSEF - foto chybí

†1944

KUNÁŠKOVÁ LIDUŠKA - foto chybí

*1936 †1944

MÁLEK VINCENC - foto chybí

*1918 †1944

MAREK EMIL

*1912 †1944

MILER ANTONÍN - foto chybí

*1898 †1944

MISTR VÁCLAV

*1924 †1944

MORÁVEK EMIL - foto chybí

*1912 †1942

OLŠÁK ALEXANDR - foto chybí

*1919 †1941

OLŠÁK JOSEF - foto chybí

*1912 †1944

PAJER JOSEF - foto chybí

†1944

PETR STANISLAV - foto chybí

†1941

PLESKOT JOSEF

*1923 †1944

PONIKELSKÝ ROSTISLAV

*1924 †1945

POZNER VLADIMÍR

*1919 †1943

SÍBR VLADIMÍR

*1924 †1944

SVOBODA VÁCLAV - foto chybí

†1941

ŠANA VLADIMÍR

*1921 †1944

ŠAVEL JOSEF

*1911 †1944

ŠTĚPÁNEK VINCENC

*1912 †1945

TAMCHYNA VLADIMÍR - foto chybí

*1930 †1942

VALENTOVÁ ANNA - foto chybí

*1901 †1944

VANÍK VÁCLAV

*1912 †1944

Prosím o prominutí pozůstalé po těch, jejichž fotografie se nepodařilo opatřit, nebo byly nereprodukovatelné.

VÁCLAV DOLEŽAL
*1911 †1944

VLADIMÍR DOLEŽAL s otcem Vladimírem
*1922 †1945

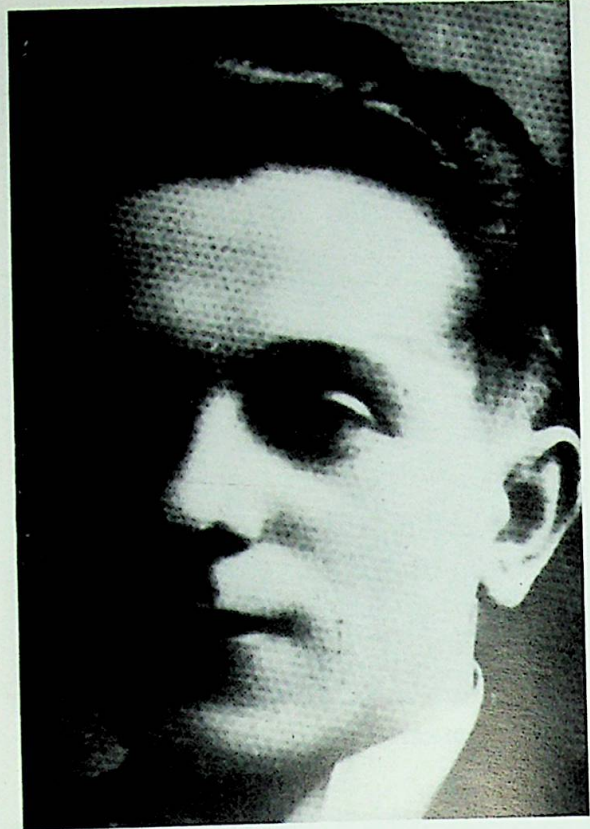
BOHUSLAV HAJNÝ
*1922 †1945

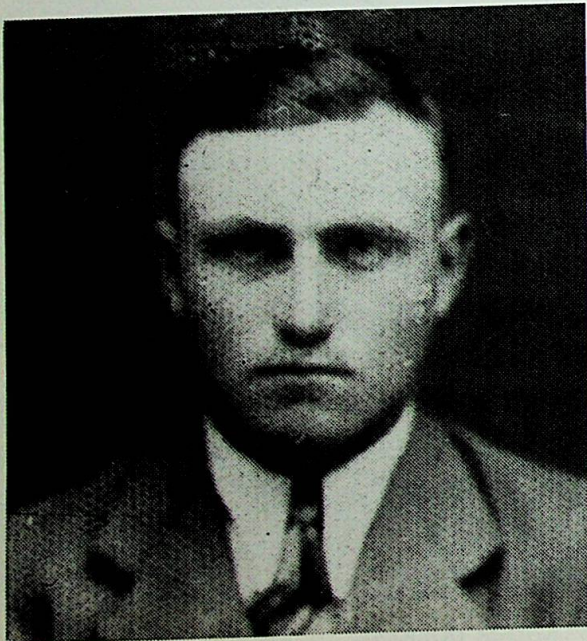
VLADIMÍR DOLEŽAL

VÁCLAV HNÍDEK
*1918 †1941

EMIL MAREK
*1912 †1944

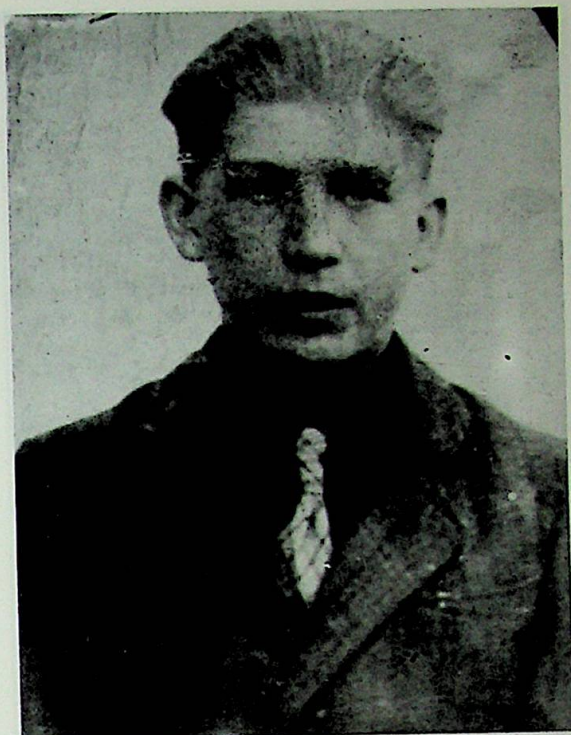
VÁCLAV MISTR
*1924 †1944

JOSEF PLESKOT
*1923 †1944

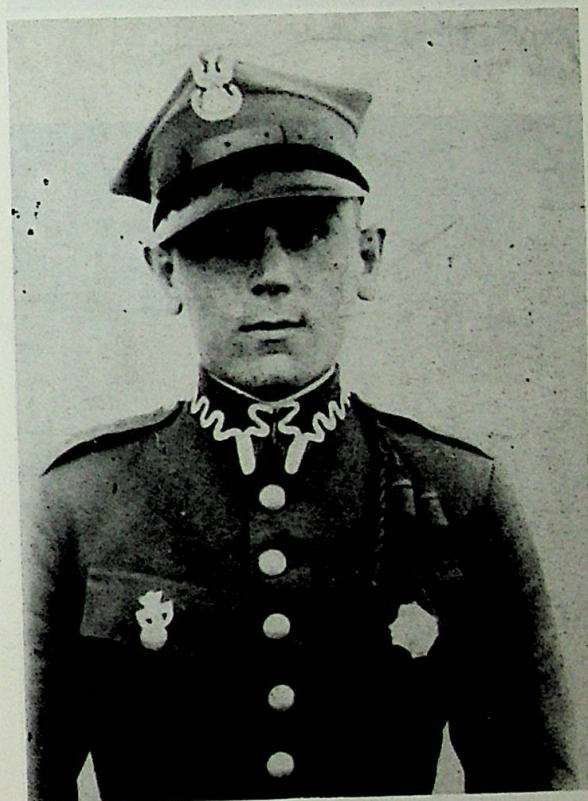
podpor. ROSTISLAV PONIKELSKÝ
*1925 †1945

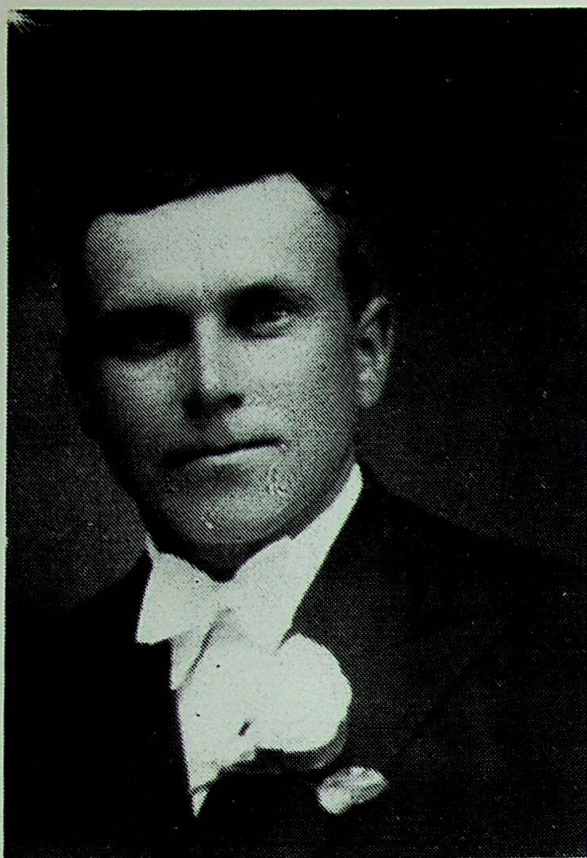
VLADIMÍR SÍBR
*1924 †1944

VLADIMÍR ŠANA
*1921 †1944

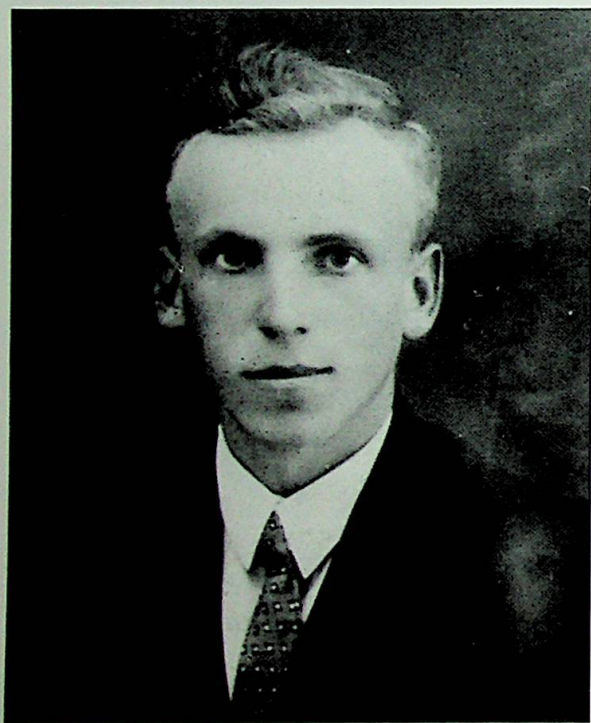
JOSEF ŠAVEL v době přesměnčí služby v polské
armádě
*1911 †1944

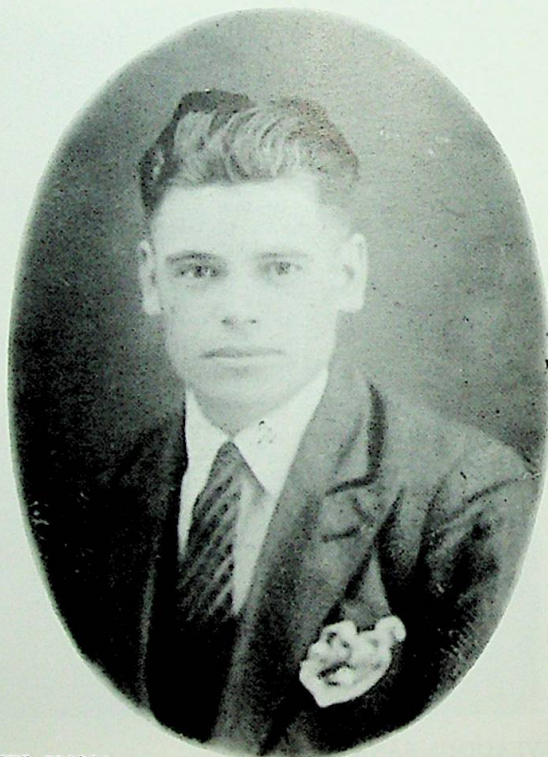
VINCENC ŠTĚPÁNEK
*1912 †1945

VLADIMÍR POZNER
*1919 †1943

VÁCLAV VANÍK
*1912 †1944

PAVEL HANA
*1912 †1944

Období válečné

Josef Širc v roce 1915 jako voják ruské armády

VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV
VOJENSKÝ HISTORICKÝ ARCHÍV

Či. 3091/VHA-1969

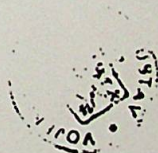
Dne 25. IV. 1969

POTVRZENÍ

Potvrzuji, že **Josef Š i r c** nar **3.6.1893**
v obci **Velké Dorostaje** okres **Volyně**

konal vojenskou službu: **v čs. legiích v Rusku**

od	do
od 1.9.1916	do 11.12.1917
od	do

Náčelník, v zast.:

Marek

Václav Širc v roce 1944

111

Свидетельство № 11
(бессрочное)

об освобождении от воинской обязанности

Выдано настоящее свидетельство _____
(каким РВК и какой области)

военнообязанному 1919 года рождения _____
(фамилия, имя, отчество)

_____ состава запаса _____
категории, ВУС № _____

уроженцу _____
(области, города, _____
района, села)

Л И Н И Я С Г И Б А

в том, что он по освидетельствовании _____
_____ 1940 года.

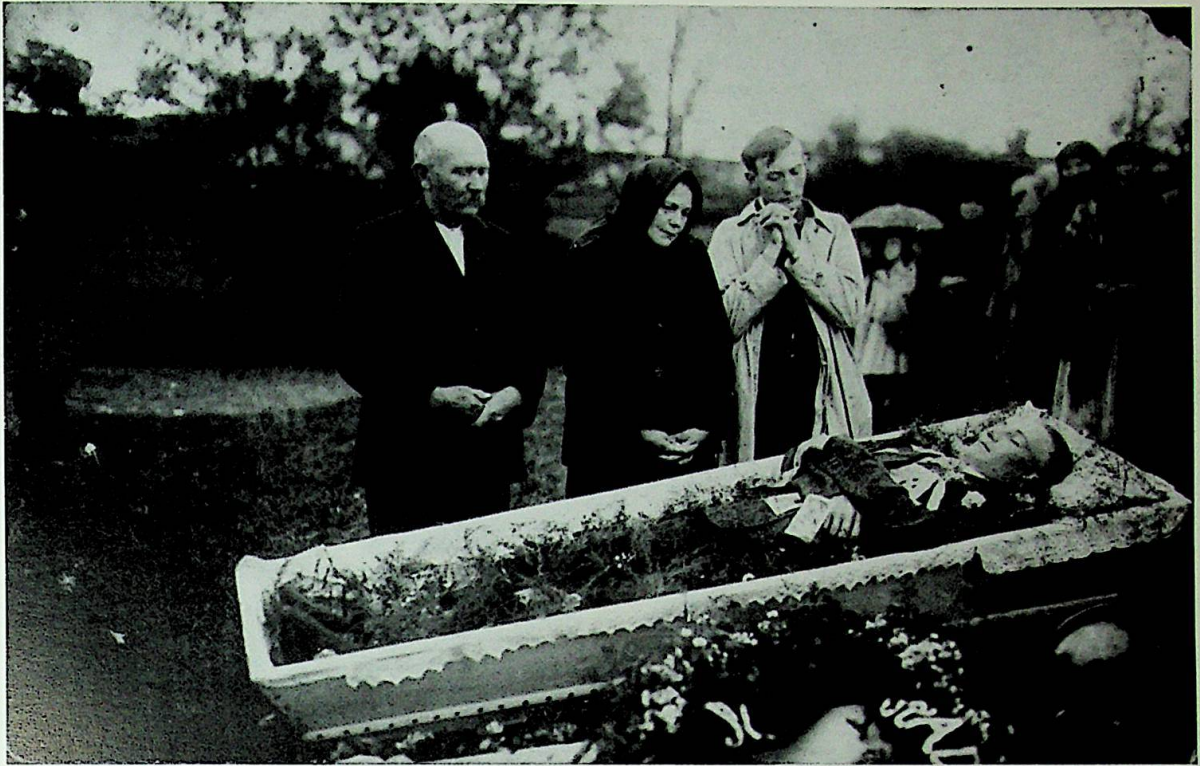
Комиссией при _____
(указать, при каком РВК _____
или воинской части)

признан негодным к несению воинской
обязанности с исключением с учета по
гр. _____ ст. _____ расписания болезней
приказа НКО СССР 19____ г. № _____
и снят с воинского учета.

Место _____
для фото- _____
карточки _____

М. П. _____
Районный военный _____
комиссар _____
№ _____
_____ 1940 г.

Уполн. Главштаба от 20/XII-39 1 илп. НКО Зак. 6878

Rodina Bouzkových se loučí s tragicky zemřelým synem Josefem v roce 1943

Pohřeb Josefa Bouzka v roce 1943

Setkání v osvobozené Ostravě
v roce 1945 Vladimír Tichý a
bratři Jaroslav a Josef Poznerové

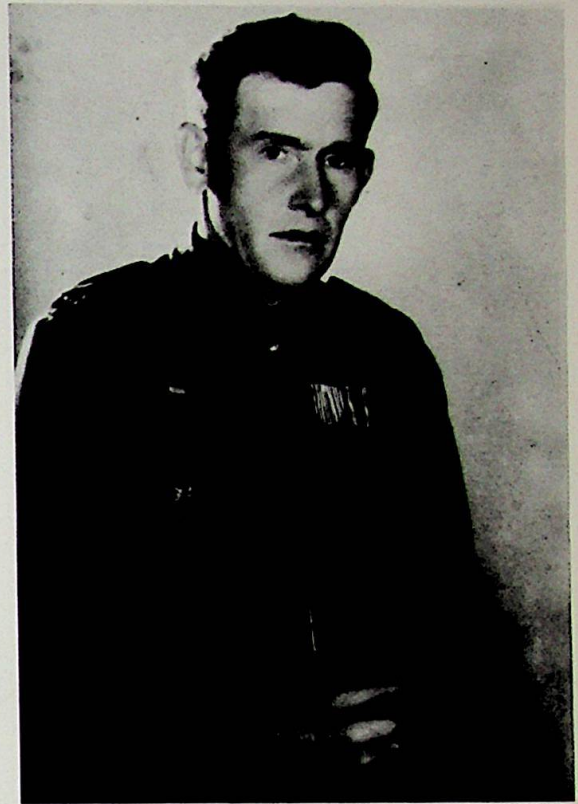
Vladimír Bohatý

Bohumil Bohatý

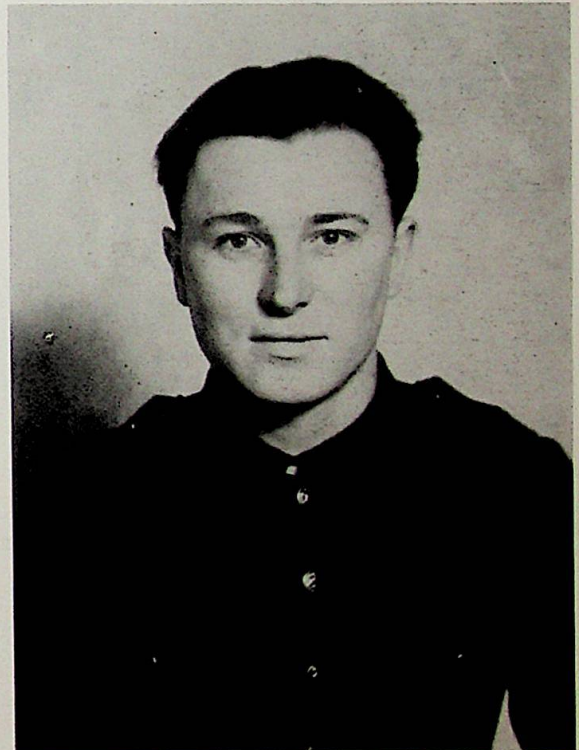
První zleva Václav Posledník
ve vojenské nemocnici ve Lvově v roce 1944

Josef Řehák

Vladislav Sedláček

Vladimír Pajer

Bratři Josef a Jaromír Hnidkovi

Frontová svatba Olinky Tamchynové s rotmistrem
Eduardem BEITL-EM

Vladimír Mouček

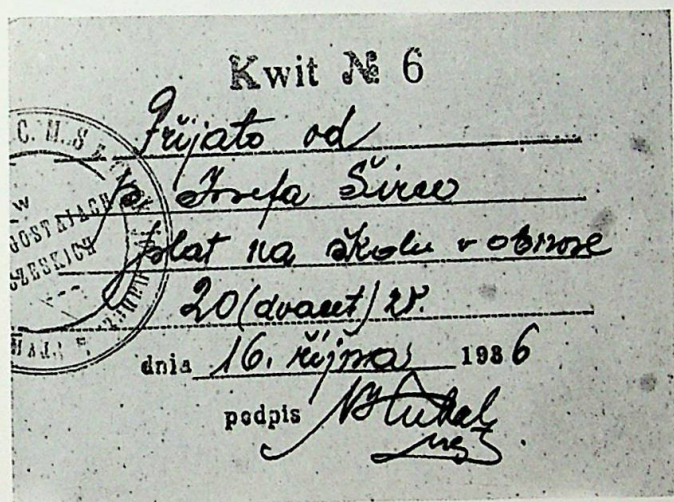

Přechod hranic na Dukle 7. 10. 1944, v popředí vlajkonoš Vladimír Kunášek

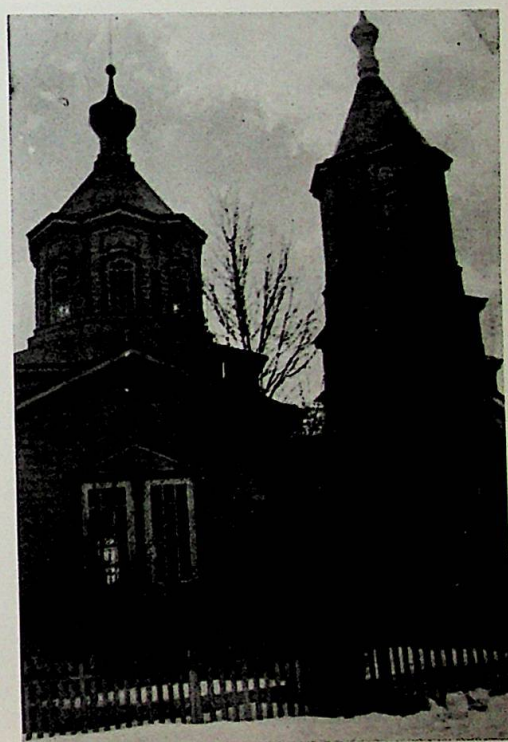
Období mírové

Škola v Dorohostajích Českých – rok 1930

Potvrzení o zaplacení dobrovolné daně na Českou školu

Pravoslavný kostel sv. Mikuláše v Bojarce

СВИДѢТЕЛЬСТВО.

Педагогическій Совѣтъ Дубенскаго Двухкласснаго Городскаго училища сими удостоверяетъ, что *Ширецъ, Тасифъ Тасифовъ, крестьянинъ с. Васильевъ Дорожстай, Милославскій уѣзда, Милославской губернии, православнаго вѣроисповѣданія* родившійся *3го июля* 1893 года, успѣшно окончилъ курсъ ученія въ *Дорожстайскомъ* начальномъ народномъ училищѣ, а потому имѣетъ право на льготу, установленную пунктомъ 3-мъ статьи 64 Уст. о воинской повинности.

№ 29

Г. Дубно, *июль 1* дня 1906 года.

Штатный Смотритель Дубенскаго
Городскаго Двухкласснаго училища *М. Сесеревъ*

Зеленоградскъ, Василь Тасифовъ
Учитель Русскаго языка и математики

Секретарь Педагогическаго Совѣта *В. Турбинъ*

Školní vysvědčení Josefa Širce

Chovatelský kurs ve Velkých Dorohostajích – asi rok 1932 (většina Čechů)

Putovní Hospodyňská škola

Z návštěvy pravoslavného biskupa z ČSR dr. Aloise Červina v Dorohostajích – asi rok 1932

Kapela Hajných – asi rok 1925

Jaroslav Hajný v roce 1946 – cvičící hudební dorost

Mužská mládež v Dorohostajích – asi rok 1930

Libánovská kapela Mikuláše Bohatého – asi rok 1930

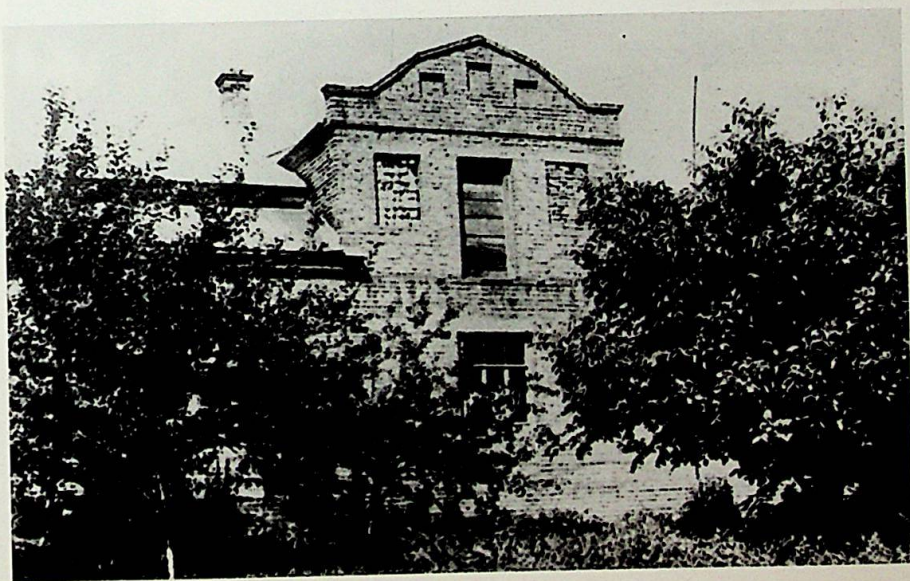

Česká mládež v Dorohostajích – rok 1939

Typické Volyňské žně
- rok 1937

Dům Jaroslava Vostrého
v Bojarce

V Nové Vsi - stav
současný

Máslenka v roce 1935 – slavnost převzetí Samolukova mlýna do družstevního vlastnictví

Rolniczy Mlyn Spółdzielczy
„JEDNOŚĆ“
 w Máslence
 : odpowiedzialnością udziałami
 gm. i pole Młynów, pow. Dubno
 woj. Wołyński, skr. poczt. Nr 9

Máslenka, dn. 25/10 1936 r.

Do W. P.

Sygn. Jozef

w osobist. Cechu

Według § 8 statutu Rolniczego Mlyna Spółdzielczego „Jedność” w Máslence
 Zarząd Spółdzielni wzywa W. P. do zaplacenía do dnia 10 października 1936 r.
 udziału

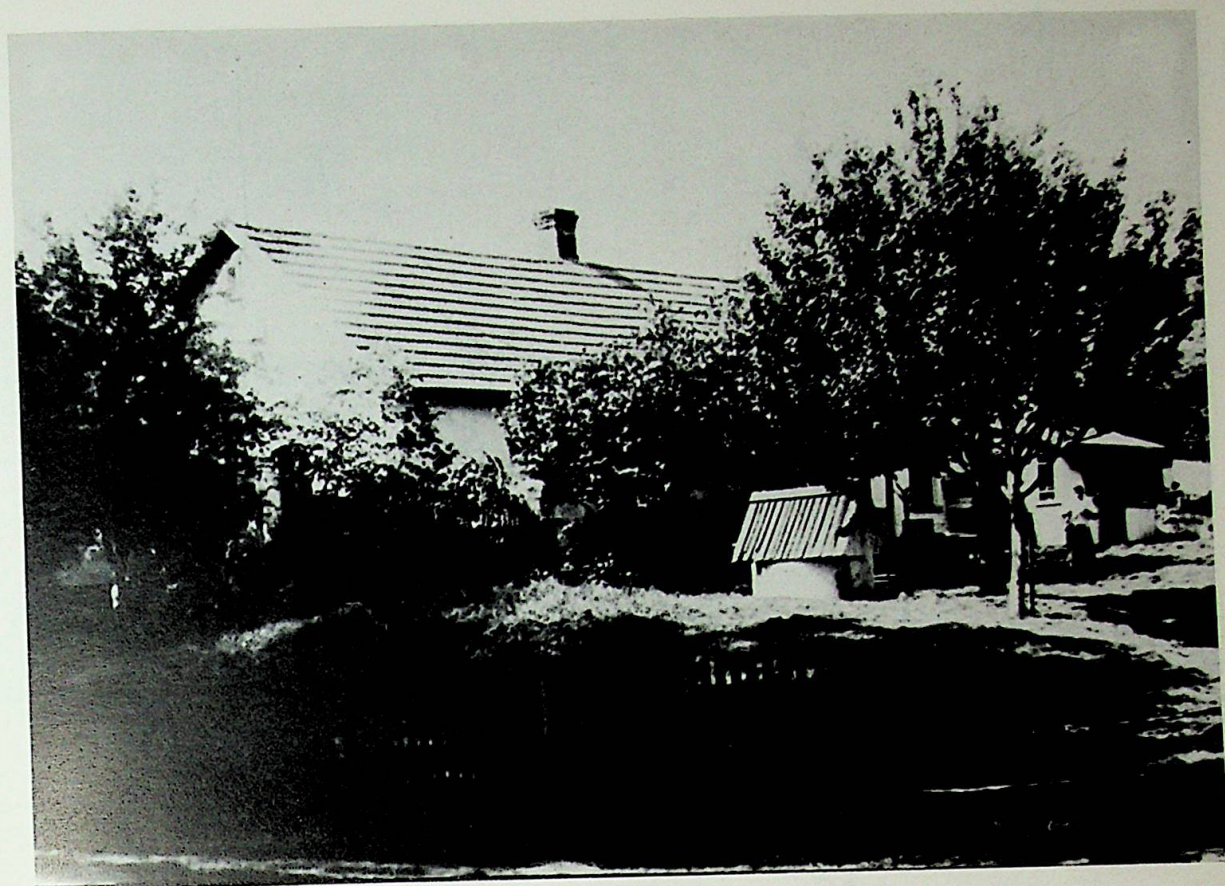
	Zł.	gr.
tytułem I raty		
II raty	20	-
III raty		
wpisowego		57
Razem .	20	57

Prosimy o punktualne dotrzymanie terminu w przeciwnym bowiem razie
 Spółdzielnia nie będzie mogła wywiązać się ze swych zobowiązań przed firmą
 Th. Schott, co narazi Spółdzielnię na większe straty.

Ze spółdzielczym pozdrowieniem

J. Kucha Kucharczyk

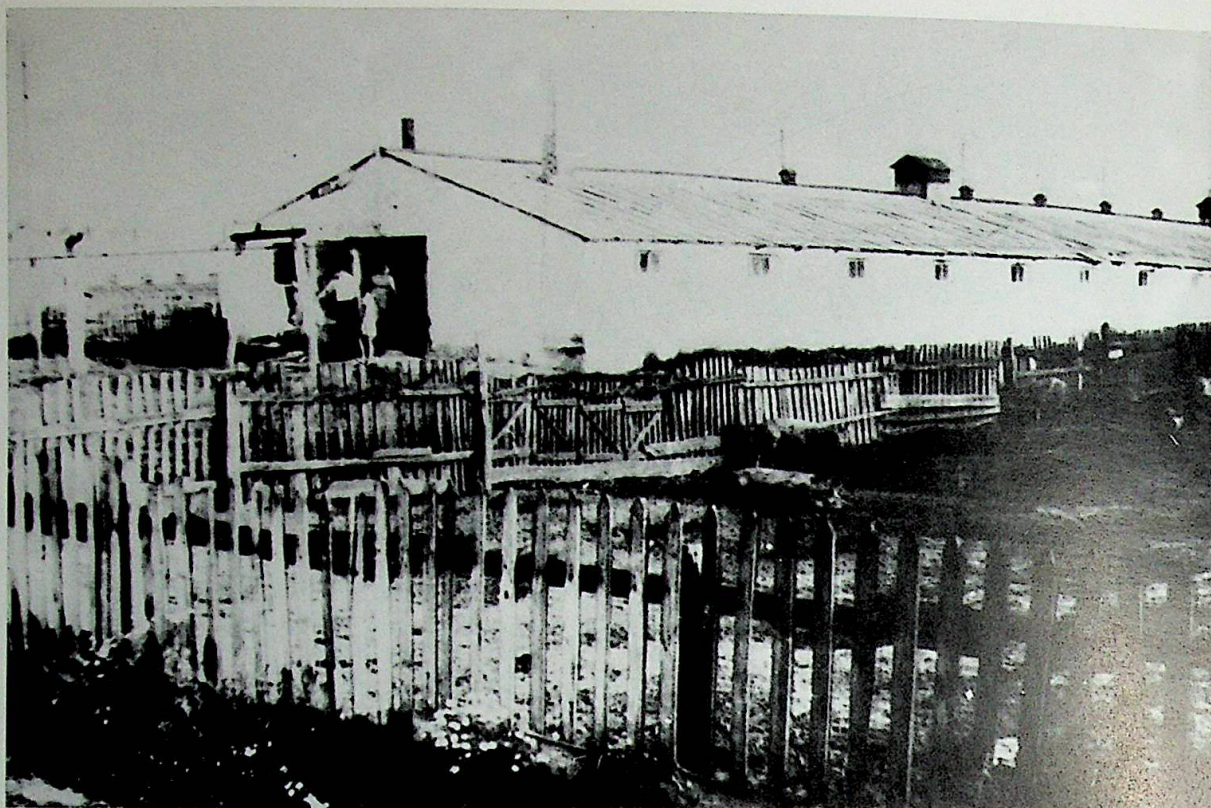
Potrzení o zaplacení členského podílu na družstevní
 mlyn v Máslence

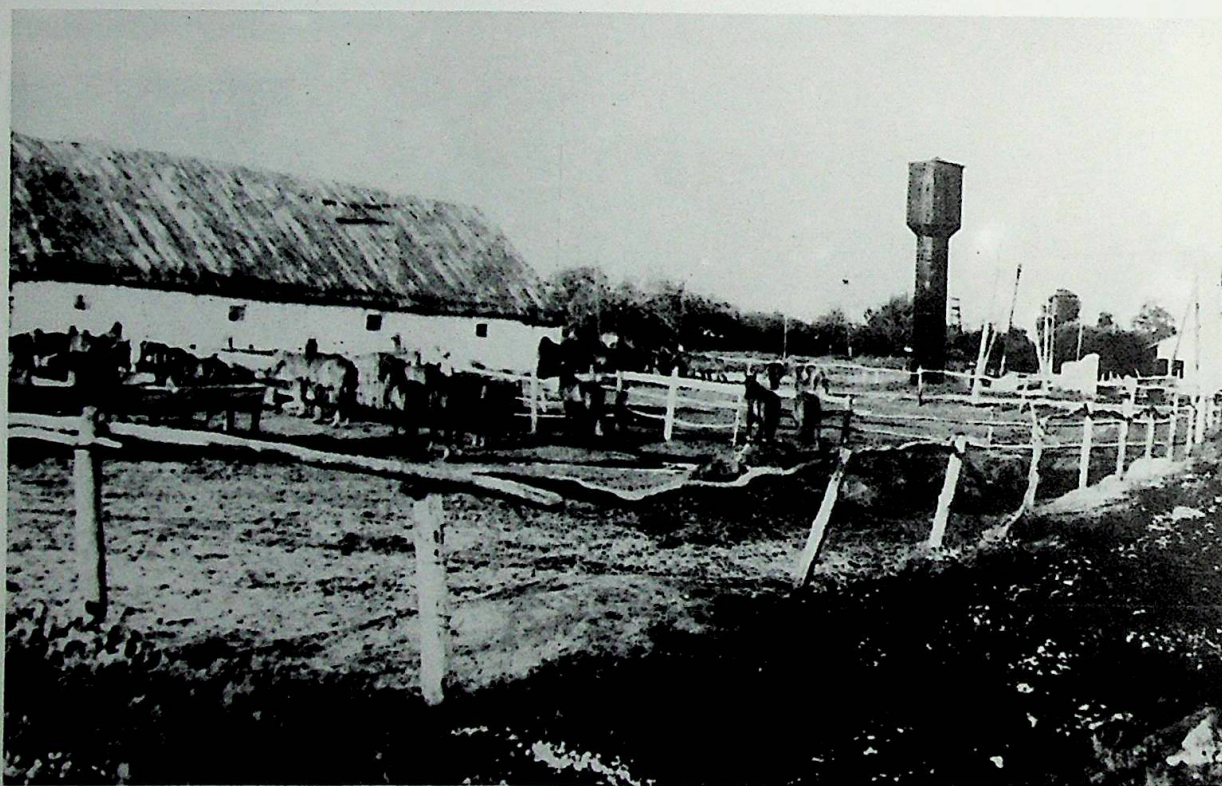
Usedlost Karla Šafra v Nové Vsi – stav současný

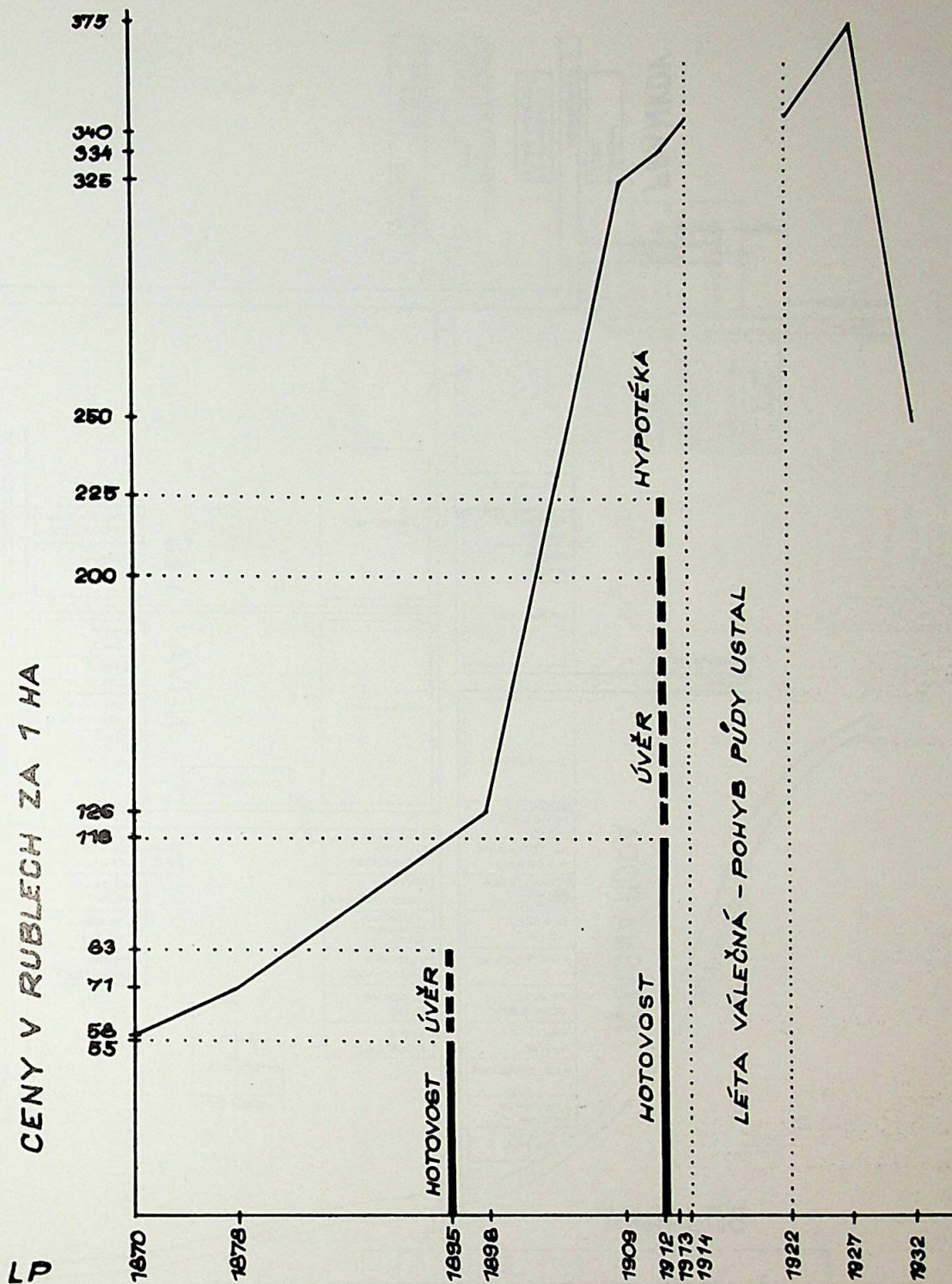
Ulice v Nové Vsi – stav současný

Odchovna prasat Čapajevova kolchozu na Krásné Hoře – stav současný

Konírna Čapajevova kolchozu na Krásné Hoře – stav současný

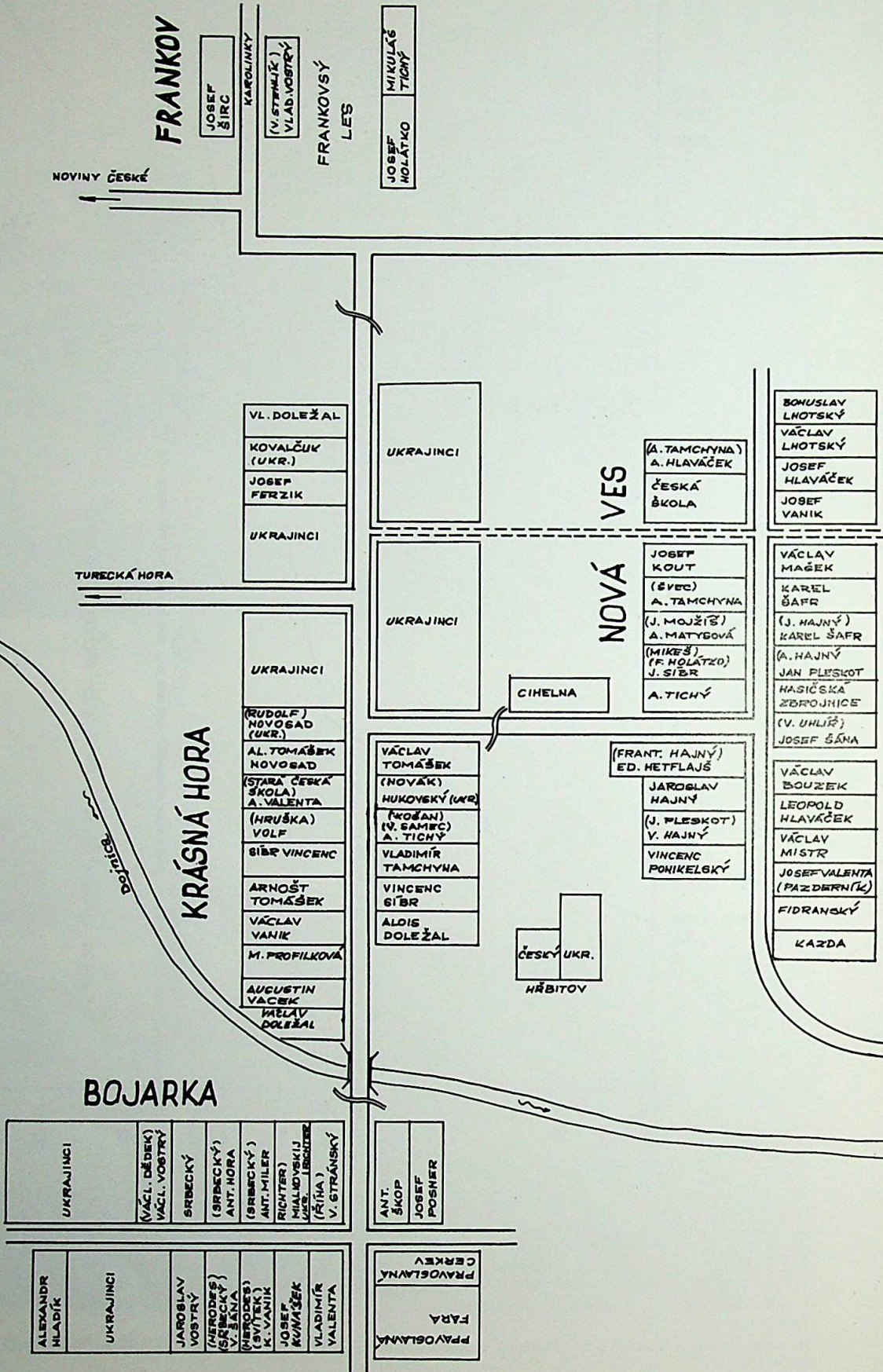

VÝVOJ CEN PŮDY V DOROHOSTAJÍCH ČESKÝCH
podle kupních smluv z let 1870-1932

Jedná se vesměs o pozemky na Frankově a u Českých Novin přes 3 km od vesnice vzdálené. Ve vsi byly pozemky dražší, v roce 1932 až 320 rublů/ha. Přepočet rublů na polské zloté byl přibližně 1 : 5.

I. cena rusticální půdy koupené v sousední Karloince v roce 1895, dluh = výkupné z panštiny (roboty) splácen až do roku 1937

II. cena z půdy velkostatku hr. Durnova v Rožďástvěnu u Kalugy v roce 1912. 4,5% roční úrok, úvěr na 55 let, hypotéka na 66 let.

FRANKOV

NOVINY ČESKÉ
 JOSEF ŠIRC
 KAROLINKY
 (V. STANĚK) VLAD. VOŠTRÝ
 FRANKOVSKÝ LES
 JOSEF HOLÁTKO
 MIKULÁŠ TICHÝ

NOVÁ VES

UKRAJINCI
 VL. DOLEŽAL
 KOVALČUK (UKR.)
 JOSEF FERZIK
 UKRAJINCI
 UKRAJINCI
 UKRAJINCI
 (RUDOLF) NOVOŠAD (UKR.)
 AL. TOMAŠEK NOVOŠAD
 (STARÁ ČESKÁ ŠKOLA) A. VALENTA
 (HRUŠKA) VOLF
 SIBER VINCENC
 ARNOŠT TOMAŠEK
 VÁCLAV VANIK
 M. PROFILKOVÁ
 AUGUSTIN VACEK
 VILÉM DOLEŽAL
 UKRAJINCI
 (A. TAMCHYNA) A. HLAVÁČEK
 ČESKÁ ŠKOLA
 JOSEF KOUT (ŠVEC)
 A. TAMCHYNA
 (J. MOUŽIŠ) A. MATYSOVÁ
 (MIKEŠ) (F. HOLÁTKO) J. SIBER
 A. TICHÝ
 CIHELNA
 (FRANT. HAJNÝ) ED. HETFLAJŠ
 JAROSLAV HAJNÝ
 (J. PLESKOT) V. HAJNÝ
 VINCENC POKRÝSKÝ
 VÁCLAV TOMAŠEK (NOVÁK)
 HUKOVSKÝ (UKR.)
 (KROŠAN) (V. SAMEC) A. TICHÝ
 VLADIMÍR TAMCHYNA
 VINCENC SIBER
 ALDIS DOLEŽAL
 ČESKÝ UKR.
 HRBITOV
 BONUSLAV LHOTSKÝ
 VÁCLAV LHOTSKÝ
 JOSEF HLAVÁČEK
 JOSEF VANIK
 VÁCLAV MAŠEK
 KAREL ŠAFR
 (J. HAJNÝ) KAREL ŠAFR
 (A. HAJNÝ) JAN PLESKOT
 HASIČSKÁ ZBRANJICE (V. UHLÍŠ) JOSEF ŠÁNA
 VÁCLAV BOUZEK
 LEOPOLD HLAVÁČEK
 VÁCLAV MISTR
 JOSEF VALENTA (PAZDERNÍK)
 FIDRANSKÝ
 KAZDA

BOJARKA

UKRAJINCI
 (VÁCL. DĚDEK) VÁCL. VOŠTRÝ
 SRBECKÝ
 (SRBECKÝ) ANT. HORA
 (SRBECKÝ) ANT. MILLER
 (SRBECKÝ) K. VANIK
 RICHTER
 M. LEVÝ
 (ŘEHA) V. STRÁNSKÝ
 ANT. ŠKOP
 JOSEF POSNER
 ALEXANDR HLADÍK
 UKRAJINCI
 JAROSLAV VOŠTRÝ
 (NERODEŠ) (SRBECKÝ) V. ŠÁNA
 (NERODEŠ) K. VANIK
 JOSEF KUNÁŠEK
 VLADIMÍR VALENTA
 PRAVOSLAVNA CERKEV
 FARA
 PRAVOSLAVNA

MÁSLENKA

COBČANSKIJ
(UKRAJINEC)

ÚŽINEC 2 KM

VLAD.
PAZDERNÍK
(TRACHYNIA)
MIKEŠ
VLADIMÍR
VANIK
(PAZDERNÍK)
J. ŠARŠE
JAROSLAV
PONIKELSKÝ
(MISTR)
FR. LEŠÁK
VINGENC
STĚPANEK
JOSEF
HNÍDEK

IVOL
VOLOŠKO

ANTONÍN
RUCHA
ALOIS
TOMAŠEK
B. POLDSCZARUK
(POLÁK)
JOSEF
MOUČEK
ZARADA
ANTONINA
ŠKOPA

ČERVJAK
(UKR.)

LUCK

(SAMOLJIK)
DRUŽEVNÍ
MLÝN

(VOJT. HAJNÝ)
ANT. DRNKA
(VOJT. HAJNÝ)
ANT. HAJNÝ
ANT.
PONIKELSKÝ
VL. HAJNÝ
KNĚZOVA
BEBRA
HJSCZARUK
(POLÁK)
JAN
PAZDERNÍK
(JOS. HORNÍK)
JOS. OLŠÁK

DUBNO

MARIE
SVÍTKOVÁ
JAR.
FIDRANSKÝ
VÁCLAV
PONIKELSKÝ
JOSEF
POKORNÝ
ANTONÍN
PAZDERNÍK
VL. ŠTĚPÁNEK
VODŇANSKÝ

MLYNOV 2,5 KM

řily rakety. Než jsem doběhl k bunkru, palba ztichla. Německý průzkum si přišel pro „jazyka“. Stráže se však nenechaly překvapit. Po přestřelce se Němci stáblí s nepořízenou. Naše minomety zabíjily přehradnou palbu, aby ztížily návrat průzkumu. Ráno jsme viděli na stráni pod lesem a na okraji lesa za Nižným Komarníkem černé krátery po výbuších našich min.

Koncem listopadu jsme byli svědky velkého sovětského nástupu. Šli jsme ke kuchyni, vzdálené asi půldruhého kilometru v týlu, pro večeři. Poznali jsme, že se připravuje něco většího. V lese se všude hemžilo množství sovětských pěšáků. Na lesních pasekách se zakopávaly minometné baterie.

Ráno začala dělostřelecká a minometná příprava. Trvala přes hodinu. Německá postavení za Nižným Komarníkem byla zabalena v dýmu vybuchujících min a granátů. Kolem našich postavení postupovaly rojnice sovětských pěšáků, kryjících se za stromy a nerovnostmi terénu. Valili se jako lavina. Dobyli německá postavení.

My jsme se pak přesunuli za Nižný Komarník, pod další výšinu. Nevím už přesně, snad to byl Obšár. V jednom dnu jsme šli sedmkrát do útoku. Většina z nás šla poprvé, neměli jsme dosud žádnou větší bojovou zkušenost. Věděli jsme však už, že čím rychleji proběhneme přehradnou palbou nepřítele, tím menší budou naše ztráty. Přes několikrát doplnování nás z původních pětáosmdesáti mužů nekonec zbylo zdravých jen devět...

Vzpomínám si na náš poslední útok na výšinu. Po půlhodinové dělostřelecké přípravě jsme vyrazili. Drželi jsme se ve skupině čtyři kamarádi, já, Jarda Koblasa, Sršeň a Březinský. Přískoky od stromu ke stromu jsme se dostali až na třicet metrů od německých zákopů. Než jsme stačili hodit ruční granáty, oclili jsme se v těžké palbě ručních zbraní a kulometů. Koblasa byl raněn střeplinou ručního granátu do pravého boku. Sršeň byl při pokusu ukrýt se za stromem střelen mezi lopatky. Březinský utrpěl průstřel nohy. Jen já vyvázl bez zranění. Výšinu však naši přece jen dobyli.

Po dobytí výšiny jsme byli vystřídáni naši pěchotou. Ti, kdož jsme ve zdraví přežili nasazení na frontě, jsme se vrátili zpět k tankovému praporu.

Služba řidiče nákladního auta není na frontě tak lehká, jak by se nezaskvěnému na první pohled mohlo zdát. Za všech bojových okolností jsme museli zásobit tanky pohonnými hmotami, municí a potravinami. Nejtěžší ze všeho bylo dostat se s kanystry pohonných hmot a dělostřeleckou municí k tankům zakopaným ve věžových postaveních první obranné linie na předmostí na levém břehu Odry. Kolikrát můj závozník šel za noci před mým autem s bílou plachtou na zádech a já za ním řídil auto krok za krokem. Rozsvítit světla znamenalo ihned dostat minometný přepad, což by byla vlastně sebevražda, v nejlepším případě pak vojenský soud.

Zažili jsme ve Slezsku střemhlavé útoky štuk i dělostřeleckou palbu. Nejhorší bylo, když jsme se jednou dostali do přímé kulometné palby. Můj závozník byl zabit, kuchař raněn do krku. Sud se sádem, který jsme v autě vezli, byl prostřelen.

Nedaleko Ratiboře jsem zažil vzrušující příhodu. Hospodář praporu mě poslal ještě s dvěma kamarády za frontu, opatřit krávu nebo jalovici, vojákům na přilepšenou. Vesnice byla liduprázdná. Němečtí vesničané uprchli před frontou. Prošli jsme ruskou obranou a vešli do vsi. Postupovali jsme obezřetně, protože jsme dobře nevěděli, kde je linie fronty. Začal jsem probledávat stále po levé, kamarádi po pravé straně ulice. Stále zely prázdnotou. Zklamaně jsem se vracel na náves. Zůstal jsem stát jako opařený. Zablédl jsem tři německé vojáky. Vzpatoval jsem se, zalehl za zděným pilířem plotu a připravil samopal k palbě. V tom z protějšího domu vyběhlo několik sovětských vojáků s puškami v rukou, křičíce „Ruki v věrb!“...

Pocítil jsem nesmírnou úlevu. Celá záležitost se hned vysvětlila. Byli to tři sovětské průzkumníci, připravující se na hloubkový průzkum v týlu německé fronty. Byli oblečení v německých uniformách, vyzbrojeni německými zbraněmi a nacvičovali si jednání a chování německých vojáků. Když jejich kamarádi viděli, že bych je mohl postřít, tak je promptně „zajali“...

Do Ostravy jsme vjeli takřka v patách za našimi tanky. Z jednoho obchodu s vyraženými dveřmi vojáci vynášeli láhve s nápoji. Neodolal jsem, také sem si jednu vzal. Po ochutnání jsem zjistil, že je to ovocný sirup. Nevadilo mi to, po jednotvárné vojenské stravě mi znamenitě chutnal. Nebylo mi však přáno láhev dopít. Důstojníci, ve snaze zabránit zpití mužstva (situace ještě nedovolovala bezstarostné oslavování) doslova rvali vojákům láhve z rukou a rozbíjeli je o dlažbu. Stejný osud potkal mou láhev sirupu...

Konečně jsme se dočkali kapitulace Němců. Nesmírnou radost ze šťastného konce války nelze ani popsat. Oslavili jsme jej raketami a střelbou do vzduchu.

K této oslavě se váže jedna tragikomická příhoda. Voják Kosta Heňuk přišel ze stráže. Proviantní, jeho kamarád, jej nechal spát ve skladišti. Sám se musel vzdálit. Skladiště pro jistotu uzamkl. Spáček se pozdě večer probudil divokou oslavou palbou. Měl za to, že Němci podnikli protiútok a postupují. Zoufale se snažil dostat ze skladiště ven. Dveře a zámek však nepovolily. Ani mříže v oknech. Heňuk zoufale mlátil pažbou do dveří a křičel, aby ho pustili ven, do boje. Konečně se proviantní vrátil a Kostu vypustil. Kosta z toho byl všecek vykulen. Dlouho nemohl pochopit, proč se mu všichni tolik smějeme.

Kapitulací Němců válka pro nás ještě neskončila. Cestou ku Praze jsme na silnicích potkávali tisícové zástupy odzbrojených německých vojáků,

postupujících k východu, ale nikoliv už jako dřív ve zpujní dobyvatelé, ale jako schlíplí zajatci. Měli jsme za to, že stejně jako my jsou i oni povděční konci válečných útrap a strádání a mají na mysli, jak se co nejdříve vrátit domů, k rodinám. Záhy jsme však poznali, že mnozí z nich se dosud nesmířili s porážkou a s koncem svého panství. S třemi nákladními auty jsme se dostali daleko kupředu. Naše tanky a hlavní síly zůstaly daleko vzadu. Jen zřídka nás předjížděli sovětsí vojáci s willisy (džipy). Bylo krásné, teplé počasí. Jeden z kamarádů si lehl na přední blatník studebaeckeru a vyhříval se na sluníčku. Pomalu jsme se prodírali masou Němců pochodujících do zajetí. Silnice jimi místy byly doslova ucpané. I když jsme už byli vítězi, cítili jsme se mezi mnohatisícovou masou tak nějak bezmocní. Mobli by nás umlátit holýma rukama. Někteří z nich si toho byl zřejmě vědom. Z ukryté pistole zastřelil kamaráda vyhrávajícího se na blatníku. Zastavili jsme a jali se hledat vraha. Hledej však jeblu v kupě sena...

Vůči tisíciblavým zástupům jsme nemobli uplatnit žádnou odvetu. Pokračovali jsme v další cestě.

Byli jsme asi padesát kilometrů před Prabou. Silnice před námi už byla volná. V jedné dědině nás občané zastavili a připravili nám velmi milé přivítání a pohoštění. Měli nesmírnou radost z konce války, že jsou znovu svobodni. V nás, československých vojácích, viděli potvrzení této skutečnosti. Snad by se s námi rozdělili o poslední. I my jsme byli šťastni, že všechny naše oběti a strádání nebyly zbytečné.

Dlouho jsme se s nimi neradovali. Přijel udýchaný chlapec na kole se zprávou, že se k ves-

nici blíží silný oddíl SS. V lidech se znovu projevil strach. Co teď? Ustoupit nebo se postavit na odpor? Komu by se ještě chtělo umřít, když už je vlastně po válce? Mobli jsme však před našimi lidmi poskvrnit čest československého vojáka – osvoboditele?

Bylo nás asi třicet. Zaujali jsme obranné postavení před vesnicí. Vesničané se rozprchlí. Jen několik nejodvážnějších se nám nabídlo, že budou sledovat pohyb oddílů SS a informovat nás o něm.

Leželi jsme s připravenými samopaly a ručními granáty. Hlavou se honily chmurné myšlenky.

„Snad ještě padneme, když už je konec války, když jsme tolik zkusili? Proč jsem raději nepadl hned na Dukle? Byl bych alespoň ušetřen tolika strádání...“

Myslím, že stejně jako já, smýšleli i ostatní kamarádi. Přesto jsme byli odhodláni vesnici bránit. Bylo nás však málo proti přesile. Stačí nám střelivo?

Asi po dvou hodinách vzrušujícího vyčkávání nám vesničané blásili, že oddíl SS ubnul ze silnice do lesů. Všichni jsme si oddechli úlevou.

Nejkrásnější zážitky mám z osvobozené Prahy. 16. května 1945 jsme na Václavském náměstí defilovali před prezidentem republiky a tehdejší naší vládou.

Jako naschvál mě začalo zlobit zapalování motoru. Dohodl jsem se s řidičem auta jedoucího za mnou, aby mě v případě vynechání mého motoru svým autem zatačil. Studebackery mají silné nárazníky. Díky jim a pomalé jízdě se mi přes veškeré obavy podařilo defilé šťastně dokončit...

Generál Svoboda očima vojáka

(VZPOMÍNKA ROTNÉHO VLADIMÍRA PONIKELSKÉHO)

Březen 1945

Ještě s několika kamarády, dělostřeleckými pátrači a spojaři našeho I. pluku jsem měl službu na pozorovatelně na okraji Beňadikové u Liptovského Mikuláše. Sněhová vánice, krutý mráz. Neustále jsme však museli sledovat, co se děje před námi na předním okraji nepřátelské obrany, abychom se nenechali zaskočít. Přitom jsme se nesměli nepřátelským pátračům prozradit sebemenším neopatrným pohybem. Byli jsme zimou celí prokřehlí.

Večer jsme se dočkali vystřídání. Promrzlí, unavení a hladoví jsme přišli do nejbližší chalupy. V teple jsme se umyli, povečeřeli a uložili se ke spánku na slámu rozestlanou po podlaze. Po dlouhé době jsme se zas jednou mohli zout

a vysvléct do prádla. Únavou jsme okamžitě usnali.

Noc proběhla v klidu. K ránu nás probudily blízké výbuchy min. Minometný přepad. Z oken chalupy se sypalo sklo. Ze stropu padala omítka. Ještě nedozněla první série výbuchů, když jsme uslyšeli hvizd další salvy min.

Vyskočili jsme z loží, narychlo popadli do rukou oblečení a boty a běželi z chalupy ven, do blízkého hlubokého zákopu. Věděli jsme, že případný přímý zásah miny by nás pohřbil pod troskami chalupy. V hlubokém zákopu jsme se cítili mnohem bezpečněji. Patrně jsem rovnýma nohama skočil do zákopu. Dopadl jsem do měkkého. Poznám, že na něčí záda.

„Promiň kamaráde“, omlouval jsem se neznámému.

„Nic se vám, kluci, nestalo? Není nikdo raněn?“ – poznal jsem ve tmě hlas generála Ludvíka Svobody.

„Snad ne. Všichni jsme zatím v pořádku“, odpověděl jsem ustrašeně. Čekal jsem při nejmenším důtku za neopatrnost a nedostatečné oblečení.

Dopadení diverzanta

VZPOMÍNKA VLADIMÍRA PONIKELSKÉHO

3. dubna 1945

S naší baterií 122mm houfnic jsme se v blubokém sněhu v noci přesunuli do nových palebných postavení poblíž Baňadikové, za pěchotou, blíž k frontě. Jen občas nad námi proletěla nějaká zbloudilá mina, vypálená pánu bobu do oken. Proto jsme se cítili v nových postaveních bezpečni. Výšiny před námi i na severní straně byly v rukou našich pěšáků. Nebyli jsme tedy v zorném poli nepřátelských pátračů. Jelikož jsme z nových postavení dosud nevystřelili, nemohli nás dosud zjistit ani pomocí zvukoměrů. Dá se však na frontě vůbec mluvit o absolutním bezpečí? Vždycky je to jen pocit relativní.

Nastal pěkný, slunný předjarní den. Nálada se ještě zlepšila, když kolem desáté za námi přijela polní kuchyň. Naráz jsme dostali snídaní, oběd i večeři. Ještě nějakou tu konzervu, železnu zásobu navíc. Kdo ví, kdy za námi znovu budou moci přijet. Teplé jídlo a denní přiděl 100 gramů vodky, k tomu pocit relativního bezpečí. Co jsme si na frontě mohli ještě víc přát?

Zároveň s kuchyní k baterii dovezli zásilku polní pošty. Armádní denní tisk a několik dopisů z domova, z Volyně. Výkonný rotmistr Josef Tengler z Moldavy u Dubna otevřel dopis. Sotva přečetl několik prvních řádek, vyskočil, skákal radostí:

„Kluci, sakra kluci, manželce se narodila dcera!! Mám dceru!“

„To ti ji blupáku, musel udělat někdo jiný! Vždyť už jsme třináctý měsíc z domova!“ – dobíral si jej pochybovačně jeden z kamarádů.

„Určitě ten Vašek Šmatlán! Chytrák, zabroniroval se, ulejevák, šel dělat na dráhu, aby se vyhnul frontě. Teď obihá potřebné mladé paničky, které mají muže na frontě a vdovy...“

„I kuš, ten má svoji mladou paní, krasavici k pobledání. Žádnou putičku, ta už si jej dovede udržet zkrátka“ – odbyl jej dobromyslně šťastný, novopečený otec.

„Neříkej, že je to tvoje. Když ne Šmatlán, tak nějaký sovětský důstojník, nebo „činovník“ z rajónu. Z domova jsme odešli loni 20. března. Kdy se ti dcera narodila?“

„Nu, jen když se nikomu nic nestalo. Jsem rád, že jste všichni v pořádku. A hleďte se obléct, ať nenachladnete!“ – odpověděl generál Svoboda.

Minometný přepad jsme ve zdraví přestáli. Při odchodu nás generál podělil několika krabičkami cigaret...

„15. března“.

„Tak vidíš chytráku, kdo má pravdu?“

„Sklapněte už ty svoje zobáky nevymáchaný! O věrnosti mé Olinky nemám naprosto žádnou pochybnost...“

„Hababa! To by musela bejt těhotná celý rok, jako slonice...“

„Mlčte, vy chyráci. Mám to dobře spočítáno. Přesně od její návštěvy u mně, tenkrát v lesích na Bukovině.“

„Máš pravdu. Vzpomínám si, že tam tehdy za tebou byla“, ospravedlňoval se jeden z posměváčků, „to tě ale musí mít opravdu ráda, když se za tebou za válečných podmínek vydala takovou dálku. Jiná by si našla chlapa doma...“

„Inu to víš, vždyť jste se krátce před tím vzali. Stýskalo se jí po lásce. Máš ty ale gusto, ty starý kocoure, takovou fešnou mladici. Že sis na ni troufnul? Čím jsi jí získal? – narážel kamarád na jeho pětatřicet let.

„Zkušeností, chlápce, zkušeností. S ženskými se to musí umět. Když jsem ovdověl, moje první žena Marie zemřela na tuberkulózu, oženil jsem se s její mladší sestrou Olinkou. Děti jsem neměl, až teď.“

„Je to od tebe stejně ale nezodpovědnost. Přivést manželku do jiného stavu v době, kdy jsme se chystali na frontu. Copak jsi mohl vědět, zda válku přežiješ? Že se jí nenarodí pobrobek?“

„Bylo to její přání, i pro případ, kdybych se nevrátil. Tolik chlápů zabynulo a stále ještě hynou. Vdovy se budou po válce těžko vdávat. Tak aspoň nezůstane sama. Ostatně, to nejhorší už máme za sebou. Co nevidět bude konec války. A pak...“

Plný otcovského štěstí odešel opodál od palebných postavení baterie, aby jej nikdo nerušil. Viděl jsem, jak se usadil na pařezu nad břehem úvozové cesty a na kolenou psal manželce dopis s blahopřáním k narození dcerky.

Najedli jsme se a uléhali u svých houfnic, kdo jak mohl, a pomalu jsme usínali. Na občas nad námi přeletující miny nebo granáty, vypálené pánu bobu do oken, jsme nebrali zřetel. Už dávno jsme si na ně zvykli.

Ze spánku mně vyrušil hvizd těžkého granátu z dalekonosného děla. Dlouhá! Dopadl daleko vzadu za námi. Vzápětí zasvištěl další, tentokrát krátká, dopadl vpředu před námi.

„Je zle, začínají se do nás střílet!“ pomyslel jsem si a rychle zalezl do krytu. Stejně reagovali i ostatní dělostřelci.

Třetí, celá salva, přímo do našich postavení. Přepad pominul tak rychle, jak přišel. Měli jsme u baterie dva raněné.

„Kde je Tengler?“

Šel jsem se podívat do úvozové cesty, kde před přepadem Josef psal dopis. Poblíž místa, kde seděl, zel velký kráter po granátu. Tengler chroptěl, byl těžce raněn do zad. Z úst mu vytékala zpěněná krev. Střepina zřejmě zasáhla plíce. Přes veškerou pomoc za chvíli zemřel.

I když jsme si jej při snídani dobírali, bylo nám jej líto. Měli jsme jej rádi. Byl to svědomitý a dobrý výkonný.

Nestačil jsem se ještě vrátit do krytu, když jsme dostali další přepad, znovu přesně do palebných postavení. Jedna houfnice byla poškozena.

„Krucifix, tohle už není jen tak samo sebou! Někde opodál musí sedět fricek s vysílačkou. Jinak by nás rychle a přesně »nenamakali«. Ale kde?“

Před námi, tj. mezi námi a zákopy našich pěšáků, asi sotva. Spíš někde vzadu za námi, buď v rokli potoka hustě obrostlého vrubami, nebo dál za ním, na okraji lesa.

Chopili jsme se samopalů a vyrazili obchvatem k potoku. Od mohutné vykotlané vrby se odlepila mužská postava a snažila se po zamrzlém potoce uprchnout vzhůru k lesu.

„Trrr!Trrr!Trrr!“ ozvaly se dávkou našich samopalů. Prchající klesl do sněhu. Doběhl jsem k jeho původnímu úkrytu, mohutné vykotlané vrbě. Spatřil jsem v ní opuštěnou malou německou vysílačku. Sebrali jsme ji a pokračovali za postřeleným uprchlíkem. Byl v civilním oděvu. Ležel na sněhu. Kolem prostřílených nobou vyrůstala kaluž čerstvé krve, červeně barvila čistý bílý sníh. Obezřetně jsme se k němu přiblížili, se samopaly připravenými k výstřelu.

Postřelený odhodil pistoli „parabellum“ a sepnal ruce. Špatnou češtinou nebo snad slovenštinou žebroňil:

„Milost prosím! Já nechtěla! Já musela! Já jen plnila befehl! Milost, já chci žít. Já mit toma drei Kinder,“ všecek se klepal strachy. Zřejmě Sudeťák nebo snad spíšský Němec.

„Ty syčáku, támble jsi právě zabil našeho rotmistra, právě ve chvíli, kdy se dověděl, že se mu doma narodila dcera.“

Kamarádovi, tomu, který si ráno Tenglera nejvíc dobíral, mimoděk poklesla blaveň samopalu. Samopal spustil krátkou dávku . . .

Neprátelské dělostřelectvo nás dále ostřelovalo rušivou palbou. Granáty, neřízené vysílačkou pátrače, nás přeletovaly. Jejich výbuchy pustošily les ve svahu za námi . . .

Zásobování na frontě

DLE VYPRÁVĚNÍ JOSEFA POSNERA, VÝKONNÉHO ROTMISTRA
2. TANKOVÉHO PRAPORU

Po osvobození Volyně Sovětskou armádou jsem se dne 15. března 1944 spolu s nejmladším bratrem Jaroslavem přihlásil do československé armády v Rovnu. Prostřední bratr Vladimír v roce 1941 vykonával vojenskou prezenční službu v sovětské armádě u protiletadlového dělostřelectva v městě Ostrogožsku u Voroněže. Na podzim 1941 byl u Smolenska raněn a dostal se do německého zajetí. Prostřednictvím polských dělníků se mu na jaře 1942 podařilo ze zajateckého tábora – Immeldiengenu poblíž Baden-Badenu poslat domů na Volyn několik zoufalých dopisů. Dopisů plných lidské bídy a utrpení, hladu, zimy, špíny a všech ostatních „slasti“ života v zajateckém táboře, jaké fašisté dovedli sovětským zajatcům připravit. Pak se odmlčel, aby se víc neozval. Patrně jej potkal osud milionů . . .

Při odvodu jsme byli přiděleni k tvořící se československé tankové brigádě, která se formo-

vala v Kiwercích u Lucka. Shromáždili nás na nádraží v Rovnu, odkud jsme se měli vlakem přesunout do Kiwerců. Německé letectvo podniklo těžký noční nálet na Rovno. Ze začátku to byla zajímavá podívaná pro oči. Podívaná na noční oblohu osvětlenou padákovými světlicemi, světlomety a výbuchy protiletectvých granátů. Zlověstný hluk motorů bombardovacích letadel se blížil. Zalehli jsme na zahradě nedaleko nádraží a napjatě očekávali věci dalších. Ozval se nervy drásající, příšerný hvizd uvolněných leteckých bomb, proti kterým jsme byli naprosto bezmocní. Vše záviselo na štěstí. Záblesky a blízké výbuchy. Bomba dopadla přímo mezi nás. Tlaková vlna mě odhodila na jakousi zahradní stezku. Vyčkal jsem, až letadla odletěla. Pak jsem se zvedl a s velkou radostí zjistil, že nejsem vůbec raněn ani pohmožděn. Horší to bylo s kamarády. Kolem dokola se váleli v krvi mrtví a ranění. Celkem tři mrtví a jedenáct ra-

něných. Mezi mrtvými byl Josef Pajer z Libá-
novky. Jat neblahou předtuchou, jsem mezi nimi
hledal bratra Jardu. Marně, nebyl mezi nimi.
Že by jej výbuch rozmetal beze stopy?

Neblahá předtucha se bohudík, nesplnila. Jar-
da se skupinou kamarádů ještě před začátkem
náletu odběhl do polí, kde setrvali až do rána.
Ráno se vrátili. Bylo to pro nás oba radostné
shledání. Byli jsme bohatší o poznatek, že ví-
tězství nad fašismem nebude tak blízké ani leh-
ké, jak jsme si dosud představovali.

Po příjezdu do Kiwerců jsme byli přiděleni
k 2. tankovému praporu. Velitel praporu si ne-
chal nováčky nastoupit a jednoho po druhém se
přátelsky vyptával na jeho věk, povolání, vzdě-
lání, záliby a podobně. Za Sovětů jsem byl v le-
tech 1940 – 1941 správcem dětského domova
nedaleko Lvova. To rozhodlo, že mě zařadil jako
účetního praporu. Bratra Jardu si pro jeho drob-
nou postavu a hudební schopnosti vybral jako
radistu do svého velitelského tanku. Samozřejmě
jme napřed museli projít odpovídajícím tvrdým
a náročným výcvikem.

Velitele praporu jsme si oblíbili pro jeho přís-
né, ale spravedlivé jednání a vystupování. Niko-
mu nic neslevil, nikoho také zbytečně neproháněl.
V bojích se později osvědčil jako zkušený velitel.
Rozvážný, klidný, v boji se dovedl rychle orien-
tovat a rozhodovat. Před útokem vždy šel v noci
s řidiči a veliteli tanků na průzkum, aby se do-
konale seznámili s terénem, kde budou ráno úto-
čit. Nehazardoval zbytečně lidskými životy.

Vzpomínám, jak jsme v dubnu 1945 útočili
na Tunskirchen (dnes Tworków v polském Slez-
sku). Po těžkých bojích naše tanky dobyly za
podpory sovětské pěchoty polovinu města včetně
nádraží, které stálo v plamenech. Němci dosud
drželi druhou polovinu města. Měli tam dost tan-
ků, bránili ulici po ulici, dům po domu. Postup
našich tanků byl zastaven panzerfaustníky, kteří
zákeřně skryti číhali v oknech domů a sklepů
i v zahradách.

S kuchyní a s cisternami pohonných hmot jsem
se utábořil v úžlabině nedaleko hořícího nádraží,
asi dva kilometry od města. Byl jsem tam v re-
lativním bezpečí, skryt před zraky německých
dělostřeleckých pátračů. Mohla nás zde ohrozit
jedině letadla. Těch už fašisté měli v té době
poskrovnu.

Od nádraží k městu vedla loukami asi pět set
metrů dlouhá, značně vyvýšená silnice, po obou
stranách lemovaná vzrostlou topolovou alejí. Byl
krásný, jarní slunný den. Lačně jsme se vyhří-
vali v hřejivých paprscích jarního slunce.

Kolem 10.30 hod. v městě opět vzplanuly bo-
je. Kolem 11 hod. mi spojka velitele praporu pře-
dala rozkaz, abych s kuchyní a cisternami přijel
do Tworkowa. Zůstal jsem jako opařený. Cožpak
se velitel praporu zbláznil? Vždyť nás na vyvý-
šené silnici nepřátelští pátrači uvidí jako na dla-
ni. Miny nás rozbijí, jakmile se ukážeme na sil-
nici. Vyložená a bezúčelná sebevražda! Dostat

se do města po rozbahněných lukách bylo rovněž
nemožné. Uvizi bychom v bažinách. Ale rozkaz
je rozkaz!

Rychle jsem se rozhodl. Osobně jsem se pěšky
vydal do města za velitelem praporu. Plížením
jsem se dostal k hořícímu nádraží. Němci stále
ostřelovali z minometů nádraží i silnici k městu.
Skryl jsem se za železničním náspem a sledoval
situaci. Zjistil jsem, že miny dopadají v pravid-
elných intervalech, že se patrně střílí podle ma-
py naslepo. Vždy naráz salva celé minometné
baterie, po ní pak jednotlivě, s pravidelnou ča-
sovou přesností. Vypočítal jsem si, že v přestáv-
kách mezi jednotlivými minometnými případy
mohu bezpečně postoupit o kus dopředu a včas
zalehnout k zemi před dalšími minami.

Než jsem se ještě rozhodl, zaslechl jsem z dru-
hé strany náspu zvolání. „Kam jdeš?“

Poznal jsem hlas podporučíka Emila Cilce
(později generál ČSLA), který se rovněž snažil
dostat do města za velitelem praporu.

Ve dvou nám hned bylo veseleji. V případě
zranění jednoho z nás by mu druhý už nějak
pomohl. Plížil jsem se po levé, Cilc po pravé
straně silnice. Urazili jsme plížením sotva dvacet
metrů, když nás nepřátelský pátrač patrně zpř-
zoroval, neboť jsme mimo pravidelný interval
dostali celou salvu min. Tiskli jsme se k zemi
a čekali, kdy to „slízneme“. Na štěstí miny do-
padly na silnici před námi, kde vybuchly. Někte-
ré nás přeletěly a zapadly do bažin, ale nevy-
buchly.

Za chvíli jsme se z přepadu vzpamatovali.
Cilc objevil na své straně silnice opuštěný nepřá-
telský zákop, který vedl souběžně se silnicí do
města. Vyčkal jsem volný interval po další salvě
min. Rychle jsem se překulil přes silnici a odtud
dolů s náspu do zákopu, který nám poskytoval
poměrně bezpečný úkryt. Byl asi metr hluboký
a dostatečně široký pro průchod člověka. Prů-
chod byl místy zatarasen padlými fašisty. Na-
cházeli se zde v nejrůznějších polohách, tak jak
je zastihla smrt. Někteří v zákopu stáli nebo se-
děli, jiní leželi na zemi po jednom, někde po ně-
kolika na hromadě. Nebyl to příjemný pocit,
když jsme je museli odstraňovat z cesty, abychom
nemuseli vystrkovat hlavy ven ze zákopu, nad
nímž pravidelně svištěly střepiny min vybuchu-
jících na silnici a v lukách za námi.

Oněch pět set metrů do města nám cesta tr-
vala přes hodinu. Před městem zákop končil.
Přiblížili jsme se k cíli naší cesty. Zvedl jsem
ze zákopu hlavu a spatřil náš tank stojící ve skry-
tém postavení za zdí zbořeného domu. Připlížil
jsem se k tanku, zabouchal kamenem na pancíř,
nic. Teprve po mém zvolání: „Tady Pozner! Kde
je velitel praporu?“ tankista opatrně vysunul
hlavu z příklopu a začal mi nadávat:

„Co tu chceš, ty vole? Zbláznil ses? Co tu dě-
láš? Za domem přes ulici stojí ty gr (nejtěžší
německý tank). Čekáme tu na něj, až se ukáže.
Jdi se k čertu schovat!“

Po hlase jsem poznal mého bratra Jardu. Věděl jsem tedy, že je to velitelský tank. Rychle jsem Jardovi vysvětlil účel naší cesty. Přiběhl k nám samopalník a odvedl mě i podporučíka Cilce do sklepa pod hořícím domem, kde se nacházelo SV praporu.

Hlásili jsme se u velitele praporu. Viděl, že jsme unaveni. Nalil každému z nás půl sklenice vodky. Teprve pak se nás tázal, co zde chceme, a proč jsme přišli uprostřed bitvy.

„Dal jste mi přece rozkaz přijet do města s cisternou a kuchyní, pane kapitáne“.

„Ano, ale ne teď, až v noci. Ten pitomec, spojka, to zřejmě popletl. Ještě že tě to napadlo. Desetkrát by vás rozstříleli, než byste dojeli do města. A i kdybyste z toho vyvázli se zdravou kůží, pohnal bych tě za takovou pitomost před válečný soud!“

Do večera jsem si odpočinul na SV. Večer jsem se po tmě vrátil pro cisternu a kuchyň. Museli jsme jet bez světla. Aby řidič nesjel z cesty, musel jsem jít několik kroků před ním s bílou plachtou na zádech. Bylo nám to málo platné. Jakmile Němci uslyšeli hluk automobilových motorů, začali z minometů zběsile ostřelovat silnici. Raketami osvětlovali celý náš prostor. Dojeli

jsem jen k železničnímu náspu. Odtud jsme zákopem donášeli v kanystrech pohonné hmoty k tankům a večeri ve várnicích na zádech. Museli jsme jednak rychle. Ještě v noci se očekával německý protiútok. Naši tankisté museli dostat všechno, co pro boj potřebovali. Pot z nás jen lil.

Němci stále stříleli z děl a minometů. Na obou stranách se rozpoutala prudká kanonáda. Z německé strany se ozval hluk tankových motorů. Naše tanky doplnily zásoby pohonných hmot a střeliva. Nastoupily do svých obranných postavení. Německého protiútku se však během noci nedočkaly. K ránu palba pomalu ustávala. Ztichly motory německých tanků. Sami jsme se připravovali k útoku, když přiběhl velitel průzkumné čety a hlásil veliteli praporu, že Němci z města ustoupili. Noční palbou a manévrováním tanků maskovali ústup, aby se od nás mohli snáz odpoutat.

„Nastartovat a za nimi!“ – přikázal velitel praporu.

Tanky se samopalníky – výsadkáři, vyrazily do útoku, za nimi sovětská pěchota. Postoupili jsme asi o třicet kilometrů, kde se nepřítel zastavil na nové, předem vybudované, dobře připravené obranné linii. Čekaly nás další těžké boje...

Smrt kamaráda

VZPOMÍNKA RADISTY JOSEFA KUNCE

„Aúúú! Aúúú! Aúúú!...“

Několikrát krátké zavytí jako od vzteklého psa, se ozvalo kdesi v dáli před námi. Hned na to se nad našimi hlavami ozvalo hlasité zlověstné šumění, jako by nějaký obrovský dravý pták nebo pohádkový drak přilétal a v šumu jeho obludných křídel bylo slyšet zlověstný sykot dračích tlam. Zdálo se, že ten výbušný zvuk tlačí všechno živé k zemi a naplňuje okolí tragickou předzvěstí. Hned na to krátké, ostré rány rozřizly vzduch a kolem se jako železné sršně rozléty střepiny min, rozsévající zkázu, smrt a zranění. Přepad německých šestihlavňových minometů, kterým neznámo proč, říkáme „vaňuše“. Název, který jsme převzali od sovětských vojáků.

Byl krásný jarní dubnový den 1945. Jaro si nějak přispíšilo. Všude kolem bylo plno zeleně a na stromech mladé rozvité listy. Příroda se jako mladá, krásná nevěsta oblékala do svého jarního, svatebního roucha. Sluníčko se na vše usmívalo z výšky a hrálo zemi svými teplými paprsky. V jeho pohledu však jako by bylo něco nechápavého, co to ti lidé tam dole na zemi tropí a proč ničí to krásné, co příroda s jeho pomocí

vytvořila, i to, co oni sami svými rukama vybudovali.

Šli jsme tři radisté, já, desátník Bobuslav Hajný a radiomechanik Toník Holeček. S námi šel náčelník štábu z tankového praporu podporučík Slivka a zástupce velitele praporu poručík Jiří Lizálek. Připravoval se další útok našeho, v dosavadních bojích prořídleho praporu. My štábní radisté jsme byli k dispozici náčelníku štábu a veliteli praporu. Měli jsme zaujmout vyznačené postavení. Ani jsem nevěděl, kde se nachází. Když toho nebylo třeba, zbytečně jsme o tom nemluvíli, alespoň se to tak hned nedověděl nepřítel. Šli jsme lesem, lesními cestami a stezkami, mezi postaveními sovětské pěchoty. Všechno zakopáno v zemi, tanky, děla, auta i koně. Ubohá zvířata, která ve válce zkoušela buř než lidé. Všude, kudy přešla fronta, se povalovala jejich mrtvá těla. Měli však před lidmi jednu nespornou výhodu. Když byl kuň těžce raněn, vždycky se našel někdo, kdo jej dorazil ranou z milosti. Rána z milosti se nevztahovala na vojáky. I smrtelně ranění museli umírat pomalu, čekat neodvratný příchod smrti, vypít svůj kalich bořkosti a utrpení až do dna...

„Aiiiii! Aiiiii! Aiiiii!“ – znovu před námi zavuly ocelové nestvůry. Sykot nad našimi blavami nás nutil ke krytí. Nebyla to zbabělost, ale pud sebezáchovy, který velel neriskovat zbytečně. Na štěstí všude bylo dost děr, zákopů a granátových trychtýřů, měli jsme možnost i čas se v nich ukrýt. Já s Bobuslavem jsme nesli radiostanici, baterie a samozřejmě také samopaly. Při jednom takovém přepadu jsme se snažili ukrýt v úzkém zákopě pro stojícího střelce. Bobuslav do něho skočil první, ale pro mě tam už místo nezbylo, i když jsem se tam zuřivě snažil vtěsnat. Nebyl čas na úvahy, proč mi neudělal místo, přitiskl jsem se těsně k zemi vedle zákopu. Míny vybuchly kolem nás. Kolem se snesla sprška střeplin, zurážených listů a větviček stromů. Na štěstí střepliny nikoho nezasáhly. Když jsme se po ukončení přepadu opět zvedli, Bobuslav se mi omluvil s rozpačitým úsměvem: „Viš, Pepíku, nezlob se na mě, já jsem zůstal viset na samopalu...“

Před sebou nesl radiostanici, samopal přes záda, ve spěchu nedokázal všechno vtěsnat do zákopu.

Palba ztichla. Vyšli jsme z lesa. Před námi ležel holý svah, odvrácený od fronty, rozrytý mělkými zákopy. Dostali jsme rozkaz ustavit radiostanici. Ustavení se nám zdálo příhodné. Ustavili jsme stanici do vhodného zákopu a připravovali velkou vějířovitou anténu, kterou jsme museli zakotvit ocelovými lankami a kolíky. Cítili jsme se v bezpečí. Němci nestříleli. Z jejich postavení nás vidět nemohli, aspoň jsme se to domnívali. Vedle byly další zákopy, do kterých jsme se mohli v případě potřeby rychle ukrýt. Vrátila se nám nálada, jakou jen může mít voják, když má aspoň na chvíli pocit bezpečí. Padly dokonce vtípy. Ostatně pocit bezpečí je na frontě vždycky jen relativní. Nikdy nevíš, co mohou přinést nejbližší vteřiny.

Náhle se ozval prudký výbuch, před námi vylétl do vzduchu gejzír země. Těžký granát z dalekonosného děla přilétl nečekaně. Neoblásl se piskotem, kterým se projektily obvykle oblašují. Pocítil jsem prudký úder do čela, instinktivně

jsem skočil do zákopu. V prvním okamžiku jsem nevěděl, co se mi stalo a zda nejsem raněn. Vedle se ozval zoufalý výkřik Bobuslavův: „Holečku! Holečku, jsem raněn!“

Chtěl jsem mu poskytnout pomoc, ale další dělostřelecký přepad mi v tom zabránil. Němci zuřivě páli. Kolem vybuchoval granát za granátem. Přepad pomínul. Po pekelné palbě se rozhostilo neobvyklé ticho. Kus od nás pod lesem našel raněný sovětský voják. Vyskočil jsem ze zákopu a běžel k Bobuslavovi. Přiběhl k němu také Holeček. Bobuslav ležel zhroutil v bezvědomí. Na pravém rameni měl uniformu proseknutou a zakrvácenou. Nezdálo se nám to nikterak zlé. Svlékli jsme mu kabát uniformy a roztrbli košili, abychom mu mohli poskytnout první pomoc. Rána byla široká, silně krvácela. Zprvu jsme si to ani neuvědomovali. Krev stékala pod raněného, mnoho jí také vsáкло do uniformy.

Ošetřili jsme jej, jak nejlépe jsme dovedli. V naší přítomnosti se z bezvědomí neprobral. Poručík Lizálek zavolal sanitáky. Odnesli jej na nosítkách. Nepovažovali jsme jeho zranění za smrtelné, přesto na nás zapůsobilo skličujícím dojmem. Od vstupu do armády jsme byli stále spolu. Bobuslav byl dobrý kamarád. Dívali jsme se po sobě s rozpačitým úsměvem, na frontě se nepláče... Jako dnes v duchu vidím a slyším hlas poručíka Lizálka: „Vidíte, taková už je válka, takový je fašismus, který ji začal...“

Za několik dní jsem se setkal se známým sanitákem Toníkem Svítkem z Českých Novin. Vyprávěl nám, že Bobuslava donesli na ošetřovnu živého. Probral se z bezvědomí. Cítil se velmi slab, na bolesti si nikterak nestěžoval. Zeptal se, kam je raněn. Za několik hodin přes veškerou poskytnutou pomoc zemřel. Svítek jej pohřbil na okraji lesa u vesnice Wilchwá.

Nevím, snad byl později exhumován a pohřben na některém hřbitově. Možná, že jeho hrob zarostl trávou, že už jej nikdo ani nenajde. Možná, že na něm stojí ztělý dřevěný kříž, který jako výhrůžně vztyčený prst varuje lidstvo před tragickým nesmyslem – válkou...

Cesta za první frontovou reportáží

VZPOMÍNKY ING. VÁCLAVA ŠIRCE

V době zahájení bojů o Dukelský průsmyk jsem byl zařazen u polní redakce jako směnový radista pro odposlech a zachycování zpráv pro armádní tisk. Měl jsem k tomu dobrou přípravu z ilegální práce v „Blaniku“ i potřebné jazykové znalosti.

Kromě zpráv z fronty, armádní tisk: deník „Za svobodné Československo“ a týdeník „Naše voj-

sko“ přinášely také zprávy z bojů našich vojáků. Vyzvedávaly a zveřejňovaly příklady statečnosti, pranýřovaly zbabělost a lajdáctví. Tyto zprávy zajišťovali jednak osvětoví důstojníci jednotlivých útvarů, jednak frontovní váleční dopisovatelé.

Asi 20. září 1944 byl dosavadní dopisovatel Fried, kterému vyšší věk činil při výkonu služ-

201-101

by potíže, z funkce odvolán, přeřazen na moje dosavadní místo radisty, a já na jeho místo dopisovatele. Byl jsem „zelenáč“ bez jakýchkoliv frontových zkušeností a tolik potřebných známostí s velitelským sborem.

Za první frontovou reportáží jsem byl poslán do právě osvobozeného města Dukly. Vezla mne na motocyklu se sajdkárou naše motospojka Vladimír Novotný, mladičká, sotva osmnáctiletý chlapec z Újezdů u Rovna. Cestou jsme se zastavili v palebných postaveních 45mm protitankových kanónů 3. praporu, někde na okraji lesa před Duklou. Dělostřelci se právě chystali k přesunu do nových postavení za Duklou. V minulých dnech se zde vyznamenala obsluha dělova-
da desátníka Václava Straky, když přímou palbou rozstřílela nepřátelský trén a dvě auta s municí. První malý interview . . .

Cestou po silnici přes osadu Zboiska Novotný na chvíli zastavil u baterie 76mm protitankových děl, která odtud vedla přímou palbu někam přes město Duklu, snad na Hyrowu horu. Poznal zde svého staršího bratra. Promluvil s ním pár slov a rozloučil se. Při zpáteční cestě už nezastal bratra na živu . . .

Měl jsem za úkol projít z Dukly do Teodorowky, ke štábu 3. praporu a navázat styk s jeho osvětovým důstojníkem. Město Dukla bylo v troskách, jen asi čtyři domy zůstaly celé. Kolem dokola vybuchovaly miny a granáty. Rozléhal se suchý třesk blízké kulometné palby. Po ulicích se válely mrtvolky zabitých koní. V parku před zámek, kde je nyní Muzeum Bratrství Zbrani, řada čerstvých hrobů s dřevěnými kříži. Zapamatoval jsem si dvě jména, poručíka Josefa Churavého a vojína Rostislava Zajička, mladičkého spojaře, ročník 1927. Vůbec ještě nemusel do války . . .

Bylo mi z toho napoprvé všelijak, jenom ne dobře. Podílela se na tom tíha osamělosti. Pokusil jsem se projít do Teodorowky. U posledního domku v Dukle mě zastavil osvětový důstojník 1. praporu, podporučík Štefan Infner (později generál ČSLA), rodák z Vrábels: „Do Teodorowky tudy neprojdeš. Zůstaň zatím u nás!“

V domku byl štáb 1. praporu. Spolu s náčelníkem štábu několik spojek a spojařů a také mladý sovětský vojenský lékař. Od kláštera vyjely naše tanky, patrně k útoku na Hyrowu horu. Ihned byly zasypány těžkou dělostřeleckou a minometnou palbou. Miny a granáty přelétávaly v celých salvách nad „naším“ domkem. Domek se při výbuchích otrásal v základech. Jedna „krátká“ ze šestihlavňového minometu zasáhla sousední domek přes ulici. Rozletěl se jako domek z karet. V „našem“ domku začaly padat kusy omítky se stropu. Nejen mně, ale ani zkušeným vojákům kolem nebylo věru do smíchu. Hledali jsme úkryt ve sklepě.

Dělostřelecký přeřazení pominul. Tanky šťastně projely. Vyšel jsem se sovětským lékařem ven, zjistit zda v okolí někdo nepotřebuje lékařskou pomoc. Nikdo, všechno v pořádku.

Hrušně v sadě měly ožehnuté listí po dřívějších výbuchích sovětských termitových náloží min gardových minometů „kaťuší“. I plody na stromech byly ožehnuty, přímo pečené. Utrhl jsem pečenou hrušku a zakousl se do ní. Málem jsem si vylomil zuby, bylo v ní několik drobných železných střepinek.

Přes tento počáteční neúspěch jsem se rozhodl přenocovat v městě, ve sklepě pod jedním z dosud zachovaných domů. Sklep byl přeplněn polskými civilisty. Od jednoho z nich, lesního Adamczaka jsem se dověděl o osudu slovenských vojáků, kteří tu před tím budovali kolem města a průsmyku polní opevnění. Navazovali styky s polskými odbojovými organizacemi a pomáhali jim. Byli prý připraveni přejít k Sovětské armádě a udržet pro ni a pro československý armádní sbor otevřený Dukelský průsmyk. Nechali se však Němci v rámci operace „Kartofelnernte“ (odzbrojení východoslovenského armádního sboru) zaskočit a odzbrojit. Jen jezdecký oddíl majora Bileje se nevzdal. I s velitelem přešel k partyzánům. Odzbrojené slovenské vojáky Němci odvezli jako zajatce přes Žmigród Nowy a dále do Německa, kde je nasadili na nucené práce.

Kolik naší a sovětské krve i životů mohlo být ušetřeno, kdyby důstojníci východoslovenského sboru v rozhodné chvíli nezklamali . . . Prošli bychom na Slovensko a spojili se s povstaleckou i československou armádou na Slovensku. Slovenské národní povstání se mohlo udržet.

Příští den ráno se mi v klášteře podařilo získat interview s velitelem dělostřelectva 3. brigády, štábním kapitánem Vilémem Sacherem. Bylo uveřejněno v armádním tisku pod titulem: „Dělostřelci 3. brigády v bojích o Duklu“.

Kromě toho také menší interview s tankisty, kteří den před tím útočili na Hyrowu horu nad městem Duklou.

Jako na začátečníka to nebylo nejhorší . . .

„Domů“ do redakce ve vsi Bóbrka jsem se vracel nákladním autem s výkonným rotmistrem tankové brigády, mým sousedem z domova, Josefem Holátkem, s kterým jsem se náhodou setkal v městě Dukle. Od něho jsem se dověděl smutnou zprávu o smrti Emila Marka z Bojarky, výkonného rotmistra 1. praporu. První, zdaleka však ne poslední padlý z Dorohostají. Zůstali po něm tři sirotci . . .

Auto řídil šestnáctiletý Miloslav Sochora ze sousedních Českých Novin. Cestou do Zboisk do lesa nad Duklou jsme se octli pod minometným ostřelem. Šťastně jsme projeli ostřelovacím úsekem. Přenocovali jsme v lese u tankistů.

Ráno jsem potkal známého spojaře Tonika

Tamchynu z Bogušovky, kam se jeho rodiče odstěhovali z Nové Vsi. Od něho jsem se dověděl další smutnou zprávu. Padl můj bratranec

Václav Krámský z Novin. Bylo mu devatenáct . . .

Týž den jsem se šťastně vrátil do redakce.

Moje první dny v Československu

VZPOMÍNKA VÁCLAVA ŠIRCE

V životě každého člověka jsou chvíle, na které nezapomene až do smrti. Chvilky těžké i radostné se mimoděk vrací ve vzpomínkách, často tehdy, když se toho nejméně nadějeme.

Často se mi vrací dvě vzpomínky na první dny, které jsem prožil na osvobozeném území Slovenska počátkem října 1944. Zvláště pak na první noc, kterou jsem strávil v lese nad horskou osadou Šarbov. Sloužil jsem v té době jako frontový dopisovatel armádního deníku „Za svobodné Československo“. Byla to zajímavá, na první pohled lehká služba, opravňující k volnému pohybu v prostoru celého 1. čs. armádního sboru. Byl jsem při ní odkázán především na autostop. Ve skutečnosti to však nebyl žádný med, ani ulejvka, jak sami z tohoto vyprávění poznáte.

Když se koncem září 1944 očekávalo překročení čs. státní hranice v prostoru Zyndranowé, dostal jsem rozkaz připojit se k štábu 3. pěšího praporu štábního kapitána Františka Sedláčka místo nemocného osvětového důstojníka, poručíka Jaroslava Dostála a pořídit reportáž z přechodu hranice. Z pozorovatelný praporu jsem sledoval útok našich a sovětských vojáků v nesmírně těžkém, zalesněném horském terénu. V roklí kolem pozorovatelný ležela záloha našich ženistů a spojařů. Přes naše hlavy střálo fašistické těžké dělostřelectvo po našich tancích, sjíždějících z výšin do výchozích postavení k útoku. Střepiny dopadaly kolem nás. Dva ženisté byli raněni, naštěstí jen lehce. Dobře, že na výšině za námi byl močál, takže většina granátů, dopadajících do močálu, nevybuchla.

Teprve v příštích dnech jsem zjistil, že jsme na pozorovatelně měli z pekla štěstí, že nás němečtí dělostřelci pátrači přehlédli. Z dobytých německých zákopů na druhé straně nad Zyndranowou bylo v lese pouhým okem dobře vidět stříšku lesní boudy, která nám dříve sloužila za pozorovatelnu . . .

Útok tanků dosáhl v těžkém horském terénu pouze částečný úspěch, který se nepodařilo dál rozvinout. Také příštího dne byl útok našich tanků na státní hranici nepřitelem odražen. Všechny naše tanky byly vyraženy. Mnoho tankistů zahynulo. Očekávaného přechodu hranic dosaženo nebylo. Zatím už po mně nastala shánka z redakce armádního tisku, jelikož jsem po celý týden neposlal žádné zprávy. Teprve když mě štábní kapitán Sedláček ujistil, že přechod hranice nelze

očekávat v nejbližších dvou dnech, odjel jsem autostopem do redakce, nacházející se v Iwonicz-Zdroju. Odevzdal jsem pořízené reportáže a vyfasoval v kuchyni suchý proviant na celý příští týden. Dojel jsem pozdě večer.

V noci však došlo k neočekávanému postupu na úseku západně od Barwinku. Průzkumná hlídka dosáhla čs. státních hranic. Vojín Šťastný vztyčil na hranici státní vlajku. Časně ráno jsem obdržel rozkaz ihned odjet do úseku Barwinku, vyhledat důstojníka, jehož si už nepamatuji, a převzít od něho dokumentární fotomateriál o přechodu hranic, aby byl zachován pro dějiny.

Najít někoho při postupu útvaru vpřed není lehký úkol. Prapor postoupil přes horu přes 700 metrů vysokou, Studený Vrch. Sám výstup na vrchol byl ztížen nočním deštěm. Strmé svahy bylo možno zdolat jedině přidržováním se lan napjatých podél horské stezky našimi ženisty. Do tohoto svahu bylo nutno dopravit minomety, miny, střelivo i potraviny, většinou na zádech lidí a soumarů. Válka není jen triumfální pochod nebo nelítostný boj, ale i nelidská Sysifova dřina . . .

Po dosažení vrcholu a náhorní pahorkatiny jsem sháněl směr postupu daného praporu. Nějaký vyšší důstojník mě odkázal na záložní rotu samopalníků nadporučíka Predmierského, která postupovala za praporem jako posila. Připojil jsem se tedy k nim. Pro jistotu jsem cestou sebral pohozenou ohnutou pšáčkou lopatku. Překročili jsme hranici, jen takový širší průsek lesem . . .

Náhorní pahorkatina byla rozryta četnými roklími a horskými potůčky, jež nesmírně ztěžovaly postup vpřed. Za soumraku jsme zastavili a utábořili se v lese na noc. Les byl postřelován palbou fašistických minometů, které nás přenášely asi o dvě stě metrů, patrně tam byly zastříleny na nějakou horskou cestu. Střepiny občas rachotily v korunách stromů, osekávaly větve. Nadporučík Predmierský postavil vpředu zajišťovací hlídky. Nevěděli jsme, jak daleko je naše přední linie a zda v ní někde nejsou mezery, kterými by nás nepřítel mohl překvapit. Dále dal rozkaz zakopat se proti střepinám min a zakázal kladení ohňů.

Vyrovnal jsem lopatku mezi dvěma velkými kameny a začal se zakopávat. V kamenitém terénu to šlo velmi obtížně a pomalu. Konečně jsem se zakopal. Nařezal jsem nožem tenké vět-

701-601

vc, vystlal jimi zákop, zabalil se do pláštěnky a uložil se ke spánku, abych strávil ve vlasti první noc v mém životě. Únavou jsem ihned usnul hlubokým spánkem beze snů. O druhé po půlnoci jsem byl probuzen děštěm. Avšak příliš pozdě, abych nebyl ze zákopu vyplaven vodou stékající po svahu. Pěkné uvítání! Na další spánek nebylo ani pomyslení. Posadil jsem se na pařezu a čekal do rána. Pláštěnka a plášť mě od promáčení nechránily. Nitka snad na mně nezbyla suchá. Roztrásal mě chlad. Zahřival jsem se poskoky a dřepy. Noc byla do rána dlouhá, přimo nekonečná. Chudáci vojáci v zákopech!

Všechno má svůj konec, i děš i tato noc. Ráno nám bylo povoleno založit menší ohničky a osušit oděv. Dým z ohniček milosrdně skrývala hustá podzimní mlha. Po snídani sestávající z chleba a konzerv jsme postupovali dál za praporem. Chůzí jsem se rozehlal a cítil se líp. K polední jsme dosáhli SV praporu. Měl jsem zde víc štěstí, než jsem očekával. Zastihl jsem hledaného důstojníka na SV, převzal od něho fotomateriál a nastoupil zpáteční cestu.

Zpáteční cesta nebyla o nic lehčí než včerejší cesta kupředu. Byl jsem unaven, chvílemi mě roztrásla zima, chvílemi horečka. A ke všemu nesmírný pocit osamocení v pustém ponurém podzimním lese, místy rozedraném výbuchy min. Kdyby mě zde zranila střepina nějaké zbloudilé míny, kterých tolik dopadalo po lese, stěží bych se dočkal nějaké pomoci. Nechtěl jsem na to ani myslet. Spěchal jsem, abych do setmění dosáhl SV ženijního praporu pod úpatím Studeného Vrchu. Podařilo se mi to. Na SV jsem našel kamaráda Pepu Holce ze sousední obce Českých Novin, který v té době vykonával funkci náčelníka štábu ženijního praporu. Povečeřel jsem u něho a u kamínek v zemljance osušil promáčený oděv. Horečka i mrazení pomínuly. Přenocoval jsem u něho.

Ráno jsem sešel dolů k silnici, autostopem se vrátil do redakce a předal historický fotomateriál.

Příštího dne, 6. října 1944, jsem dostal rozkaz ihned odjet do první osvobozené slovenské vesnice, Českého Komarníku, která byla neočekávaným postupem osvobozena. Stopnul jsem na silnici naše vojenské nákladní auto a dostal se s ním do Barwinku. Zde jsem se poprvé seznámil s německými nástražnými minami v masovém množství. Při cestě v lukách, kudy se objížděl vyhozený silniční most, vyletělo před námi na protitankové mině auto s našimi polními četníky, když se pokusilo předjet ostatní auta a uhnulo z vyjeté cesty, rozminované našimi ženisty. Čekali jsme až se cesta uvolnila, abychom nemuseli uhnout z vyjetých kolejí. Zastavili jsme v Barwinku, malé rozstrášené polské vesničky, necelý kilometr od naší státní hranice na dukelské silnici. Silnice před námi byla zatarasena naším dělostřelectvem.

Můj pohled padl na malý vojenský hřbitůvek.

Přemohl mě smutek, když jsem tam našel jméno starého kamaráda z Volyně, četaře Pavla Hany z Máslenky. Padl zde za přesunu minulého dne, když Němci spustili minometný přepad na silnici.

Dozvěděli jsme se, že další postup byl zastaven, jelikož na slovenské straně hranice najelo na fugas (výbušnou nálož zakopanou v zemi) auto generála Jaroslava Vedrala Sázvavského, velitele 1. brigády. Generál zahynul. Spolu s ním několik polních četníků.

Nečekal jsem dál, pěšky jsem se vydal do Vyšného Komarníku. S pohnutím jsem stanul na hranicích země, kterou jsme ještě po třech generacích života v cizině nazývali svou vlastí, pro níž jsme šli do války, aniž ji většina z nás vůbec kdy viděla a znala. Vzpomínal jsem méně šťastných kamarádů, kteří sem s námi nedošli...

Prošel jsem lesem na náhorní planinu, či spíše louku. Minul jsem rozbité auto generála Sázvavského a trychtýř po výbuchu nálože. Zjistil jsem, že se po silnici do Komarníku nedostanu. Němci byli na silnici zastřeleni z minometů, pálili i po jednotlivcích. Našel jsem údolí potoka vedoucího dolů do vsi. Věděl jsem už, že vše je zamořeno minami, neuhnul jsem s pěšiny ani na krok. Šťastně jsem se dostal do vsi. Minul jsem poměrně výstavnou budovu místní školy. Za školou jsem u kostelíčka našel na náhrobním kříži jméno Mikuláše Styblíka, řezníka z Dubna na Volyni. Znal jsem jej osobně, měl za manželku Stázičku Šafrovou z Nové Vsi. Zůstaly po něm čtyři děti...

Ve vsi byli naši vojáci radostně uvítáni místním, většinou ukrajinským obyvatelstvem, které konečně svobodně vydechlo. Pořídil jsem menší reportáž a pomýšlel na návrat do redakce, když jsem se setkal s nadřízeným důstojníkem z redakce. Předal jsem mu reportáž. Dal mi rozkaz projít dál ve směru na Nižný Komarník, najít v přední linii rotného Radačovského, který minulé noci přivedl jazyka, a sepsat s ním o tom reportáž.

Pustil jsem se dolů podél potoka, silnice byla neustále pod palbou. Dostal jsem se šťastně k hromadě kmenů, připravených kdysi u silnice k odvozu na pilu. U spojařů jsem pak zjistil další směr cesty lesem. Potkal jsem skupinu našich ženistů. Nesli na nosítkách kamaráda zraněného nášlapnou minou při odminování cesty. Opatrně jsem jim uhnul z pěšiny, abych uvolnil cestu pro nosítka. Vynadali mi, že mohu strhnout další minu a zranit sebe i je.

Po několika minutách další opatrné chůze jsem našel SV 1. pěšího praporu. Můj známý podporučík Štefan Infner mi přesně naznačil další směr lesní cesty, vedoucí pěšinou podél telefonního kabelu s tím, že nesmím uhnout z pěšiny. Jedině pěšina je prý zaručeně odminovaná.

Prošel jsem dalších 300 – 400 metrů, když jsem narazil na zákop s praporem radiostanicí. Radisté mě volali mým jménem. Vlezl jsem k nim do zákopu a našel v něm staré dobré známé, Jardu Bočka a Mikuláše Průšu, oba z Mirohoště u Dub-

na. Měli dobrou náladu. Těšili se z toho, že už jsme konečně na našem území.

Přední linie byla asi 200 metrů vpředu. Když jsem k ní došel, byla ostřelovaná rušivou minometnou palbou z výšin na druhé straně nad Nižným Komarníkem. Naši vojáci se teprve zakopávali. Rotného Radačovského jsem našel dost snadno. Naše řady už byly velmi pořádkové. Zakopával svého „maxima“ a hloubil svůj osobní zákop. Ochtově mi vyprávěl, jak v noci přivedl z průzkumu jazyka, jehož výpověď umožnila přechod hranic na hlavní silnici a osvobození Vyšného Komarníku. Měl radost z Válečného kříže, kterým byl ráno vyznamenán, i z toho, že se jeho jméno objeví v armádním tisku. Během interview jsme dostali minometný přešlap. Tiskli jsme se spolu do nedokončeného zákopu. Míny nás přeletěly.

Po ukončení reportáže jsem se vracel po známé mi už cestě zpět. Několikrát jsem byl nucen zalehnout před letícími minami. Voják na frontě, pokud není zabit nebo raněn ihned po příchodu na frontu, dřív než se ostřílí, už to pak

obvykle vydrží delší dobu. Přímo pudově vystihne okamžiky, kdy se krýt k zemi před minami. Jeho organismus pracuje s přesností stroje.

Sotva jsem jednou dopadl k zemi, ozvala se ohlušující detonace. Kolem dokola svištěly střepiny, padala hlína a kamení. Vyskočil jsem a s radostí zjistil, že až na šos pláště roztržený střepinou, nejsem nikde zasažen. Spěchal jsem k radiostanici, do zákopu k známým radiistům. Strávil jsem s nimi v přátelské besedě přes hodinu. Na přední linii to bylo stále stejné, pěší zbraně mlčely, jen občas se ozvala rušivá minometná palba.

Před večerem jsem se s radiisty rozloučil s naším obvyklým přáním shledání v osvobozené Praze. Šel jsem přenocovat do Vyšného Komarníku. V uších mi zvonilo od výbuchů ještě několik dní.

Ráno jsem se dověděl, že brzy po mém odchodu mina zasáhla okraj zákopu radiostanice. Že by jí zaměřili goniometricky?

Jarda Boček tam zůstal. S Průšou jsem se setkal po válce v Litoměřicích. Chodí o protěze. Jednu nohu tam nechal...

Obsah

Prvá část		
Úvod	3	
Zeměpisná poloha	5	
Z minulosti Velkých Dorohostají	6	
Založení Českých Dorohostají	7	
Seznam původních osidlenců	7	
Samosprávný vývoj	10	
Těžké začátky	11	
Hospodářská a kulturní situace kraje v době příchodu Čechů	13	
Výstavba a hosp. rozvoj 1870-1914	15	
Libánovka	18	
Máslenka	19	
Vliv Čechů na hospodářský a kulturní vzestup Ukrajinců	20	
České školství 1874-1921	21	
Kulturní, společenský a náboženský vývoj Čechů	22	
Etické vztahy	25	
Migrace a emigrace	26	
Rusko-japonská válka 1904-1905	27	
První světová válka	27	
Revoluce, občanská a polsko-sovětská válka 1917-1921	30	
Pod Polskem 1921-1939	32	
Zápas o českou školu	34	
Hospodářská situace za Polska	36	
Česko-polské vztahy	38	
Styky se starou vlastí	40	
Německo-polská válka	40	
Příchod Sovětů 17. 9. 1939	41	
Velká vlastenecká válka 22. 6. 1941	42	
Okupace 27. 6. 1941 - 2. 2. 1944	44	
Činnost „Blaníka“ v Dorohostajích a okolí	48	
Osvobození 2. 2. 1944	50	
Nástup do Československé armády 17. 3. 1944	53	
Dorohostajští, Libánovští a Máslenští v bojích	56	
Návrat do staré vlasti	58	
Ve vlasti zůstali vojáci	59	
Na Volyni zůstali	63	
Začátky ve vlasti	63	
Uplatnění ve vlasti	64	
Vlivy odlišného prostředí na život ve Volyni	65	
Vývoj cen půdy na Volyni 1867-1939	69	
Očima času	70	
Seznam použitých pramenů a literatury	73	
Druhá část		
Z dob těžkých	77	
Od samého začátku	79	
Dopisy ze zajetí	80	
Tanky za námi	82	
Poslední setkání	83	
Nevyzpytatelné cesty osudu	84	
Nejdelší noc v životě	85	
S lehkým kulometem	86	
Z bojiště i z nemocnice	88	
Na prahu smrti	89	
Jak v boji, tak v práci	91	
Nešťastný brod	93	
S tanky u Jasla	94	
Vzpomínky od volantu	94	
Generál Svoboda očima vojáka	98	
Dopadení diverzanta	99	
Zásobování na frontě	100	
Smrt kamaráda	102	
Cesta za první frontovou reportáží	103	
Moje první dny v Československu	105	

Ing. Václav Širc

Minulost zavátá časem

Vydal Český svaz protifašistických bojovníků – Okresní výbor Louny

Vytiskla Severografia, n. p., Most